

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

Dette værk er downloadet fra

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

www.genealogi.dk

Bemærk, at hjemmesiden indeholder værker, som er omfattet af ophavsret. For ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan PDF-filen frit downloades og anvendes.

For værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun må benyttes til rent personlig brug. Distribution og publicering af PDF-filen er ulovlig.

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

95. ÅRGANG . 16. RÆKKE . 3. BINDS ANDET HALVBIND

UDGIVET AF
SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI
OG PERSONALHISTORIE

1975

INDHOLD

<i>Advokat Per v. Hirsch:</i>	
En slekt Voigt fra Holsten II	93
<i>Lise Lund:</i>	
Forfatteren Poul Martin Møllers anetavle. (Kendte danskeres anetavler III) ...	117
<i>Cand. phil. Jette Kjærulff Tuxen:</i>	
Den danske civile centraladministrations embedskorps 1766–1797.	
En analyse af dets sammensætning	123
<i>Orientering: Nye hjælpemidler, fortrinsvis fra arkiverne</i>	194
<i>Små meddelelser:</i>	
Hr. Maturin Pedersen Endorph samt Stadil-bøndernes klokkeringning (H. K. Kristensen). Rettelser og tilføjelser til Alfred Larsen: Lolland-Falsters degne og skoleholdere (Gregers Hansen)	195
<i>Anmeldelser:</i>	
Københavns stadsarkiv. Oversigt og vejledning (Hans H. Worsøe)	199
Schleswig-Holsteinisches Biographisches Lexicon (Sv. Cedergreen Bech)	200
Liv Jensson: Teater i Drammen inntil 1840 (Henrik Nyrop-Christensen)	204
Finn Friis: Les Suisses au Danemark à travers les âges (H. Topsøe-Jensen) ...	206
Johannes Boolsen: De taler til os (Hans H. Worsøe)	207
Lars Børge Fabricius: Træk af dansk Musiklivs Historie. Omkring Etatsraad Jacob Christian Fabricius' Erindringer (H. Topsøe-Jensen)	207
Benny Boysen: Søren Hampens saga (Hans H. Worsøe)	209
Chr. Degn: Die Schimmelmans im atlantischen Dreieckshandel (Harry Christensen)	210
Manfred Spliedt: Sådan en dum knægt (Olav Christensen)	212
Lise Julie Tutein: Slægten Tutein (Hans H. Worsøe)	215
Hans Chr. Johansen: Befolkningsudvikling og familiestruktur i det 18. århundrede (K. Albertsen)	216
David Gaunt: Family Planning and the Preindustrial Society: Some Swedish Evidence (K. Albertsen)	218
Erna Lorenzen: Folks tøj i og omkring Århus ca. 1675– ca. 1850 (K. Albertsen)	218
D. J. Steel and L. Taylor: Family History in Schools (A. Strange Nielsen) ...	219
Torben Glahn: Soranerbiografier 1747–1800 (Erik Sanders)	221
Tage Kaarsted: Ove Rode I og II (Sv. Houmøller)	222
<i>Adjunkt, cand. mag. Christian A. Iuul:</i>	
Register til Personalhistorisk Tidsskrift 1975	223

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

udgives af SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE og redigeres af samfundets skriftudvalg ved sekretæren, arkivar Hans H. Worsøe, til hvem manuskripter bedes indsendt.

Abonnement kan kun tegnes ved indmeldelse. Foreninger og biblioteker kan optages som medlemmer. Indmeldelse sker ved henvendelse til sekretæren.

Medlemmer, der ønsker oplysning eller vejledning i genealogisk og personalhistoriske spørgsmål, kan henvende sig til OPLYSNINGSTJENESTEN, der efter evne og muligheder under hensyntagen til spørgsmålenes art enten besvarer disse direkte eller indrykker dem i Hvem forsker Hvad eller tidsskriftet, når pladsen tillader det. Spørgsmål indsendes til redaktøren.

Redaktionens adresse: Arkivar Hans H. Worsøe, Stenshøj 12, Bruunshåb, 8800 Viborg.

En slekt Voigt fra Holsten II

Ved PER v. HIRSCH

Del I av denne artikkel omfatter I.–II. slektledd og er tatt inn foran s. 53–68. Del II omfatter i det følgende III.–V. slektledd.

III. SLEKLEDD

A

Postmester i Christiania Caspar Hinrich Voigt (nr. 5d) og hustru Catharina Jensdatter Bruun's barn (nr. 10a–16g):

10 a. *Anna Dorothea Voigt*, født i Christiania 1705, døpt der 8. oktober s.å. (Domkirken), † på Kongsberg i 1777, »71¹/₄ Aar 3 Måneder og 9 Dage gl.« (59), begr. der 24. januar s.å.

Ved dåpen hadde hun følgende faddere: »Monsr Jens Olsen Brun (morfar), Monsr (apoteker Johan J.) Wilster, (assessor) Jens Grønbech, Madam Dorothea Brun (mormor), Madam Charlotte Dorothea Möler«.

Gift 25. november 1734 på Kongsberg med *Truls Andersen Lyng*, født ca. 1703 i Holmestrand, † 1769 på Kongsberg, begr. der 25. mars s.å. (»Camer-Raad og Mynte = Mester Truls Anderss: Lyng som var fød udj Holmestrand, gl. 65 år, 3 Maaneder og Nogle Dage. Bet. alle Kl:«) [60].

Han fikk 29. mars 1734 bestalling som 2^{den} hyttemester ved Kongsberg Sølvverk. Den 17. januar 1737 fikk han bestalling som myntmester sammesteds efter Nicolai Bernhard Fuchs, som var blitt dimittert. Confirmert i embedet 18. juli 1747 og 17. februar 1767. Bestalling 1. november 1760 som »virkelig« Cammerraad [61].

I farbroren commerceraad Voigts testamente av 12. juli 1743 er fru Lyng omtalt slik:

»Doch sollen meines Seeligen Bruders Caspar Hinrich Voigt Kinder ihres Vaters, als ein Bruderpart vollends geniessen, und soll ihnen nicht was es mir schuldig geblieben auch nicht die Renten angerechnet oder abgekürzet werden; die weil aber seine älteste Tochter Anna Dorothea Voigt an Monsr Truhls Lünge, Müntzmeyster auf Kongsberg in Norwegen vermählet, ihre Mutter Schwester Madame Meyern nachgelassenes allein geerbet, so hat sie oder ihr Mann oder Kinder hier nichts zu erwarten, sondern das was ihr zukommen können, soll die jüngste Tochter Sophia Margaretha Voigt mit haben zu ihren Erbteil« [9].

I skiftet efter commerceraaden fikk hun allikevel sin søsterlodd på like fot med sine søsken [10], antagelig fordi hennes yngste søster ikke ville ta imot mere enn sin normale søsterlodd.

11 b. *Ulrich Christian Voigt* født i Christiania 4. mai 1707, døpt der

7. mai s.å. (Domkirken), † 25. september 1781 i Larvik angivelig 79 (!) år gl. [62].

I Hirsch' verk er det feilaktig angitt at han var søn av kaptein Peter Christian Voigt [3].

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Mons' (James) Collet, (slotts-foged) Hans Bang, Karen Collets, Maria Olle Christensens, Malene Brun« (moster). Han er utvivlsomt oppkaldt efter foreldrenes »høye beskytter«, generalpostmester m.v. Ulrich Christian Gyldenløve.

Ifølge Ovenstad [63] kom han i militærtjeneste i 1727 som sergeant ved Livgarden tilfots i København. Han var da ca. 20 år gammel. Fenrik reformé 25. juli 1733 ved 2. (Vestre) Smålenke nationale Infanteriregiment, som da hadde standkvarter i Larvik.

I en konduiteliste dat. Tønsberg 29/12 1734 gav regimentssjefen, oberst Wilhelm de Ulrichsdal, følgende uttalelse om ham:

»En ung anseelig Officer, af hvis Opførsel alt got kand ventes« [64].

I 1735 søkte han om grad som premierlieutenant og 2 års permisjon for å gå i fransk krigstjeneste, og fikk 26/8 1735 reisepass til fremmede lande [3].

Den 24/5 1737 blev han »virkelig« fenrik og karakterisert premierlieutenant ved Vestre Laurvigske kompani av samme regiment og 1/12 1738 »virkelig« premierlieutenant ved Vestre Jarlsbergske kompani [63].

I en konduiteliste dat. 31/12 1738 gav oberst W. Ulrichsdal følgende uttalelse om ham: »Liden og Spe af Wext, dog ret god Exterieur. Lever et meged skikkeligt og upaaklageligt Levned, og ikke til nogen slags Laster henbøyet« [64].

I de årene han var løytnant ved Vestre Jarlsbergske kompani bodde han i Lardal i Vestfold, hvor han hadde barn til dåpen 14/10 1739, 3/3 1741, 5/4 1743 og 16/7 1745. Hans innmelding av hustruen i Enkekassen er datert »Hougen Gaard udj Laurdal« 24/8 1739 [62].

Den 18. april 1746 blev han overført som premierlieutenant til regimentets Nordre Laurvigske kompani. I brev dat. »Laurvigen d. 28de May A^o 1748« til Krigskancelliet opplyser han at han har søkt stillingen som sjef for garnisonskompaniet på Akershus. I brevet opplyser han at kom. general i Norge general Arnoldt har innstillet ham til stillingen »i Hendseende til mine 21 aars Troe og Lange Tieneste, samt de slette Vilkaar Een Møysomlig og Tung Skiæbne til dene Dag har sat mig med Hustrue og Mange Smaae Børn udj« [65]. Han henstiller videre at »bem^{te} Compagnie maatte mig Allernaadigst blive skienket og Anbetroed, paa det jeg ey, med min fattige Familie heel sørgelig skulle undergaae, og Alleene Crepere for nød-tørftig Subsistence«. – Han fikk ikke stillingen.

Brevet av 28/5 1748 er forsynt med hans segl, som viser følgende våben: I sølv en rød skråbjelke belagt med 3 seksoddede (sølv?) stjerner. Over

Kapt. Ulrich Christian Voigts segl 28. 5. 1748 og 12. 12. 1752 og sonnen major Caspar Henrik Voigts segl 31. 12. 1809.

og under skråbjelken en gående løve (tinkturen på løvene ukjent). På hjelmen 2 vesselhorn, øvre (heraldisk) høyre og nedre venstre halvdel rød, nedre høyre og øvre venstre halvdel sølv. Mellom vesselhornene en strudsefjær.

Den 21. juli 1751 blev han kaptein og sjef for regimentets Bratsbergske landvernskompani [63]. I et brev til Generalkrigskommissæren Joachim v. Hein dat. Laurvig 12/12 1752 opplyser han at han forsørger »en Familie af 8 Mennesker daglig«. I brevet besværer han sig over »at han og andre Officerer ved Regimentet (av regimentskvartermesteren) »decourteres alle Capitainer 5 og én Lieutenant 3 pro cento under Prætext til Douceur,« bl.a. for prompte Betaling [65]. Dette brev er forsynt med samme segl som brevet av 28/5 1748 [65].

Det samme segl, såvidt sees satt med samme signet, står på et brev dat. 31/12 1809 fra sønnen, dav. kaptein Caspar Henrich Voigt [65]. Da dette segl er det tydeligste er det vist på hosstående illustrasjon. Rødt på skråbjelken og vesselhornene fremgår tydelig av loddrett skravering. Hans segl findes også i Krigskancelliets referere Sager 1734 [3].

Kaptein U. C. Voigt søkte i 1755 om avskjed, bl.a. »formedelst tilstødende Svaghed«, og blev 12. april s. å. meddelt avskjed i nåde. Han var da nær 48 år gammel og fikk såvidt sees ingen pensjon. Ved skiftet efter moren i 1758 nevnes han som eldste søn, »Capitaine og boende i Grevskabet Laurvig« [29].

Ifølge attest fra sognepresten i Laurvigen dat. 5. juli 1782 [66] fikk han imidlertid i 1760 pensjon med 60 rdlr. pr. år, »men uagted denne Kongelige Naade nogenledes lindrede Mangelen, saa kunde den dog ikke ganske afhjælpe samme, da han ey allene (har) sig selv, men tillige en kjær Ægtefelle og 6 smaa uopdragne Børn at sørge for«. I et brev til Enkekassen dat.

24. april 1772 oppgir han at hans hustru er født i Christiania (det riktige er Frederikstad) 12. juli 1713 og at han selv er født i Christiania 4. mai 1709 (riktig årstall 1707!). Han undertegner sig her »forhenværende Landværn Capitaine« [62].

Gift ca. 1738/39 [67] antagelig i Frederikstad [68] med *Christina Braun*, født i Frederikstad 13. juni 1713 og døpt der [69]. Kirkebok før 1717 mangler. † 5. juni 1792 i Larvik [62], datter av generalkvartermesterløytnant *Johan Georg (Jürgen) Braun* (ca. 1666–19/1 1718) og hustru *Elisabeth Cornish* (1675–1746) [69].

I brev dat. »Laurvigen 4. Julii 1782« søkte hun om pensjonsforbedring [66]. I dette brev omtaler hun bl.a.: »vores talrige Børne Flok«.

I det foran nevnte brev av 12. desember 1752 opplyser Ulrich Chr. Voigt at han »forsørger een Familie af 8 Mennesker daglig« [66], hvilket må bety at han da trolig hadde 7 barn. Da en søn blev født i 1753 må dette ektepar ha hatt iallfall 8 barn, se IV. slektledd nr. 21 a–28 h.

12 c. *Charlotta Amalia Voigt*, født 1708 i Christiania, døpt der 1. september s. å. (Domkirken), † 27. desember 1749 i Præstø på Sjælland, 41 år gl., begr. der 2. januar 1750 [70].

Ved dåpen hadde hun følgende faddere: »Comesarie Møller, Antoni Guetler, Olle Jens: Brun (morbror), Anne Vilsters (apoteker Johan J. Wilsters hustru), Jomfrue Collet«.

Hun reiste ned til farbroren Johan Nicolai Voigt på Nysø, antagelig forholdsvis kort tid etter at han i januar 1729 hadde mistet sin hustru, og synes å ha bodd der til hun giftet sig.

Gift 1. gang 6. september 1740 i Præstø med byfoged *Nathanael Benter* [70], født ca. 1690, † 22. juli 1742 i Præstø (52år gl.), begr. der 27. juli s. å. Han utnevntes 13. september 1728 til byfoged i Præstø, og bekledte embedet til sin død. Byfoged Benter hadde tidligere vært gift med *Margrethe Zeyer*, f. ca. 1686, † i Præstø 7. september 1739, begr. 10. sept. s. å.

I Charlotta Amalia Voigts ekteskap med byfoged Benter var det bare et barn, datteren *Catharina Christina Margaretha Benter*, født 24. mai 1742 i Præstø, døpt der 1. juni s. å. [70].

Hun nevnes som arving i skiftet etter mormoren Catharina Raabech i 1758/59, og oppholdt sig da i »Allers løv i Sjælland« [29], antagelig landsbyen Allerslev ca. 5 km syd for Præstø.

Charlotta Amalia Voigt blev gift 2. gang 9. november 1746 i Præstø med skovrider *Christian Carlsen*, født ca. 1719, † 14. februar 1749 i Præstø, 30 år gl., begr. der 21. februar s. å. Ingen barn i annet ekteskap.

I commerceraadens testamente er hun bl.a. omtalt slik: »Meines Brudern Tochter Charlotta Amalia Voigt, nun Benter Wittibe, oder ihre Töchterlein, soll haben Fünf Hundert Rth. Courant, und das Haus in Præstø, dass ich gekauft und bauen lassen, mit allen was dazu gehört, Garten, Ovens, Stu-

ben, wie auch all mein Silberzeug, Uhr, Spiegel, Kupfer, Zinnen, Betten, Lein, Tische, Stuhle, nebst das, was ihr sonst zukommt in der Erbteilung mit ihren Geschwistern, wie oben gemeldet, ihr bleiben und werden, dann sie nu (!) in vielen Jahren mein Haus Wesen geführet, und im Alter und Krankheit mich gepfleget und beygestanden« [9].

13 d. *Johan Henrich Voigt*, født i Christiania 1710, døpt der 5. august s. å. (Domkirken), † ca. 1. oktober 1764 i Strømsøe, begr. der 10. oktober s. å. («Tiende-Visiteur Johan Henric Voigt»). Alder ikke angitt.

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Fru Biscopinde Anna Munch, Jomfru Karen Munch, Hr. Slotsfoged Hans Bang, Jacob Jensen (Bruun), Erich Must«.

Han blev 20. september 1743 »Felt Bogholder ved Det Norske Felt Commissariat« [71], antagelig i anledning det da påtenkte, men senere oppgitte felttog mot Sverige. Stillingen blev »reduisert«, dvs. opphevet, 6. april 1744, og J. H. Voigt blev satt på vartpenger.

I et brev dat. 27. januar 1748 til Overkrigssekretæren opplyste han bl.a. at han med forrige post hadde sendt Rentekammeret en ansøking på »Ober Fiske Veyer Tienisten ved Bergens Toldbod« efter den da avdøde Justitsraad Arnold de Fine. Han anmodet i den anledning om at Overkrigssekretæren overfor Rentekammeret vilde anbefale ham til denne stilling eftersom han »baade udi mange Aar haver tient ved Det Norske Commissariat, og tilmed siden Aared 1743, haver staaed ved Det Norske Felt Commissariat som Felt Bogholder, og nu allernaadigst nyder af Hans Maj^{ts} Cassa udi Vartpenge aarlig 142 Rdlr. 55^{1/2} sk., indtil videre employe som ieg med de andre da værende Felt Betientere allernaadigst er bleven tilsagt« [72].

Han fikk imidlertid ikke stillingen, og da han 6. mars 1749 var fadder ved brorsønnen Caspar Henrich Voigt's (nr. 29 a) dåp i Christiania tituleres han fremdeles som »Felt Bogholder«.

Den 2. oktober 1752 fikk han bestalling som »Visiteer ved Tiendevæsenet ved Drammens Toldsted i afg. Andreas Ibsens Sted« [73].

Ved skiftet efter moren i 1758 omtales han som »Henrich Voigt, Ober-Visiteer ved Drammens Toldsted, boende paa Strømsøe« [29]. I statskalenderen for 1763 kaldes han »Johan Henrich Voigt Zehend-Visiteur in Drammen«.

Han synes å ha vært ugift og døde i stillingen i 1764 [74].

Hans segl finnes på det foran nevnte brev av 27. januar 1748 til Overkrigssekretæren. Rigsarkivet København, har velvilligst meddelt at seglet er maken til broren Ulrich Christian Voigts segl.

14 e. *Benedicte Margrethe Voigt*, født 1712 i Christiania, døpt der 13. januar s. å. (Domkirken), † i Christiania i november 1712, begr. der 17/11 s. å. (Domkirkegården).

Ved dåpen hadde hun følgende faddere: »Deres Exell: Hr: Baron Löven-

dahl, Hendes Naade Baronesse de Lövendahl, Deres Exell: Hr. Gen: Leut. Tridtzler, Frue Generalinde Haussmands – Hr. Etatsraad og Stiftamtmand Tønsberg«.

15 f. *Sophia Margrethe Voigt*, født i Christiania 1713, døpt der 27. april s. å. (Domkirken), † efter 31/7 1758, sansynligvis i Stettin.

Ved dåpen hadde hun følgende faddere: »Alexander Brügmund, Niels Michelsen [(1678–1728) gift 1712 med Eleonora Poulsdatter Voigt (Vogt)], Viljam Cornix (William Cornish), fru Secherter (sekretær) Hase, Mad: Helle Michsens« (Sophia Catharina Poulsdatter Voigt (Vogt) gift 1707 med Helle Michelsen).

Gift 28. juli 1746 i Christiania (Domkirken) med *Johan Henrich Gasser*. Titel er ikke anført.

Ved skiftet efter moren i 1758 er det opplyst at hun er gift med »apotequer Gasser i Stettin udi Pommeren« [29].

16 g. *Friderich Wilhelm Voigt*, født i Christiania 1714, døpt der 18. september s. å. (Domkirken), † i Christiania 1751, 31 (!) år gl., begr. der 3. mars s. å. (garnisonskirkegården).

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Hs. Exell. Hr. Baron Krag, Hr. Estats Raad Tønsberg, Hr. Justitz Raad Giord Andersen, Fru Estats Raad Tønsbergs, Fru Justis Raadinde Mejer«.

Sergeant i oberst Wilhelm v. Ulrichsdals gevorbne Infanteriregiment. Sekondløytnant 2. august 1743 ved Lierske kompani av 1. Akershusiske nationale Infanteriregiment. Blev 26. august 1745 surnummerær sekondløytnant ved Ulrichsdals gevorbne Infanteriregiment. Virkelig sek.løytnant 7. mars 1746. Uttrådte surnummerær 16. november s. å. på grund av svakelighet. Meddelt avskjed i nåde 13. august 1747 på grund av »kold Flod«.

26. juli 1748 fikk »Seconde Lieutenant Friderich Wilhelm Voigt« og Dorothea Magdalena Holter kgl. bevilling til »at de maa uden foregaaende Trolovelse og Lysning af Prædikkestolen hiemme i Huuset sammenvies af uvedkommende Præst« [66]. Som offiser hørte han til garnisonsmenigheten.

Gift 3. august 1748 i Christiania (Domkirkemenigheten) med *Dorothea Magdalena Holter*, født 1724 i Christiania, døpt der 27/4 s. å. (Domkirken), † i Christiania i januar 1753, 28 år gl., begr. der 1. februar s. å. (Domkirkegården), datter av kjøpmann og »stadscapitaine« *Anthoni Hellesen Holter* (ca. 1687–1728) [75] og hustru *Karen Frantz datter Bergmann* (1692–1749) [76].

Skifte efter løytnant F. W. Voigt blev åpnet 30. mars 1751 og sluttet 15. november s. å. [77].

Efter mannens død fikk enken 7. april 1751 anvist 3 rdlr. månedlig i pensjon [3].

Skifte efter enken »Dorothea Magdalena Anthoni Datter Holter« blev påbegynt 29. januar 1753 og sluttet 3. september s. å. [78].

Da Friderich Wilhelm Voigt blev døpt i Christiania i 1714 var en mann med samme navn bosatt i Christiania, nemlig krigsraad *Friderich Wilhelm Voigt*. Han eiet fra 1712 gård nr. 317 og nr. 318 i Christiania, senere Kongensgt. 23 og 25. Disse eiendommer blev i 1715 solgt på auksjon til Lars Hansen Hammer. Gårdene brente i 1721 og blev derefter kjøpt igjen av Voigt samme år. 26. juli 1724 solgte han dem påny. Det synes å foreligge en mulighet for at krigsråd F. W. Voigt på en eller annen måte kan ha vært i slekt med postmester Voigt og at denne har oppkaldt sin yngste søn efter krigsraaden.

Løitnant F. W. Voigt og hustru hadde 2 sønner, se IV. slektledd nr. 29 a-30 b.

III. SLEKTLEDD

B

Tolder i Moss m.v. David Voigt (nr. 6 e) og hustru Malene (?) Jensdatter Bruuns søn:

17. *David Gottlieb Voigt*, født i Stavanger 1711, døpt der 28. desember s. å. (Domkirken), † 1757 i Moss, begr. der 2. november s. å. (alder ikke angitt) [79].

Ved dåpsinnførselen i kirkeboken er han kaldt »David Libgoth«. I bestallinger og andre offentlige dokumenter kalles han imidlertid senere alltid »David Gottlieb«.

Som ung mann blev han sendt til Danmark, antagelig til farbroren, commerceraad Voigt på Nysø.

Da han 4. juli 1743 betalte copulationspenger i København kalles han .Tiener«, og var antagelig ansatt hos enkegrevinden av Danneskiold-Samsøe, som i 1742 hadde kjøpt Nysø av commerceraaden. Da tvillingene blev døpt i Præstø 4. mai 1744 og Sønnen Carl Christopher blev døpt der 26. desember 1745 er farens stilling ikke angitt. Han kalles da bare »Seigneur« og var antagelig fremdeles i tjeneste hos enkegrevinden.

Efter ansøknig fra faren blev han 12. november 1746 adjungeret ham [48]. I 1749 fikk David Voigt tillatelse til å avstå tolderembedet til sønnen David Gottlieb, som derefter fikk bestalling på embedet 25. august 1749 [80].

Embedet omfattet Moss, Son og Kråkstad tollsteder. De samlede tollin-trader blev anslått til ca. 10.000 rdlr. pr. år og D. G. Voigt blev avkrevet den påbudte sikkerhetsstillelse for 1/4 av de anslåtte årsintrader. Kausjons-erklæring dat. Moss 15. september 1749 viser at han fikk følgende kausjo-nister: Faren David Voigt 900 rdlr. og Andreas Hocherup, Lars Olsen Wellen, Johan Olsöen og Hans Grønbech, hver for 400 rdlr. [81].

Da faren døde våren 1751 blev David G. Voigt avkrevet ny sikkerhet for 600 rdlr. istedet for farens kausjon for 900 rdlr. I den anledning blev

det 18. juni 1751 holdt takst over hans eiendommer i Moss. Under denne blev det bl.a. opplyst at han som eneste arving nu var eneeier av og bodde i den gård »med tilligende Hauger og Brygger« som faren hadde kjøpt i 1728. Videre eiet han »en liden Urtehaug« som han hadde auksjonsskjøte på dat. 3. mai 1750, og »som hand siden har underlagt den Hauge som ligger til den Gaard« han hadde arvet efter faren. Han foreviste også skjøte dat. 17. juni 1751 på 2 eiendommer som han hadde kjøpt av Lauritz Hvid, nemlig eiendommen »Wærle Bachen« og »een dermedliggende og indplantet Urtehaug« [82].

D. G. Voigt satt i embedet til sin død i oktober 1757, bare 46 år gammel. Efterfølgeren Gosche Ewold Poppe blev utnevnt allerede 23. november s. å. [83].

David Gottlieb Voigt må ha vært gift to ganger. Den 5. mars 1751 blev »Tolder Voigts ældste daatter« begravet i Moss. Han blev gift i juli 1743 med Margrethe Bastine Steenkuhl. Eldste datter i dette ekteskap het Charlotte Amalie og blev født 4. mai 1744. Hun blev gift i Moss 10. oktober 1761 og døde først i 1766, se nr. 33a nedenfor. En annen »Hr. Tolder Voigts Daatter« blev begravet i Moss 26. februar 1751. Begge disse døtre må være fra et tidligere ekteskap. Det sansynligste er at også dette ekteskap blev inngått i Danmark.

W. Lassen opplyser at David Gottlieb Voigt var gift med en ellers ukjent Cathrine Steenkuhl [84]. Det foreligger da en mulighet for at dette er navnet på David Gottlieb Voigts første hustru. Denne Cathrine kan isåfall muligens ha vært en søster av D. G. Voigts annen hustru, eller en fjernere slektning, f.eks. datter av den Brede Steenkuhl, født ca. 1677, student 1697, som i 1701 tjente presten i Vestbye (like nord for Moss), og som var bror av Claus Steenkuhl.

David Gottlieb Voigt blev efter dette sansynligvis gift 1. gang ca. 1735/40, muligens i Danmark (med Cathrine Steenkuhl?).

I dette ekteskap synes det å ha vært 2 døtre, se IV. slektledd nr. 31 a–32 b.

Gift 2. gang i juli 1743 i Nicolai kirke [85] i København med Margrethe Bastine Steenkuhl, født 1710 i Strøm sogn i Sør-Odal, døpt der 1. juni s. å. [86], † 1778 i Moss, begr. der 13. februar s. å. »gl. 65 Aar«. Hun var datter av proprietær på Valstad gård i Strøm og medeier i Odals Jernverk Claus (Johansen) Steenkuhl [87] (ca. 1675–1737) og hustru Anne Margrethe (Maria?) Carlsdatter Cock (ca. 1681–1742).

Margrethe Bastine Steenkuhl er sansynligvis identisk med den »Grethe Steenkuhl« som fra 27. februar 1730 til 6. mars 1734 flere ganger er nevnt som pikefadder i Moss. Hendes moster Birgitte Lucie Cock (1680–1753) blev i 1708 gift med Christopher Henriksen Calmeyer (ca. 1686–1749), som fra 1711 var toldbetjent i Moss [88].

I David Gottlieb Voigts annet ekteskap var det 3 sønner og 2 døtre, se IV. slektledd nr. 33 a–37 e.

III. SLEKTLEDD

C

Regimentskvartermester Just Christopher Voigt (nr. 8 g) og hustru Margrethe Sophie Webers barn (18 a–20 c):

18 a. *Christian Johann Voigt*, født 1724 i København, døpt der 8. februar s. å. i Garnisonskirken (tyske menighet).

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Comissarie Höling, Lohmann, Michel Grüner, Mad. Weberinn (mormor?), Mad. Vogts« (farmor?).

I commerceraadens testamente av 12/7 1743 omtales den yngre bror Johan Henrich som Just C. Voigts eldste søn. Christian Johann er da trolig død som barn. Han kan være den »Regimentsqvarter Mester Søn« (navn mangler) som blev begravet i Garnisonskirken 2. januar 1726 (alder ikke angitt).

19 b. *Johan Henrich Voigt*, født 1726 i København, døpt der 21. mars s. å. i Garnisonskirken (tyske menighet), † 23. juli 1787 i København.

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Andreas Hendrichsøn, Mons' Willebrand, Christian Bruun, Mad. Grünern, Cathrine Weberinn«.

I skiftet kaldes han »fhv. fuldmægtig«. I commerceraadens testamente av 12/7 1743 blev det truffet følgende bestemmelse: »Mein Bruder Just Voigt älterste Sohn Johan Hinrich Voigt, soll vor aus haben die Hundert Reichsthaler Courant, die meine Seel. Frau auf ihren Todtbette ihm vermacht, auch er und sein Bruder Friderich, sollen meine Bücher, Leib und Liin-Kleider, auch das wenige Gewehr haben« [9].

Gift 1782 i København [89] med *Andrea de Wahl*, f. , † .

Hun opplyste under skiftet bl.a. at mannen ikke hadde livsarvinger og at eventuelle andre arvinger var ubekjente. Enken fikk derefter boet utlagt.

20 c. *Christian Frederich Voigt*, født 1727 i København, døpt der 5. august s. å. i Garnisonskirken (tyske menighet), † .

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Graf Christian Dannenschiold, Obriste Christian Friderich v. Haxthausen, Kammerjunker Rantzau, Gräffin Wedeln, Fräulein Arnoldten«.

Ved skiftet efter faren i 1750 er det opplyst at han oppholdt sig i Nyborg hos kjøpmann Ditlev Henrich »Schnedewitz« (riktig »Schneidewindt«). Han sendte da skifteretten en fullmakt for en monsieur Weber (morbror?) til å ivareta sine interesser ved den videre behandling av skiftet. For tiden vites intet om hans videre skjebne [90].

IV. SLEKTLEDD

A

Kaptein Ulrich Christian Voigt (nr. 11 b) og hustru Christine Brauns barn (nr. 21 a–28 h):

21 a. *Susanne Catharine Voigt*, født høsten 1739 i Lardal i Vestfold, døpt der 14. oktober s. å., † .

Ved dåpen hadde hun følgende faddere: »Hr. Oberste Ulrichsdal, Monsr Wright, Lieutenant (Hans Carl) Braun, Frøiken Ulrichsdal, Jomfru Kielman«.

Andre opplysninger om henne er ikke funnet.

22 b. *Wilhelmina Voigt*, født ca. februar 1741 i Lardal i Vestfold, døpt der 3. mars s. å., † .

Ved dåpen hadde hun følgende faddere: »Else Skudum, Jomfru Grubbe i Præstegaarden, Hr. Capit. (Johan Bernt) Rømeling, Fenrich (Amund?) Berg«.

Gift 1. gang ca. 1758 med »Hans Scharre fra Drammen«, f. , † [91].

Gift 2. gang ca. 1760 med guldsmed *Mauritz Hørbye*, født 1719 i Christiania, døpt der 26. september s. å. (Domk.), søn av skredder og borger *Jens Jensen (Hørbye)* og hustru *Ragnhild Pedersdatter*.

Efter 13½ års opphold i London kom han i 1758 tilbake til Christiania og foreviste notarialattest for at han hadde vært guldsmed i London. Guldsmedlauget motsatte seg imidlertid at han fikk borgerskap som guldsmed i Christiania, fordi han ikke kunne forevise mesterbrev [92]. Han fikk omsider borgerskap 20. januar 1761 som »guld- og sølvarbeider« [93]. Guldsmedmester 1764.

Da Wilhelmine Voigt ikke hadde meldt sig som arving i boet efter sin i 1809 avdøde ugifte bror Johan Georg (nr. 23 c), blev hun i en kunngjøring av 4. juni 1811 fra skiftekommissærene anmodet om å melde sig for disse. »Skulde hun derimod være død, da forventes en med behørig Legitimation forsynet Anmeldelse fra hendes efterladte Børn, som efter Opgivende skal være, af første Ægteskab: en Søn Jonas Scharre, af sidste Ægteskab: en Søn Mauritz Christian Hørbye og en Datter Rabine Hørbye, hvilken sidste formenes at være Enke og at opholde sig i Porsgrund [94]«. Denne antagelse viste sig å være riktig [95].

23 c. *Johan Georg Voigt*, født 1743 i Lardal i Vestfold, døpt der 5. april s. å., † i Fredrikshald 3. mai 1809, »67 Aar gl.« [96].

I kirkebokinnførselen ved dåpen er fornavnene skrevet »Johan Jørgen«, men han skrev selv »Johan Georg«. Oppkaldt etter morfaren Johan Georg Braun.

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Velædle Frue Elisabeth, Encke af Hr. General Quarter Mester Lieutenant Braun udi Friderichstad (mormor), Olea Wrigt, Lars Wrigt, Studiosus Robsam, Studiosus Backe«.

Sergeant ved Søndenfjeldske gev. inf. regt. til 1. september 1773, da han blev secondlieutenant ved samme regiment. Virkelig premierlt. der 5. oktober 1787. Kapteins karakter 1. juli 1791.

Virkelig kaptein og sjef for regimentets nasjonale Idske kompani 4. november 1791 [63].

Avskjed 16. mai 1800 etter ansøkning, og med 180 rdlr. årlig i pensjon.

Kaptein Johan G. Voigt døde antagelig ugift. I Fredrikshald blev det foretatt militært skifte efter ham [96]. Skifteakten vites ikke å være oppbevart. I en kunngjøring fra skiftekommissærene av 4. juni 1811 blev hans eldre søster Wilhelmina, eventuelt hendes barn i 2 ekteskaper, anmodet om å melde sig til skiftekommissærene [97].

24 d. *Cathrine Sophie Voigt*, født 1745 i Lardal i Vestfold, døpt der 16. juli s.å., † .

Ved dåpen hadde hun følgende faddere: »Mad. Schierven, Jomfrue Else Wrigt, Mons' Schierven, Andreas Wrigt, Capit. des Armes Schaarbek«.

I brev dat. Laurvig 11. mars 1765 til byfogden i Laurvig søkte faren om at hun måtte bli anbrakt i Christiania Tugthus »for Eet Aars Tiid, da hun haver begaaet adskillige Tyverier mod mig selv«. I oversendelsespåtegningen til direktøren for Christiania Tugthus av 29. mars 1765 anbefaler byfogden søknaden innvilget [66].

Forøvrig vites intet om hende.

25 e–27 g. *Tre barn født i tidsrummet ca. 1/4 1746–11/12 1752.*

Faren kaptein Ulrich Christian Voigt opplyser i et brev dat. Laurvig 12/12 1752 at han forsørger »en Familie af 8 Mennesker daglig«, altså hustru og 7 barn. Foruten de foran nevnte 4 barn, nr. 20 a–23 d, må han i 1752 ha hatt ytterligere 3 barn, hvis navn for tiden ikke kjennes. Kirkebøker med dåpsinnførsler mangler både i Larvik og i de tilstøtende prestegjeld Brunlanes og Hedrum.

28 h. *Caspar Henrich Voigt*, født 5. juni 1753 [63], sannsynligvis i Larvik (kirkebok mangler), † 26. februar 1819 på sin gård Fjøsne i Etne i Sunnhordland, 67 år gl., begr. der 14. mars s. å.

Han var sergeant ved Søndenfjeldske gevorbne infanteriregiment, da han 26. april 1780 blev secondlieutenant á la suite ved 2. Vesterlenske nasjonale infanteriregiment. Kom i secondlieutenants stilling i 1784 ved 2. Listerske kompani, med anciennitet fra 17. desember 1783. Blev »virkelig« premierlieutenant 17. mars 1786 ved regimentets Etneske kompani. Overført til Skånevikske kompani i 1788.

Ved den nye hærordning som blev gjennomført fra 1. mai 1789 blev de to Vesterlens-regimenter stort sett slått sammen til et »Vesterlenske regiment«. Ved kgl. res. av 29. mai 1789 blev det bestemt at Voigt fortsatt skulle stå som premierlieutenant ved Skånevikske kompani. 25. januar 1799 fikk han »Kapteins karakter« (grad men ikke lønn).

Ved folketellingen i 1801 bodde han med sin daværende familie (hustru og 4 barn) på gården »Hougen« i Gierde annexsogn i Etne. Han kalles da feilaktig »Carl Henrich Voigt«. Det var svogeren, daværende fenrik Edvard Christie Hegelund (gift med Christence Semb), som eiet gården.

Hösten 1800 kjøpte han av Erik Rasmussen Fjøsne gården Fjøsne i Støle hovedsogn i Etne prestegjeld. Gården hadde en skyld på »2 Löber Smör og 2 Huder«. Etter den tids civile inndeling hørte bl.a. dette sognet til »Skaanevigen Skibrede« og etter den militære inndeling til Skånvikske kompani-distrikt. Skjötet er datert 11. desember 1800.

26. juni 1801 blev han »virkelig kaptein« i samme regiment og sjef for 1. Stavangerske kompani, men allerede 20. august 1802 fikk han overta Skånevnikske kompani og flyttet tilbake til sin gård Fjøsne, hvor han blev boende til sin död. Blev reservert majors stilling fra 5. juli 1810.

På grund av svakelighet blev han efter ansökning gitt avskjed i nåde fra 1. januar 1811, med 276 rdlr. årlig i pensjon under navn av vartpenger. Denne avskjed blev 30. april 1811 endret til avskjed med majors grad.

Ved den påbudte utligning av formues- og næringskatt for 1818–1819 tils. 309 spd. for Etne, blev major Voigt som største skattyder ilagt 5 spd. i skatt.

Hans underskrift og segl finnes på et brev dat. Kristiansand 31. desember 1809 [65]. Det synes å være laget med farens signet. Ca. 1802/04 brukte han et annet og noget mindre signet. Det segl som er utført med dette signet er også maken til farens segl [98]. Se også nr. 11 b.

Gift 28. november 1787 i Etne i Sunnhordland med *Anna Maria Hege-lund*, født i Etne 1764 [99], døpt der 1. juli s. å., † i Etne 29. desember 1819, begr. der 9. januar 1820 (»Majorinde Anna Marie Voigt, Fjøsne, 56 Aar«), datter av sogneprest til Etne, *Japhet (Jepp) Pedersen Hegelund* (1714–1794) og 3. hustru *Wilhelmina Maria Dahl* (1729–1828).

5 sønner og 4 døtre, se V. slektledd, nr. 38 a–46 i.

IV. SLEKTLEDD

B

Secondlieutenant Friderich Wilhelm Voigt (16 g) og hustru Dorothea Magdalena Holters barn:

29 a. *Caspar Henrich Voigt*, født i Christiania 1749, døpt der 6. mars 1749 (Garnisonskirken), †

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Tøjmester Niels Braun, Lieut. Hans Jørgen Oppen, Felt Bogholder Johan Henrich Vogth, Jacobea Claus Olsens og Anne Dorothea Sørup«.

30 b. *Johan Henrich Voigt*, født i Christiania i juli 1750, døpt der 1. august s. å. (Garnisonskirken), †

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Mads Schultz, Halvor Malling, Henrich Christopher Raabech (farens halvbror), Anne von Hagen og Mad^{me} Barbara Berners«.

Ved skiftet efter faren i 1751 angis han å være eneste søn og 1/2 år gammel [77].

Ved skiftet efter moren i 1753 oppgis han å være »henved 3 år gammel« og værende hos Friderich Pohlman i Christiania til oppfostring. Hans morbror Sr. Jacob Holter var hans værge. Arven var 51 rdlr. 2 sk. Han nevnes også da som eneste søn [78].

I 1758, ved skiftet efter farmoren, var han fremdeles hos familien Pohlman til oppfostring [29].

25. september 1770 bad han Overformynderiet om å få arven utbetalt. Han opplyste da at faren »Lieutenant Vogt, udenfor Tienesten er ved Døden afgangen«, at han hos malermester Edberg »er bleven oplærddt i Mahler Professionen«, og at han »til næst kommende Michelsdag skal blive gjort til Karl« (svend).

Det er ikke funnet opplysninger om hans videre skjebne.

IV. SLEKTLEDD

C

Tolder i Moss m.v. David Gottlieb Voigt (nr. 17 a) og første hustru N. N.'s døtre (nr. 31 a–32 b):

31 a. *N. N. Voigt* (datter), føddt ca. 1735/40?, antagelig i Danmark, † i februar 1751 i Moss, begr. der 5. mars s. å. (»Hr. Tolder Voigts ældste daatter«). Alder ikke angitt.

32 b. *N. N. Voigt* (datter), føddt ca. 1735/40?, antagelig i Danmark, † i februar 1751 i Moss, begr. der 26. februar s. å. (»Hr. Tolder Voigts Daatter«). Alder ikke angitt.

IV. SLEKTLEDD

D

Tolder i Moss m.v. David Gottlieb Voigt og 2. hustru Margrethe Bastine Steenkuhls barn (nr. 33 a–37 e):

33 a. *Charlotte Amalia Voigt* (100), føddt 4. mai 1744 i Præstø på Sjælland (tvilling med nr. 34 b), hjemmedøpt 8. mai s. å. og dåpen bekreftet 13. mai s. å., † 1766 i Moss, begr. der 8. september s. å.

Om hendes og tvillingbrorens dåp er det gjort følgende innførsel i kirkeboken: »8. Maj 1744 blev to nyfødte Børn døbt, Pigen blev kaldet Charlotte Amalia, Drengen blev kaldet Johan David. Faderen var M. David Gottlieb Voigt, Moderen Margrethe Bastine Steenkull. Dåben konfirm. 13. Maj. Amalia Elisabeth Stackelberg bar Drengen. Elsebet Fredelund bar Pigen. Faddere:

Major (Eggert) Poppe, Hr. Gundelach, Wilhelm Ring, Christian Prom, Christen Morland, Mad. Gedsche Hansen, Mad. Christine Hansteens« [70].

Konfirmert i Moss 2. april 1758 sammen med tvillingbroren («Charlotte Voigt 15»). Gift 10. oktober 1761 i Moss med *Carl Gotthilf Petrow*, født , † .

Han kalles provisor da han 13. juni 1761 stod fadder i Moss, men apoteker da han giftet seg i oktober s. å. og da barna blev døpt.

Apoteket i Moss var i tidsrummet 1/12 1736–16/11 1775 filialapotek under Vestsiden apotek i Fredrikstad (Kong Salomons apotek). Petrow har enten vært ansatt apotekerbestyrer på vegne av apotekeren i Fredrikstad, eller leier av apoteket med drift for egen regning mot en viss leie.

De hadde 2 sønner og 1 datter:

- a. *Carl Gottlieb Petrow*, døpt 22. juni 1762 i Moss,
- b. *Margrethe Bastine Petrow*, døpt 3. februar 1764 i Moss,
- c. *Johan David Petrow*, døpt 28. februar 1766, † 1766 i Moss, begr. der 28. november s. å. [101].

W. Lassen opplyser følgende om apoteker Petrow: »Han forlod med sine 2 Børn Mos omtrent 1768, og siden vidste man ej hvor han var« [102]. Antagelig forlot han Norge. Det foreligger skifte efter fru Petrow [101].

34 b. *Johan David Voigt*, født 4. mai 1744 i Præstø på Sjælland (tvilling med nr. 33 a), hjemmedøpt 8. mai s. å. og dåpen bekreftet i Præstø kirke 13. mai s. å. [103]. Fadderne er nevnt under nr. 33 a. † 24. august 1815 på Sagene i det daværende Aker i huset hos sin søn Hans Jørgen Voigt, 71 år og 4 måneder gammel, begr. 31. august s. å. i Aker.

Konfirmert i Moss 2. april 1858 sammen med tvillingsøsteren («David Voigt 15»).

Han var sergeant da skiftet efter svigerfaren blev påbegynt 26. juni 1773 [104] og da datteren Malene blev døpt 25. juli 1775. Han må imidlertid ha tatt avskjed ca. 1776, for da sønnen Hans Jørgen blev døpt 17. mars 1777 kalles han bare »Seigneur«.

W. Lassen har følgende opplysninger om ham: »Han havde en Tid været ansat ved Tolden, men maatte tage sin Afskeed formedelst Sygelighed. Han fik 120 Rd. aarlig ifølge Mathias Calmeyers Testamente« [84].

I dette testamente av 17. juni 1801 omtales (Johan) David Voigt som »en Søn af min afdøde Fætterske og forrige Tolder Voigt« [105]. Dette stemmer med at Johan Davids mor, »fættersken« Margrethe Bastine Stenkuhls mor, Anne Margrethe Carlsdatter Cock, var søster av Mathias Calmeyers mor, Margrethe Carlsdatter Cock.

Johan David Voigt hadde en moster, *Anna Maria Steenkuhl* (døpt i Strøm i Sør-Odal 2. april 1713), som døde ugift i Christiania 11. desember 1798, begr. der 17. desember s. å. I dødsannonsen nevnes bl.a. at hun i de siste 21 år har bodd i huset hos sin fetter (riktig søstersøn), kjøpmann

Mathias Calmeyer. Skifte efter hende blev åpnet 11. desember 1798. Ene-arving i henhold til testament var hendes søstersøn David Voigt i Moss [106].

Ved folketellingen i Moss i 1801 omtales Johan David Voigt som familie nr. 245 og boende i Bakkegaten nr. 144. Han er der omtalt slik: »David Voigt, Husbonde, 67. Enkemand efter 1. Ægteskab. Underholdes af Børnene«. Han bodde da sammen med sin på den tid ugifte søn Carl Gottlieb Voigt. Senere flyttet han til sønnen Hans Jørgen Voigt på Sagene i Aker.

Gift 13. oktober 1770 i Moss med *Johanne Judithe Bartz*, født 1748 [107] i Moss, døpt der 21. juli s. å., † 19. september 1796 i Moss, begr. der 24. september s. å. (»Johan Vogts Kone Johanne Juditha Bars af hidsig Feber 50³/₄ Aar«), datter av marsmester ved Moss Jernverk *Hans Jørgen Bartz d. y.* (døpt 28. februar 1694 i Eidsvold, † 26. juni 1773 i Moss, begr. der 30. juni s. å.) og 3. hustru *Catharine Margrethe (Marie?) Hedal* (gift i Moss 18. juli 1744) (født ca. 1717, † 1777 i Moss, begr. der 18. april s. å., 58 år gammel. Hun var visstnok søster av borger i Moss Enevold Hedal [108].

3 sønner og 2 døtre, se V. slektledd (nr. 47 a–51 e).

35 c. *Carl Christopher Voigt*, født 24. desember 1745 i Præstø på Sjælland, døpt der 26. desember s. å. [70], † i Moss 1751, begr. der 5. mars s. å.

I Præstø kirkebok er dåpen ført inn slik:

»Faderen var Seig. Johan David Voigt, Moderen Margrete Bastine Steenkul. Barnet blev født 24. December. Anne Sophie Behmanns (prestefruen) bar Barnet. Faddere Byfoged Fredelund, Mons. Niels Saxtorf, Mons. Carl Lindam, Jomfr. Cathrine Sophia Fogth« [109].

36 d. *Birgitte (»Berthe«) Lucie Voigt*, født i Moss 1747, døpt der 13. februar s. å.

Hun er antagelig det »David Gotlieb Voigts Barn« som blev begravet i Moss 23. juni 1748.

Ved dåpen hadde hun følgende faddere: »(Told-)Controleur (Christopher) Henrichsens Calmeyers Kiæreste (Birgitte Lucie Carlsdatter Coch), Anne Maria Steenkul (moster), Lars (Lauritz) Hvidt, Lars Mostue og David Voigt« (farfar).

37 e. *Friderich Voigt*, født 1751 i Moss, døpt der 5. februar s. å., † 1773 i Moss, begr. der 3. april s. å. I kirkeboken står hverken fornavn eller alder. Det står kun »Voigt og Gram«).

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Hr. Justitz-Raad Fleischers Frue, Johannes Kirchemoes Hustrue, Hr. Justitz-Raad Thaulow, Hr. Windelboe og Controleur Undall«.

W. Lassen har følgende opplysninger om ham: »Han var sindssvag, men gik fritt omkring, og paa en af disse Vandringer kom han til Præsten i Rygge, gik ind paa hans Studeerværelse (i 1766) og udrev af Kirkebogen Bladene af Daabsrubrikkene fra Begyndelsen af Aaret 1753 til 29/8 1754,

hvilke han brændte op, saa Bogen, der begynder med 1725, herved er defekt« [84].

V. SLEKTLEDD

A

Kaptein Caspar Henrich Voigt (nr. 28 h) og hustru Anna Maria Hegelunds barn (38 a–46 f):

38 a. *Wilhelmine Marie Voigt*, født i 1788 i Etne i Sunnhordland, døpt der 19. april s. å., død samme år i Etne. Begravelsesdato ikke angitt.

39 b. *Christian Friderich Voigt*, født 1789 i Etne, døpt der 15. oktober s. å. [110], †

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Capitain v. Weltzien (Joachim Friderich v. W., da sjef for Etneske kompani), Rasmus Fjøsne, Haldor Øvstebøe, Madame Wilhelmine M. Hegelund, Jomfrue Elsse U. Hegelund, Thuri Moe«.

Ved folketellingen i 1801 var han 12 år gammel. Han blev 25. mars 1803 norsk landkadet, og avgikk fra Landkadetkorpset 30. juni 1811. 6. juni s. å. blev han ifølge Hirsch ansatt som kopist i »Generalkom- Kolleg« med 10 rdlr. i lønn pr. måned [3]. Hirsch mener antagelig »Det Kongelige General Commissariats Collegium i København (dvs. »Krigsministeriet«) og ikke »Det Kongelige Norske Commissariats-Collegium« i Christiania. Jeg har imidlertid ikke fundet ham i Hof- og Stats-Calenderen for 1813.

Da skiftet etter foreldrene blev sluttet 4. februar 1822, fikk han utlagt en part i boets eiendom Fjøsne »i Skonevigen Skibrede«, av skyld »2 Løber Smør og 2 Huder« [111]. Denne part overdrog han 3–4 år senere til en eller flere av de 3 brødre som blev boende på gården.

Hans videre skjebne er ikke undersøkt.

40 c. *Japhet Hegelund Voigt*, født 1791 i Etne, døpt der 8. oktober s. å., † på Fjøsne 9. juni 1836, begr. i Etne 18. juni s. å. (»Japhet Voigt, Gaardmand, 44 Aar«).

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Leut. Mathias Dahl Hegelund (morbror), Lars Osnæs, Usmund Støele, Madame Wilhelmine Marie Hegelund, Anna Fitie«.

Ved folketellingen i 1801 var han 10 år gammel. Blev 1. juli 1806 norsk landkadet, men søkte og fikk 1. mai 1812 avskjed fra Landkadetkorpset på grunn av svakelighet [3].

Da skiftet etter foreldrene blev sluttet 4. februar 1822, fikk han utlagt en part i boets eiendom Fjøsne i Etne [111]. Han blev boende på gården, og drev den sammen med sine 2 brødre Johan Georg og Niels. Han døde ugift.

41 d. *Els eUlricha Hegelund Voigt*, født 1793 i Etne, døpt der 5. april s. å., † der samme år, 22 uker gl.

42 e. *Christina Maria Voigt*, født 1794 i Etne, døpt der 19. juli s. å., †

Hun nevnes ikke ved folketellingen i 1801 og nevnes heller ikke som arving da skiftet etter foreldrene blev sluttet 4. februar 1822.

Antagelig død før 1801.

43 f. *Wenche Christine Dahl Voigt*, født 1796 i Erne, døpt der 23. januar s. å., †

Ved dåpen hadde hun følgende faddere: »Madame Aabel, Mad. Heyberg, Jomf. Ploug, Sognepræsten Hr. Aabel, Cap. Heusner (Christian Friderich Heusner, da sjef for Skånevikske kompani), Lieut. (Mogens Wilhelm) v. Weltzien«.

Ved folketellingen i 1801 angis hun å være 6 år gammel.

Da skiftet etter foreldrene blev sluttet 4. februar 1822 fikk hun utlagt en part i boets eiendom Fjøsne i Etne [111]. Hun blev boende på gården sammen med sine brødre, men flyttet i juli 1842 til sin yngre bror Ulrich i Vikedal. Antagelig død ugift.

44 g. *Johan Georg Voigt*, født 1798 i Etne, døpt der 19. august s. å., † 23. desember 1838 på sin gård Fjøsne i Etne, 39¹/₂ år gl., begr. der 30. desember s. å.

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Mme Brochmand, Mme Abel, Thuri Moe, Præsten Brochmand, Skipper Gunder Larsen Klep og Engel Moe«.

Ved folketellingen i 1801 var han 3 år gammel. Han blev 29. juni 1811 ansatt som »kostkadet« ved Det danske Landkadetkorpset i København. Hirsch har om ham videre den opplysning at han »gik vist til Norge efter adskillelsen fra Danmark i 1814« [3].

Da skiftet etter foreldrene blev sluttet 4. februar 1822, fikk han utlagt en part i boets eiendom Fjøsne i Etne [111]. Han blev boende på gården og drev den sammen med to av sine brødre.

Gift ca. 1820/21 med *Susanna Torbjørnsdatter*, f. , † .

Dette ektepar hadde følgende 8 barn, som alle blev døpt i Etne: *Torbjørn*, f. 21/1 1822, døpt 29/1 s. å., *Carl Henrich* f. 10/9 1823, døpt 14/9 s. å., *Carl Henrich* f. 3/10 1824, døpt 14/10 s. å., *Jens* f. 4/3 1828, døpt 9/3 s. å., *Christian*, f. 25/3 1830, døpt 4/4 s. å., *Elisabeth*, f. 2/3 1833, døpt 10/3 s. å., *Ranveig* f. 5/4 1835, døpt 12/4 s. å. og *Johan* f. 18/7 1837, døpt 23/7 s. å.

Denne yngste søn blev etter endt skolegang først butikkbetjent hos sin morbror *Ole Torbjørnsen Gjærdesöen*, som drev landhandel ved Etnesjøen, men etter 3 års arbeide der utvandret han i 1857 til U.S.A. Her endret han sitt navn til »*Johan Henry Johnson*«. I en avisartikkel i Haugesunds Dag-

blad ca. juli-august 1940 av signaturen A.K. om »Utvandrere fra Etne og deres familier«, er det gitt følgende opplysninger om denne John Henry Johnsen [115]:

»Han kom til Perry, Wis., til en svoger som han hadde arbeidet sammen med. Han hadde lyst for å lære og flink i opfattelsen, så på kort tid erhvervet han kjennskap til det engelske sprog. Allerede året etter sin ankomst blev han lærer. 1860 blev han interessert for metodismen, og skrev sig inn i denne kirke. Han blev straks efter ansatt som predikant i samfundet. For å bli mer duelig, studerte han en tid ved Lawrence universitetet i Appleton, Wis. Da borgerkrigen brøt, hvervet han sig i det berømte norske 15. Wis. regiment. Han deltok som sersjant. Var en tid også feltprest. Under 3 års tjeneste nyttet han tiden til å preke Guds ord til soldatene og til negrene i deres hytter. Efter krigens slutt, returnerte han til Wis., og blev utnevnt som prest, første året ved Coon Prairie og andre året ved Rickland. Der traf han *Anna Frydenland*, som han blev gift med og levet sammen med i et lykkelig ekteskap til sin død. De fikk 5 barn, 3 sønner og 2 døtre: *Cyrus* var ansatt ved State Bank i Chicago, *Edwin* var ansatt ved International Harvester Co., *Vilbur* blev doktor, *Ida* blev gift med Dr. *Green*, en apoteker i Chicago, og *Matilde* blev gift med prof. *Albert C. Knudson*, nu Dean ved universitetet i Boston. Han er sønn av den 90 årige metodistprest Asle Knutsen fra Hallingdal. Johnson har hatt en masse tillitshverv i Metodistkirken. Han var 8 år i Norge og var da som delegat i Amerika i 1888. I 1881 var han delegat fra Norge til London. I 1879 var han en tur i Norge, og 1880 var han også i Norge, og var der i kirkens tjeneste 8 år. Han var usedvanlig avholdt og en nidkjær arbeider. Han døde i 1896 efter 2 ukers sykdom. Han blev begravet i Richland, Wis., hvor det er reist et vakkert monument på hans grav.«

45 h. *Ulrich Friderich Voigt*, født 1802 i Etne, døpt der 5. mars s. å., †

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Lieut. Hegelund (morbror), Haldor Øvstebøe, Ole Brønlund, Anna Fittie, Live Fjøsne«.

Da skiftet efter foreldrene blev sluttet 4. februar 1822, fikk han utlagt en part i boets eiendom Fjøsne i Etne [111]. Han synes å ha bodd på Fjøsne til han 3. juni 1837 flyttet fra Etne til Vikedal prestegjeld i Ryfylke (»Ungkarl Ulrich Frederik Voigt, 35 aar gl.«).

46 i. *Niels Dahl Voigt*, født 1804 i Etne, døpt der 28. oktober s. å., † antagelig i Etne.

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Major (Joachim Friderich) Weltzin, Lieut. Hegelund (morbror), Præsten Brochmand, Mme Hegelund, Jomfrue Ploug«.

Da skiftet efter foreldrene blev sluttet 4. februar 1822, fikk han utlagt en part i boets eiendom Fjøsne i Etne [111]. I matrikkelen 1838 er han den

eneste av brødrene som fremdeles eiet en part av gården. Det er ikke foretatt ytterligere undersøkelser om ham.

Gift ca. 1831/32 med *Gjertrud Larsdatter*, født , + .

Dette ektepar hadde iallfall 2 barn til dåpen i Etne, *Anne Maria* f. 6/1 1833, døpt 13/1 s. å. og *Sara* f. 18/1 1836, døpt 24/1 s. å.

De hadde muligens også en søn *Niels (Nielsen?) Voigt* som var gift med *Ingeborg Jacobsdatter Wee*, og som i 1880 fikk sønnen *Carl Nielsen Voigt*. I den foran nevnte artikkel i Haugesunds Dagblad er det gitt følgende opplysninger om ham [115]:

»Carl Nilsen Vogt var født i 1880 i Etne av foreldre Nils Vogt og hustru Ingeborg Jakobsdatter Wee. Han utvandret i 1896 til U.S. Var ved North-West misjonsskole i Belgrad, Minn. i 1898–1900. Samme selskaps skole i Grand Forks, N. Dakota i 1900–01. Var så lærer til 1903, da han gikk inn på Augsburg sem., hvor han var inntil 1906. Blev i 1906 prest i Chintonville, Wis. I Hancock, Mich., fra 1911 til 1919. Han kom så til Carpio, N. Dakota. Blev i 1906 gift med Hilda S. Bakke.«

V. SLEKTLEDD

B

Sergeant Johan David Voigt (nr. 34 b) og hustru Johanne Judithe Bartz' barn (47 a–51 e):

47 a. *David Gottlieb Voigt*, født 1770 i Moss, døpt der 17. november s. å., + .

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Mme Gude (Birgitte Lucie Henriksd. Calmeyer gift 4/10 1753 i Moss med kjøpmann Just Gude), Jomfrue Holt, H^r Capitain (Christian Ulrich) Buch, Mme Herfordt og Resch«.

Konfirmert i Moss 23. april 1786, 15 år gl. Han er antagelig den »Gottlieb Voigt« som var fadder i Moss 10. april 1790.

W. Lassen opplyser om ham at han var »Sømand. Forsvunden« [84].

48 b. *Malene Sophie Voigt*, født 1775 i Moss, døpt der 25. juli s. å., + .

Ved dåpen hadde hun følgende faddere: »Mad^{me} Schioldborg, Jomfrue Gude, Hr. Tolder Undahl, Sr. Borthig, Mrs Stockmand & Smidt.«

Det er ikke fundet ytterligere opplysninger om hende.

49 e. *Hans Jørgen Voigt*, født i Moss 4. januar 1777 [112], døpt der 17. mars s. å., + 7. juli 1833 på »Øvre Papirmølle« på Sagene utenfor Christiania, begr. 11. juli s. å. i Aker.

Ved dåpen hadde han følgende faddere: »Mad^{me} Debes, Jomfrue Andersen, Jomfrue Trane, Sr. Debes, M^r (prokurator) Werliin og Mr Resch.«

Konfirmert i Moss 2. oktober 1791, 14³/₄ år gl.

Han var i mange år bruksfullmektig ved Øvre Papirmølle på Sagene,

»paa østre Side af Agers Saugen«. W. Lassen siger om ham: »En dygtig Mand, dertilmed vakker, velskabt og takkelig, samt elsket og agtet i sin Kreds [112].«

Gift 1. gang 13. november 1802 i Akershus slottskirke med *Anne Jacobsdatter*, født 25. januar 1770 i Christiania, døpt der ...

† 16. mai 1806 i Aker, begr. der 22. mai s. å. (»Mad. Anne Voigt, født Jacobsen ved Saugen 36 Aar«), datter av toldbetjent Jacob ... og hustru ...

Gift 2. gang 13. mars 1807 i Aker med *Gunhild Thoresdatter* (Thoresen) fra nordre Sagene i Aker [113], født 4. november 1784 på Åsmoen ved Sagene, døpt i Aker 10. november s. å., † 10. desember 1835 på Stenberg i Aker [112], begr. i Aker 17. desember s. å. (»Mme Gunhild Voigt Enke efter Brugsfuldmægtig Voigt ved Saugene«), datter av *Thore(r) Larsen* (1753–1785) [113] og hustru *Maren Evensdatter* (gift 11/10 1777).

Hans Jørgen Voigt hadde i 1. ekteskap 2 døtre og i 2. ekteskap 5 sønner og 6 døtre. Gjennom sønnene *Johan David Voigt* (1807–1868), *Carl Gottlieb Voigt* (1816–1885) og *Jens Christian Voigt* (1820–) fikk han agnatisk efterslekt både i Norge og U.S.A. W. Lassen har gitt en del opplysninger om disse [112].

50 d. *Carl Gottlieb Voigt*, født ca. 1776/1780, antagelig i Moss. Han kan ikke sees døpt der. Død i Moss 3. september 1813, 37 år gl., begr. der 9. september s. å.

Han blev konfirmert i Moss 7. april 1793, 14^{3/4} år gl. Ved folketellingen i Moss i 1801 angis han å være »Bytiener« og 21 år gl.

Ifølge aldersangivelsen da han blev konfirmert, som vel er den mest nøyaktige, skulle han være født ca. juni/juli 1778. Ifølge folketellingen i 1801 skulle han være født ca. 1779/80, og etter aldersangivelsen da han blev begravet i 1813 skulle han være født ca. 1776.

W. Lassen har bl.a. følgende opplysninger om ham: »Han var pukkelrygget og svagelig. Boede i Moss. Ansat ved Toldboden« [84].

Ved folketellingen i 1801 kalles han »Stads- og Underfoged«. Samme år kjøpte han en bygård i Moss (nr. 36 til Vincent Buddes gate og nr. 2 til Vogts gate), som efter den neste eier lenge bar navnet »Holthegården«. Han kaldes da »Raadstue- og Bytiener«. Eiendommen hadde »Urtehave beliggende til Skovgaden« [114].

Fra 1805 var han også høker og hadde brendevinsutskjenkning [114].

Da han døde i Moss i 1813 kaldes han konstituert underfoged [91].

Gift 26. desember 1801 (trolovet 6/12 1801) med *Maren Carine Gade*, født 1777 i Moss, døpt der 19. juli s. å., † 1862 i Moss, 84 år gl., datter av underfoged i Moss *Erland Gade*, f. ca. 1751, † 15. juli 1813 i Moss og hustru *Christine f. Melberg*, født ca. 1755, † 20. juli 1813 i Moss. Hun hadde tidligere været gift med Hans Jørgen Weber Zericke.

Da mannen døde barnløs overtok enken høkerforretningen og eiendom-

men, og giftet sig i 1807 med snekker og handelsmann i Moss *Syver Holth*, født 1790 »tæt ved Kongsvinger«, † 1862 i Moss.

Ifølge W. Lassen var det ikke barn i nogen av ekteskapene [112].

51 e. *Margrethe Cathrine Voigt*, født 1794 i Moss? Dåpen er ikke kunnet hverken i Moss eller i Rygge, † .

W. Lassen har ført hende opp som yngste barn til Johan David Voigt og Johanne Judithe Bartz med bl.a. følgende opplysninger: »f. paa Mos, boende i Nordbygaden i Xania (Er opkaldt efter sin Oldemoder og Bedstemoder. Gift 1820 21/4 med Lejetjener *Hans Andersen Koch*, f. 1799 † 18 « [102].

I Lübeck Stadtarckiv finnes Pincier's manuskript »Lübeckische Geschlechter«. Fra dette manuskript har forretningsføreren for »Arbeitskreis für Familienforschung e. V. Lübeck«, herr Erich Gercken, i brev av 16. juli d. å. velvilligt sendt mig følgende supplerende opplysninger om den foran på side 64 nevnte *Agneta Elisabeth Voigt*, gift *Stoltenberg*, og hendes familie.

Hun døde 23. september 1713. Hendes mann het *Wentzel Matthias Stoltenberg* og kalles i manuskriptet »Pensionaris auf Rixdorff im Lütjenburger Kreis« i Holsten. Han var søn av *Henrich Stoltenberg* til ... i Pommern og hustru *Anna Lüders*. Han døde 14. august 1728.

Wentzel Mathias Stoltenberg og Agneta Elisabeth Voigts barn er i Pincier's manuskript ført opp slik:

1. *Christian Ulrich*, født 12. oktober 1707, † 16. februar 1761. Blev 20. februar 1755 U. J. Doctor. Gift med *Anna Ditmer*, datter av en prest ved St. Aegidius kirke i Lübeck.

2. *Sophia Amalia*, † 23. november 1746. Gift med *Johan Georg Herman*, Dr. med., livmedicus og hofråd i Pløn, † i januar 1753.

3. *Else Margaretha*, gift *Johan Joachim Schmid*, pastor i Ahrensboek »hernach in Zarpen«.

4. *Johan Friderich*, født 29. august 1712, J. U. Doctor i Lübeck. Gift 30. april 1744 med *Catharina Sophia Grundgreiffer*, datter av J. U. Doctor Christian Henrich Grundgreiffer.

NOTER OG HENVISNINGER

- Note 1–note 58 viser til notene til første del av artikkelen om denne slekt Voigt, se foran s. 66–68.
59. Kongsberg kirkebok nr. 5, fol. 294, Statsarkivet, Oslo.
 60. Kongsberg kirkebok nr. 5, fol. 231b, Statsarkivet, Oslo.
 61. S. H. Finne-Grønn: Rentekammerets Norske Bestallinger, s. 83. Kirkebok før 1785 mangler.
 62. Enkekassen, glt. nr. 64, Rigsarkivet, Kbhvn.
 63. Olai Ovenstad: Militærbiografier. Den norske hærs officerer, bd. II (Oslo 1949).
 64. Landetaten, Krigskancelliet 1679–1763, litra f, Andre Bøger og Akter forretningsgangen angaaende: Conduitelister for Den Danske og Norske Armé 1730–1764, Rigsarkivet, Kbhvn.
 65. Personalialia, pk. nr. 148a, Riksarkivet, Oslo. Seglet finnes også i Riksarkivets seglsamling.
 66. Personalialia, pk. nr. 148a, Riksarkivet, Oslo.
 67. Eldste barn er døpt i Lardal 14/10 1739.
 68. Kirkebok mangler for dette tidsrum.
 69. Norsk Slektsh. tidsskr., bd. IX s. 203 og 385.
 70. Præstø kirkebok nr. 547–2, Landsarkivet for Sjælland, Kbhvn.
 71. Samme verk som nevnt i note 63.
 72. Landetaten, Krigskancelliet, Oberkrigssekretærens indkomne Breve 1748 27/1, Rigsarkivet, Kbhvn.
 73. Samme verk som i note 61, s. 129.
 74. Skifteprotokollene for Strømsø mangler før 29/7 1782.
 75. Antoni Hellesen Holter, født ca. 1687 på gården Hvam i Nes i Romerike, begr. i Christiania 1. mars 1728, søn av bonde Helle Christensen Hvam (1641–1702) og 2. hustru Anna Antonidatter Friling (1651–1741), se Norsk Slektshist. Tidsskr., bd. XII. s. 338–339. Skifte efter Antoni Holter blev åpnet 26/4 1728 og sluttet 13/5 1732, se Christiania skifteprotokoll nr. 6, fol. 197b, Statsarkivet, Oslo.
 76. Karen Frantzdatter Bergmann, døpt 16/9 1692 i Christiania, begr. sammesteds 30. mai 1749, datter av kjøpmann og stadscapitaine Frantz Petersen Bergmann (ca. 1645/50–1698) og hustru Maren Hansdatter Niemand fra Helsingør (1658–1698), se Norsk Slektshist. Tidsskr., bd. III s. 320–321. Skifte efter »Karen, sal. Anthoni Holters« blev åpnet 25/5 1749 og sluttet 3/9 s. å., se Christiania skifteprotokoll nr. 9, fol. 473a, Statsarkivet, Oslo.
 77. Christiania skifteprotokoll nr. 10a, fol. 128a, Statsarkivet, Oslo.
 78. Samme protokoll som nevnt i note 77, fol. 229a. Ved løsøreauksjonen 20. februar 1753 var det en »Ob. v. Voigt« som kjøpte flere gjenstander.
 79. Det er således ikke riktig når det i Wilh. Lassens genealogiske samlinger i Riksarkivet i Oslo i bd. 9, s. 6, uten reservasjoner er anført at tolder David Gottlieb Voigt er søn av en ellers ukjent Johan Voigt gift med Margrethe Christophersdatter Calmeyer.
 80. Bestillingen er ført inn i Rentekammerets protokoll nr. 53.27 s. 133, Rigsarkivet, Kbhvn.
 81. Rentekammerets protokoll nr. 53.42 s. 213, Rigsarkivet, Kbhvn.
 82. Takstforretningen og D. G. Voigts pantobligasjon til Rentekammeret, dat. »Moss Told-Boed« 2. november 1751 er ført inn på s. 272 flg. i samme protokoll som nevnt i note 81.
 83. Samme verk som nevnt i note 61, s. 98.
 84. W. Lassens personalhistoriske samlinger, bd. 9, s. 6, Riksarkivet, Oslo.
 85. Kirkeboken for Nicolaj kirke mangler for dette tidsrum. Imidlertid viser copulationsavgiftsprotokollen for København (I København Stadsarkiv i Rådhuset) at »David Gottlieb Voigt, Tienner« den 4. juli 1743 betalte copulationsavgift med 1 rdlr. for vielse i

- Nicolaj menighet. Vielsen blev da i alminnelighet foretatt ca. en ukes tid senere. Titelen »Tiener« kan muligens skyldes at personer av denne stand slapp med 1 rdlr. i copulationsavgift, mens personer av høyere stand måtte betale mere.
86. Odal kirkebok nr. 1 (1689–1714) s. 441: Døpt 1. juni 1710: »Claus Steinkuhls og Anna Maria Cochs Ægte-Barn noe (nomine) Margrete Bastina«.
87. *Claus Johansen Steenkuhl* (f. ca. 1675, † 1737 i Strøm i Sør-Odal, begr. der 8/2 s. å.) var søn av foged i Solør og Odal, *Johan Steinkuhl* (f. 1644 i København, † 18/4 1702 i Strøm, begr. der 3/5 s. å.) og hustru *Birgitte (Birthe) Clausd. Stabell* (1642–1710). Foged Johan Steinkuhl endret skrivemåten på slektsnavnet til »Steenkuhl«. Claus J. Steenkuhl blev angivelig gift i november 1698 i Christiania med *Anne Margrethe Carlsd. Cock* (f. ca. 1681, † 1742 i Strøm, begr. der 4/4 s. å. 61 år gl.) datter av dav. res. kappellan til Domkirken, senere sogneprest til Moss og Rygge, herr *Carl Nielsen Cock* og hustru *Margrethe Pedersdatter*.
88. Norsk Slekthist. Tidsskrift, bd. II, s. 198.
89. J. H. Voigt betalte 19/1 1782 copulationspenger for vielse i huset i Nicolaj menighet. Se også note 86.
90. Han kan muligens være identisk med den »Christian Frederich Voigt« som 5. mai 1762 blev fenrik reformé i Kongens Livregiment, og som på grunn av underslag m.v. degradertes offentlig og meddeltes pass ut av landet, se note 3.
91. J. Gløersen: Dødsfall i Norge 1763–1825 (Oslo 1964), s. 416.
92. Henrik Grevenor og Thor Kielland: Gullsmedhåndværket i Oslo og Kristiania (Kria 1924), s. 325.
93. S. H. Finne-Grønn: »Christiania borgerbok« 1698–1799, s. 66 (Kria 1921).
94. Kunngjøring i Christiania Intelligenssedler nr. 46/1811, s. 8.
95. Datteren Rabine Christine Hørbye, f. ca. 1761, † 8/8 1838, blev angivelig gift 1. gang i Porsgrunn 5/5 1797 med Christian Bülow-Hansen Paust og gift 2. gang sammesteds 10/7 1803 med grenader Hans Axelsen, se Delgobes personalhistoriske samlinger, Statsarkivet, Oslo.
96. Proclama i Christiania Intelligenssedler nr. 94/1809, s. 8. Kirkebok mangler for dette tidsrum.
97. Se under nr. 22b og note 94.
98. Seglet finnes i Riksarkivets seglsamling, Oslo.
99. I Lampe: Bergens Stifts Biskoper og Præster efter Reformationen, bd. I s. 191, er det feilaktig angitt at fødselsåret var 1768. Hos Ovenstad (se note 63) er det i bd. II s. 527 feilaktig angitt at fødselsdatoen er 15/12 1759.
100. W. Lassen kalder hende feilaktig »Charlotte Marie«, se samme kilde som i note 84, bd. 9 s. 8.
101. Da skifter efter fru Petrow blev åpnet 7/4 1767 nevnes bare sønnen Carl og datteren Margrethe. Johan David Petrow må derfor være den »Hr. Pætrows Søn« som blev begravet i Moss 28/11 1766, se skifteprotokoll nr. 1 for Moss by, fol. 296b.
102. Samme kilde som i note 84, s. 8.
103. Det er således ikke riktig når W. Lassen i bd. 9 s. 6 og 8 anfører at Johan David Voigt er født 4/5 1744 i Moss, og at hans tvillingsøster Charlotte Amalie gift Petrow var den yngste i søskenflokken, se samme kilde som nevnt i note 84.
104. Oberbergamtets protokoll nr. 10b, »Skifteprotocol for de Søndenfjeldske Bergværker udenfor Kongsberg som er sluttet i Tiden 19/1 1763–«, fol. 336a–b, Oberbergamtets arkiv, Riksarkivet, Oslo.
105. Norske Stiftelser, bd. II s. 243.
106. J. Gløersen: Dødsfall i Norge 1763–1825, s. 379.
107. Moss kirkebok nr. 1, fol. 148. Det er således ikke riktig når det i Norsk Slekthist. Tidsskr., bd. IV, s. 90, er angitt at hun er født 1746.

108. Eldste bevarte kirkebok for Moss begynner i 1725.
109. Sistnevnte jomfru »Cathrine Sophia Fogth« tilhører sannsynligvis denne slekt Voigt, jfr. kapt. Ulrich Christian Voigts datter med samme fornavn. Det sannsynligste er at denne »Cathrine Sophie Fogth« er en kusine av com-merceråden.
110. Det er feil hos Hirsch (se note 3) når det der er anført at han er født i Bergen 21/1 1791.
111. Ekstrakt av skiftet som viser hvorledes eiendommen Fjøsne blev delt mellom de 6 barn som levet da boet blev sluttet 4/2 1822 blev tinglyst 21/4 1825 og ført inn i Sunnhordlands so-renskriveris pantebok Ba nr. 4 (1819–1829), pagina 527, Statsarkivet i Bergen.
112. Samme kilde som i note 84, bd. 9 s. 7.
113. Se Norsk Slektsh. Tidsskr., bd. IV s. 89–90.
114. O. P. Nyquist: Mossina fra ældre Tider (Moss 1926), s. 268.
115. Artikkelen fra ca. juli/august 1940 og en del andre opplysninger om personer Voigt i Etne er velvilligst sendt mig av Bygdeboknemnda i Etne.

Forfatteren Poul Martin Møllers anetavle

Ved LISE LUND

Poul Martin Møllers fædrene slægt kan ikke føres mange led tilbage, dels fordi det er bønder, og dels fordi de mandlige aners alder er ret høj ved deres børns fødsel. P. M. M.'s farfar er således født 91 år før barnebarnet kommer til verden, mens oldefaderen er født før 1660, dvs., at der her er tale om mindst 134 år på 3 generationer. Denne modne alder før ægteskabs indgåelse er i øvrigt et karakteristisk træk hos efterslægten.

Mormoderen, Maren Pedersdatters herkomst, har det ikke været muligt at finde. Hun skulle iflg. familietraditionen være »fra Jylland«. Kirkebøger fra Fredericiaegnen, hvor flere af navnet Rønning var bosiddende, er undersøgt uden resultat.

ANETAVLE

- 1 *Poul Martin Møller* * 21.3.1794 i Uldum, † 13.3.1838 i Kbhvn., Frue sg. g 1° 1.7.1827 i Stenstrup *Betty Berg* (datter af godsejer Christian Frederik Berg og Elizabeth Esmith Hensler) * 24.8.1804 på »Skjoldemose«, Stenstrup, † 15.5.1834 i Kbhvn., Frue sg. 4 sønner i første ægteskab. g 2° 24.12.1836 i Lyngby *Eline Svendine Hansine von Bülow* (datter af oberst Adam Gottlieb Josva von Bülow og Ane Margrethe Eilersen) 9.9.1804 i Svendborg, Vor Frue, † 26.1.1876 i Kbhvn., Frue sg. 1 datter i andet ægteskab.

Student Nykøbing F. 1812, cand. theol. 1816, huslærer hos grev Moltke på Espe 1817–18, Kinarejse som skibspræst 1819–21, adjunkt Metropolitanskolen 1822, skriftlig del af filologisk eksamen 1826, afbrød disse studier, da han blev lektor i filosofi ved universitetet i Kristiania 1826, professor sst. 1828, professor i Kbhvn 1831. Digter og filosof.

Et væsentligt udbytte af P. M. M.'s filologiske studier var hans oversættelse af *Odyseen* 1816–25. Se i øvrigt Erslews *Forfatter-Lexicon* II og B, *Dansk biografisk Leksikon*, *Dansk biografisk Haandleksikon*, F. C. Olsen: *Poul Martin Møllers Levned*, 1843, Vilh. Andersen: *Poul Møller*, 1894, Johs. Brøndum Nielsen: *Poul Møller Studier*, 1940 og hans Smaabidrag til *Poul Møllers Biografi* i »Fund

og Forskning«, 1966, Lone Klem: En litterær Kinarejse (Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, Årbog 1956), Frederik Nielsen: Om Poul Martin Møller, 1961, Knud Jensenius: Nogle Kierkegaardstudier, 1932, Gregor Malantschuk: Kierkegaardiana, 1959, Morten Borup: Mellem klassiske filologer, 1957, og Jørgen K. Bukdahl: Poul Martin Møllers opgør med »nihilismen« i »Dansk Udsyn«, 1965.

Af P. M. M. udgivet efter 1940 bl.a.: Lægdsgaarden i Ølseby-Magle, 1948, En dansk Students Eventyr og andre arbejder, udvalg og indledning af Georg Christensen, 1958, En dansk Students Eventyr, udgivet og indledt af Frederik Nielsen, 1958, Filosofiske Essays og Strøtanker, udvalg ved Børge Madsen, 1965. [1]

Marmorbuste af P. M. M. i Studenterforeningen, bronzebuste på Frederiksborg.

P. M. M. og begge hustruer begr. på Assistens kgd.

FORÆLDRE

- 2- 3 *Rasmus Nielsen Møller* * i Stoustrup, dbt 29.9.1763 i Fredericia [2], † 7.11.1842 i Maribo, g 1° 9.9.1791 i Kbhvn, huscopulation Den kongelige Skydebane iflg. Sct. Nicolaj kbg *Bodil Maria Thaulow* [3] dbt 28.6. 1765 i Kbhvn, Helliggeist, † 13.10.1810 i Købelev, g 2° 30.8.1811 i Købelev Johanne Dorothea Winther f Borchsenius, (datter af sognepræst Villads Borchsenius og Cecilie Vesselin) * 23.12. 1769 i Husby, † 12.2.1830 i Købelev, g 1° sognepræst Hans Christian Winther med hvem hun havde en søn, digteren Christian Winther.

Student Fredericia 1781, cand. philol. 1784, cand. theol. 1786, magister = dr. phil. 1790 (Ciceros og Plinius den Yngres brevstil), dr. theol. 1815.

Sognepræst Uldum-Langskov 1791, Jelling-Hover 1796, Købelev-Vindeby 1802-31, stiftsprovst 1820, biskop Lolland-Falster stift 1831-42. R. 1815, DM 1829, K. 1836.

Rasmus Møller har oversat Livius, Romerske Historie 1800-1808, Sallust 1811-12, Taler af Cicero 1814-17 etc., Det gamle Testamente (s. m. prof. Jens Møller) 1828-30, Forklaringer til Det nye Testamente. Se Erslews Forfatter-Lexicon II og B, Dansk biografisk Leksikon, Dansk biografisk Haandleksikon, N. M. Plum i »Lolland-Falsters stift i 150 år«, 1955, ill., B. Isaksen i »Lolland-Falster hist. Årbog 1952« ill. samt P. Ross: Skildringer af R. M.s private Liv, 1871. Marmorbuste af R. M. i Maribo domkirke.

Biskoppen er begravet på domkirkens kgd. I Købelev, hvor begge hustruer er begravet, står der på gravstenen bl.a. »Hver af dem en Digtets Moder«.

BEDSTEFORÆLDRE

- 4– 5 *Niels Hansen Møller* * ca. 1703 Børkop mølle (kgb mangler for Gauerlund indtil 1743), begr. 9.2.1788 i Fredericia, 85 år gl., g 1° 1732–33 (vielser mangler i Fredericia Trinitatis 1729–35) *Maren Erichsdatter* [4] (datter af gmd Erich Pedersen, Stoustrupgård, og Sidsel Hansdatter) dbt. 4.11.1694 i Fredericia, begr. 9.6.1747 i Fredericia, g 2° 1748 i Fredericia (trol. 19.4.1748) *Catrina Jørgensdatter Bang* dbt. 26.9.1728 i Fredericia, begr. 22.9.1782 i Fredericia. [5] Gmd Stoustrupgård (1688 htk. 8–0–2–2), på hvilken han fik kongeligt skøde 1765.
- 6– 7 *Poul Jensen Taulow* * ca. 1730, begr. 23.2.1787 i Kbhvn., Helliggeist, 57 år gl., g 15.2.1765 i Kbhvn, Sct. Nicolaj *Maren Pedersdatter* (Rønning) [6] * ca. 1725–30, † 30.1.1805 i Kirke Hyllinge. Sukkermester på sukkerhuset i Vimmelskaflet, København.

OLDEFORÆLDRE

- 8– 9 *Hans Hansen* (Møller) * før 1660 Brøndsted mølle, † ca. 1718 Børkop mølle, g *Kirsten Pedersdatter* * i Børkop mølle, † samme sted 1739–43. [8] Møller i Børkop mølle, hvortil han må være kommet kort før år 1700, idet svigerfaderen, Peder Olufsen, på dette tidspunkt »måtte sig fæstet frasige«, da møllen var forarmet [9].
- 10–11 *Jørgen Nielsen Bang* * ca. 1696 i Overbygård, Kattrup (kgb. mangler) begr. 24.10.1746 i Fredericia [10], g 1° 15.10.1716 i Fredericia *Gjertrud Madsdatter* [11] (datter af gmd. Mads Knudsen, Sønderbygård) begr. 4.12.1719 i Fredericia, g 2° 18.7.1720 Fredericia, Michaelis, *Maren Pedersdatter* dbt. 27.4.1704 i Fredericia, begr. 8.1.1768 i Fredericia.
Gmd Sønderbygård (1688 htk. 7–4–2–0) sognefoged.
- 12–13 *Jens Frederik Taulow* [12] dbt. 16.10.1704 i Hildesheim, Sct. Godehard (katolsk kirke). Han var skibsfører og skal iflg. familietraditionen have boet i Preetz. Dette må dog sikkert bero på en misforståelse, idet kirkebøgerne herfra ingen har af navnene Taulow eller Rosenthal. Om hustruen vides kun, at hun hed Bodil.

TIPOLDEFORÆLDRE

- 16–17 *Hans Nielsen* † før 1670 i Brøndsted [13], g *Maren Pedersdatter*. [14] Møller i Brøndsted mølle (1688 htk. 8–4–0–2).
- 18–19 *Peder Olufsen* † før 1707 i Børkop, g *Elsebeth Thomasdatter*. Møller i Børkop mølle (1688 htk. 10–0–3–2), nævnt i matr. 1664. Havde tillige gård nr. 8 i Børkop (Børkopgård) i fæste.

- 20–21 *Niels Hansen* (Bang) * i Overbygård, Katstrup sogn (kbg mangler) † samme sted, skifte 6.11.1710 [15], g *Sara Laurisdatter* † i Overbygård, Katstrup sogn, skifte 4.7.1708.
Herredsskriver i Voer-Nim herred. Fæster i 1680 Overbygård efter faderen. (1688 htk. 8–0–0) [16].
- 22–23 *Peder Christensen* begr. 20.9.1746 i Fredericia, g 12.8.1702 i Fredericia *Birgitte Jacobsdatter* begr. 1.8.1743 i Fredericia.
Gmd. i Igum.
- 24–25 *Johan Christian (Hans) Taulow* (Rosenthal) * 1654 i Ringkøbing, begr 24.7.1732 i Hildesheim, Sct. Godehard, g 1° *Johanne Maria Rosenthal* † før 1700, g 2° *Anna Margrethe Heising*.
Regeringsråd i Hildesheim, hvortil han kom i 1683.
Kalder sig de første år Taulow, men tager senere hustruens navn, Rosenthal. Hans søn Theodor Anton adledes under navnet Taulow von Rosenthal. Ansøgning om adelspatent 1749 (østrigske Haus-, Hof- und Staatsarchiv) vedl. genealogiske oplysninger [17]. Blandt fadderne ved denne søns dåb i Hildesheim 1702 finder man Jens Bertelsen Taulow, tolder i Varde.

TIP² OLDEFORÆLDRE

- 40–41 *Hans Jørgensen Bang* † før 1673, g *Else Pedersdatter*.
Ting- og herredsskriver i Voer-Nim herred, fæster af Overbygård i Katstrup [18] (1664 htk. 16–0–0–0).
- 42 *Laurits Hansen*, nævnes som birkefoged i Nim birk 28. sept. 1670.
- 46 *Jacob Sjællandsfar*, iflg. Koldinghus rytterdistrikts tingbog 1707–17 [19].
- 48–49 *Bertel Henriksen Taulow* * ca. 1627 i Taulow, † 1664 i Ringkøbing, g *Maren Hansdatter Kiær Paludan* [20] † efter 1700 i Ringkøbing. Student Kbhvn. 1647, sognepræst Ringkøbing-Rindom 1652, provst Hind herred, medunderskriver af Souverainitetsakten 1661.
- 50–51 *Johannes Heising* g *Elisabeth Plettenberg*. Borgmester i Warburg.

TIP³ OLDEFORÆLDRE

- 80–81 *Jørgen Madsen Sommer* g *Johanne Nielsdatter Bang* [21].
Sognepræst i Katstrup.
- 96–97 *Henrik Sørensen* (Taulow) * ca. 1600 i Kolding, † 1632 i Taulov, g *Dorothea Jensdatter* [22] * ca. 1592, begr. 27.2.1659 i Kolding.
Gik i skole i Herlufsholm, indskrevet ved universitetet i Kbhvn. 1620 (Henricus Severini Coldingensis), kapellan hos sognepræsten Bertel Iversen i Taulov, sognepræst samme sted 1626.
Henrik Sørensen var søn af borgmester i Kolding, Søren Andersen Bøgvad og Else Jensdatter [23].

- 98–99 *Hans Hansen Kiær* (Paludan) * ca. 1600 i Kolding, † 28.3.1652 i Ringkøbing, g *Karen Jensdatter* † 11.9.1672 i Ringkøbing.
Hører i Kolding indtil han i 1626 blev sognepræst i Ringkøbing-Rindom, provst Hind herred. Johannes Paludanus, som han kaldte sig, var søn af rektor i Kolding Hans Sørensen og Maren Hansdatter Kneus.

Noter

1. Tekstomtalen til 1 og 2 er af afdelingsbibliotekar mag. art. Drude Lange.
2. Alle data i *Fredericia* er fra *Trinitatis kbg*, hvis intet andet er anført. *Stoustrup* hører til dette sogn.
3. »En ubemidlet men fortræffelig Pige. Hun var meget smuk, og i Modsætning til sin Mand førte hun sig med Anstand, der gav hendes Beundrere det Indfald at kalde hende Hertuginde. Hun var livsglad og skæmtefuld. Ved et Fald havde hun slået sit Ben og sit Hoved og måtte gaa til Sengs. Her laa hun i 2 Aar, da omsider en Sindssygdом indtraadte ...« (P. Ross, *Skildringer af Biskop Møllers private Liv*. 1871).
4. *Maren Erichsdatter* g 1° *Hans Bertelsen* † 22.3.1732, søn af *Bertel Hansen*, gmd. *Sønderbygård*, og *Gjertrud Madsdatter*.
5. Skifte efter *Catrina Bang* i *Koldinghus* amt 1782.
6. Ved børnenes dåb i *Helliggeist* kaldes hun *Rennem*, *Remnin* og *Rendum*.
7. *Poul Jensen Thaulow* var svend på sukkerhuset iflg. skattemandtal *Kbhvn* 1762. Efter hans død skrev *Rasmus Møller* om ham i *Kjøbenhavns Adressecontours Efterretninger* 26.2.1787: Så ofte jeg tænker mig en Mand, hvis Hjerter var Menneskekærlighedens Sæde, hvis Liv et Aftryk af den retskafne Vandel, hvis Bestræbelsers Formaal at nytte Medmennesker, og hvis Drift til at afhjælpe Trang var hans Evne Overstigende, saa ofte vil min Tanke, salig Afdøde, henvende sig til din Grav.
8. Sønnen, *Peder*, fæster i 1739 møllen, som »Moderen godvilligen afstaar« iflg. *Koldinghus rytterdistrikts resolutions-* protokol. Fæstebrevet meddeler tillige, at det er *Peder Hansens Faders Bertel Jensens* for 15 Aar siden fradøde mølle. *Bertel Jensen* er fæster i 1718 iflg. krigs- og portionsjordebogen for *Koldinghus rytterdistrikt* og *Bertel Jensens* enke er nævnt i jordebogen 1733. Det er således nærliggende at antage, at *Kirsten Pedersdatter* har giftet sig med *Bertel Jensen* efter *Hans Hansens* død. Et skifte i *Koldinghus rytterdistrikts skifteprotokol* 1722 efter *Thomas Christensen*, møller i *Børkop mølle*, hvis enke hedder *Kirsten Pedersdatter*, bringer forvirring i begreberne, men det har mindre betydning for denne anetavle. I sidstnævnte skifte gør *Hans Hansens* broder krav på sine broderbørns tilfaldne fædrene arv, som i møllen er indestående.
9. Fæsteprotokl for 2. jydsk Regiment *Ryttergods* 17.4.1700.
10. Skifte efter *Jørgen Bang*, som beboede en selvejer ryttergaard, i *Koldinghus rytterdistrikts skifteprotokol* 27.2.1749. Arvingerne har haft henstand på grund af en proces, som den salig mand var geråden i angående en handel med nogle stude.
Jørgen Bang køber *Sønderbygård* i 1739 af sin stedsøn, *Bertel Jensen*. I 1751 sælger *J. B.'s* enke til sønnen *Niels* (* 1721), der i 1765 får kgl. skøde på gården, hvor han dør i 1780. Han er således IKKE identisk med *birkedommer Niels Bang* † 1761 i *Bryrup* (som anført i »*Candidati & examinati juris*«).
11. *Gjertrud Madsdatter* g 1° *Bertel Hansen* † 1711, g 2° *Jens Pedersen* † 1716.

- Jørgen Bang får med hende en datter, Sara, * 1718, † 1720 (opkaldt efter farmoderen).
12. Alle data vedr. Poul Jensen Taulows aner er fra Th. Thaulow: Slægterne Thaulow, 1922.
 13. Arne Sundbo i Vejle Amts Årbog 1954.
 14. Maren g 2° Peder Jensen, møller i Brøndsted. Med ham en søn, Jens Pedersen, gennem hvis skifte i Koldinghus rytterdistrikts skifteprotokol 1735, trådene kan udredes.
 15. Skifte både efter ham og hustruen i 4. jydsk rytterregiments skifteprotokol.
Disse skifter såvel som sønnens bringer mange rettelser til tillægget til F. E. Hundrups stamtavle over Oluf Bangs efterkommere. Når navnet Bang er sat i parentes, skyldes det, at han ikke selv ses at have anvendt det.
 16. Størrelsen halveret – formentlig fordi broderen, Jørgen Hansen Bang, får den anden halvpart.
 17. Iflg. bilag A. til omtalte adelspatent døde Maren Kiær Paludans broder, Søren, 1699 i Geldern i Holland. Da han var barnløs, var Maren og hendes søskende nærmeste arvinger. 1. marts 1700 udsteder hun fuldmagt til sønnen Johan Christian, der heri omtales som »Hans Bertelsen Taulow med tilnavn Rosenthal«. Se Ringkøbing rådstueprotokol 1697–1731 (D23–42).
 18. Første gang man træffer Hans Jørgensen Bang på Overbygård er i 1624. Iflg. Skanderborg slots jordebog 1612–13 bebos gården af Peder Enevoldsen og Matz Fintzen. Fra 1620–1760 var gården skrivergård og tingsted. Venligst meddelt mig af fru Bang-Soltau i Fredensborg tilligemed oplysningen i note 21.
 19. Under 15.5.1708 erklærer vidner, at de ofte har hørt, at Peder Christensen af Igum har skiældt sin Hustrues Fader, Jacob Sjøllandsfar, baade for en Racker, en Gamelytf oc Skielm oc tracteret ham med Hug oc Slag.
 20. Med fuldmagten til sønnen fulgte en bekræftet erklæring om Maren Kiær Paludans herkomst. Hun g 2° Søren Anchersen * 1638, † 3.2.1690 i Ringkøbing, hvor han efterfulgte Bertel Henriksen Taulow i embedet som sognepræst.
 21. Datter af Niels Jørgensen Bang, der i 1577 nævnes som selvejer i Katstrup. En Jørgen Nielsen Bang nævnt som selvejer i 1557 samme sted.
 22. Dorothea g 2° med efterfølgeren i embedet Christen Olufsen.
 23. Han hed IKKE Bertelsen som anført hos Gjessing og Wiberg, se Kolding overformynderiprotokol 24.4.1646. Th. Thaulow fører slægten Bøgvad længere tilbage.

LISE LUND, der har været formand for Slægtshistorisk forening for Fyn siden foreningens oprettelse og fra 1973 medlem af bestyrelsen af Samfundet for dansk genealogi og Personahistorie, har i 1969 udgivet »Biskop Rasmus Møllers slægt«. Adresse: Langelinie 53, 5000 Odense.

Den danske civile centraladministrations embedskorps 1766-1797

En analyse af dets sammensætning

Ved JETTE KJÆRULFF TUXEN

Denne artikel er et sammendrag af forfatterens speciale i historie ved Københavns Universitet 1974. Specialet er tilgængeligt på Universitetets specialebibliotek, Pilestræde 58, Kbhvn.

I.

Under enevælden var den danske konge formelt enerådende for statsstyret. Det kunne dog ikke undgås, at han i sine beslutninger påvirkedes fra forskellig side. I Christian VII's regeringstid, hvor denne undersøgelse falder, var der på grund af kongens sindstilstand rige muligheder for at påvirke ham.

En af de kanaler, hvorfra påvirkningen udgik, var de regerings- og administrationsorganer, hvormed kongen omgav sig. De betragtedes efterhånden som et fast led i styrelsen, og efter Christian VI's død havde de antaget et stadig mere bureaukratisk præg. Regerings- og administrationsapparatet var i overvejende grad kollegialt opbygget, og i relation til kongen optrådte hvert kollegium som et samlet hele. For at trænge dybere til bunds i beslutninggangen i den enevældige danske stat må det derfor være af betydning at kende sammensætningen af dette regerings- og administrationsapparats embedskorps [1]. I undersøgelsen har interessen centreret sig om, hvorledes embedskorpset var sammensat med hensyn til stand, faders stilling, national herkomst, akademisk baggrund og administrativ baggrund.

Det materiale, der indgår i undersøgelsen, er den højere del af den danske civile centraladministrations embedskorps, forstået som den gruppe personer, hvis embedsstilling gav dem ret til at deltage i de kollegiale drøftelser i de regerings- og administrationsorganer, der havde adgang til direkte at indgive forestilling til kongelig resolution, samt chefen for Departementet for de udenlandske Affærer, der ikke var kollegialt opbygget. Materialeindsamlingen er sket ud fra to af de stater, G. N. Kringelbach har udarbejdet over centraladministrationens embedskorps, »Den civile Centraladministrations Embeds-etat 1660-1848«, (1889) og »Civile Direktioner og Kommissioner samt andre overordnede Myndigheder under Enevælden«, (1899). Jeg har på grund af det store arkivarbejde, der ligger bag disse stater, anset dem for at være tilstrækkeligt grundlag for min undersøgelse [2].

Selv om Christian VII var den formelle hersker i perioden 1766–1797, kan der klart skelnes mellem fire – måske fem – perioder inden for dette tidsrum, alt efter hvem der reelt var statens leder. Fra 1766 til 1768/70 fortsatte det fra Frederik V så velkendte Excellencestyre, derefter fulgte til 1772 Struenseetiden, fra 1772 til 1784 Guldbergtiden, der igen kan opdeles i perioderne 1772–1780 og 1780–1784, idet Guldberg først efter A. P. Bernstorffs afsked i 1780 kan betragtes som den egentlige leder [3], og fra 1784 til 1797 kronprins Frederiks »regeringstid«. Når jeg har valgt kun at lade undersøgelsen gå til 1797, skyldes det, at kronprins Frederik fra dette tidspunkt, der falder sammen med den indflydelsesrige A. P. Bernstorffs død, gradvis tiltog sig større og større magt på embedskorpsets bekostning [4].

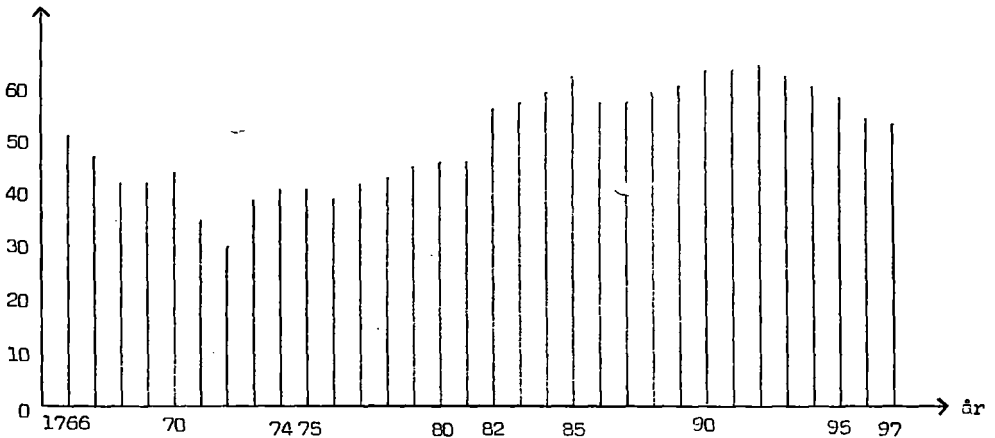
Af de fem perioder er de fire repræsenteret i undersøgelsen, idet jeg har valgt at se bort fra Struenseetiden, der både politisk og administrativt organisatorisk havde en speciel karakter, der gør, at det ikke vil være rimeligt direkte at se den sammen med den øvrige del af perioden.

Det personmateriale, der indgår i en undersøgelse af denne art, kan udvælges efter to hovedprincipper; man kan enten arbejde med de personer, der ansattes gennem hele perioden eller dele deraf, eller med bestanden af personer i udvalgte snit. Jeg har valgt den sidstnævnte fremgangsmåde, da jeg mener, at denne bedre end den første viser en eventuel udvikling i sammensætningen af embedskorpset, idet man, når man arbejder med ansættelser, ikke får de personer med, der allerede beklædte embedsposter ved periodens begyndelse. Min fremgangsmåde indeholder dog også elementer af det førstnævnte princip, idet jeg med hensyn til sammensætningskriterierne har valgt altid at angive embedsmændenes status på et fast tidspunkt, beliggende før de blev ansat i embede med forestillingsret i centraladministrationen [5]; dette betyder, at en person, der optræder i flere snit, altid karakteriseres ens, uanset om han har skiftet status mellem snittene. Herved opnår jeg ved at sammenligne sammensætningen af embedskorpset i to snit at kunne vise, om der var sket sådanne ændringer, at det kunne tyde på ændrede præferencer fra de ansættende og afskedigende myndigheders side. Dette ville ikke kunne påvises, hvis jeg med hensyn til sammensætningskriterierne havde valgt embedsmændenes status på snittidspunkterne, for en ændring i embedskorpsets sammensætning mellem to snit kunne i så tilfælde skyldes en ændring i status hos en eller flere embedsmænd, der fungerede i begge snit. I nogle tilfælde arbejder jeg med embedskorpsets sammensætning inden for forskellige embedstyper; i disse tilfælde er status ved ansættelsen i den pågældende embedstype benyttet ved klassificeringen.

I undersøgelsen indgår bestanden i fem snit, 14/1 1766, 14/1 1774, 14/1 1782, 14/1 1790 og 14/1 1797. Datoen 14/1, der går igen i alle snittene, er valgt specielt med henblik på 1766, hvor den er datoen for kongeskiftet, idet jeg har ønsket at vise sammensætningen af embedskorpset på et tids-

Figur 1.

bestand

tilgang	2	1	6	3	5	15	16	6	2	2	6	3	4	1	3	14	4	3	13	0	1	5	6	6	2	1	0	0	1	3	3
afgang	6	6	6	1	14	20	7	4	2	4	3	2	2	0	3	4	3	1	10	5	1	3	5	3	2	0	2	2	3	7	4

Diagram over bestanden af personer ved overgangen mellem 14/1 og 15/1 hvert år i perioden 1766–1797 samt angivelse af tilgang til og afgang fra embedskorpset hvert år i perioden mellem 15/1 og den efterfølgende 14/1.

punkt, hvor Excellencestyrets betydning endnu ikke var aftaget. Ved udvælgelsen af de midterste tre snit – de to ydre er givet ved afgrænsningen – er foruden hensynet til snittenes placering i de forskellige perioder følgende tre hensyn tilgodeset: 1) jævn fordeling over hele perioden, 2) placering i nogen afstand fra forholdsregler, begivenheder m.m., der kan formodes at have påvirket sammensætningen af embedskorpset, 3) placering i år, hvor antallet af embedsmænd ikke afveg for stærkt fra de efterfølgende år, og som efterfulgtes af relativt rolige perioder uden alt for store udskiftninger i embedskorpset. Et vist indtryk af bevægelserne i embedskorpset og de fem snits placering i forhold hertil fås af fig. 1, der dog ikke viser omrokeringer inden for embedskorpset, men kun nyansættelser og afskedigelser. Af fig. 1 fremgår, at 51 forskellige personer indgår i undersøgelsen i 1766, 41 i 1774, 56 i 1782, 63 i 1790 og 53 i 1797. For de fem snit under ét er der tale om 147 forskellige personer, et tal der er mindre end summen af personer i de fem snit, idet der må korrigeres for de personer, der optræder i flere snit. Når jeg taler om bestanden i hele perioden 1766–1797, er der tale om de 147 personer; jeg anser det for forsvarligt at lade dem repræsentere hele periodens embedsmænd, idet en opgørelse, jeg har foretaget på grundlag af de to omtalte stater af G. N. Kringelbach, viser, at jeg, hvis jeg tog embedsmændene i hele perioden frem for i de fem snit, kun ville have

Tabel 1.

Udskiftninger i embedskorpset fra snit til snit.

	1766	1774	1782	1790	1797
Antal personer i snittet i alt	51	41	56	63	53
Antal afgående siden foregående snit		35	17	26	18
Deraf døde		11	10	13	9
Antal siddende fra foregående snit		16	24	30	45
Antal siddende fra foregående snit i %		31,4	58,5	53,6	71,4
Antal nytilkomne		25	32	33	8

fået 24 personer mere med, end jeg gør nu, og af disse faldt de fjortens embedstid i Struenseetiden, der i administrativ organisatorisk henseende regnes fra 1768 til begyndelsen af 1773 for mange organers vedkommende.

Såvel af summen af personer i de fem snit sammenlignet med antallet af forskellige personer for de fem snit under ét som af bilagstabellen fremgår, at mange embedsmænd havde embede i mere end ét snit. En opgørelse viser, at af de 147 personer sad 77 kun i ét snit, 37 i to snit, 24 i tre snit, 7 i fire snit og 2 i alle fem snit; der må dog tages forbehold over for dette resultat, da nogle af dem, der er repræsenteret i ydersnittene, må have haft embede før 1766 eller efter 1797.

Opgørelsen viser ligesom fig. 1, at embedskorpset var i bevægelse gennem perioden, og af tabel 1 fremgår det, at en stor del af embedskorpset blev udskiftet fra snit til snit; de personer, der var ude af de embeder, der indgår i undersøgelsen, i en periode, der falder sammen med et eller flere snit, men atter var blevet ansat og optræder i et senere snit, regnes for nytilkomne [6]. Tabellen viser, at udskiftningerne var relativt størst fra Excellencestyret til Guldbergtiden med en afgang på næsten 70 % i forhold til 1766-snittet. Selv i Guldbergtiden var afgang fra 1774-snittet til 1782-snittet på over 40 %. I kronprinsens »regeringstid« synes der at være faldet mere ro over embedskorpset, således at over 70 % af dem, der sad i 1790, også havde embede i 1797. Det bør dog tages i betragtning, at udskiftningerne kunne ske såvel på grund af dødsfald som ved afskedigelser, frivillige eller påtvungne. Mellem 1766 og 1774 var under en tredjedel af afgang sket som følge af dødsfald mod halvdelen mellem de øvrige snit. Organisatoriske ændringer i organerne betød ofte ændringer i antallet af beskæftigede; denne stadige bevægelse i embedernes antal, som fremgår af tabel 2, kan forklare en del af bevægelserne i embedskorpset, men langt fra alle. Resultaterne lader for-

mode, at i perioder med store politiske omvæltninger skete der kraftige udskiftninger i embedskorpset; vi har mellem 1766 og 1774 både Struensees magtovertagelse og kuppet mod ham og mellem 1782 og 1790 kronprinsens overtagelse af styret. Mellem de snit, hvor der er størst bevægelse i embedskorpset, er der på forhånd en vis grund til at antage, at de største ændringer i embedskorpsets sammensætning vil kunne konstateres.

De 147 personer beklædte som nævnt embeder i regerings- og administrationsorganer, der direkte kunne indgive forestillinger til kongen. I undersøgelsen arbejdes dog kun med et udvalg af disse organer; kriteriet for udvælgelsen har været, at organerne skulle varetage væsentlige sider af styrelsen af den enevældige helstats indre, ydre eller økonomiske forhold. Undersøgelsen vil i overensstemmelse hermed omfatte følgende organer med de forkortelser, der anvendes for dem i undersøgelsen, i parentes: Gehejmekonseillet til 1770, fra 1772 Gehejmestatsraadet (konseillet); Danske Kancelli (DK); Tyske Kancelli (TK); Departementet for de udenlandske Affærer (DUA); Rentekammeret (Rtk); Vestindisk-Guineisk Rente- samt General-Toldkammerkollegiet (VGRGTK); General-Landets-Økonomi- og Kommercekollegiet til 1768, fra 1773 Generallandøkonomi- og Kommercekollegiet (GLØK); Overskattedirektionen, fra 1778 Statsbalance- og Overskattedirektionen (OSD); Overdirektionen for den kgl. oktrojerede Bank (OBD); Den ekstraordinære Finanskommission (EFK); Skatkammeret, fra 1784 Skatkammerdirektionen (Skk); Finanskollegiet af 1773 (FK), fra 1784 Finanskasse-direktionen (FKD); Finanskollegiet af 1784 (FK); Kommissionen angaaende forskellige Finantserne vedrørende Gjenstande (KAFFVG).

Foruden det rent politiske conseil er således medtaget de egentligt administrative kollegier, der havde betydning i beslutningsprocessen, dels fordi de afgjorde mindre sager på egen hånd, dels fordi de tilrettelagde sagerne for de egentlige beslutningstagere og derved kunne lede beslutningerne i en bestemt retning, samt en række fortrinsvis finansielle kommissioner og direktioner, hvoraf mange havde en lige så fast form som selve kollegierne; de udgjorde en del af den samlede finansstyrelse, der var koordineret ved et udstrakt personfællesskab [7]. KAFFVG kan næppe regnes til finansstyrelsen, men er medtaget på grund af dens store betydning i reformarbejdet, bl.a. for toldloven af 1797 [8]. På grund af det udbredte personsammenfald mellem kollegier og kommissioner ville det for antallet af personer i undersøgelsen have betydet meget lidt, om jeg havde medtaget flere kommissioner.

De forskellige embeder, der alle undtagen chefposten i DUA gav adgang til deltagelse i de kollegiale rådslagninger, og hvis indehavere indgår i undersøgelsen, fremgår af tabel 2, der samtidig viser embedernes fordeling på snit.

Tabel 2.

Embeder fordelt på snit:

	1766	1774	1782	1790	1797
kons.medl.	4	6	5	9	7
DK koll. (o.sekr.)	1	–	–	–	–
DK koll. (præs.)	–	–	–	1	1
DK koll.	7	5	5	4	4
TK koll. (o.sekr.)	1	–	–	–	–
TK koll. (dir.)	–	1	1	1	–
TK koll. (præs.)	–	–	–	1	1
TK koll.	10	4	5	4	4
chef DUA	–	1	1	1	1
præs. Rtk	–	–	–	1	1
1. dep. Rtk	–	1	1	1	1
dep. Rtk (1766 dep.fin.)	4	2	4	2	3
komm. Rtk	11	8	12	13	9
1. dep. VGRGTK	1	1	1	1	1
dep. VGRGTK	1	2	2	2	2
komm. VGRGTK	4	3	6	7	4
præs. GLØK	1	–	–	–	–
1. dep. GLØK	–	1	1	1	1
dep. GLØK	4	4	2	3	3
komm. GLØK	9	3	6	8	7
medl. OSD	5	9	8	–	–
dir. Skk	–	2	4	1	1
ass. Skk	–	1	0	1	0
1. dep. FK af 1773	–	1	1	–	–
dep. FK af 1773	–	1	2	–	–
medl. FKD	–	–	–	3	4
1. dep. FK af 1784	–	–	–	1	1
dep. FK af 1784	–	–	–	3	5
ass. FK af 1784	–	–	–	2	1
medl. EFK	–	4	4	–	–
medl. OBD	–	–	–	8	9
medl. KAFFVG	–	–	–	13	13

Med undtagelse af konseillet og de fleste kommissioner, hvor medlemmerne formelt var sideordnede, fandtes der inden for organerne – især tydeligt for de økonomiske – en trindeling af embederne. I de økonomiske kollegier skelnedes der mellem de deputerede og de kommitterede; inden for hver af disse to grupper var embederne igen rangordnet i 1. deputeret, 2. deputeret etc.,

Tabel 3. Fordelingen af embeder og personer på organ, organgruppe og snit.

Or- gan- grup- pe	Organ	Snit					Antal embeder (forsk. pers.) i alt for de 5 snit for hvert organ	Antal embeder (forsk. pers.) i alt for de 5 snit for hver organ- gruppe
		1766	1774	1782	1790	1797		
I	Konseillet	4	6	5	9	7	31(16)	31(16)
II	DK	8	5	5	5	5	28(15)	28(15)
III	TK	11	5	6	6	5	33(17)	37(18)
	DUA	–	1	1	1	1	4(2)	
	Rtk	15	11	17	17	14	74(51)	
	VGRGTK	6	6	9	10	7	38(21)	
	GLØK	14	8	9	12	11	54(35)	
	OSD	5	9	8	–	–	22(16)	
	Skk	–	3	4	2	1	10(5)	
IV	FK af 1773, fra 1784 FKD	–	2	3	3	4	12(9)	274(119)
	FK af 1784	–	–	–	6	7	13(8)	
	EFK	–	4	4	–	–	8(4)	
	OBD	–	–	–	8	9	17(10)	
	KAFFVG	–	–	–	13	13	26(17)	
Antal embeder (forsk. pers.) i alt for de 4 organgrupper		63(51)	60(41)	71(56)	92(63)	84(53)	370(147)	370(147)
Do. for organgr. I		4(4)	6(6)	5(5)	9(9)	7(7)		31(16)
Do. for organgr. II		8(8)	5(5)	5(5)	5(5)	5(5)		28(15)
Do. for organgr. III		11(11)	6(5)	7(7)	7(6)	6(5)		37(18)
Do. for organgr. IV		40(36)	43(30)	54(43)	71(51)	66(43)		274(119)

1. kommitteret, 2. kommitteret etc. De deputerede var fornemmere end de kommitterede; men reelt var forskellen mellem de laveste deputerede og de højeste kommitterede dog begrænset [9]. Hvis der ikke var udnævnt en særlig leder for kollegiet, en præsident eller lignende, fungerede den 1. deputerede reelt som kollegiechef.

Betegnelsen »DK koll.« dækker over deltagerne i DK's kollegiale rådslagninger, som før Struenseetiden ud over oversekretæren var en række kancellisekretærer o.lign. samt generalprokurøren, og som efter Struenseetiden ud over præsidenten (direktøren) var to, senere tre deputerede, en ekspeditionssekretær og generalprokurøren. Betegnelsen »TK koll.« dækker på tilsvarende måde over deltagerne i TK's kollegiale rådslagninger, som før Struenseetiden ud over oversekretæren var en række kancellisekretærer o.lign., og som efter Struenseetiden ud over direktøren og præsidenten var to, se-

nere tre deputerede, en ekspeditionssekretær og overprokurøren. Oversekretærene, der var kancelliernes ledere før Struenseetiden, indtog en meget fremtrædende stilling. De deputerede i kancellierne efter Struenseetiden var formelt sideordnede og kancelliernes ledende mænd, hvis der ikke var udnævnt en egentlig leder, en direktør eller en præsident, hvilket efterhånden blev praksis; disse lederstillinger kom dog ikke formelt på højde med oversekretærposterne [10].

Det bør bemærkes, at det er de jure indehavelsen af et embede, der er afgørende for, om en person medtages i undersøgelsen; det er således uden interesse i denne forbindelse, om vedkommende varetog sit embede eller ej. Som det fremgår af tabel 3, omfatter undersøgelsen 370 embeder fordelt på de 147 personer; i tabellen er antallet af forskellige personer, der beklædte embederne, angivet i parentes efter antallet af embeder; for de enkelte organer i de enkelte snit falder antallet af embeder og antallet af personer sammen. Grunden til, at jeg arbejder med personer frem for med embeder, er materialets beskedne omfang, idet – hvis jeg arbejdede med embeder – individuelle træk hos de personer, der havde flere embeder, ville få uforholdsmæssig stor vægt. Af bilaget kan man få et indtryk af ophobningen af embeder hos visse personer, f.eks. A. P. Bernstorff og E. H. Schimmelmann.

Materialet opdeles ud over opdelingen på snit efter organgrupper og embedstyper. Baggrunden for opdelingerne er, at jeg antager, at embedskorpsets sammensætning er forskellig i de forskellige grupper af beslægtede organer og inden for de forskellige typer af embeder. Organerne har jeg valgt at opdele på følgende måde: I) konseillet, II) DK, III) TK og DUA, IV) de økonomiske og finansielle organer, der indgår i undersøgelsen. Som det fremgår af tabel 3, har denne opdeling ganske vist den ulempe, at de første tre organgrupper bliver meget små i forhold til organgruppe IV; men det synes ikke rimeligt at opdele denne yderligere bl.a. på grund af det omtalte udstrakte personfællesskab.

Med hensyn til embedstyper arbejder jeg foruden konseilstillinger og topstillinger (d.v.s. oversekretærer, præsidenter, direktører, chefer for DUA og 1. deputerede i de økonomiske kollegier) kun med deputeretstillinger i organgruppe IV (d.v.s. egentlige deputeretstillinger ud over 1. deputeretstillinger samt deputeretlignende stillinger) og kommitteretstillinger i organgruppe IV (d.v.s. egentlige kommitteretstillinger og kommitteretlignende stillinger); for de lavere embeders vedkommende arbejder jeg således kun med de organer i organgruppe IV, hvis embeder kan rangordnes. Når de lavere embeder i kancellierne ikke er taget med, skyldes det, at det næsten er umuligt at sammenligne de lavere embeder fra organgruppe til organgruppe.

II.

Som tidligere nævnt har jeg valgt at undersøge embedskorpset ud fra kriterierne stand, faders stilling, national herkomst, akademisk baggrund og administrativ baggrund. I det følgende skal der gøres rede for, hvad disse kriterier dækker over i denne undersøgelse, og hvorledes personmaterialet vil blive klassificeret inden for hvert kriterium. Ved definitioner og klassifikationer er i de fleste tilfælde anvendt samtidig de jure kriterier.

Stand

Juridisk set var det danske samfund i slutningen af det 18. århundrede et standssamfund bestående af de fire stænder, adel, gejstlighed, borgerstand og bondestand, hver med sine særlige rettigheder og pligter. Jeg følger ikke denne firedeling i min klassifikation, fordi mange personer stod uden for de fire stænder, f.eks. mange embedsmænd, byboer, der ikke var borgere, og godsejere, der ikke var adelige. Der arbejdes i stedet med en hovedinddeling med adelige kontra borgerlige, d.v.s. ikke-adelige, en skelnen, der også var kendt i samtiden [11].

I det følgende vil jeg redegøre for det adelsbegreb, der arbejdes med i denne undersøgelse; de personer, der ikke falder ind under dette, regnes for borgerlige. Som adelige regnes såvel personer med danske adelskab som personer med ikke-dansk adelskab. Det er imidlertid et problem, hvem der skal regnes som hørende til dansk adel. Der er almindelig enighed om at regne den gamle adel, d.v.s. adel fra før 1660, og de slægter, der havde fået greve-, friherre-, adels-, adelsnaturalisations-, konfirmations- eller legitimationspatent efter 1660, for adelige. Der er her i alle tilfælde tale om arveadelige, d.v.s. adelige hvis rettigheder og pligter gik i arv fra generation til generation, i modsætning til personligt adelige, hvor kun indehaveren af adelskabet, dennes hustru og eventuelt deres børn havde adelige rettigheder og pligter; de personligt adelige kaldtes også lige med adelen privilegerede.

Problemerne vedrører den såkaldte rangadel, der opstod med privilegier for betjente af den borgerlige stand af 11/2 1679, og som var en personlig værdighed for alle med embede i rangens klasser; i perioden 1693–1730 fik de, der havde embede i rangens tre første klasser, dog arveligt adelskab [12]. Privilegierne af 11/2 1679 § 3 hjemlede de personligt adelige retten til våbenbreve, d.v.s. patenter hvorved erhververen fik stadfæstelse på det våben, han allerede havde eller agtede at føre; våbenbreve af denne art udstedtes kun i perioden 1679–1690 [13]. Efter 1730 nævnede rangforordningerne intet om arvelig rangadel, og hvad personligt rangadelskab angik, henviste de ikke til privilegierne af 1679 eller til DL 1–2–11, hvor rangadelskab omtales [14].

Spørgsmålet er, om de personligt rangadelige skal betragtes som virkeligt

adelige, om våbenbreve gjaldt som adelspatenter, således som de i realiteten blev betragtet igennem hele det 18. og 19. århundrede [15], om personlig rangadel stadig gjaldt efter 1730, og om ophævelsen af den arvelige rangadel i 1730 også gjaldt de slægter, der allerede var i besiddelse af denne værdighed. Et yderligere problem i forbindelse med adelskab som følge af embede i rangen er, om DL 1–2–11 og 3–2–2 bestemte, at udenlandsk adelige ved at beklæde et embede i rangen automatisk blev naturaliseret som dansk arveadel [16].

Navnlig to forskeres adelsbegreber påkalder interesse. Jeg skal her kun meget kort omtale disse og i øvrigt henvise til specialet, hvor disse adelsbegreber nærmere gennemgås og diskuteres. Det adelsbegreb, A. Thiset opstillede i en artikel i HT 7, II: 3–4, 1899, ss. 305–92, »Begrebet dansk Adel, særlig med Hensyn til Kong Christian V's Adels- og Vaabenbreve«, og gentog i indledningen til Nyt dansk Adelslexikon i 1904, har været enerådende indtil for ganske nylig. Thiset regner til den danske nyadel kun de slægter, der var optaget i den danske adel ved adelspatenter, naturalisationspatenter eller lignende, og for ham er virkelig adel altid arveadel. Dette betyder, at han ikke regner våbenbrevsslægter og personligt rangadelige til adelen. Hvorledes Thiset placerer den arvelige rangadel er uklart; men han mener, at den blev ophævet med tilbagevirkende kraft i 1730, mens den personlige rangadel fortsatte efter 1730 for alle rangklasser. Med hensyn til udenlandsk adelige hævder han, at de ikke automatisk blev dansk arveadelige ved at have bestilling i rangen; de havde samme status som danske borgerlige med bestilling i rangen [17].

Thisets adelsbegreb er så godt som fuldstændigt blevet overtaget af A. Fabritius, dog for tiden efter 1660 udvidet med »Sønderjyske og holstenske Slægter, som besad dansk Jordegods eller paa anden Maade kan konstateres at have taget varigt Ophold i Landet«. I Fabritius' adelsbegreb er det desuden tydeligt, at arverangadelen ikke indgår [18].

I 1971 rettede Nils G. Bartholdy en vidtgående kritik mod Thisets adelsbegreb i artiklen »Adelsbegrebet under den ældre enevælde. Sammenhængen med privilegier og rang i tiden 1660–1730« i HT 12, V:3, ss. 577–650. Bartholdy opstiller et historisk adelsbegreb, der skal tage sigte på de faktiske forhold i samtiden. Han mener at kunne påvise, at datidens adelsbegreb var rangbestemt, d.v.s. at de rangadelige, såvel af personlig som af arvelig rangadel, i kraft af privilegierne for betjente af den borgerlige stand af 11/2 1679 og rangforordningerne 1693 ff må regnes til adelige, og at de i samtiden blot kaldtes lige med adelen privilegerede, fordi man forbeholdt udtrykket adel for den traditionelle fødselsadel. Bartholdy mener, at våbenbrevsslægterne var adelige fordi våbenbrevene blev givet til personer, der allerede var adelige i kraft af privilegierne af 1679 eller af en plads i rangen. Han mener som Thiset, at personlig rangadel fortsatte efter 1730 for alle rangklasser,

og han formoder, at den arvelige rangadel blev ophævet i 1730 med gyldighed fra dette tidspunkt, således at arverangadelige slægter herved mistede deres adelskab, men ikke med tilbagevirkende kraft. Med hensyn til udenlandsk adelige mener han, at de automatisk blev naturaliseret til dansk arveadel ved at beklæde et embede i rangen [19].

Thisets adelsbegreb er strengt formelt, Bartholdys formelt, men med hensyntagen til den historiske sammenhæng. De er således enige om, at såvel personligt rangadelige som våbenbrevsslægter i det 18. århundrede de facto betragtedes som arveadelige [20]. Bartholdys adelsbegreb synes således umiddelbart mest anvendeligt. Jeg vil alligevel ikke benytte det i min undersøgelse; ganske vist inkluderer det alle, der i samtiden betragtedes som adelige både formelt og reelt; men der var med enevoldskongernes forsøg på at delagtiggøre flere og flere i de adelige privilegier sket en udhuling af adelsværdigheden, således at adel i vid forstand mere var betegnelse for en privilegeret overklasse end for en lille eksklusiv gruppe, der følte og følte sig som stående over de øvrige samfundsmedlemmer. Bartholdys adelsbegreb har altså snarest karakteren af at være et overklassebegreb [21]. Den lille eksklusive gruppe eksisterede dog stadig, nu blot som en undergruppe under adelen; der var nemlig en sådan nimbus omkring arveadelen, at denne blev anset for at udgøre en særlig eksklusiv gruppe hævet over dem med den lige privilegerede. Fabritius har således påvist, at våbenbrevsslægterne lå nærmere ved borgerstanden end ved arveadelen, f.eks. i valg af ægtefælle [22]. Naturligvis var der også inden for arveadelen forskellige grader af status; således repræsenterede de højadelige grever og friherrer i særlig grad det eksklusive, og der var individuelle forskelle både mellem relativt nyadlede og slægter med et adelskab af ældre dato, idet de sidstnævnte normalt var mere ansete, og mellem slægter med adelskab af samme dato [23]. Jeg kan dog ikke i klassificeringen tage hensyn til sådanne individuelle træk.

En konsekvens af det adelsbegreb, jeg arbejder med, er altså, at jeg til adel ikke regner personligt rangadelige og våbenbrevsslægter. Hvis en rangadelig fik konfirmation på sit adelskab regnes dette først fra patentets dato. Den arvelige rangadel er uden betydning for min undersøgelse, da den ophævedes i 1730 også for de slægters vedkommende, der allerede omfattedes af denne adel. Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt udenlandsk adelige slægter automatisk blev naturaliseret til dansk arveadel ved bestilling i rangen, forekommer Bartholdys argumenter for dette forhold mig ikke så overbevisende, at jeg mener det forsvarligt at bygge på hans antagelse, d.v.s. jeg arbejder kun med udenlandsk adelige, der formelt naturaliseredes ved patent, som dansk adelige. Det adelsbegreb, jeg arbejder med, svarer altså i realiteten ret nøje til det af Thiset og Fabritius opstillede; jeg arbejder dog ikke som Fabritius med en stiltiende reception af slesvigske og holstenske adelige slægter. Jeg har i ret høj grad kunnet tage mit udgangspunkt i den adels-

matrikel, der findes som bilag B til Fabritius' Danmarks Riges Adel, for den viser alle slægter, der var adelige ifølge Fabritius' adelsbegreb.

Personmaterialet vil herefter med hensyn til stand blive klassificeret i følgende tre hovedgrupper: 1) fyrstelige, 2) adelige, 3) borgerlige. De adelige vil atter blive opdelt i: a) ikke-dansk adel, d.v.s. ikke-patentnaturaliseret fremmed adel uanset typen af adelskab samt den slesvig-holstenske adel [24], b) gammel dansk adel, d.v.s. slægter med adelskab fra før 1660, c) dansk nyadel, d.v.s. slægter, der var adlede efter 1660 ved adelspatent, grevepatent, friherrepotent, adelsnaturalisationspatent, konfirmationspatent eller legitimationspatent. Til dansk adel regnes den norske adel [25]. De nyadelige er atter opdelt på højadelige, d.v.s. grever og friherrer, og de almindeligt adelige, repræsenterende en særlig fornem og en mindre fornem type adelskab.

Den standsmæssige status, der arbejdes med i undersøgelsen, er stand ved første ansættelse i embede med forestillingsret.

Faders stilling

Hovedproblemet ved en undersøgelse af embedskorpsets sammensætning med hensyn til faders stilling er, på hvilket tidspunkt i faderens karriere hans stilling skal angives. Umiddelbart kunne det i overensstemmelse med den normale fremgangsmåde i undersøgelsen synes mest rimeligt at angive faders stilling på det tidspunkt, hvor sønnen blev ansat første gang i embede med forestillingsret. Dette ville imidlertid kræve en særskilt undersøgelse af alle fædres karriere, og da jeg navnlig er interesseret i, om der kan konstateres særlige miljøer, hvorfra embedsstanden rekrutteredes, betyder valget af tidspunkt knap så meget. I de fleste tilfælde vil den stilling, der arbejdes med, være stilling ved sønnens fødsel, da det oftest er denne stilling, der angives i de personalhistoriske værker.

Opdelingen af embedsmændene efter faders stilling har i overensstemmelse med det netop omtalte først og fremmest taget sigte på at skabe miljømæssigt homogene klasser, forstået som grupper med nogenlunde ens baggrund med hensyn til mulighed for boglig dannelse, kendskab til embedsmandens arbejde etc. Der kan naturligvis ikke siges noget om, hvorvidt den enkelte havde miljømæssig baggrund, der svarer til den klasse, han placeres i i kraft af faderens stilling. Koncentrationen om den miljømæssige baggrund betyder, at jeg ikke behøver skelne mellem, om faderens stilling var en stilling i det danske monarki eller i udlandet.

Titulære stillinger medtages ikke, og hvor der er tale om, at faderen havde mere end én stilling, har jeg skønnet, hvilken stilling der var hovedstillingen; jeg har altid ladet andre stillinger gå forud for betegnelsen godsejer. Samme fremgangsmåde har jeg benyttet, hvor faderen anføres som borgmester; men hvor en anden stilling samtidig angives.

Embedsmændene vil herefter blive anbragt i følgende klasser efter deres fædres stillinger: 1) offentlig administrativ stilling, d.v.s. embeder i den højere centraladministration (dep.fin. m.m.), embeder i den højere lokaladministration (amtmand, amtsforvalter, overlænddrost), embeder i den lavere centraladministration (sekretær i Admiralitetskollegiet, renteskriver, arkivar i DK, kancellisekretær), embeder i den lavere lokaladministration (byfoged, sognefoged, herredsfoged, amtsskriver, sogneskriver, herredsskriver, reberbahnskriver, landskriver, borgmester, toldforvalter, tolder, vejer og måler, overoppebørselsbetjent) og embeder i anden offentlig tjeneste (gesandt, assessor i Højesteret, assessor i Hofretten), 2) hofstilling (kabinettssekretær, kammersekretær, hofsekretær, overkammerer, ceremonimester, kammerjunker, fyrstelig kammertjener), 3) militærstilling (generalmajor, generalløjtnant, oberst, oberstløjtnant, premiermajor, major, kaptajn, ritmester, premierløjtnant, secondløjtnant, løjtnant, regimentskvartermester, vagtmester, én ansat ved fortifikationen og artilleriet uden nærmere angivelse, proviantkommissær, viceekvipagemester på Gammelholm), 4) gejstlig stilling med akademisk eksamen (biskop, superintendent, domprovst, provst, sognepræst, residerende kapellan), 5) byerhverv (købmand, forretningsmand eller handelsmand, handelsfuldmægtig senere købmand, garvermester, brændevinsbrænder, brygger, silkevæver, murermester, gæstgiver), 6) jordejer eller stilling i tilknytning til dyrkning af jorden (godsejer, jordbesidder, islandsk bonde, gårdejer, gårdmand), 7) andre erhverv (organist, kantor, degn, diacon, direktør for Vajsenhuset i Slesvig, bogholder ved Det kgl. oktrojerede Ostindiske Kompagni, kasserer, stadskirurg, hoftrumpeter, kgl. godsforvalter), 8) fyrstelig stilling (konge, hertug); desuden arbejdes med en gruppe, hvis fædres stillinger jeg ikke har kunnet finde oplysninger om.

National herkomst

En persons nationale herkomst angives ved vedkommendes fødested. Fødestedet siger ganske vist ikke så meget om nationalitetsforholdene i embedskorpset; men for at få et tilfredsstillende billede heraf skulle man for hver person have kendskab til, i hvor høj grad vedkommende og hans slægt følte sig som danskere eller ikke, hvilket er umuligt.

Fødestedet kan imidlertid være ret misvisende, hvor en person er født af indfødte forældre under et midlertidigt ophold i udlandet; i et sådant tilfælde følger jeg Indfødsretslovens § 1 og regner vedkommende som født i monarkiet [26].

Embedsmændene vil blive placeret i følgende klasser efter national herkomst: 1) Danmark, 2) Norge incl. Island, 3) Slesvig, 4) Holsten incl. Oldenburg og Delmenhorst, 5) udlandet; desuden arbejdes med en gruppe, hvis nationale herkomst jeg ikke har kunnet finde oplysninger om. Jeg finder det såvel af statsretlige som af reelle grunde rimeligt at foretage en fire-

deling af monarkiet. Norge var statsretligt et arvekongedømme ligestillet med Danmark, og Holsten var et len under den tyske kejser; Slesvigs stilling var efter overdragelsen af den hertugelige del i 1721 mere problematisk; men udtalelser fra regeringsside tyder på, at Slesvig fra officielt hold i samtiden betragtedes som en del af den danske krone undergivet Kongelovens arvegang [27]. Ud over de statsretlige forskelle gør en række reelle forskelle mellem de fire områder det yderligere rimeligt at skelne mellem dem. Norge var i sammenligning med de øvrige områder næsten uden adel. Slesvig og Holsten havde en række fællespunkter, der adskilte dem fra det øvrige monarki, de udgjorde f.eks. en administrativ enhed under TK, og de dannede et fælles toldområde med grænse ved Kongeåen. Såvel sprogligt og kulturelt som statsretligt var Holsten dog helt et tysk land [28].

De ændringer, der skete i Hertugdømmernes statsretlige stilling i det 18. århundrede, inkorporationen af Slesvig i 1721 og mageskiftesagens afslutning i 1773, skaber en række klassifikationsproblemer. Jeg har ladet alle, der var født i Slesvig, også i de hertugelige områder før 1721, regne for slesvigere af herkomst, og alle, der var født i Holsten, uanset om de var født i de hertugelige eller fællesstyrede områder før 1773, regne for holstenere af herkomst, idet jeg med hensyn til Holsten følger den officielle tolkning af Indfødsretsloven [29].

Islændinge er anbragt i samme gruppe som nordmænd, fordi Island statsretligt hørte under Norges krone som et norsk biland; oldenburgere og personer født i Delmenhorst er anbragt i samme gruppe som holstenere, fordi såvel Holsten som Oldenburg og Delmenhorst var egentlig tyske områder [30]. Jeg kan, idet jeg atter følger den officielle tolkning af Indfødsretsloven, tillade mig at placere dem, der var født i de to sidstnævnte områder, som indfødte, fordi de alle var født før 16/11 1773, den officielle skæringsdato for, om personer fra disse områder skulle regnes som indfødte eller udlændinge [31].

Akademisk baggrund

Ved akademisk baggrund forstås i denne undersøgelse dimittering til og/eller frekventering af et universitet, uanset hvor længe opholdet ved universitetet har været, og uanset om det blev afsluttet med en eksamen. Udtrykket »akademisk baggrund« er foretrukket frem for udtrykket »akademisk uddannelse«, da den stedfundne berøring med universitetet ikke i alle tilfælde berettiger til at tale om egentlige studier, og da det for hvert enkelt tilfælde ikke altid er muligt at konstatere, af hvad art berøringen med universitetet har været. Det bemærkes, at jeg kun arbejder med universiteter, d.v.s. højere læreanstalter, der var udstyret med retten til at tildele akademiske grader. Som en undtagelse fra denne regel er Sorø Akademi medtaget, da det var oprettet med det formål at uddanne unge standspersoner til embedsmænd

[32]. Latinskolegang og videregående privat undervisning medregnes altså kun, for så vidt de afsluttedes med dimission til et universitet.

Afgrænsningen ved universiteter er først og fremmest betinget af den forhåndenværende litteratur, idet matrikler fra de udenlandske universiteter generelt er lettere tilgængelige end fortegnelser over studerende ved andre udenlandske uddannelsessteder; det må desuden formodes, at det navnlig var de store berømte universiteter, der tiltrak de unge studerende. Det kan ikke udelukkes, at nogle enkelte har frekventeret de ikke medtagne uddannelsessteder; eventuelle sådanne vil jeg tillade mig at se bort fra, eftersom de oplysninger om uddannelse, jeg kan samle om embedskorpset, alligevel ikke vil kunne blive hundrede procent dækkende på grund af de forhåndenværende kilder. Som årsager til den manglende dækningsgrad kan nævnes mangelen på matrikeludgaver og matriklernes mangelfuldhed som kilde til oplysning om universiteternes frekvens.

Dækningsgraden med hensyn til matrikeludgaver for de tre danske uddannelsessteder, Københavns Universitet, Kiels Universitet og Sorø Akademi, er fuldstændig [33]. For Sorø Akademis vedkommende bygger jeg imidlertid på en tilsyneladende hidtil ganske upåagtet kilde, som findes i Det kgl. Biblioteks håndskriftsamling. Matriklen, der synes ret pålidelig, opregner akademisterne fra hele perioden 1747–1794, byggende på bl.a. eksamensprotokollen, og angiver datoer for introduktions- og afgangseksamen. Fortegnelsen er anonym; men det er lykkedes mig at identificere dens forfatter. Der er tale om personalhistorikeren og lægen C. J. N. S. Mynster (1837–1903) [34].

For udenlandske universiteters vedkommende har jeg koncentreret gennemgangen af matrikler om en række tyske protestantiske universiteter, for hovedstrømmen af nordboer gik på dette tidspunkt til disse universiteter [35]. Jeg har desuden gennemgået matrikeludgaverne for nogle hollandske og schweiziske reformerte universiteter, for de to store engelske og de to svenske universiteter samt for de germanske nationer ved nogle vigtige italienske universiteter, fordi de tidligere tiltrak mange nordboere. Følgende udenlandske universiteters matrikler er gennemgået; årstallene angiver de for undersøgelsen relevante år, som matrikeludgaven dækker; hvor intet er anført, dækker matriklen de relevante år, d.v.s. de år, hvori der er en chance for, at undersøgelsens personer har studeret, 1695–1796: Altdorf, Cambridge, Deventer, Duisburg, Erlangen (1743–), Fermo (–1771), Frankfurt a. d. Oder, Geneve, Giessen, Greifswald (–1700), Groningen, Göttingen (1734–), Halle (–1730), Harderwijk, Königsberg, Leipzig, Leyden, Lund (–1749), Marburg, Oxford (1715–), Perugia (–1727), Pisa (–1775), Rostock, Siena (–1738), Strasbourg (–1793), Tübingen, Uppsala, Utrecht og Wittenberg [36].

Dækningsgraden med hensyn til udgaver af relevante universiteters matrikler er forholdsvis god. Der savnes en fortsættelse af Greifswalds og Hal-

les matrikler samt matrikeludgaver for Jena og Helmstedt. Vi er dog så heldigt stillede at være delvis dækket ind, hvad Jena og Helmstedt angår, idet vi for Jena har artikler med fortegnelser over danskere, nordmænd, slesvigere og holstenere for hele den relevante periode og for Helmstedt over danskere og nordmænd ligeledes for hele perioden. Der findes oplysninger om slesvigere i Greifswald fra 1701, og for Halle findes for danskere en fortsættelse til 1744 samt for nordmænd og slesvigere til 1775 [37]. Jeg har desuden benyttet de uddrag fra en lang række andre trykte udgaver af universitetsmatrikler og fra enkelte utrykte matrikler, der findes om danskeres, nordmænds, slesvigeres og holstenernes universitetsbesøg [38].

Med hensyn til matriklernes mangelfuldhed som kilde til oplysning om universiteternes frekvens skal blot bemærkes, at ikke alle, der kom til et universitet, findes indskrevet i matriklen på trods af påbud derom, dels fordi den studerende undlod at melde sig, navnlig hvis der skulle betales indskrivningsgebyr, dels på grund af sjuksk fra universitetsadministrationens side. På den anden side findes også personer opført i matriklerne, som ikke har studeret ved det universitet, i hvis matrikel deres navne er anført, idet unge mennesker på gennemrejse undertiden lod sig indskrive, ligesom personer med en eller anden svag tilknytning til universitetet, håndværkere, lærerpersonalets familie etc., også ofte lod sig immatrikulere for at få del i den akademiske borgerret. Jeg må trods disse forhold bygge på de oplysninger, matriklerne giver [39].

Jeg er først og fremmest interesseret i at vise, om embedsmændene havde akademisk baggrund eller ikke, når de blev ansat første gang i embede med forestillingsret, dernæst i hvor den var erhvervet, og af hvilken art den var. Med henblik på de to første punkter klassificeres embedsmændene således: 1) ingen akademisk baggrund, d.v.s. alle om hvem jeg ikke har kunnet konstatere, at de havde besøgt et universitet; denne gruppe er sandsynligvis for stor, 2) dansk akademisk baggrund, d.v.s. personer der havde frekventeret Sorø Akademi, Københavns Universitet, Kiels Universitet eller kombinationer af disse tre uddannelsessteder, 3) ikke-dansk akademisk baggrund, d.v.s. alle der havde været immatrikuleret ved et eller flere universiteter uden for det danske monarki, 4) dansk og ikke-dansk akademisk baggrund, d.v.s. alle der havde været immatrikuleret ved såvel danske som udenlandske universiteter.

Jeg har ingen speciel gruppe med personer, der havde været på udenlandsrejse som led i deres uddannelse. Disse rejser var oprindeligt et led i unge adelsmænds uddannelse; men i stigende grad var også borgerlige begyndt at rejse ud. Disse uddannelsesrejsers betydning var dog aftagende i denne periode, og det vil ikke være muligt ud fra det anvendte kildemateriale at få et tilnærmelsesvis rigtigt billede af disse rejsers hyppighed [40].

Det er vanskeligt at få tilfredsstillende oplysninger om den akademiske

baggrunds art. Jeg er navnlig interesseret i, hvor mange der havde en juridisk akademisk baggrund. Med undtagelse af oplysninger om juridisk eksamen i det danske monarki er oplysningerne herom så sporadiske – enkelte notitser i matriklerne om immatrikulation med faget jura o.lign. –, at jeg har valgt kun at angive, hvor mange af embedsmændene, der havde juridisk eksamen i det danske monarki. Ved Københavns Universitet kunne der fra 1736 aflægges latinsk juridisk eksamen (cand. jur.) og dansk juridisk eksamen, også kaldet juridisk eksamen for ustuderede (exam. jur.); i 1746 indførtes ved Københavns Universitet en prøve, som navnlig adelige og højere standspersoner kunne aflægge i overværelse af bl.a. konseillet. Fra 1782 fik Sorø Akademi ret til at afholde juridisk eksamen på linje med Københavns Universitet, og i Hertugdømmerne kunne der aflægges juridiske prøver ved Overretten på Gottorp og ved Regeringen i Glückstadt [41]. Alle disse eksamensformer regnes som dansk juridisk embedseksamen. Takket være A. Falk-Jensen og H. Hjorth-Nielsen, Candidati og examinati juris ... skulle oplysningerne om de juridiske eksamener ved Københavns Universitet efter 1736 og Sorø Akademi efter 1782 være så godt som fuldstændige.

Administrativ baggrund

Ikke alene den akademiske baggrund må tages i betragtning ved en undersøgelse af embedsmændenes uddannelsesmæssige forudsætninger, også den praktisk erfaringsmæssige baggrund må med, hvilket betyder, at jeg navnlig har interesseret mig for, om embedsmændene havde været »i lære« i centraladministrationen eller – taget i videre forstand – havde været knyttet til den offentlige administration før første opnåelse af embede med forestillingsret. Jeg kan ikke i denne undersøgelse tage hensyn til »læretidens« længde.

Som egentlige »lærestillinger« kan auskultantstillinger betragtes; det var stillinger inden for kollegierne, der var beregnet på uddannelse af administrationens højere embedsmænd. Uddannelsen, der for de økonomiske kollegiers vedkommende blev sat i fastere rammer i 1777, bestod i, at unge mænd af fornem familie, oftest adelige, i kortere eller længere tid tilknyttedes et af de økonomiske kollegier eller kancellierne, hvor de uden at være lønnede deltog i de kollegiale forsamlinger, dog uden at have stemme, og eventuelt prøvede at opsætte forestillinger til kollegiemøderne [42].

Embedsmændene vil blive klassificeret i to hovedgrupper: 1) ingen offentlig administrativ baggrund og 2) offentlig administrativ baggrund, der omfatter kontorstillinger i centraladministrationen, d.v.s. kontorstillinger, der ikke gav indehaverne ret til at deltage i de kollegiale rådslagninger, auskultantstillinger i centraladministrationen, højere lokaladministrative stillinger (amtmand, amtsforvalter, oberberghauptmann, direktør ved Øresunds toldkammer), lavere lokaladministrative stillinger (rådmænd, toldinspektør, sek-

Tabel 4.

Embedskorpsets sammensætning med hensyn til stand 1766–1797 og i udvalgte år.

	Fyrstelige		Adelige		Borgerlige		Personer i alt
		pct.		pct.		pct.	pct.
1766–97	3	2,0	44	29,9	100	68,0	147
1766	0	0,0	20	39,2	31	60,8	51
1774	1	2,4	12	29,3	28	68,3	41
1782	1	1,8	16	28,6	39	69,8	56
1790	3	4,8	13	20,6	47	74,6	63
1797	3	5,7	13	24,5	37	69,8	53

retær i Landbokkommissionen for Slesvig-Holsten, kontorist i et amtmandskontor), embeder, der gav adgang til deltagelse i kollegiale rådslagninger i centraladministrative organer uden forestillingsret, og et par enkelte embeder i organer med forestillingsret, der ikke indgår i undersøgelsen.

Med hensyn til kontorstillinger i centraladministrationen ligger oplysningsprocenten nær de hundrede, da Kringelbach i de tidligere nævnte stater medtager hele embedsmændenes karriere inden for centraladministrationen undtagen eventuelle auskultantstillinger. Oplysninger om disse samt de andre offentlig administrative stillinger kan ikke gøre krav på fuldstændighed, og da alle de embedsmænd, hvorom jeg ikke har kunnet finde oplysninger om administrativ baggrund, er placeret i gruppen med ingen offentlig administrativ baggrund, er denne nok for stor.

Endelig er der i undersøgelsen specielt lagt vægt på, hvor mange der havde offentlig administrativ baggrund i form af auskultantstillinger og kontorstillinger. Kontorstillinger er udskilt som en særlig gruppe, da mange overgik fra kontorstilling til embede med forestillingsret.

III.

Embedskorpsets sammensætning med hensyn til stand

Før statsomvæltningen i 1660 havde alene adelige haft adgang til høje embeder i staten; men under enevælden havde borgerlige formelt ligeret med adelen også til de højeste embeder [43].

Ser vi på sammensætningen af embedskorpset, som den fremgår af tabel 4, må vi konstatere, at der fandtes mange borgerlige blandt embedsmændene i den højere centraladministration; for perioden som helhed var 68 % af de 147 personer borgerlige, da de første gang kom i embede med forestillingsret, ca. 30 % var adelige.

Det må desuden konstateres, at andelen af adelige var jævnt nedadgående

Tabel 5.

Embedskorpsets sammensætning med hensyn til stand inden for de forskellige organgrupper.

Organ-gruppe	Fyrstelige	Adelige	Borgerlige	Personer i alt
I	3	12	1	16
II	0	5	10	15
III	0	6	12	18
IV	1	33	85	119

gennem perioden, modsvarende en jævnt opadgående tendens for andelen af borgerlige; udviklingen var kraftigst fra Excellencestyret til Guldbergtiden. Fordelingen på adelige og borgerlige i 1797 kan ikke tages som udtryk for, at tendensen atter var ved at vende til fordel for de adelige; den tilsyneladende ændrede tendens kan skyldes en nedskæring af de embeders antal, der i særlig grad beklædtes af borgerlige, kommitteretstillingerne (jfr. tabel 6), uden en tilsvarende nedgang i antallet af de øvrige embeder (jfr. tabel 2).

Set i forhold til befolkningsstrukturen var de adeliges andel ganske vist meget stor [44], men ikke så stor som man kunne have forventet ved at læse den samtidige opinion og senere forskeres udtalelser [45]. Disse udtalelser er oftest dårligt underbyggede og meget upræcise; de synes dog i mange tilfælde kun at vedrøre de allerhøjeste embeder, og for disse stemmer de meget bedre overens med de faktiske forhold.

Af tabel 5 kan således udlæses, at af de 16 personer, der i perioden var medlemmer af konseillet, var de 3 fyrstelige og de 12 adelige, allerede da de første gang fik embede med forestillingsret; kun 1, Rømeling, var borgerlig, men regnedes i samtiden som adelig på grund af et rangadelskab. I de tre andre organgrupper var de borgerlige i flertal; af kancellernes embedsmænd var $\frac{2}{3}$ borgerlige og af organgruppe IV's embedsmænd ca. 71 %, da de opnåede første embede med forestillingsret.

Hvis man ser på stand for embedsmændene i de forskellige typer af embeder, der er omtalt ovenfor, viser tabel 6, at af de 17 embedsmænd, der beklædte topstillinger i ét eller flere af de fem snit, var 12 adelige og 5 borgerlige, da de opnåede topstillinger. Om de 5 borgerlige bør det bemærkes, at de alle fik topstillingerne efter 1780. De 2, Kr. Brandt, der blev præsident i DK i 1789, og Kr. Fr. Numsen, der blev 1. deputeret i VGRGTK i 1781, var af våbenbrevsslægt og betragtedes altså som adelige i samtiden. De resterende 3 forblev borgerlige, og af disse var 2, V. A. Hansen og J. Hoe, 1. deputerede i Rtk fra henholdsvis 1789 og 1796, d.v.s. på et tidspunkt, hvor Rtk havde en præsident som leder, og hvor 1. deputeretstillingen ikke var en de-

Tabel 6.

Stand for embedsmænd i forskellige embedstyper.

Embedstype	Fyrstelige	Adelige	Borgerlige	Personer i alt
Topstillinger	0	12	5	17
Dep.stillinger i organgr. IV	0	18	17	35
Komm.stillinger i organgr. IV	0	11	67	78

cideret topstilling. Tilbage er kun A. G. Carstens, der var direktør i TK fra 1780 til 1795; fra 1784, hvor en præsidentstilling oprettedes, var direktørposten ikke længere ledende stilling.

Topposter, såvel i konseillet som i de tre andre organgrupper, var altså i vid udstrækning forbeholdt adelen, i begyndelsen af perioden fuldstændigt. Ses der bort fra 7 personer i topstillinger, der samtidig havde eller senere fik sæde i konseillet, var 5 adelige og 5 borgerlige; den adelige overvægt set i forhold til befolkningsstrukturen er hermed formindsket.

Af de 35, der i ét eller flere snit beklædte deputeretstillinger i organgruppe IV, var 18 adelige og 17 borgerlige ved opnåelsen af deputeretstillingen. Der var således også adelig overvægt i disse stillinger; ser man imidlertid bort fra de 9 – heraf 8 adelige –, der samtidig havde eller senere fik topstillinger, var de 10 adelige og de 16 borgerlige; også her gælder, at den adelige overvægt er formindsket.

Endelig viser det sig, at af de 78, der i ét eller flere snit beklædte kommitteretstillinger i organgruppe IV, var 11 adelige og 67 borgerlige, altså en kraftig borgerlig dominans; ses der bort fra de 12 – heraf 3 adelige –, der samtidig havde eller senere fik et højere embede, var 8 adelige og 58 borgerlige, d.v.s. at den borgerlige dominans er forøget lidt.

At de adeliges andel hele tiden formindskes, når der ses bort fra de personer, der avancerede eller samtidig havde højere embede, viser, at det i højere grad var de adelige end de borgerlige, der avancerede, dog med det forbehold der må tages, fordi nogle personer f.eks. kunne være avanceret mellem snittene og have forladt centraladministrationen før næste snit, og fordi nogle personers karriere blev afbrudt, fordi de døde.

Af denne opgørelse fremgår det således, at ikke alene var de højeste embeder i høj grad forbeholdt adelige, men at de adelige også lettere avancerede eller besad flere embeder samtidig end de borgerlige. Den formelle ligger til embeder synes således ikke at have givet sig praktiske udslag for de højeste

Tabel 7.

Standfordeling for indehaverne af deputeret- og kommitteretstillinger i organgruppe IV.

Embedstype	Stand	1766	1774	1782	1790	1797
Dep.- stil- linger	Adelige	6	4	6	6	7
	Borgerlige	1	5	7	5	7
Komm.- stil- linger	Adelige	4	2	4	2	1
	Borgerlige	20	13	20	29	20

embeders vedkommende, hvad enten der var tale om en bevidst standsmæssig diskriminering, om et resultat af forskelle i kvalifikationer mellem de to grupper eller om en kombination af begge forhold. Der er i hvert fald ikke tvivl om, at der fra ledende statsmænds side, A. P. Bernstorffs og Schach-Rathlous [46], forekom diskriminering af borgerlige. Selv Guldbergstyret, der blev indledt med en kraftig borgerliggørelse set i forhold til Excellencestyret, lod ikke denne udvikling fortsætte, således som det også fremgår af tallene for de to snit i Guldbergtiden i tabel 4 [47].

Deputeretstillingerne i organgruppe IV illustrerer tydeligt den kraftige borgerliggørelse mellem 1766 og 1774; tendensen fortsatte dog ikke. For kommitteretstillingerne i organgruppe IV skete en reduktion af de adeliges andel først mellem 1782 og 1790, og den faldt yderligere i 1797 (til under 5%). Dette fremgår af tabel 7, der viser den stand, indehaverne af deputeret- og

Tabel 8.

Fordeling af de adelige embedsmænd på typer af adelskab.

	Ikke- dansk adel	Gl. dansk adel	Dansk ny- adel	Fordeling af nyadelige		Dansk adelige i alt
				Høj- adel	Alm. adel	
1766–97	14	5	25	15	10	30
1766	7	2	11	6	5	13
1774	3	2	7	5	2	9
1782	4	3	9	6	3	12
1790	2	2	9	5	4	11
1797	3	1	9	5	4	10

kommitteretstillingerne i organgruppe IV i de fem snit havde ved opnåelsen af de pågældende embeder.

Hidtil er adelen blevet betragtet som én gruppe; ser vi imidlertid på de adelige embedsmænds fordeling på typer af adelskab, som den fremgår af tabel 8, var over halvdelen, 25, af de 44 adelige dansk nyadelige, fordelt med 15 højadelige og 10 af almindelig adel. Langt de fleste af de højadeliges adelskaber var af ældre dato, hvorimod der af de almindeligt adelige var flere, hvis adelskab var af ret ny dato. Den næststørste gruppe var de ikke-dansk adelige med 14 personer, mens kun 5 gammeladelige var repræsenteret i embedskorpset.

Der kan spores en svag tidsmæssig udvikling i fordelingen på typer af adelskab; men på grund af de små tal må eventuelle tendenser dog tages med noget forbehold. For de gammeladelige er der tale om så få personer, at svingningerne ikke kan tages som udtryk for nogen udvikling. Andelen af ikke-dansk adelige, der udgjorde ca. 35 % af de adelige i 1766, gik tilbage til ca. 25 % i 1774 og 1782 og helt ned til ca. 15 % i 1790. Der synes ikke at være nogen markant udvikling i de nyadeliges andel af embederne; en relativ stigning mellem 1782 og 1790 modsvares ikke af en absolut stigning. Med hensyn til fordelingen mellem højadel og almindelig adel er de to gruppers andel nogenlunde konstant, dog med en relativ stigning i Guldbergperioden for højadelen og en tilsvarende nedgang for den almindelige adel.

Det er spørgsmålet, om det lille antal gammeladelige afspejler en bevidst politik fra myndighedernes side. Vi ved, at statsomvæltningen betød et afgørende knæk for den gamle danske adels politiske magtstilling, og at de tidlige enevoldskonger gennemførte visse foranstaltninger til skade for den; således ophøjede kongerne borgerlige danskere og borgerlige og adelige udlændinge i den danske adel, som hidtil havde været en lukket stand, de skabte højadelen i 1671 og udstedte privilegierne for de borgerlige betjente i 1679. Foranstaltningerne mod den gamle adel fik dog ikke de ønskede virkninger [48], og modviljen mod den synes at være ebbet ud omkring 1730 [49]. Når alligevel så få gammeladelige fandt vej til centraladministrationen, kan noget af forklaringen ligge i, at den gamle danske adel som rekrutteringsgrundlag stadig formindskedes, efterhånden som slægter uddøde, da den var en lukket stand.

En undersøgelse af sammenhængen mellem arten af personernes adelskab og typen af deres første embede med forestillingsret viser en tendens til, at de ikke-dansk adelige og de højadelige trådte ind i højere embeder, mens en meget stor del af de gammeladelige og de almindeligt adelige trådte ind i de laveste embeder med forestillingsret. Sammenholdes dette med, at størstedelen af de borgerlige startede i kommitteretstillinger, synes der snarere at kunne trækkes en skillelinje mellem borgerlige, nyadelige og gammeladelige

Tabel 9.

Erhvervsfordelingen (erhvervsaktive med familier) i det danske monarki omkring 1800 [51].

	Danmark	Norge	Hertugdømmerne
Antal indbyggere (100 ‰)	926.000	883.000	604.000*
Landbrug	54,9 ‰	58,2 ‰	32,5 ‰
Håndværk, industri, handel og minedrift	11,2 ‰	5,4 ‰	21,4 ‰
Fiskeri og søfart	1,9 ‰	3,6 ‰	3,8 ‰
Daglejere, arbejdsmænd m.m.	21,6 ‰	26,9 ‰	31,5 ‰
Embedsmænd	4,0 ‰	ca. 1,5 ‰	2,5 ‰
Andre erhverv	6,4 ‰	ca. 4,3 ‰	8,4 ‰

*Slesvig: 278.000, Holsten: 326.000.

på den ene side og højadelige og ikke-dansk adelige på den anden end mellem adelige og borgerlige.

Det er ovenfor nævnt, at Norge adskilte sig fra de andre områder bl.a. ved næsten at være uden adel. Heller ingen af undersøgelsens adelige personer var da af egentlig norsk adelig slægt. Rosencrone og Rammel Sehested var ganske vist født i Norge; men Rosencrones adelskab var dansk, og Rammel Sehested var af dansk gammeladelig slægt [50].

Med hensyn til sammensætningen af den højere centraladministrations embedskorps i henseende til stand har undersøgelsen vist, at de borgerlige kvantitativt, men ikke i relation til befolkningsstrukturen var i overvægt i forhold til de adelige, og at de borgerliges andel var stigende, de adeliges – navnlig de ikke-dansk adeliges – faldende, dog i særlig grad mellem Excellencestyret og Guldbergtiden. Det viser sig imidlertid, at topstillingerne og stillingerne i konseillet navnlig var forbeholdt adelige, mens kommitteretstillingerne var typisk borgerlige stillinger. Deputeretstillingerne udgjorde en mellemgruppe, hvor såvel adelige som borgerlige forekom, de adelige avancerede imidlertid i vid udstrækning videre, hvilket var sjældent for de borgerlige i deputeretstillinger; der skete dog en borgerliggørelse af deputeretstillingerne mellem 1766 og 1774.

Embedskorpsets sammensætning med hensyn til faders stilling

Erhvervsfordelingen i monarkiet i slutningen af det 18. århundrede fremgår af tabel 9.

Sammenholdes sammensætningen af embedskorpset efter faders stilling som udtryk for baggrundsmiljø, således som den fremgår af tabel 10, med erhvervsfordelingen, ser vi, at over halvdelen af embedskorpset stammede fra

Tabel 10.

Embedskorpsets sammensætning efter faders stilling 1766–1797 og i udvalgte år.

	Off. adm. stil- ling	Hof- stil- ling	Mili- tær- stil- ling	Gejst- lig stil- ling m. akad. eksamen	By- e- hverv	lord- ejer	Andre er- hverv	Fyr- ste- lig stil- ling	Ukendt stil- ling	Per- so- ner i alt
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	
1766–97	34 23,1	9 6,1	25 17,0	16 10,9	27 18,4	11 7,5	11 7,5	3 2,0	11 7,5	147
1766	12 23,5	3 5,9	7 13,7	4 7,8	11 21,6	5 9,8	5 9,8	0 0,0	4 7,8	51
1774	6 14,6	5 12,2	8 19,5	3 7,3	7 17,1	4 9,8	4 9,8	1 2,4	3 7,3	41
1782	16 28,6	3 5,4	10 17,9	7 12,5	6 10,7	2 3,6	6 10,7	1 1,8	5 8,9	56
1790	15 23,8	4 6,4	11 17,5	8 12,7	9 14,3	4 6,4	5 7,9	3 4,8	4 6,4	63
1797	12 22,6	3 5,7	13 24,5	4 7,6	10 18,9	3 5,7	5 9,4	3 5,7	0 0,0	53

embedsmandsmiljøer af én eller anden art, det være sig i administration, ved hoffet, i militæret eller i tilknytning til kirken, mens embedsmandsfamilier kun udgjorde en meget lille del af den samlede befolkning. Der kan altså forsåvidt tales om selvrekruttering; men det er inden for den samlede gruppe af embedsmænd. Ca. 23 % havde fædre i offentlig administrativ stilling; men af disse fædre var kun 6 knyttet til centraladministrationen, 1 til den højere og 5 til den lavere centraladministration. Den egentlige selvrekruttering var altså ikke stor. Den ville dog være blevet noget større, hvis jeg havde arbejdet med faders højeste stilling; man kan blot tænke på de store embedsmandsdynastier Moltke, Reventlow og Schimmelman, hvorfra både far og søn indgår i undersøgelsen. 7 fædre havde højere lokaladministrativt embede, 16 lavere lokaladministrativt, og 5 var tilknyttet diplomati eller retsvæsen. Af andre embedsmandsgrupper, der navnlig bidrog med deres sønner til centraladministrationen, må nævnes militæret.

De to grupper, der især repræsenterer ikke-embedsmandsmiljøer, er byerhverv og jordejere. Næsten en femtedel af embedsmændenes fædre havde byerhverv, hvilket sammenlignet med monarkiets erhvervsstruktur, når der ses bort fra Hertugdømmerne, er en meget stor andel. Dette forhold er nok ikke uden sammenhæng med, at det var et udbredt ønske i det højere borgerskab at se sønnerne på embedsbanen [52].

Størstedelen af monarkiets befolkning ernærede sig ved landbrug, ikke desto mindre var kun 11 af embedsmændene fra et landbrugsmiljø, og af disse havde 7 fædre, som var godsejere. De resterende 4 fædre var henholdsvis islandsk bonde, nordslesvigsk gårdmand, jysk jordbesidder og jysk gård-ejer. Ingen synes således at være sønner af fæstebønder eller slesvig-holstenske livegne. Stavnsbindingen var ingen principiel hindring for, at fæstebonde-

Tabel 11.

Embedskorpsets sammensætning med hensyn til faders stilling inden for de forskellige organgrupper.

Organ- gruppe	Off. adm. stil- ling	Hof- stil- ling	Mili- tæ:- stil- ling	Gejst- lig stil- ling m. akad. eksamen	By- er- hverv	Jord- ejer	Andre er- hverv	Fyr- ste- lig stil- ling	U- kendt stil- ling	Per- so- ner i alt
I	4	2	4	0	1	2	0	3	0	16
II	5	1	3	2	2	1	1	0	0	15
III	5	2	2	4	1	1	1	0	2	18
IV	28	7	19	12	24	10	9	1	9	119

sønner kunne blive embedsmænd, idet de enten havde mulighed for at forlade deres fødestavn før den alder, hvor stavnsbindingen skete, eller at få fripas af deres husbond; begge muligheder synes dog begrænsede, den første især efter at stavnsbindingen fra 1764 blev udvidet til at gælde fra det fjerde til det fyrretyvende år [53].

Det kan dog ikke undre, at der fandtes så få repræsentanter for bondestanden i det højere embedskorps, for selv om den havde mange fortalere for sin frihed, blev den af såvel fortalere for som modstandere af dens frihed betragtet som en laverestående samfundsgruppe, hvis opgave udelukkende var at dyrke jorden [54]. Denne foragt for bondestanden gjaldt, når det kom til stykket, sikkert også den norske bondestand, der ikke på samme måde som den danske stod under godsejernes myndighed, og hvis frihed og gode kår overdrevent blev fremhævet af den samtidige opinion [55], samt den slesvig-holstenske bondestand, der talte såvel selvejere og fordelagtigt stillede fæstebønder under kronen som livegne [56].

En lignende opfattelse af, at befolkningen var placeret i båse hver med sin opgave, kom også til udtryk i periodens latinskolelovgivning, der hævdede det princip, at hver samfundsgruppe skulle have en uddannelse, der svarede til dens opgave i samfundet og ikke mere. De grænser, som en sådan lovgivning satte for de lavere klassers muligheder for at få en uddannelse, der gjorde dem egnede til et centraladministrativt embede, må også tages i betragtning som forklaring på, hvorfor visse samfundsgrupper ikke er repræsenteret med sønner i embedskorpset [57].

Tabel 10 viser, at der ikke skete nogen nævneværdig udvikling i det indbyrdes forhold mellem embedsmændenes baggrundsmiljøer gennem perioden. Der er ganske vist nogle udsving i de relative tal, men ingen langtidstendenser, og da de enkelte grupper på grund af de mange kategorier af baggrundsmiljø er ret små, således at de relative ændringer ofte kun modsvarer af en

Tabel 12.

Faders stilling for embedsmænd i forskellige embedstyper.

Embeds- type	Off. adm. stil- ling	Hof- stil- ling	Mili- tær- stil- ling	Gejst- lig stil- ling m. akad. eksamen	By- er- hverv	Jord- ejer	Andre er- hverv	Fyr- ste- lig stil- ling	U- kendt stil- ling	Per- so- ner i alt
Topstillinger	5	4	3	1	2	2	0	0	0	17
Dep. stillinger i organgr. IV	6	2	6	2	9	5	4	0	1	35
Komm. stillinger i organgr. IV	21	1	9	7	17	5	9	0	9	78

stigning eller et fald på én eller to i de absolutte tal, kan det ikke udelukkes, at udsvingene i mange tilfælde skyldes tilfældigheder.

Tabel 11 viser en forskel i embedsmændenes miljømæssige baggrund fra organgruppe til organgruppe. Usikkerheden for organgruppe III er imidlertid på ca. 11 %, altså på grænsen af det acceptable. I konseillet (organgruppe I) dominerede sønner af fædre i militærstillinger (4 af 16) og i offentlig administrative stillinger (4 af 16), hvoraf 3 var sønner af højere lokaladministrative embedsmænd og 1 af en embedsmand i anden offentlig administrativ stilling, d.v.s. at ingen var sønner af lavere administrative embedsmænd. De 2 fædre, der var jordejere, var godsejere, og den fader, der er placeret under byerhverv, er H. C. Schimmelmann, der var handelsmand, da sønnen blev født; men denne kan næppe betragtes som opvokset i et egentligt borgermiljø på linje med andre købmandssønner. Det var altså alt i alt sønner af fædre i meget høje stillinger, der besatte embederne i konseillet, og faktisk ingen af egentlig borgerstand.

For de øvrige organgrupperes vedkommende er billedet mere broget; men visse tendenser kan spores. De økonomiske kollegier havde i højere grad end kancellierne embedsmænd med fædre i byerhverv. Kancellierne havde til gengæld i højere grad end de økonomiske kollegier embedsmænd, hvis fædre havde offentlig administrativ stilling eller gejstlig stilling med akademisk eksamen.

Hvis vi ser på embedsmændenes fædres stillinger i relation til embedstyper, kan der konstateres visse markante forskelle, som delvis fremgår af tabel 12. Af fædrene til de 17 indehavere af topstillinger var 4 hofembedsmænd i ret høje stillinger, 3 var højtstående militærfolk, 2 godsejere, 2 amtmænd, 1 envoyé og 1 assessor i Højesteret. De resterende 4 fædre var henholdsvis præst,

sogneskriver, købmand og handelsmand; præsten var dog Rosencrones fader, der var baron på det tidspunkt, hvor sønnen kom i embede med forestillingsret, og handelsmanden var H. C. Schimmelmann. Om baggrundsmiljøet for topstillingernes indehavere må generelt siges, at det var højtstående embedsmands- og godsejermiljøer, for de førstnævntes vedkommende navnlig af ikke-administrativ art. Det bemærkes, hvor få fædre der havde bynæring.

Af de 35 personer i deputeretstillingerne havde kun få, 6, fædre i den offentlige administration, deraf 3 i højere lokaladministration, 1 i lavere centraladministration og 2 i anden offentlig tjeneste, altså næsten alle høje stillinger. 9 af de deputeredes fædre havde borgerlige erhverv, altså en større andel end for det samlede materiale; de 2 fædre i gejstlige stillinger havde begge høje stillinger, henholdsvis domprovst og superintendent, og af de 5 jordejere var 4 godsejere.

For de 78 kommitteredes vedkommende havde en større andel end i det samlede materiale fædre i offentlig administrativt embede (ca. 27 %), heraf 14 i lavere lokaladministration, 3 i lavere centraladministration, 3 i højere lokaladministration og 1 assessor i Hofretten. Den relative andel af dem, der havde fædre i lavere lokal- og centraladministration var endnu større for kommitteretstillingerne end for det samlede materiale (næsten 22 % mod ca. 14 %). Det må desuden bemærkes, at samme tendens gør sig gældende for kommitterede med fædre i byerhverv (ca. 22 % mod ca. 18 %). Kun 2 havde fædre, der var godsejere, derimod var 3 fædre henholdsvis gårdmand, jordbesidder og gårdejer; kun 9 (ca. 12 % mod ca. 17 % for det samlede materiale) havde fædre inden for militæret, alle på nær 1 i lavere militærstillinger, og kun 1 havde fader med hofstilling. Af de 7 fædre med gejstlig stilling havde de 6 lavere stillinger (5 sognepræster og 1 residerende kapellan). Gruppen af embedsmænd i kommitteretstillinger, hvis fædres stillinger jeg ikke har kunnet finde oplysninger om, er ret stor, 9 (over 11 %). Alt i alt kom de kommitterede i vid udstrækning fra lavere embedsmandshjem og borgerhjem.

Sammenfattende kan siges, at over halvdelen af embedsmændene kom fra embedsmandsmiljøer, dog af vidt forskellig art, spændende fra hof- og militærstillinger til lavere lokaladministrative stillinger; men kun meget få havde fædre i centraladministrationen. Et ret stort antal embedsmænd kom fra den egentlige borgerstand, men så godt som ingen fra bondestanden. Faders stilling giver mulighed for at drage skel i materialet på to leder; for det første kan der skelnes mellem kancellierne på den ene side og de økonomiske kollegier på den anden, idet de første i højere grad end de sidste var præget af embedsmænd med fædre i offentlig administrativ stilling og gejstlig stilling med akademisk eksamen, og de sidste i højere grad end de første af embedsmænd med fædre i byerhverv.

For det anden kan der skelnes mellem forskellige embedstyper. Det viser

sig tydeligt, at i konseil- og topstillinger dominerede embedsmænd med fædre i højere militærstillinger, højere administrative stillinger, hofstillinger eller med fædre, der var godsejere, mens der kun fandtes meget få i bynæringer og lavere administration. Hvad kommitteretstillingerne angår, viser der sig et næsten omvendt billede af konseil- og topstillingerne. Mange kommitterede havde fædre i lavere offentlig administrative stillinger og i byerhverv, mens vi næsten ingen godsejere, hoffolk og militærfolk finder; de militærpersoner, der optræder, havde næsten alle lavere militære grader. Deputeretstillingerne danner for så vidt et overgangsled, som andelen af deputerede med fædre, der var godsejere, endnu er lidt højere end for det samlede materiale, andelen med fædre i militærstillinger nogenlunde svarer til andelen i det samlede materiale, og de fædre, der havde offentlig administrative embeder, besad ret høje embeder, mens en relativt stor andel havde fædre i bynæring.

Embedskorpsets nationale sammensætning

Som det fremgår af tabel 9 havde monarkiet omkring 1800 en samlet befolkning på ca. 2,4 millioner, heraf ca. 926.000 (38,4 %) i Danmark, ca. 883.000 (36,6 %) i Norge, ca. 278.000 (11,5 %) i Slesvig og ca. 326.000 (13,5 %) i Holsten. Det bør endelig bemærkes, at København i 1801 havde ca. 101.000 indbyggere, 4,2 % af det samlede indbyggertal [58]. Alle tal inkluderer fremmede, der opholdt sig i monarkiet [59].

Af tabel 13 fremgår det, at næsten halvdelen af embedskorpset stammede fra Danmark, ca. 13 % fra Norge, ca. 11 % fra Slesvig og ca. 15 % fra Holsten [60]. Set i relation til den anførte befolkningsfordeling kan der kun tales om, at Norge var egentlig forfordelt. Når det imidlertid tages i betragtning, at 35 (ca. 24 % af det samlede embedskorps) af de 66 danskere var født i København er det rimeligere at tale om en begunstigelse af København på det øvrige Danmarks og Norges bekostning end om en forfordeling af Norge til fordel for Danmark [61].

Tilsammen var ca. 84 % af embedsmændene født i monarkiet, 15 % var udenlandskfødte, og for godt 1 % kendes fødestedet ikke. Af de 22 udenlandskfødte var 19 tyskere fra de nord- og mellemtyske protestantiske områder, 1 svensker, 1 schweizer og 1 franskmænd. Embedskorpset rummede således mange tyskere; de kom hertil fra de tyske småfyrstendømmer som følge af personlige bånd, dårlige økonomiske forhold i dele af Tyskland på grund af krig o.lign. [62] og Danmarks status som en egentlig stat, der ikke var uden betydning i Europa.

Før 1776 var der ingen formelle hindringer for, at personer af alle nationaliteter kunne blive danske embedsmænd. DL's bestemmelse om, at den augsburgske konfession var den eneste tilladte religion [63], synes ikke at være blevet respekteret for embedsmændenes vedkommende; såvel Lucas

Tabel 13.

Embedskorpsets nationale sammensætning 1766–1797 og i udvalgte år.

	Danmark	Norge incl. Island	Slesvig	Holsten incl. Olden- burg og Delmen- horst	Det danske monarki i alt	Udland	Ube- stemt	Per- so- ner i alt
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	
1766–97	66 44,9	19 12,9	16 10,9	22 15,0	123 83,6	22 15,0	2 1,4	147
1766	23 45,1	3 5,9	4 7,8	9 17,7	39 76,5	12 23,5	0 0,0	51
1774	25 60,8	5 12,2	4 9,8	2 4,9	36 87,7	3 7,3	2 4,9	41
1782	28 50,0	7 12,5	4 7,1	8 14,3	47 83,9	8 14,3	1 1,8	56
1790	27 42,8	9 14,3	10 15,9	9 14,3	55 87,3	8 12,7	0 0,0	63
1797	24 45,2	10 18,9	5 9,4	9 17,0	48 90,6	5 9,4	0 0,0	53

som Desmercieres var således reformerte [64]. Kongen lovede endog i § 13 i privilegier af 29/11 1748 for fremmede, som bosatte sig i monarkiet, i særlig grad at sørge for, at fremmede, som havde midler og var af distinktion, blev sat i embede efter fødsel og »Capacité« enten i den civile eller den militære stand [65]. I samtiden blev det relativt store antal udlændinge forklaret med, at det skortede på duelige indfødte embedsmænd [66]. Denne forklaring må dog tages med forbehold, da den stammer fra personer, der tilhørte udlændingenes kreds.

Der kan spores to markante udviklingslinjer i embedskorpsets nationale sammensætning, både en langtidstendens og en markant ændring mellem 1766 og 1774. Langtidstendensen er den jævne såvel relative som absolutte stigning i andelen af nordmænd. Denne stigning skal nok ses som resultat af et forsøg fra regeringens side på at imødekomme den nationale bevidstgørelse af det norske folk, navnlig af en række norske kunstnere i København og af embeds- og handelsmænd i selve Norge, der skete i slutningen af det 18. århundrede, og som bl.a. førte til krav om et norsk universitet, en norsk bank og flere nordmænd på høje embedsposter [67].

Normalt stod den danske og den norske opinion dog sammen i modstand mod embedskorpsets tyske præg, d.v.s. mod såvel tyskere som holstenere, en modstand, der dog mere var udtryk for fremmedhad end egentlig nationalfølelse – en følelse, der endnu ikke var udbredt i slutningen af det 18. århundrede –, og som i høj grad var udsprunget af det rene brødnid [68].

Mellem 1766 og 1774 skete der en kraftig nedgang i antallet af såvel tysk- som holstenskfødte embedsmænd uden en tilsvarende absolut stigning i antallet af danske og nordmænd; embedskorpsets reduktion fra 51 til 41 personer ramte således holstenere og tyskere. Fra 1774 til 1782 steg antal-

let af tysk- og holstenskfødte atter med stigningen i antallet af embeder; den relative andel af holstenerne steg lidt i resten af perioden, mens andelen af tyskere atter faldt; der er dog kun tale om små bevægelser og næsten ingen bevægelser i de absolutte tal, måske bortset fra nedgangen i antallet af udlændinge mellem 1790 og 1797. Den pludselige opgang i antallet af slesvigere mellem 1782 og 1790 kan jeg ikke finde begrundet hverken formelt eller reelt; det kan være en tilfældighed.

Hvorfor den kraftige nedgang i antallet af tysk- og holstenskfødte mellem 1766 og 1774? En del af forklaringen kan ligge i, at der mellem 1766 og 1774 skete en kraftig reduktion i antallet af deltagere i TK's kollegiale rådslagninger (jfr. tabel 2), for, således som det fremgår af tabel 14 nedenfor, var langt de fleste af TK's embedsmænd af holstensk eller udenlandsk herkomst.

Nedgangen kan også skyldes en dansk national politik. Endnu i 1766 synes fremmede at være blevet vel modtaget i dansk tjeneste [69], og de udgjorde sammen med holstenerne over 40 % af embedskorpset; men fra Guldbergtidens første år kendes en række eksempler på nationalpolitiske initiativer, således kravet om dansk administrationsprog undtagen for de tyske provinsers anliggender (1772) og kravet om dansk kommandosprog i hæren (1772) [70].

I Guldbergtiden, sandsynligvis med Guldberg og Schack-Rathlou som ophavsmænd [71], udstedtes ligeledes Indfødsretsloven af 15/1 1776, der betød, at efter 29/1 1776 kunne kun udlændinge, der opfyldte visse især økonomiske betingelser, blive naturaliseret, forudsætningen for at få et embede ifølge loven. Udlændinge, der var i embede den 29/1 1776, og udlændinge, der opfyldte de nævnte betingelser ved lovens ikrafttræden, regnedes dog som indfødte, forudsat at de inden for et år ansøgte om naturalisationsbrev [72]. Det er dog spørgsmålet, om motiverne bag denne lov kan betragtes som dansk nationale. Hvis de var nationale, må de nok snarere kaldes helstatsnationale, da loven jo også inkluderede holstenerne i gruppen af indfødte. Det er dog nok så som så med det nationale – i hvert fald på kort sigt –, da loven ikke udelukkede, at formuende udlændinge kunne blive embedsmænd, og da man stadig var interesseret i at få udenlandske næringsdrivende til landet (§ 9). Loven skal sikkert heller ikke frakendes politiske motiver, Guldbergs ønske om ved hjælp af denne at splitte statsrådet [73].

Når dette tages i betragtning, kan det ikke forbavse, at antallet af tysk- og holstenskfødte embedsmænd ikke gik yderligere ned mellem 1774 og 1782. At antallet tværtimod steg kan muligvis forklares med, at den tilsyneladende dansknationale politik, som myndighederne slog ind på efter 1772, for en stor del var et kortsigtet forsøg på at imødekomme de stærke anti-tyske følelser, Struenseeperioden havde fremkaldt.

Tabel 14.

Embedskorpsets nationale sammensætning inden for de forskellige organgrupper.

Organ- gruppe	Dan- mark	Norge incl. Island	Slesvig	Holsten incl. Olden- burg og Delmen- horst	Det danske monarki i alt	Udland	Ube- stemt	Per- so- ner i alt
I	8	0	2	1	11	5	0	16
II	14	1	0	0	15	0	0	15
III	2	1	2	7	12	6	0	18
IV	51	18	13	17	99	18	2	119

Under kronprinsen skete kun de allerede nævnte udsving, den uforklarligt stærke stigning i slesvigernes andel i 1790 og det mindre fald i antallet af udlændinge mellem 1790 og 1797. Det sidste forhold kan muligvis ses som en imødekommelse af opinionens krav om fjernelse af udlændinge fra embedskorpset. Et af opinionens angrebspunkter var den tyske kreds i København omkring de fremtrædende embedsmandsfamilier Bernstorfferne, Reventlowerne og Schimmelmannerne [74]. Allerede fra 1789 kendes et eksempel på, at opinionen tilsyneladende blev hørt; Haxthausen skriver således til Schack-Rathlou 28/11 1789, at han selv og J. E. Scheel var blevet medlemmer af statsrådet som følge af »les Clameurs du public« om danskere i styrelsen [75].

I relation til hvad der ovenfor er sagt om Indfødsretsloven, bør det bemærkes, at alle de udenlandskfødte personer, der havde embede i den højere centraladministration efter 1776, var naturaliserede.

Tabel 14 viser, at der var markante forskelle på embedskorpsets nationale sammensætning i de forskellige organgrupper. Konseillet var tydeligt præget af danskfødte og udenlandskfødte. At slet ingen norskfødte var medlemmer skal rimeligvis forklares med den manglende norske adel, for vi har set, at konseillet faktisk kun talte adelige medlemmer; det må dog bemærkes, at der ikke er nogen entydig sammenhæng mellem en persons og hans adelskabs nationalitet.

DK var dansk gennem hele perioden. Organgruppe III var også bemærkelsesværdig homogen, 15 af dens 18 medlemmer stammede fra Hertugdømmerne – navnlig fra Holsten – og fra udlandet, desuden var den ene af de danskfødte, A. G. Carstens, af lybsk familie og tysk dannet [76]. Sprog-mæssige forhold samt de områder, kancellierne administrerede, har nok ikke været uden betydning for denne sammensætning af deres embedskorps; man kunne dog have forventet at finde nordmænd i DK.

Tabel 15.

National herkomst for embedsmænd i forskellige embedstyper.

Embeds- type	Dan- mark	No:ge incl. Island	Slesvig	Holsten incl. Olden- burg og Delmen- herst	Det danske monarki i alt	Udland	Ube- stemt	Per- so- ner i alt
Topstillinger	9	1	1	3	14	3	0	17
Dep.stillinger i organgr. IV	14	5	4	5	28	7	0	35
Komm.stillinger i organgr. IV	29	13	13	11	66	9	3	78

Nationalitetsfordelingen i organgruppe IV svarer ret nøje til fordelingen i det samlede materiale, hvilket naturligvis ikke er uden sammenhæng med gruppe IV's størrelse; det bemærkes navnlig, at nordmændene næsten helt var knyttet til denne organgruppe.

Også topstillingerne var præget af danskfødte (jfr. tabel 15), mens kun få af dem havde norsk eller slesvigsk indehaver. Set i forhold til det samlede materiale havde mange udlændinge deputeretstillinger, for danskere gjorde det modsatte sig gældende; af de deputerede var kun 40 % danskere mod ca. 45 % danskere i det samlede materiale. Endnu lavere var andelen af danskere i kommitteretstillingerne, ca. 37 %. Andelen af kommitterede, der var nordmænd og slesvigere, var imidlertid større end disse nationaliteters andel i det samlede materiale.

Et ret klart billede tegner sig således: I forhold til det samlede materiale var danskfødte i overvægt i de højeste stillinger, såvel i konseil- som i topstillinger, mens deres andel gradvis formindskedes med embedernes aftagende fornemhed, i hvert fald hvad angår organgruppe IV. Lige den omvendte tendens gør sig gældende for nordmænd. Udlændingene gjorde sig kraftigst gældende i deputeretstillingerne, topstillingerne og navnlig konseilstillingerne, mens deres andel i kommitteretstillingerne var mindre end deres andel i hele materialet.

Det er vanskeligt at forklare disse forhold, ud over hvad der allerede er nævnt med hensyn til den manglende norske adel. De unge borgerlige nordmænd havde, dels på grund af deres stand, dels på grund af afstanden til København, svært ved at skaffe sig de forbindelser, der lettede adgangen til embedskorpset. De udenlandskfødtes ret høje placering i embederne skal måske også ses i sammenhæng med standsforhold. En meget stor del af udlændingene var adelige, da de første gang ansattes i embede med forestillings-

ret, næsten 60 % (13 af 22, deraf var 10 ikke-dansk adelige), og det er vist, at de højere embeder for en stor del forbeholdtes adelige. Forsøg på at forklare, hvorfor så relativt mange af de udlændinge, der kom til Danmark og blev embedsmænd, var adelige, kan kun blive gisninger i retning af dem, der allerede er nævnt for nordmændenes vedkommende, at adelige havde lettere ved at skaffe sig forbindelser samt afstands faktoren, der nok har virket mest som en hæmsko for borgerlige.

Sammenfattende om nationalitetsfordelingen i embedskorpset kan siges, at danskfødte udgjorde størstedelen, og blandt disse udgjorde københavnsk-fødte en særlig stor del. Norge synes i særlig grad forfordelt, andelen af nordmænd var dog jævnt stigende gennem perioden, de nåede imidlertid så godt som aldrig de højeste embeder, der i ret høj grad besattes med danskfødte og udlændinge. Der var et ret betydeligt islæt af udlændinge i embedskorpset, hovedsagelig fra Nord- og Mellemtyskland, navnlig i 1766-snittet; andelen af udlændinge og holstenere gik dog kraftigt ned mellem 1766 og 1774. DK havde næsten udelukkende danskfødte embedsmænd, TK for en stor del embedsmænd fra Hertugdømmerne og udlandet, mens organgruppe IV's embedskorps var sammensat af elementer fra alle dele af monarkiet samt af udlændinge i nogenlunde samme forhold som den samlede gruppe embedsmænd.

Embedskorpsets sammensætning med hensyn til uddannelsesmæssig – akademisk og administrativ – baggrund

Der var ikke, hvad uddannelse angår, stillet formelle krav om særlige kvalifikationer for den del af embedskorpset, der indgår i denne undersøgelse. Der var dog en øget erkendelse fra statsmagtens side af det ønskelige i, at embedsmændene havde en akademisk uddannelse, og oprettelsen af de ridderlige akademier i København i 1691 og i Sorø i 1747 var direkte forsøg på at skaffe staten uddannede højere embedsmænd af fornem byrd. Kongen lovede ligeledes særligt at have de personer, der havde besøgt de danske uddannelsessteder, i erindring ved befordring til embeder [77].

Af tabel 16 fremgår det, at på trods af bestræbelserne for at få embedsmænd med akademisk baggrund manglede næsten 30 % af embedskorpset en sådan – muligvis færre, da gruppen af embedsmænd uden akademisk baggrund som tidligere fremhævet nok er for stor.

Ca. 70 % af embedsmændene havde akademisk baggrund. Størsteparten af disse havde frekventeret danske uddannelsessteder, enten kun sådanne eller sådanne i forening med udenlandske universiteter. Af de danske uddannelsessteder var Københavns Universitet langt det mest besøgte af centraladministrationens embedsmænd – 55 af embedsmændene havde været immatrikuleret ved Københavns Universitet –, dette til trods for, at det i sin undervisning ikke i særlig grad var lagt an på at uddanne embeds-

Tabel 16.

Embedskorpsets sammensætning med hensyn til akademisk baggrund 1766–1797 og i udvalgte år.

	Ingen akademisk baggrund	Dansk akademisk baggrund	Ikke-dansk akademisk baggrund	Dansk og ikke-dansk akademisk baggrund	Personer i alt	Deraf med dansk juridisk embeds-eksamen
	pct.	pct.	pct.	pct.		pct.
1766–97	43 29,3	46 31,3	32 21,8	26 17,7	147	28 19,1
1766	14 27,4	13 25,5	15 29,4	9 17,6	51	4 7,8
1774	14 34,2	13 31,7	9 22,0	5 12,2	41	3 7,3
1782	19 33,9	15 26,8	12 21,4	10 17,9	56	11 19,6
1790	17 27,0	22 34,9	14 22,2	10 15,9	63	14 22,2
1797	11 20,8	20 37,7	11 20,8	11 20,8	53	16 30,2

mænd til centraladministrationen. Den juridiske embedseksamen, der indførtes i 1736, havde således ikke til formål at uddanne højere embedsmænd, men underdommere [78].

Forklaringen på, at så mange søgte til Københavns Universitet, skal nok tildels findes i, at der ikke var fri adgang for alle til Sorø Akademi; det var – selv om adgangen stadig blev udvidet – navnlig forbeholdt adelige [79]. Ret få af embedsmændene, 16, havde besøgt Sorø Akademi, og i dette tal er inkluderet nogle borgerlige, der var hovmestre for de unge adelsmænd. Sorø Akademi kan således næppe siges at have levet op til sit formål [80]. Det bør dog tages i betragtning, at Sorø Akademi først blev oprettet i 1747; nogle embedsmænd har derfor ikke haft mulighed for at frekventere Akademiet.

Mange unge adelsmænd søgte i stedet deres uddannelse i udlandet. Dette gjaldt også for en del borgerlige, navnlig slesvig-holstenere, og det bemærkes, at alle de embedsmænd, der havde besøgt Kiels Universitet, 9 i alt, også havde frekventeret et andet uddannelsessted, enten et dansk (2) eller for de flestes vedkommende et udenlandsk (7) [81]; dette på trods af det påbud om to års studier ved Kiels Universitet, som havde været gældende for den gottorpske hertugs undersåtter siden 1701, og som i 1768 generelt indførtes for alle slesvig-holstenere; påbudet indskærpedes i 1774 og blev udvidet til tre år i 1777 [82]. Også for danskere var der påbudt et vist antal års studier på et dansk uddannelsessted [83]; men dette påbud synes ikke at være overholdt.

Grunden til, at studier i udlandet i særlig grad blev foretrukket, var dels de danske uddannelsessteders ringe kvalitet og renommé set i forhold til flere berømte udenlandske universiteter, dels tradition. Gruppen af embeds-

mænd med ikke-dansk akademisk baggrund dækker således ikke kun over udenlandskfødte. Besøgene på ikke-danske universiteter fordeler sig – for så vidt oplysninger haves – med 25 i Göttingen, 17 i Leipzig, 11 i Halle, 7 i Jena, 4 i Geneve, 3 i Strasbourg, 3 i Marburg, 3 i Uppsala, 3 i Paris, 2 i Utrecht, 1 i Tübingen, 1 i Helmstedt, 1 i Wittenberg, 1 i Frankfurt a.d. Oder, 1 i Rostock, 1 i Leyden, 1 i Lund og 1 i Oxford.

Langt størstedelen af de embedsmænd, der havde frekventeret udenlandske universiteter, havde således besøgt de fire store tyske universiteter, Göttingen, Leipzig, Halle og Jena, det 18. århundredes mest besøgte [84]. Tallene for Jena og navnlig for Halle må forventes at være blevet større, end de er nu, hvis matrikeludgaver havde været tilgængelige i samme omfang som for Göttingen og Leipzig. Det store besøg på Göttingens Universitet, der først åbnede i 1737, bør navnlig bemærkes, for dette universitet var i særlig grad indrettet på at uddanne vordende civile embedsmænd af fornem byrd i de fag, de navnlig havde behov for i en embedsmandskarriere, jura, statsvidenskab o.lign. [85].

Juridiske studier var således et vigtigt led i en embedsmands uddannelse. Det er ovenfor nævnt, at den juridiske embedseksamen ved Københavns Universitet navnlig var bestemt for kommende underdommere; dette formål opfyldtes dog ikke, da den lave løn i underdommerembederne ikke inspirerede til en længerevarende uddannelse. De juridiske kandidater søgte i stedet til højere embeder, bl.a. i centraladministrationen [86].

Ifølge tabel 16 havde ca. 19 % af alle embedsmændene (ca. 27 % af de embedsmænd, der havde akademisk baggrund) dansk juridisk embedseksamen, deraf var 18 cand. jur. fra Københavns Universitet, 5 var exam. jur. sammesteds fra, 1 havde aflagt prøve i henhold til reskript af 1746, 3 havde juridisk eksamen i Hertugdømmerne, og 1 havde juridisk eksamen fra Sorø Akademi. Langt de fleste med juridisk eksamen havde således erhvervet den ved Københavns Universitet.

Om den tidsmæssige udvikling i embedskorpsets sammensætning med hensyn til akademisk baggrund viser tabel 16, at andelen af embedsmænd med akademisk baggrund faldt under Guldberg i forhold til 1766-snittet for derefter atter at stige, således at mindst 80 % af embedsmændene i 1797 havde akademisk baggrund. Det bemærkes, at det navnlig var andelen af embedsmænd med dansk akademisk baggrund, der steg i slutningen af perioden. De relativt mange i 1766 med kun ikke-dansk akademisk baggrund skal muligvis ses i sammenhæng med de mange udlændinge, der optræder i dette snit.

Andelen af embedsmænd med dansk juridisk embedseksamen viser en meget markant udvikling med stigning gennem hele perioden, såvel absolut som i forhold til alle personer i hvert snit (fra ca. 8 % i 1766 til ca. 30 % i 1797) og i forhold til andelen af embedsmænd i hvert snit med

Tabel 17.

Embedskorpsets sammensætning med hensyn til akademisk baggrund inden for de forskellige organgrupper.

Organ-gruppe	Ingen akademisk baggrund	Akademisk baggrund	Personer i alt	Deraf med dansk juridisk embedseksamen
I	5	11	16	0
II	0	15	15	7
III	1	17	18	2
IV	39	80	119	22

akademisk baggrund (fra ca. 11 % i 1766 til ca. 38 % i 1797). Den meget kraftige stigning i andelen af embedsmænd med juridisk embedseksamen mellem 1774 og 1782 bemærkes; stigningen er endnu stærkere, hvis procentberegningen sker ud fra antallet af embedsmænd i de to snit med akademisk baggrund (1774: ca. 11 %, 1782: ca. 30 %). Denne stigning er så meget mere bemærkelsesværdig, som andelen af embedsmænd med dansk akademisk baggrund og dansk og ikke-dansk akademisk baggrund under ét ikke steg mellem 1774 og 1782, d.v.s. at der var en stigende tilbøjelighed til, at embedsmændene havde dansk juridisk embedseksamen.

Hvorvidt der ligger et bevidst ønske fra myndighedernes side om at få flere embedsmænd med juridisk eksamen bag denne udvikling er vanskeligt at afgøre. Der findes, så vidt jeg ved, kun én officiel tilkendegivelse af, at man ønskede jurister som embedsmænd, nemlig instruksen for DK 4/3 1773, hvor det i § 12 bekendtgjordes, at candidati juris skulle foretrækkes frem for andre som kancellister i DK [87]. Der er her dog kun tale om embeder uden forestillingsret.

Inden for de forskellige organgrupper er der tydelige forskelle i embedskorpsets sammensætning med hensyn til akademisk baggrund (jfr. tabel 17). I kancellierne havde så godt som alle akademisk baggrund, hvilket tyder på, at man bevidst har valgt personer med en sådan baggrund til disse organer. Relativt mange af DK's embedsmænd havde dansk juridisk embedseksamen; man kan dog ikke på grundlag heraf hævde, at DK's embedskorps i højere grad end de andre organgruppers havde juridisk uddannelse, de andre organgruppers embedsmænd kan have fået juridisk uddannelse i udlandet.

Såvel i konseillet som i organgruppe IV havde ca. $\frac{2}{3}$ akademisk baggrund. Det bemærkes, at slet ingen konseilmedlemmer havde dansk juridisk embedseksamen, og en opgørelse over, hvor de havde erhvervet deres akademiske baggrund, viser, at ikke-dansk akademisk baggrund var den almindeligste for konseilmedlemmerne, hvilket nok ikke er uden sammenhæng både med deres nationalitet og navnlig stand.

Tabel 18.

Akademisk baggrund for embedsmænd i forskellige embedstyper.

Embedstype	Ingen akade- misk baggrund	Akademisk baggrund	Personer i alt	Deraf med dansk juridisk embedseksamen
Topstillinger	1	16	17	3
Dep.stillinger i organgr. IV	9	26	35	8
Komm.stillinger i organgr. IV	29	49	78	13

Ser vi på den akademiske baggrund for indehaverne af de forskellige typer embeder (jfr. tabel 18), kan det konstateres, at topstillingernes indehavere i endnu højere grad end konseilmedlemmerne havde akademisk baggrund; deputerede havde i mindre omfang end topstillingernes indehavere akademisk baggrund (ca. 74 %) og de kommitterede i endnu mindre grad (ca. 63 %). For akademisk baggrund kan således ikke, som det har været tilfældet med de andre kriterier, tales om en fælles tendens for de højeste embeder. Forskellen i den akademiske baggrund mellem konseilstillingernes og topstillingernes indehavere kan muligvis forklares med, at man ved besættelsen af konseilstillingerne ikke tog hensyn til uddannelsesmæssige kvalifikationer, men mere tog rent politiske hensyn. Mens der blandt konseilmedlemmerne slet ikke var nogen med dansk juridisk embedseksamen, var der 3 blandt topstillingernes indehavere; disse 3 personer blev dog først ansat i topstillinger så sent som 1789, 1795 og 1796.

De deputerede havde i større omfang end såvel indehaverne af topstillingerne som de kommitterede dansk juridisk embedseksamen (ca. 23 % mod ca. 18 % for topstillingernes indehavere og ca. 17 % for de kommitterede). Andelen af deputerede med denne eksamen steg gennem perioden (fra 0 af 7 (0 %) i 1766 til 6 af 14 (ca. 43 %) i 1797), kraftigst mellem 1782 og 1790 (fra 2 af 13 (ca. 15 %) til 4 af 11 (ca. 36 %)). For de kommitterede var der tale om en stigning mellem 1774 og 1782 (fra 1 af 15 (ca. 7 %) til 6 af 24 (25 %)); men derefter skete atter et fald. Denne udvikling kunne måske tolkes således, at man i stigende grad var begyndt at betragte juridisk eksamen som en kvalifikation til højere embeder, hvilket også stemmer godt overens med, at 3 indehavere af topstillinger efter 1789 havde dansk juridisk embedseksamen. Tallene er dog så små, at der intet sikkert kan siges.

Centraladministrationens embedskorps var således i ret vid udstrækning præget af personer med akademisk baggrund, erhvervet på danske og/eller

Tabel 19.

Embedskorpsets sammensætning med hensyn til administrativ baggrund 1766–1797 og i udvalgte år.

	Ingen offentlig administrativ baggrund		Offentlig administrativ baggrund		Personer i alt	Deraf med			
		pct.		pct.		kontorstilling i centraladministrationen		auskultantstilling i centraladministrationen	
1766–97	42	28,6	105	71,4	147	67	45,6	24	16,3
1766	19	37,3	32	62,7	51	22	43,2	7	13,7
1774	14	34,1	27	65,9	41	20	48,7	5	12,2
1782	13	23,2	43	76,8	56	30	53,6	14	25,0
1790	15	23,8	48	76,2	63	31	49,2	13	20,6
1797	16	30,2	37	69,8	53	23	43,4	8	15,1

udenlandske uddannelsessteder. Den akademiske baggrund forekom især hos embedsmændene i kancellierne og i topstillingerne. Der synes at være sket en stigning i andelen af personer med akademisk baggrund i slutningen af perioden. En endnu kraftigere stigning relativt set forekom for den del af embedskorpset, der havde dansk juridisk embedseksamen. Deputeretstillingerne var i særlig grad præget af indehavere med dansk juridisk embedseksamen, og den stigende tilbøjelighed til at anvende personer med denne eksamen viser sig tydeligst for disse embeders vedkommende. Den danske juridiske embedseksamen var derimod endnu ikke udbredt blandt de højeste embeders indehavere.

Som nævnt ovenfor kan ikke alene akademisk baggrund, men også den praktiske erfaring, en person kunne erhverve sig ved at beklæde et embede i administrationen, betragtes som en uddannelse til de høje embedsposter.

Af tabel 19 fremgår det, at over 70 % af embedsmændene havde offentlig administrativ baggrund, før de kom i embede med forestillingsret; andelen var stigende mellem 1766 og 1782/90 og faldt derefter atter. Stigningen mellem 1774 og 1782 er navnlig bemærkelsesværdig, idet embedskorpset mellem disse to tidspunkter udvidedes med 15 personer, mens samtidig antallet af personer uden offentlig administrativ baggrund gik ned med 1. Samme markante stigning mellem 1774 og 1782 genfindes i tallene for embedsmænd med kontorbaggrund og/eller auskultantbaggrund [88]; relativt set var stigningen størst for embedsmændene med auskultantbaggrund; stigningen i antallet af embedsmænd med denne baggrund skal ikke ses i sammenhæng med den ovenfor omtalte reorganisering af auskultantinstitutionen i 1777, for langt de fleste havde auskulteret længe før 1777. Det må dog atter understreges, at oplysningerne om auskultantbaggrund er meget

Tabel 20.

Embedskorpsets sammensætning med hensyn til administrativ baggrund inden for de forskellige organgrupper.

Organ- gruppe	Ingen offentlig administrativ baggrund	Offentlig administrativ baggrund	Personer i alt	Deraf med kontorstilling i centraladmi- nistrationen	auskultant- stilling i cen- traladmi- strationen
I	8	8	16	1	4
II	4	11	15	10	1
III	4	14	18	10	5
IV	35	84	119	51	20

mangelfulde, og resultaterne må som følge heraf tages med forbehold.

Den store andel af embedsmænd, der havde kontorbaggrund (lidt under halvdelen), giver grund til at formode, at kontorstilling i centraladministrationen også var en form for uddannelsesmæssig baggrund for et embede med forestillingsret, selv om der naturligvis på baggrund af materialet ikke kan siges noget om, hvor mange i kontorstillinger der aldrig avancerede til embeder med forestillingsret.

Betragtes den administrative baggrund i relation til organgrupper, viser tabel 20, at relativt mange af konseillets medlemmer ikke havde offentlig administrativ baggrund. Hertil bør dog bemærkes, at 3 af konseilmedlemmerne uden administrativ baggrund var undersøgelsens 3 fyrstelige personer, der må betragtes som atypiske. Kun 1 konseilmedlem, Thott, havde kontorbaggrund, en sekretærstilling i DK. Kontorbaggrund i centraladministrationen synes således ikke at have været en forudsætning for at nå de højeste embeder.

Mens der ikke er megen forskel på andelen af embedsmænd med administrativ baggrund i kancellierne og organgruppe IV (organgruppe II: ca. 73 %, organgruppe III: ca. 78 %, organgruppe IV: ca. 71 %), kan der konstateres en forskel, hvad kontorbaggrund angår (organgruppe II: ca. 67 %, organgruppe III: ca. 56 %, organgruppe IV: ca. 43 %); mange i kancellierne, især i DK, havde således kontorbaggrund. Det relativt store antal auskultanter i organgruppe III er bemærkelsesværdigt. Det bør dog understreges, at alle 5 med auskultantbaggrund i denne organgruppe havde auskulteret i TK før 1766, et tidspunkt, hvor dette kancelli beskæftigede mange auskultanter [89].

Af tabel 21, der viser den administrative baggrund for de forskellige embedstypers indehavere, kan det ses, at næsten samme andel af indehaverne af de forskellige typer embeder havde offentlig administrativ baggrund (topstillinger: ca. 71 %, deputeretstillinger: ca. 71 %, kommitteretstillinger: ca.

Tabel 21.

Administrativ baggrund for embedsmænd i forskellige embedstyper.

Embedstype	Ingen offentlig administrativ baggrund	Offentlig administrativ baggrund	Personer i alt	Deraf med kontorstilling i centraladministrationen	auskultantstilling i centraladministrationen
Topstillinger	5	12	17	1	7
Dep.stillinger i organgr. IV	10	25	35	13	10
Komm.stillinger i organgr. IV	18	60	78	43	10

77 %); men embederne adskilles klart ved arten af den administrative baggrund. I forbindelse med gennemgangen af konseilstillingerne ovenfor fremsatte jeg den hypotese, at kontorbaggrund i centraladministrationen ikke synes at være nogen forudsætning for at nå de højeste embeder; denne hypotese bestyrkes af, at kun 1 af topstillingernes indehavere havde kontorbaggrund, og her er atter tale om Thott. En stor del (ca. 41 %) af topstillingernes indehavere havde auskultantbaggrund.

For deputeretstillingerne gælder det, at ca. 37 % af deres indehavere havde kontorbaggrund og ca. 29 % auskultantbaggrund; for kommitteretstillingerne er procenterne henholdsvis ca. 55 % og ca. 13 %.

En meget tydelig tendens fremtræder således med hensyn til arten af administrativ baggrund for de forskellige embedstyper indehavere: I topstillingerne havde få kontorbaggrund og mange auskultantbaggrund, det modsatte gjorde sig gældende for de laveste embeder, kommitteretstillingerne, mens deputeretstillingerne også her dannede et overgangsled.

Alt i alt kan siges, at en relativ stor andel af embedskorpset havde en eller anden form for offentlig administrativ baggrund, for de flestes vedkommende – i hvert fald hvad de lavere embeder angår – kontorbaggrund i centraladministrationen, mens auskultantbaggrunden var mere udbredt for de højeste embeders vedkommende. For de allerhøjeste embeder, konseilstillingerne, var andelen af embedsmænd med offentlig administrativ baggrund mindre end for de øvrige embeder.

Efter at de to former for uddannelsesmæssig baggrund er behandlet, må det spørgsmål opstå, i hvor høj grad der var tale om, at embedsmændene havde begge former for uddannelsesmæssig baggrund, kun den ene af de to former eller ingen af de to former.

Tabel 22.

Embedskorpsets fordeling efter henholdsvis akademisk og administrativ baggrund.

	Ingen offentlig administrativ baggrund	Offentlig administrativ baggrund	Personer i alt	Deraf med kontorstilling i centraladministrationen	auskultantstilling i centraladministrationen
Ingen akademisk baggrund	16	27	43	21	1
Akademisk baggrund	26	78	104	46	23
Personer i alt	42	105	147	67	24
Deraf med dansk juridisk embedseksamen	6	22	28	10	7

Af tabel 22 fremgår det, at 16 af embedskorpsets 147 personer (ca. 11 %) ikke havde nogen af de to former for uddannelse, mens 78 (ca. 53 %) havde begge former for uddannelsesmæssig baggrund. Næsten lige store andele, 27 og 26 af de 147 (ca. 18 %) havde kun den ene form for baggrund. Det kan af tabellen desuden konstateres, at en større andel af dem, der havde offentlig administrativ baggrund, men ingen akademisk baggrund, end af dem, der havde begge former for uddannelsesmæssig baggrund, havde kontorbaggrund (21 af 27 mod 46 af 78).

Tabellen viser yderligere, at så godt som alle auskultanter havde akademisk baggrund; dette kan for så vidt ikke undre, da det synes at have været en forudsætning for at blive auskultant, at man havde akademisk baggrund, undertiden tales der i samtidige aktstykker ligefrem om juridisk embedseksamen [90]. Kun 7 af de 24 auskultanter havde imidlertid en sådan eksamen, hvilket nok for en del skyldes, at mange af auskultanterne auskulterede på et så tidligt tidspunkt, at den juridiske embedseksamen ikke var nået at slå igennem for alvor.

Alt i alt kan det således siges, at embedskorpset i meget vid udstrækning havde uddannelsesmæssig baggrund, og over halvdelen af embedsmændene havde begge former for uddannelse.

IV

Det indtryk af sammensætningen af den højere danske civile centraladministration, man kan danne sig på grundlag af de her præsenterede resultater, kan kun blive ufuldstændigt. Sammensætningen er kun undersøgt med hensyn til nogle få, men vigtige kriterier, og materialets beskedne omfang har kun i ringe grad gjort det rimeligt at kombinere kriterierne.

Det kan generelt siges om den højere civile centraladministrations embedskorps i slutningen af det 18. århundrede, at det i overvejende og stigende grad var borgerligt, men også præget af adelige, især på de højeste poster. Det omfattede, til trods for at de indfødte var i overtal, en ikke ubetydelig andel af udenlandskfødte personer, relativt flest i 1766-snittet. Embedskorpset var tilsyneladende veluddannet med en stor del embedsmænd med både akademisk og administrativ baggrund, ligesom den juridiske embedseksamen i stigende grad vandt indpas, dog endnu ikke i dets højeste del. Baggrundsmiljøet for embedsmændene var i høj grad embedsmandshjem af vidt forskellig slags; men en betydelig andel – bortset fra de højeste embeders indehavere – havde baggrund i egentlige borgerhjem. De højeste stillingers indehavere stammede i overvejende grad fra den højere embedsstand og fra godsejermiljøer.

For alle kriterierne har der kunnet konstateres mere eller mindre markante forskelle mellem embedsmændene såvel i forskellige organgrupper som i forskellige embedstyper. Endelig har materialet for de fleste kriteriers vedkommende udvist en tidsmæssig udvikling, navnlig mellem 1766 og 1774, men også for nogle forholds vedkommende en jævn udvikling gennem hele perioden.

Det må afslutningsvis understreges, at visse af undersøgelsesresultaterne nok skal tages med noget forbehold på grund af det lille materiale, der har ligget til grund for undersøgelsen. Undersøgelsesobjektet, den højere civile centraladministrations embedsmænd, var kun en marginalgruppe i samfundet, og undersøgelsesresultaterne må derfor ikke tages som gældende for andre grupper i samfundet.

NOTER

1. Der er ikke tidligere offentliggjort undersøgelser over dette embedskorps' sammensætning. Aage Friis har påbegyndt en noget videregående undersøgelse, men den er langt fra færdiggjort. Råmateriale, som jeg er forfatter, cand. polit. Finn Friis taknemmelig for tilladelse til at benytte, ligger i RA (Forarbejder til »National Statistik over Forholdene i den danske Helstat 1730–1830«, Aage Friis' historiske Samlinger IV, Diverse, Håndskriftsamlingen I). Det består af trykte lister hver med plads til 30 navne og ud for hvert navn mulighed for afmærkning alt efter vedkommendes stand, nationale herkomst og eventuelle indvandringsforhold. 146 af disse lister er anvendt; men langt fra alle oplysninger om de anførte personer er til stede. Personmaterialet består af høje og lave embedsmænd i regeringskollegierne, amtmænd, embedsmænd i de højere retsinstanser, medlemmer af gesandtskaberne etc. i årene 1750, 1766, 1784 og 1797. Aage Friis' kilde har tilsyneladende været Hof- og Statskalenderen. Desuden findes enkelte sammenfattende lister og enkelte lister i tydelig relation til forfatterens arbejde på Bernstorfferne og Danmark bind II.

Th. Geiger har i *Den danske Intelligens fra Reformationen til Nutiden*, Acta Jutlantica, XXI, Århus 1949, s. 145–46 offentliggjort nogle resultater fra undersøgelsen, men en nærmere sammentælling, jeg har foretaget, viser, at Geigers gengivelse af resultaterne er helt misvisende og at brug deraf må frarådes.
2. Jfr. Kringelbach I, s. V–VII.
3. Jens Møller, P. F. Suhms regeringsregler 1774, HT, 12, VI, 1972, s. 150.
4. Axel Linvald, Kronprins Frederik og hans Regering 1797–1807, I, Kbh. 1923, s. 3–21 og 66–69.
5. Om den nærmere placering af dette fæste tidspunkt se definitionerne nedenfor. Det må bemærkes, at der altid gælder ud fra ansættelse i ét af de embeder med forestillingsret, jeg medtager. 7 af undersøgelsens personer var, før de blev ansat i et af disse embeder, ansat i embede med forestillingsret, jeg ikke medtager. Selvom jeg havde arbejdet med første ansættelse i disse embeder, ville det kun have medført ubetydelige ændringer i klassifikationen af personerne.
6. Der er kun tale om to sådanne tilfælde: A. P. Bernstorff i 1782 og J. E. Scheel i 1774 og 1782.
7. Hans Chr. Johansen, *Dansk økonomisk politik i årene efter 1784*, I, Århus 1968, s. 73–75 og 141–45.
8. Aage Rasch, *Dansk toldpolitik 1760–1797*, Århus 1955, s. 233–51 og 265–85.
9. Axel Linvald, *Struensee og den danske Centraladministration*, Aa. Sachs (ed), *Den danske Centraladministration*, Kbh. 1921, s. 260 og 323–25; *Oversigt over Rtk's medlemmer (1770/71)* (Rtk. 12. 5–7, 1660–1848, *Diverse dokumenter til oplysning om organisation ... ved Rtk, læg I, 22* (RA)) skrivelse fra Thott 13/10 1770 (sst., læg I, 19); *reskript til VGRGTK 14/1 1773* (kopi sst., læg I, 34); *reskript til Rtk 14/1 1773* og til *GLØK samme dag* (Fogtman, VI:1, s. 389–91 og 393).
10. V. A. Secher, *Danske Kancelli ...*, *Vejledende Arkivregistraturer I*, *Meddelelser fra Det kgl. Gehejmearkiv ... for 1883–85*, Kbh. 1886, s. 116–17, 128–29 og 131–32; *Johanne Skovgaard, Tyske Kancelli I ...*, *Vejledende Arkivregistraturer VII*, Kbh. 1946, s. XXIII og XXVIII–XXX; T. H. Aschehoug, *De for Danmark og Norge fælles Regeringskollegier fra 1660–1814*, *Smaaskrifter tilregnede A. F. Krieger*, Kbh. 1887, s. 12–15; Friis BD, II, s. 85–89; *kgl. resolution 28/7 1773* (DK A II 1, nr. 3, 1666–1847, *Originale kgl. anordninger, læg 1 f* (RA)).
11. Jfr. Edv. Holm, *Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat i Slutningen af det 18de Aarhundrede (1784–1799)*, Kbh. 1888, s. 21–23, 27,

- 65, 88, 104–105, 113–115 og 133; J. A. Seip, Teorien om det opinionsstyrte enevelde, Norsk HT, bd. 38, 1957–58, s. 445–46 og 452–56.
12. Privilegier 11/2 1679 (Schou, I, s. 123–25); rangforordninger 11/2 1693 og 11/2 1699 (Kong Christian 5.s Forordn. og Aabne Breve, som ere udgangne fra Lovens Publications Dato indtil ... 25. Aug. 1699, Kbh. 1737, s. 863 ff og 1254 ff); rangforordning 11/2 1717 (Forordningsudgaven 1717, s. 55 ff).
 13. Fabr. Vaabenbrevsslægter, s. 658.
 14. Rangforordningen 13/12 1730 (Forordningsudgaven 1730, s. 49 ff), fra 1734 findes rangforordningerne aftrykt i Hof- og Statskalenderen; Stig Iuul (ed), Kong Christian den Femtes Danske Lov af 15. April 1683, Kbh. 1949, s. 4 f.
 15. Fabr. Vaabenbrevsslægter, s. 658.
 16. Stig Iuul ... Danske Lov ..., s. 4 f og 139.
 17. A. Thiset og P. L. Wittrup, Nyt dansk Adelslexikon, s. V–VII; Thiset, Begrebet dansk Adel, s. 311, 318, 323–27, 341, 350–57, 367–70 og 373–76.
 18. Fabr. DRA, især s. 14–15; samme adelsbegreb anvendes i Fabr. Vaabenbrevsslægter, se især s. 658–62 og 684.
 19. Bartholdy, s. 578, 580, 585–87, 589–95, 599–602, 606, 611–12, 615, 623–29 og 647.
 20. Thiset, Begrebet dansk Adel, s. 367–68; Bartholdy, s. 626, 629 og 640.
 21. I sit omfang svarer denne overklasse ret godt til, hvad generalprokurør Henrik Stampe i en erklæring af 29/3 1761 kalder »privilegerede« (Henrik Stampe, Erklæringer, Breve og Forestillinger General-Prokureur-Embedet vedkommende, III, Kbh. 1795, s. 389).
 22. Fabr. Vaabenbrevsslægter, s. 667–72 og 685.
 23. Birgit Bjerre Jensen, Christian V's greve- og friherreprivilegier, Arkiv, II, 1968–69, s. 129–30; brev fra A. P. Bernstorff til Ditlev Reventlow 27/12 1777 (BP, III, s. 541); Henry Bruun, E. A. Bertouchs korrespondance med adelen, Afhandlinger om arkiver ved Rigsarkivets 75-års jubilæum 1964, Kbh. 1964, s. 134–37.
 24. Den slesvig-holstenske adel regnes som ikke-dansk adel, fordi den havde andre privilegier end den danske adel (Fabr. DRA, s. 31–33; A. F. Bergsøe, Den danske Stats Statistik, I, Kbh. 1844, s. 557–62).
 25. M.h.t. den norske adel følger jeg Stampes erklæring af 29/3 1761 (jfr. note 21). Se desuden åbent brev 12/3 1673 (Fogtman, II, s. 93–94) og O. v. Munthe af Morgenstjerne, Den norske Adels Stilling i Forhold til den danske Adel, PT, 9, I, 1928, s. 161–85.
 26. Knud Larsen (ed), Indfødsretslovene, I, Kbh. 1948, s. 2.
 27. Sverre Steen, Den dansk-norske Forbindelse 1536–1814, Omstridte Spørgsmaal i Nordens Historie, I, Kbh. 1940, s. 117–22; Schultz' Danmarkshistorie, III, Kbh. 1942, s. 548, IV, Kbh. 1942, s. 228 og 232–33; Holger Hjelholt, Inkorporationen af den gottorpske Del af Sønderjylland i Kronen 1721, Kbh. 1945, s. 13–17 og kap. 9; samme, Om opfattelsen i det 18. århundrede af Slesvigs statsretlige stilling, HT, 11, IV, 1956, s. 636–39.
 28. Schultz' Danmarkshistorie, IV, s. 228–29 og 237–47; Edv. Holm, Danmark-Norges indre Historie under Enevælden fra 1660 til 1720, I, Kbh. 1885, s. 170; Holm, III, 2, s. 460–62, IV:1, s. 388–89, VI:1, s. 404–408 og 409.
 29. § 9 i kab.ordr. af 18/3 1776 til DK om Indfødsrettens tolkning (DK F I 1, nr. 1), trykt i R. Nyerup (ed), Cabinetssorder angaaende Indfødsretten, Suhms nye Samlinger, III:2, 1794, s. 192–95.
 30. Sverre Steen, Den dansk-norske Forbindelse, s. 118; Holm, Danmark-Norges indre Historie, I, s. 77.
 31. § 9 i kab. ordr. af 18/3 1776 (jfr. note 29).
 32. Fundats for Sorø Akademi 29/1 1782 § 1, 2 (Schou, VIII, s. 177); William Norvin, Akademiet i det 18. Aarhundrede, Sorø. Klosteret – Skolen – Aka-

- demiet gennem Tiderne, II, Kbh. 1931, s. 87-118 og 155.
33. Skønt Kiels Universitet før 1773 var hertugeligt, regnes det også da som indenlandsk universitet, fordi alle, der var født i Holsten, regnes som indfødte. Efter 1773 var Kiels Universitet formelt sideordnet med Københavns Universitet og Sorø Akademi, se f.eks. forordning 11/5 1775 om examen artium § 18 (Schou, VI, s. 23).
- Angående matriklerne for Københavns Universitet, BS, og for Kiels Universitet se forkortelseslisten.
34. Matriklen for Sorø Akademi gik tabt ved branden i 1813 (Sorø. Klosteret - Skolen - Akademiet, II, s. 224 og 269-71).
- Mynsters liste finder i det anonyme håndskrift »Alfabetisk Fortegnelse over Amtmænd og andre Embedsmænd i Lokalforvaltningen især i det 18. Aarhundrede - Personalia vedkommende Sorø Akademi 1747-1794« (Ny kgl. saml. 3960 4°, Det kgl. Bibliotek). En håndskriftssammenligning viser i øvrigt, at Mynster har udarbejdet de hæfter med optegnelser om jurister, hvis forfatter udgiverne af CEJ ikke kan identificere (CEJ, I, s. 9, jfr. H. Hjorth-Nielsen, Efterlysning, PT, 10, III, 1936, s. 78-79).
- Ud over Mynsters fortegnelse findes der delmatrikler i Mallingiana J c 2 B (RA), Büsching, I, s. 338-42 og II, s. 638-39, Jo. Chr. Molbech, De Studerendes Antal ved Sorøe Academie i det sidste Decennio ..., Sorø 1793, s. 10-15 og Bobé Rev., VII, s. 457-58 (jfr. Sorø. Klosteret - Skolen - Akademiet, II, s. 707 note V, 1).
35. Henry Steele Commager, Denmark and Göttingen, Scandinavian Studies and Notes, X, 1929, B, s. 143-44.
36. For de nøjagtige titler på disse matrikeludgaver henvises til Det kgl. Biblioteks systematiske katalog og til Bruno Schmalhaus, Hochschul-Matrikeln, Verzeichnis der Drucke nebst anderen Nachweisen, Göttingen 1937. Der er i 1967 kommet en ny oversigt: Karlheinz Goldmann, Verzeichnis der Hochschulen und hochschulartigen Gebilde sowie ihrer Vorläufer und Planungen in deutsch- und gemischtsprachigen Gebieten unter besonderer Berücksichtigung ihrer (Haupt-) Matrikeln. Jeg har forgæves søgt at låne dette værk på Det kgl. Bibliotek.
- Franske universitetsmatrikler har jeg ikke gennemset, da jeg ikke har kunnet finde relevante matrikeludgaver.
37. Ths. O. Achelis, Schleswig-Holsteiner auf der Universität Jena 1558-1850, ZZNFG, XII, 1930, s. 105-19, 142-47, 164-70, 182-86 og 247-50, XIII, 1931, s. 7-10, 30-34, 75-80, 102-10 og 117-28; samme, Norske studenter i Jena, NST, III, 1931-32, s. 233-34; samme, Danske Studenter i Jena 1548-1850, Præstehistoriske Samlinger, 10. Hefte, 1934, s. 7-11; samme, Norske studerende ved universitetet i Halle, NST, III, 1931-32, s. 237-39; Henny Glarbo og Ths. O. Achelis, Danske og norske Studenter i Helmstedt, PT, 10, III, 1936, s. 213-29; L. Daae, Danske og norske Studerende ved Universitet i Helmstädt, KS, 4, III, 1893-95, s. 783-89; samme, Danske og norske Studerende ved Universitetet i Halle 1692-1744, KS, 4, IV, 1895-97, s. 126-32. Oplysninger om slesvigere i Halle og Greifswald indgår i Ths. O. Achelis, Matrikel der Schleswigschen Studenten 1517-1864, I-III, Kbh. 1966-67 (jfr. I, s. XII).
38. Udover Achelis' matrikel (jfr. note 37) og FP findes der en række artikler med matrikeluddrag, hvortil følgende oversigter er en indgang: Ths. O. Achelis, Meine Arbeiten über Schleswigsche Studenten ..., Der Herold, neue Folge, IV, 1960, s. 97-107; samme, Schleswig-Holsteiner auf Universitäten, Zeitschrift d. Zentralstelle f. niedersächsische Familienkunde, XIV, 1932, s. 97-99; A. Fabricius og H. Hatt, Håndbog i slægtsforskning, 3. udgave, Kbh. 1963, s. 119-22; H. Friis-Petersen, Studenterfortegnelser, PT, 12, IV, 1949, s. 122-32; samme og Ths. O. Achelis, Supplement

- til Studenterfortegnelser, PT, 12, V, 1950, s. 201–203.
39. Vello Helk, Slesvigske Studenter, PT, årg. 87–88, 1967–68, s. 189–90 og 195; Strassburgs matr., I, s. XXIII; E. Friedländer, Ältre Universitäts-Matrikeln, I, Universität Frankfurt a.O., I, Leipzig 1887, s. VIII.
40. Om uddannelsesrejser, især før min periode, se Henny Garbo, Studier over danske Adelsmænds Udenlandsrejser i Tiden 1560–1660, HT, 9, IV, 1926, s. 221–74.
41. Forordning 10/2 1736 om juridiske eksaminer, især I, §§ 1–10 (Schou, III, s. 191–97), se desuden Kai Fr. Hammerich, Juristerne og Embedslivet, Festskrift i Anledning af Tohundredeaarsdagen for Indførelsen af juridisk Eksamen ..., Kbh. 1936, s. 285–302 og P. Johs. Jørgensen, Retsundervisningen og Retsvidenskabene ved Københavns Universitet 1537–1736 ..., sst., s. 89–114; re-skript til Holstein som patron for Københavns Universitet 28/10 1746 §§ 4–9 (Fogtman, V:1, s. 11–12), se desuden Kai Fr. Hammerich, Den danske Dommerstand under Enevælden, Kbh. 1931, s. 73–74; fundats for Sorø Akademi 29/1 1782 (Schou, VIII, s. 177); Johan Hvidtfeldt, Den nordslesvigske embedsstand 1700–1848, Sønderjyske Årbøger, 1958, s. 147–51.
42. Auskultantinstitutionen findes ikke behandlet i litteraturen, se dog: Aschehoug, De for Danmark og Norge fælles Regeringskollegier ..., s. 39; Friis BD, II, s. 86, 107 og 323; A. P. Bernstorffs brev til A. G. Bernstorff 9/5 1758 (BP, I, s. 204); kab.ordr. til GLØK 20/8 1777 og til Rtk og VGRGTK 27/8 1777 (Guldbergs kab.ordr. prot.); Generaltoldkammerets arkiv I B, 1777–1846, Generaltoldkammerets forestillinger og div. papirer vedk. auskultanter i kollegiet (RA); Rtk 13.1, lægget »Div. auskultanter og volontærer vedk.«.
43. Holm, Danmark-Norges indre Historie, I, s. 120–21.
44. I 1780'erne var der ca. 386 adelige slægter i Danmark, incl. 11 våbenbrevsslægter, hvilket må ses i forhold til en befolkning på omkring 900.000 (Henry Bruun, E. A. Bertouchs korrespondance med adelen ..., s. 122).
45. Jfr. f.eks. Holm, IV:1, s. 289–91, VI:1, s. 382–84; Friis BD, II, s. 66; Linvald, Struensee og den danske Centraladministration ..., s. 308 og 366; Politikens Danmarkshistorie, X, Kbh. 1964, s. 191–92, 203–209 og 211.
46. A. P. Bernstorffs breve til Ditlev Reventlow 2/1 1773, 10/12 1774 og 10/5 1777 (BP, III, s. 184, 344 f og 523); Schack-Rathlous memoire om kronprinsens opdragelse 5/4 1783 (Th. Thaulow og J. O. Bro Jørgensen (eds), Udvalgte Breve, Betækninger og Optegnelser af J. O. Schack-Rathlous Arkiv 1760–1800, Kbh. 1936, s. 455–57); Luxdorff, I, s. XXII–XXIII; Aage Friis, Andreas Peter Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, Kbh. 1899, s. 69–71 og 146–47; Holm, V, s. 104.
47. Schultz' Danmarkshistorie, IV, s. 75; Friis, Andreas Peter Bernstorff ..., s. 68–69, jfr. desuden brev fra A. P. Bernstorff til Ditlev Reventlow 8/11 1774 (BP, III, s. 337 f).
48. Holm, Danmark-Norges indre Historie, I, s. 20–21, 31–39 og 122; Bartholdy, Adelsbegrebet ..., s. 609; Svend Aage Hansen, Adelsvældens grundlag, Kbh. 1964, s. 200–202 og 207–11.
49. Holm, II, s. 266.
50. E. Nystrom, Den grevelige Hielmstjerne Rosencroneske Stiftelse, Kbh. 1925, s. 73–111; DBL, XXI, s. 539–41.
51. Tabellen bygger på folketællingen for Danmark og Norge 1801 samt for Hertugdømmerne 1803 (Hans Chr. Johansen, Dansk økonomisk politik ..., s. 70–71; Fr. Thaarup, Udførlig Vejledning til det Danske Monarkis Statistik, IV, 1815, s. 241 og 249–50; A. Olsen, Danmark-Norge i det 18. Aarhundrede, Kbh. 1936, s. 90).
52. Schultz' Danmarkshistorie, III, s. 514; Danmarks Riges Historie 1699–1814, u.å., s. 119–20.

53. Forordning 4/2 1733 §§ 7–8 og 19 og forordning 13/4 1764 § 2 (J. A. Fridericia (ed), *Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie*, Kbh. 1888, s. 87–88 og 161); J. Steenstrup, *Bonden og Universitetet*, Kbh. 1888, s. 9.
54. A. Olsen, *Samtidens Syn paa den danske stavnsbundne Bonde, Scandia*, XII, 1939, s. 113 og 136; Holm, III:2, s. 75–76, V, s. 405–407; Edv. Holm, *Nogle Hovedtræk af Trykkefrieidstidens Historie 1770–1773*, Kbh. 1895, s. 123–26 og 129; *Politikens Danmarkshistorie*, IX, Kbh. 1965, s. 258–59; Julius Clausen, *Frederik Christian, Hertug af Augustenborg (1765–1814)*, Kbh. 1896, s. 67.
55. Hans Jensen, *Dansk-norsk Vekselvirkning i det 18. Aarhundrede*, Kbh. 1936, s. 16–17, 22, 119, 120–21 og 126; A. Olsen, *Danmark-Norge i det 18. Aarhundrede*, s. 95 og 100; Holm, *Danmark-Norges indre Historie*, I, s. 173–74; Holm, II, s. 388.
56. Holm, *Danmark-Norges indre Historie*, I, s. 176–77; Holm, VI:1, s. 403; Hermann Kellenbenz, *Ständewesen und Merkantilismus in Schleswig-Holstein und Skandinavien*, *Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, bd. 50, 1963, s. 449.
57. Om latinskolelovgivningen se Erik Stig Jørgensen, *Den lærde stand i Jens Schelderup Sneedorffs forfatterskab*, *Festskrift til Povl Bagge*, Kbh. 1972, s. 175–76 note 61; latinskoleforordning 17/4 1739 § 19 (*Dänische Bibliothec*, IV, 1743, s. 539–41); latinskoleforordning 23/7 1756 §§ 1 og 2 (*Forordningsudgaven 1756*, s. 53–56). Jfr. desuden *Stampes erklæring 30/5 1757* (*Stampe, Erklæringer ...*, II, 1794, s. 34–36).
58. Hans Chr. Johansen, *Dansk økonomisk politik ...*, s. 70.
59. Reskript 28/11 1800 (V. Falbe-Hansen og W. Scharling, *Danmarks Statistik*, I, 1878, s. 408).
60. Af de 19 nordmænd var 1 islænding; af de 22 holstener var 3 oldenburgere.
61. Om begunstigelsen af København jfr. f.eks. Sverre Steen, *Den dansk-norske Forbindelse ...*, s. 126–27 og *Schultz' Danmarkshistorie*, IV, s. 242.
62. Som eksempel se Peter Paulsen, *Rede gehalten des 11ten Februar 1828 am Sarge des Conferentzraths Johann Conrad Müller*, Altona u.å., s. 8.
63. DL 2–1–1 og 6–1–4 (*Stig Iuul ... Danske Lov ...*, s. 68 og 276).
64. J. Smith, s. 109; DBL, V, s. 650.
65. Schou, IV, s. 81.
66. J. H. E. Bernstorffs forsvarsskrift af 22/9 1766 (BP, II, s. 592); A. P. Bernstorffs brev til J. H. E. Bernstorff 7/2 1772 (sst., I, s. 801) og til Ditlev Reventlow 15/3 1777 (sst., III, s. 516–17).
67. *Schultz' Danmarkshistorie*, IV, s. 246–47; Hans Jensen, *Dansk-norsk Vekselvirkning ...*, s. 148–54.
68. *Schultz' Danmarkshistorie*, IV, s. 239; A. Olsen, *Danmark-Norge i det 18. Aarhundrede*, s. 122–23; *Politikens Danmarkshistorie*, IX, s. 318.
69. Brev fra A. P. Bernstorff til A. G. Bernstorff 8/3 1766 (BP, I, s. 334).
70. *Statsraadsforordningen 13/2 1772 § 2* (*Forordningsudgaven 1772*, s. 22); Holm, V, s. 37–38 og 630.
71. L. Koch, *Statsminister J. O. Schack Rathlou*, HT, 6, IV, 1897, s. 90–93; Jens Møller, *Indfødsretten og Kongeloven*, HT, 10, VI, 1943, s. 179–80 note 2; Knud Larsen, *Indfødsretslovene*, I, s. 5.
72. Knud Larsen, *Indfødsretslovene*, I, s. 1–5.
73. Knud Larsen, *Indfødsretslovene*, I, s. 5; *Politikens Danmarkshistorie*, IX, s. 515–20.
74. Holm, V, s. 248–52 og 256–57, VI:1, s. 59, 61–62, 406–408 og 410–17, VI:2, s. 653; *Schultz' Danmarkshistorie*, IV, s. 226; *Danmarks Riges Historie 1699–1814*, s. 464 og 526–27; Jens Møller, *P. F. Suhms regeringsregler ...*, s. 151–55.
75. L. Koch, *Kong Frederik VI's barndom og ungdom*, HT, 6, III, 1891, s. 37, jfr. Holm, VI:1, s. 336 og brev fra Wendt til Louise Stolberg 12/12 1788 (*Bobé Rev.*, VI, s. 268–69).
76. DBL, IV, s. 544–47; Friis BD, II, s. 91.

77. K. F. Hammerich, *Juristerne og Embedslivet ...*, s. 291; Erik Stig Jørgensen, *Den lærde stand ...*, s. 170 og note 45.
78. Se note 41 ovenfor. Om Universitetets gammeldags præg jfr. Holm, II, s. 703 og III:2, s. 471.
79. Fundats 7/7 1747 I § 4 (Forordningsudgaven 1747, s. 73); fundats 29/1 1782 I § 6 (Schou, VIII, s. 179–80); reskript 14/10 1760 (Fogtman, V:2, s. 380); reskript 3/4 1771 (sst., VI:1, s. 298); reskript 19/8 1791 (sst., Registerbind I, s. 22).
80. Axel Nielsen, *Det statsvidenskabelige Studium i Danmark før 1848*, Kbh. 1948, s. 43.
81. Jfr. G. E. Hoffmann, Caspar von Saldern und Ditlev Reventlou, die Erneuerer der Universität Kiel im 18. Jahrhundert, P. Ritterbusch m.fl. (eds), *Festschrift zum 275 jährigen Bestehen der Christian-Albrechts-Universität Kiel*, Leipzig 1940, s. 34–35.
82. Ths. O. Achelis, *Das Biennium der Christian Albertina zu Kiel 1768–1867*, ZGSHG, bd. 81, 1957, s. 113–54.
83. Se f.eks. anordning 15/3 1743 (Forordningsudgaven 1743, s. 13–18); fundats for Sorø Akademi 7/7 1747 I § 12 (Forordningsudgaven 1747, s. 76); fundats for samme 29/1 1782 II § 29 (Schou, VIII, s. 182–83).
84. F. Eulenburg, *Die Frequenz der deutschen Universitäten von ihrer Gründung bis zur Gegenwart*, Abhandlungen der Königlich sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, philologisch-historische Klasse, XXIV:2, 1904, s. 146–51, 153 fig. 7, 271–72, 294–99 bilag I, 310 og 313 bilag III.
85. Erik Stig Jørgensen, *Den lærde stand ...*, s. 159.
86. K. F. Hammerich, *Juristerne og Embedslivet ...*, s. 286 og 293–94.
87. V. A. Secher, *Danske Kancelli ...*, s. 298.
88. For den samlede periode havde 8 personer både kontor- og auskultantbaggrund, i 1766 3 personer, i 1774 2, i 1782 5, i 1790 6 og i 1797 3.
89. Det store antal auskultanter i TK før omordningen af kancelliet under Struensee fremgår af Hof- og Statskalenderens årlige liste over deltagere i TK's kollegiale rådslagninger sammenholdt med Kringelbachs angivelser. Jfr. Kringelbach I, s. 129 og instruks for TK 17/4 1771 § 11 (Holger Hansen (ed), *Kabinettsstyrelsen i Danmark 1768–1772*, I, Kbh. 1916, s. 321).
90. Fundats for Sorø Akademi 7/7 1747 I § 13 (Forordningsudgaven 1747, s. 76); fundats for samme 29/1 1782 II § 31 (Schou, VIII, s. 183); kab. ord. 2/3 1782 til C. A. Castenskjold (Guldbergs kab. ord. prot.); forestilling af 19/5 1783 ang. v.d. Lühes ansættelse som auskultant (Generaltoldkammerets arkiv I B, 1777–1846, *Generaltoldkammerets forestillinger og diverse papirer vedk. auskultanter i kollegiet (RA)*).

BILAG. Fortegnelse over de personer, der er medtaget i undersøgelsen, deres fordeling på snit med angivelse af de embeder, de beklædte i de enkelte snit, samt den litteratur, hvori oplysninger om personerne er hentet.

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
1. Aagaard, Peter (1718–1790)	1766: DK koll. 1774: DK koll. 1782: DK koll. 1790: DK koll.	Kringelbach I, 122; Bricka I, 6; DBL I, 10–11; FP matr. V, 4; BS II, 70, 579, III, 665; Luxdorph I, 6, 37, 115, 165; DK emb. udn.
2. Agerskov, Kristian (1753–1832)	1790: komm. VGRGTK	Kringelbach I, 197; FP matr. VIII, 14; BS III, 311; CEJ I, 22
3. Agerskov, Kristian Peterson (1714–1789)	1782: dep. FK	Kringelbach I, 217, 221, 223, II, 33; Bricka I, 118–119; DBL I, 150–151
4. Arctander, Hans Nikolai (1757–1837)	1797: komm. Rtk	Kringelbach I, 187; Bricka I, 308–309; DBL I, 489–490
5. Bang, Oluf Lundt (1731–1789)	1782: DK koll.	Kringelbach I, 123, 128, 217; Bricka I, 489; DBL II, 103–104; FP matr. VIII, 61; BS III, 72, 80; DP 28–29; Fabr. DRA bilag B; DK A IV 3 nr. 113; DK A IV 4 nr. 131; DK A IV 4 nr. 134
6. Baudissin, Henrik Frederik (1753–1818)	1782: TK koll.	Kringelbach I, 135; Bricka I, 595; DBL II, 236–237, 238; AA 1909, 39; DK emb. udn.; DK A IV 4 nr. 134
7. Berner, Alexander (1706–1785)	1766: komm. Rtk 1774: dep. Rtk 1782: dep. Rtk	Kringelbach I, 160, 175, 179; Bricka II, 134; DBL II, 498; Fabr. DRA bilag B
8. Bernstorff, Andreas Peter (1735–1797)	1766: TK koll. dep. fin. dep. GLØK dep. VGRGTK 1774: kons. medl. chef DUA TK koll. dir. medl. OSD 1790: kons. medl. chef DUA TK koll. præs. medl. OSD 1797: kons. medl. chef DUA TK koll. præs. medl. OSD	Kringelbach I, 86, 116, 124, 132, 133, 134, 140, 157, 161, 169, 175, 178, 199, 215, 217, 220, 261; Bricka II, 139–151; DBL II, 505–520; Fabr. DRA bilag B; AÅ 1934, 34; Friis DB I, 328–423; Göttingens matr., 98; Leipzigs yngre matr. III, 24

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur</i> ¹
9. Bernstorff, Johan Hartvig Ernst (1712–1772)	1766: kons. medl. TK koll. o. sekr. præs. GLØK	Kringelbach I, 80, 130, 132, 167; Bricka II, 156–169; DBL II, 505–506, 526–536; Fabr. DRA bilag B; Friis BD I, 22–24, 27–41
10. Berregaard, Villum (1717–1769)	1766: dep. GLØK	Kringelbach I, 167–168; Bricka II, 173; DBL II, 545–546; Fabr. DRA bilag B; AÅ 1919, 472
11. Blechingberg, Daniel (1736–1802)	1790: komm. Rtk	Kringelbach I, 186; Th. Hauch-Fausbøll og S. Nygaard, Patriciske Slægter 5. Samling, 1930, 31
12. Borch, Hans (1730–1778)	1774: DK koll.	Kringelbach I, 123; Bricka II, 499; FP matr. VIII, 139; BS III, 74, 80; CEJ I, 175
13. Brandt, Kristian (1735–1805)	1790: DK koll. præs. medl. OBD medl. KAFFVG 1797: DK koll. præs. medl. OBD medl. KAFFVG	Kringelbach I, 92, 116, 124, 168, 194, 218, 224, II, 33; Bricka III, 3–4; DBL IV, 1–2, 5–6; FP matr. VIII, 155; BS III, 126; CEJ I, 188; Mynster 355; Büsching II, 639; Fabr. Vaabenbrevslægter; AÅ 1919, 493; Hof- og Statskalenderen div. årg.
14. Brockdorff, Kai Lorens (1766–1840)	1797: TK koll.	Kringelbach I, 135; Bricka III, 98–100; DBL IV, 138–139, 139–140; FP I, 144; Fabr. DRA bilag B; AÅ 1936 II, 3, 7, 27–31; Kiels matr. 134; Göttingens matr. 287; ZZNFG X, 10
15. Budt, Klaus ² (1723–1795)	1782: komm. Rtk 1790: komm. Rtk	Kringelbach I, 186; Richter, 100 Aars Dødsfald I, 191; Adresseavisen 1795 nr. 96
16. Bülow, Frederik Ludvig Ernst (1738–1811)	1766: komm. Rtk	Kringelbach I, 160; Bricka III, 283; DBL IV, 386–387; AÅ 1963 II, 3–4, 1964 II, 85; DK A IV 4 nr. 131
17. Bärens, Johan Henrik (ca. 1695–1769)	1766: komm. Rtk	Kringelbach I, 159; Richter, Dødsfald 20; Rtk afd. vedr. Hertugdømmerne A 20
18. Carstens, Adolf Gothard (1713–1795)	1766: TK koll. 1774: TK koll. 1782: TK koll. dir. 1790: TK koll. dir. medl. OBD medl. KAFFVG	Kringelbach I, 132, 133, 134, 217; Bricka III, 396–399; DBL IV, 544–547; FP I, 181; KS 4, IV, 130; Præstehistoriske Samlinger 10, 1934, 9

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur</i> ¹
19. Carstens, Frederik (1714–1774)	1766: komm. Rtk 1774: dep. Rtk	Kringelbach I, 160, 175, 178; FP I, 182; KS 4, IV, 130; Bobé Rev. VI, 544
20. de Cederfeldt, Bartholomæus Bertelsen (1715–1783)	1766: komm. VGRGTK	Kringelbach I, 161, 162, 169; Bricka III, 433; DBL IV, 596–597; FP I 86; Fabr. DRA bilag B; AA 1946 II, 29
21. Classen, Jessenius ² (ca. 1720–1792)	1790: ass. Skk	Kringelbach I, 220; Richter, 100 Aars Dødsfald I, 219; Rtk afd. vedr. Her-tugdømmerne A 21
22. Classen, Peter Hersleb (1738–1825)	1766: komm. GLØK 1774: dep. GLØK 1782: dep. GLØK	Kringelbach I, 162, 169, 170, 175, 199; Bricka III, 600–601; DBL V, 266–267; FP matr. VIII, 226; BS III, 161
23. Colbjørnsen, Jakob Edvard (1744–1802)	1790: dep. Rtk medl. KAFFVG 1797: dep. Rtk medl. KAFFVG	Kringelbach I, 181, 217, II, 33; Bricka IV, 39–40; DBL V, 372–374; FP matr. VIII, 236; BS III, 201, 219, 334; DP 77
24. Colbjørnsen, Kristian (1749–1814)	1790: DK koll. GP medl. OBD 1797: DK koll. GP medl. OBD	Kringelbach I, 124, 128, 218; Bricka IV, 25–36; DBL V, 364–72; FP matr. VIII, 235; BS III, 319; DP 74–76; DK emb. udn.
25. v. Cossel, Paridon Nikolaus (1737–1800)	1766: komm. GLØK	Kringelbach I, 169, 171, 172; Kiels matr. 105; Göttingens matr. 118; Leipzigs yngre matr. III, 56; Gothaisches genealogisches Taschenbuch der briefadeligen Häuser 1918, 130
26. v. Cronstern, Gabriel Kristian Schreiber (ca. 1740–1767)	1766: TK koll.	Kringelbach I, 132; Fabr. DRA bilag B; AA 1914, 438–439; Göttingens matr. 124
27. Dauw, Konrad Kristian (1693–1775)	1766: komm. GLØK	Kringelbach I, 168, 170; FP I, 226; Bobé Rev. VI, 589; Kiels matr. 65; J. Smith 45
28. v. Dernath, Magnus (1765–1828)	1790: dep. GLØK 1797: dep. GLØK	Kringelbach I, 200; DBL V, 649–650; FP I, 231; Strassburgs matr. I, 50; Kiels matr. 5; Göttingens matr. 265; PT 5, IV, 145; Holland–Danmark red. af K. Fabricius m.fl. II, 1945, 409–410
29. Dreyer, Kristoffer Vilhelm (1738–1810)	1766: komm. Rtk	Kringelbach I, 160, 195; Bricka IV, 349–353; DBL VI, 117–120; FP matr. VIII, 272; BS III, 157; DK A IV 4 nr. 136a; Guldbergs kab. ord. prot. 14/5 1771

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
30. Dræbye, Frans (1740–1814)	1790: komm. GLØK 1797: komm. GLØK	Kringelbach I, 203; FP matr. VIII, 273; BS III, 212; FP I, 246; Leipzigs yngre matr. III, 68; PT bd. 83, 27; Erslew I, 358; Erslew suppl. I, 393; S. Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen, Danske patriciske Slægter, 1. Samling, 1891, 304; A. Collett, En gammel Christianiaslægt, 1883, 178–180
31. Ehlers, Marx Johan ² (1719–1804)	1766: TK koll.	Kringelbach I, 132; FP II, 10; Kiels matr. 89, 480; Leipzigs yngre matr. III, 74; PT bd. 83, 18; Friis BD II, 91; Kjølens og Sjøqvist I, 18.
32. Eickstedt, Hans Henrik (1715–1801)	1774: kons. medl. 1782: kons. medl.	Kringelbach I, 85, 217; Bricka IV, 457–459; DBL VI, 256–258; Bobé Rev. VII, 510–511
33. Engelbrecht, Søren (1733–1801)	1782: komm. Rtk	Kringelbach I, 185; Bricka IV, 512–513; DBL VI, 324; CEJ I, 360
34. Erichsen, John (1728–1787)	1774: dep. VGRGTK dep. GLØK 1782: dep. Rtk	Kringelbach I, 175, 179, 194, 199; Bricka IV, 535–538; DBL VI, 358–360; FP matr. VIII, 291; BS III, 83, 99; CEJ I, 365
35. v. Essen, Mikael (1746–1831)	1782: komm. Rtk 1790: komm. Rtk 1797: komm. Rtk	Kringelbach I, 181, 186; Bricka IV, 601–602; FP II, 26; Göttingens matr. 152; ZZNFG VIII, 146; DK A IV 4 nr. 134
36. Evers, Peter (1746–1815)	1797: komm. Rtk	Kringelbach I, 187; FP II, 27; Göttingens matr. 155; ZZNFG VIII, 146; Manthey 134
37. Fabricius, Anton ² (1712–1787)	1766: TK koll.	Kringelbach I, 131; FP II, 28; Fabr. DRA bilag B; Leipzigs yngre matr. III, 83; Bobé Rev. VII, 535
38. Fabricius, Kristian Albrekt (1734–1815)	1790: komm. GLØK 1797: komm. GLØK	Kringelbach I, 203; Bricka V, 15; DBL VI, 525; FP matr. VIII, 300; BS III, 155; CEJ I, 377; Sønderjydske Maa- nedsskrift bd. 23, 1947, 50
39. Frederik (arveprins) (1753–1805)	1774: kons. medl. medl. EFK 1782: kons. medl. medl. EFK 1790: kons. medl. 1797: kons. medl.	Kringelbach I, 86, 219

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
40. Frederik (kronprins) (1768–1839)	1790: kons. medl. 1797: kons. medl.	Kringelbach I, 89
41. Frederik Kristian (hertug til Slesvig- Holsten-Sønderborg- Augustenborg) (1765–1814)	1790: kons. medl. 1797: kons. medl.	Kringelbach I, 89–90; Bricka V, 346–350; DBL VII, 314–319; FP II, 58; Leipzigs yngre matr. III, 289; PT bd. 83, 29; J. Clausen, Frederik Christian Hertug af Augustenbo:g, 1896, 9–10
42. Frelsen, Georg Frederik (1744–1810)	1782: komm. VGRGTK 1790: komm. VGRGTK 1797: komm. VGRGTK	Kringelbach I, 195, 197; Bricka V, 373; Manthey 26
43. Friis, Johan Frederik (ca. 1691–1767)	1766: komm. GLØK	Kringelbach I, 168; EM III, 130–131, IX, 315; Højesteret II, 355
44. Gerstenberg, Henrik Vilhelm (1737–1823)	1774: komm. Rtk	Kringelbach I, 133, 176, 185; Bricka VI, 4–8; DBL VIII, 61–66; FP II 85; Bobé Rev. III, 425; ZZNFG X, 39–42, 53–56, 86, XIII, 106
45. Goldt, Timothæus ² , ³ (ca. 1705–1781)	1774: k. mm. Rtk	Kringelbach I, 185; Richter, Dødsfald 40
46. Grove, Emanuel Rasmus (1756–1847)	1790: komm. GLØK 1797: komm. GLØK	Kringelbach I, 203; Bricka VI, 211–212; DBL VIII, 332–333; FP matr. VIII, 397; BS III, 313, 324
47. Graah, Andreas (1701–1780)	1766: DK koll. 1774: DK koll.	Kringelbach I, 122; Bricka VI, 156; DBL VIII, 238–239; FP II, 98; FP matr. V, 314; BS II, 422; Ramsing III, 105, IV, 105–106; Halle-Wittenbergs matr. 181; Genealogisk Heraldisk Selskabs bo:gerlige Slægter A–L: Haandskrevne Stamtavler over Slægten Abbestée af F. C. Sommer, 20 (RA)
48. Hagerup, Eiler (1736–1795)	1774: komm. VGRGTK 1782: komm. VGRGTK 1790: komm. VGRGTK	Kringelbach I, 175, 195, 197; Bricka VI, 479–480; DBL VIII, 596; FP matr. IX, 7; BS III, 128, 156; CEJ II, 74
49. Hammelev, Nis (1735–1801)	1790: komm. Rtk	Kringelbach I, 187; Bricka VI, 526; DBL IX, 19–20

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
50. Hansen, David (1727–1793)	1782: komm. Rtk 1790: komm. Rtk	Kringelbach I, 185–186, 282–283 (faderen); Giessing II: 1, 323; Ramsing IV, 141; Rtk 13. 1
51. Hansen, Vilhelm August (1744–1796)	1790: 1. dep. Rtk	Kringelbach I, 180; Bricka VII, 49–50; DBL IX, 295–296, 303–304; FP matr. IX, 32; BS III, 222; EM III, 424
52. Hansteen, Kristoffer (1742–1800)	1782: komm. VGRGTK 1790: komm. VGRGTK 1797: komm. VGRGTK	Kringelbach I, 195, 197; PT II, 9; Richter, 100 Aars Dødsfald I, 447
53. Haxthausen, Gregers Kristian (1733–1802)	1790: kons. medl.	Kringelbach I, 90–91, 195, II, 34; Bricka VII, 180–181; DBL IX, 480–481, 483–485; FP II, 174; FP matr. IX, 45; BS III, 79; Büsching I, 339; Mynster 354; PT bd. 83, 20; Leipzigs yngre matr. III, 144; Fabr. DRA bilag B; AÅ 1945 II, 28, 49
54. Heiberg, Kristen (1737–1801)	1790: medl. KAFFVG	Kringelbach II, 34; Bricka VII, 225; EM III, 479
55. v. Hellfried, Johan Karl Frederik (1739–1810)	1774: komm. GLØK	Kringelbach I, 133, 201; Bricka VII, 300–301; DBL X, 2; FP II, 184; PT 10, III, 228; PT bd. 79, 138, bd. 83, 23; Göttingens matr. 170; Leipzigs yngre matr. III, 150
56. Heltzen, Povl (1711–1772)	1766: komm. Rtk	Kringelbach I, 160; FP matr. VI, 48; BS II, 509; FP II, 184; PT II, 191; PT 14, VI, 198; Da. Mag. 5, V, 149; Marburgs matr. 257; NTK 86; Erslew I, 629; Erslew suppl. I, 757; A. Collett, En gammel Christianiaslægt, 1883, 107–109
57. Hennings, August Adolf Frederik (1746–1826)	1782: dep. GLØK	Kringelbach I, 199, 201; Bricka VII, 341–345; DBL X, 83–87; FP II, 188; Göttingens matr. 143; ZZNFG VIII, 145; Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1871, s. XLIII–XLIV

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
58. Henningsen, Peter (1737–1775)	1774: TK koll.	Kringelbach I, 133, 134; FP II, 192; Erslew suppl. III, 463; Bobé Rev. VI, 595; Luxdorph II, 38; Göttingens matr. 104; Th. O. Achelis, Matrikel der schleswigschen Studenten 1517–1864, II, 1966, 327; ZZNFG VIII, 143; Jahrbuch des Angler Heimatsvereins Jahrg. 3, 1932, 10–11; TKIA D 1 IVa nr. 11; Hof- og Stadsrettens Skiftekommission, Samfrændeskifter 18/1778 (LA)
59. Hielmstjerne, Henrik Henriksen (1715–1780)	1766: DK koll.	Kringelbach I, 121–122; Bricka VII, 464–467; DBL X, 221–223; FP matr. VI, 57; BS II, 535, 543; Fabr. DRA bilag B
60. Hiort, Jørgen (1737–1804)	1797: dep. Rtk	Kringelbach I, 181; Bricka VII, 472; FP matr. IX, 83; BS III, 138; FP II, 211
61. Hoe, Josias (1739–1816)	1790: dep. Rtk 1797: 1. dep. Rtk	Kringelbach I, 180; Bricka VII, 486–487; DBL X, 286–287; Manthey 113
62. de Hoffmann, Niels (1717–1785)	1774: komm. Rtk	Kringelbach I, 175, 179, 184; Bricka VII, 500; DBL X, 307–308, 312; FP II, 214; FP matr. VI, 72; BS II, 570, 579; Göttingens matr. 32; Leipzigs yngre matr. III, 166; PT bd. 83, 19, bd. 79, 135; KS 4, IV, 131; Fabr. DRA bilag B
63. Holm, Peter (1733–1817)	1766: komm. GLØK	Kringelbach I, 169; Bricka VII, 586; FP matr. IX, 98; BS III, 81; CEJ II, 209–210
64. Holmsted, Johan Frederik (1721–1781)	1766: komm. GLØK	Kringelbach I, 168, 170; DBL X, 477–479 (om faderen); FP matr. VI, 82; BS II, 598, 610, III, 665; Giessing II: 2, 300; Højesteret II, 356; Historiske Meddelelser om København IV, 1913–15, 501
65. Holstein-Ledreborg, Kristian (1735–1799)	1766: DK koll.	Kringelbach I, 122, 142; Bricka VIII, 25–26; DBL X, 502–503, 508–509; FP matr. IX, 107; BS III, 107; Fabr. DRA bilag B; AA 1938 II, 65; Büsching I, 445; Da. Mag. 6, V, 329

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
66. Holt, Andreas (1729–1784)	1774: komm. GLØK	Kringelbach I, 192, 201; Bricka VIII, 63–64; FP matr. IX, 108; BS III, 74; NTK 166
67. Huth, Heinrich Vilhelm (1717–1806)	1790: kons. medl. 1797: kons. medl.	Kringelbach I, 89; Bricka VIII, 180–184; DBL XI, 14–18; Fabr. DRA bilag B; DK A IV 3 nr. 125 (kab. ordr. 15/1 1766)
68. Hübner, Martin (1723–1795)	1766: komm. Rtk	Håndskreven tilføjelse til Kringelbach I, 160 på RA's læsesal; Bricka VIII, 208–211; DBL XI, 50–52; FP matr. IX, 127; BS III, 13, 19, 147; PT 4, VI, 52–71; Bobé Rev. VII, 456–457; Friis BD II, 118, 132, 396 note 2; EM IV, 197; DK A IV 4 nr. 134
69. Høegh-Guldberg, Ove (1731–1808)	1774: ass. Skk 1782: dir. Skk	Kringelbach I, 88, 217, 219, 220, 368; Bricka VI, 289–300; DBL XI, 76–86; FP matr. IX, 131; BS III, 94, 194; Fabr. DRA bilag B
70. Janssen, Kristian (1741–1811)	1782: TK koll. 1790: TK koll. 1797: TK koll.	Kringelbach I, 135; Bricka VIII, 388–389; DBL XI, 354–355; FP III, 17; ZZNFG XIII, 107
71. v. Jessen, Johan Frede ik Vilhelm (1709–1768)	1766: komm. GLØK	Kringelbach I, 162, 168, 170, 349; DBL XI, 598–601; FP III, 31; Fabr. DRA bilag B; AA 1937 II, 75–87; HT 12, V, 625–626 (om broderens adelskab); Wittenbergs matr. III, 256; Th. O. Achelis, Schleswig-Holsteiner auf der Universität Wittenberg 1602–1812, særtryk, 1936, 32; DK A IV 3 nr. 110 (nr. 32); DK A IV 3 nr. 123
72. Johannesen, Kristian Mathias Jakob (1747–1813)	1790: komm. Rtk	Kringelbach I, 187; DBL XII, 12–13, 15; FP III, 36; Göttingens matr. 162; PT bd. 83, 26; ZGSHG bd. 40, bilag; ZZNFG VIII, 146; Slægtstavlesamlingen 1931, udg. af Dansk personalhistorisk Bureau, 1931, 93
73. Juel, Gregers (1738–1776)	1774: 1. dep. Rtk 1. dep. GLØK 1. dep. FK medl. OSD	Kringelbach I, 179, 199, 216, 221; Bricka VIII, 567; DBL XII, 85–87, 99–100; FP matr. IX, 170; BS III, 128; Mynster 355; Büsching II, 638; Fabr. DRA bilag A; Marquard 400

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
74. Kirchhoff, Johan Henrik (1725–1788)	1766: TK koll.	Kringelbach I, 132; FP III, 69; Marburgs matr. 297; PT bd. 84/85, 199; J. Smith 142; TKIA D 1 IVa nr. 11
75. Klagenberg, Valentin Nikolaj ^{2,3} (ca. 1709–1782)	1774: komm. Rtk 1782: komm. Rtk	Kringelbach I, 184–185; Richter, Dødsfald 63; Richter, Toldetat I, 140
76. Knudsen, Kristian (1752–1813)	1797: DK koll.	Kringelbach I, 124; Bricka IX, 273; FP matr. IX, 215; BS III, 305; CEJ II, 380
77. Knuth, Konrad Ditlev (1730–1805)	1766: DK koll.	Kringelbach I, 121; DBL XIII, 5–6; FP matr. IX, 218; BS III, 62; Mynster 354, 390–391; Büsching I, 338; Fabr. DRA bilag B og C; AÅ 1966 II, 13, 56; Højesteret II, 370; Mallingiana Jc2B (RA)
78. Krück, Frederik Karl (1745–1816)	1782: TK koll. 1790: TK koll. 1797: TK koll. medl. OBD	Kringelbach I, 134–135, 218; Bricka IX, 571–572; DBL XIII, 416–417; FP III, 104; Göttingens matr. 146; ZZNEF VIII, 145
79. Kølle, Ole Peter (1724–1805)	1774: komm. Rtk 1782: komm. Rtk 1790: komm. Rtk 1797: komm. Rtk	Kringelbach I, 175, 185; FP matr. IX, 253; BS III, 29; EM V, 33–34, IX, 345; NTK 166
80. Lange, Kristian Vilhelm (1753–1839)	1797: medl. FKD ass. FK	Kringelbach I, 222, 224, 225, 232; Bricka X, 18; DBL XIII, 548–549; FP matr. IX, 259; BS III, 277; CEJ III, 10; PT 7, III, 41–55
81. Lawätz, Kristian Otto (1745–1800)	1782: komm. GLØK 1790: komm. GLØK medl. KAFFVG 1797: komm. GLØK medl. KAFFVG	Kringelbach I, 200, 202, II, 34; DBL XIV, 172–173; EM V, 115
82. Leisching, Johan Kristian (1724–1772)	1766: TK koll.	Kringelbach I, 132; Göttingens matr. 67; Leipzigs yngre matr. III, 234; Bobé Rev. V, 280–281, X, 200; Friis BD I, 320, 328, 338–339, 349, II, 305
83. Leutzow, Kristof ^{2,4} (–1782)	1782: komm. Rtk	Kringelbach I, 186; Göttingens matr. 80

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur</i> ¹
84. Levetzau, Hans Kristof Didrik Viktor (1754–1829)	1782: komm. Rtk	Kringelbach I, 186; Bricka X, 242; DBL XIV, 287–288 (om slægten); AÅ 1890, 314ff, 318 (om faderens stilling); Hirsch VI: 4, 401 (om faderens stilling); DK A IV 4 nr. 134
85. Liungberg, Jøns Mathias (1748–1812)	1782: komm. GLØK 1790: komm. GLØK 1797: komm. GLØK	Kringelbach I, 200–202; Bricka X, 347; DBL XIV, 424–425; Göttingens matr. 162; DK A IV 4 nr. 134
86. Lowson, Jakob (1708–1777)	1766: komm. Rtk	Kringelbach I, 160, 172; DBL XXI, 474–475 (under Schütz); E. Tauber og A. H. Nielsen, Personalhistoriske Notitser om Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg i Fortid og Nutid, 1879–80, 148–149 + rettelser og tillæg 7
87. Lucas, Denis ² (1714–1806)	1766: komm. GLØK	Kringelbach I, 169; EM V, 196–197; J. Smith 109; DK A IV 4 nr. 134
88. Lund, Peder Mikaelen ⁵ (1690–1766)	1766: dep. fin.	Kringelbach I, 157, 159; Danmarks kirker I: 2, 615; G. L. Grove, Københavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728, 1906, 160; Ramsing III, 35, VIII, 86
89. Lund, Niels Tønder (1749–1809)	1790: komm. VGRGTK medl. KAFFVG 1797: komm. VGRGTK medl. KAFFVG	Kringelbach I, 196, 197, II, 34; Bricka X, 439–440; DBL XIV, 545–546; FP matr. IX, 316; BS III, 256, 267; Mynster 400; FP III, 168; Kiels matr. 123; NST III, 237
90. Luxdorph, Bolle Villum (1716–1788)	1766: DK koll. 1774: DK koll. 1782: DK koll.	Kringelbach I, 121, 128; Bricka X, 488–492; DBL XIV, 607–610; FP matr. VI, 251; BS II, 544, 550; PT I, 40, 52 (stamtavle); Fabr. Vaabenbrevsslægter
91. v. Lønborg, Hans (1742–1802)	1797: komm. Rtk	Kringelbach I, 187; Bricka X, 586–587; PT 5, IV, 51–85, 166–178
92. Malling, Ove (1746–1829)	1782: komm. VGRGTK 1790: komm. VGRGTK medl. KAFFVG 1797: komm. VGRGTK medl. KAFFVG	Kringelbach I, 96, 195, 197, II, 33; Bricka XI, 76–80; DBL XV, 256–261; FP matr. IX, 335; BS III, 235

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur</i> ¹
93. Martfelt, Kristian (1728–1790)	1774: komm. GLØK	Kringelbach I, 201; Bricka XI, 173–175; DBL XV, 380–381; FP matr. IX, 342; BS III, 81; Mynster 403–404
94. Meinche, Lorens Angel (1750–1811)	1790: komm. Rtk 1797: komm. Rtk	Kringelbach I, 186; Mynster 357, 404; Alf Collett, Peder Pedersen Müllers Efte:kommere, 1881, 31–32
95. Desmercieres, Johan Henrik ⁸ (1687–1778)	1766: dep. GLØK	Kringelbach I, 167; Bricka IV, 246–247; DBL V, 650–651, VIII, 485–486 (om faderen); Fabr. DRA bilag C; AÅ 1922, 477; DK A IV 3 nr. 113 (nr. 18); DK A IV 3 nr. 125; DK A IV 4 nr. 132; DK A IV 4 nr. 133; DK A IV 4 nr. 135; DK F I 1 nr. 1
96. Moltke, Adam Gotlob (1710–1792)	1766: kons. medl. medl. OSD	Kringelbach I, 81–82, 171, 215, II, 42–43; Bricka XI, 380–389; DBL XVI, 39–46; Fabr. DRA bilag B
97. Moltke, Frederik (1754–1836)	1797: 1. dep. VGRGTK dep. FK medl. OBD medl. KAFFVG	Kringelbach I, 93, 116, 195, 218, 224, II, 34; Bricka XI, 413–419; DBL XVI, 65–68; CEJ III, 168–169; AÅ 1921, 516; Bobé Rev. VIII, 100; Hirsch VII, 219 (om faderen)
98. Moltke, Joakim Godske (1746–1818)	1774: 1. dep. VGRGTK dep. GLØK dep. FK medl. OSD 1782: kons. medl.	Kringelbach I, 86–87, 175, 179, 194, 199, 216, 220; Bricka XI, 424–429; DBL XVI, 74–76; FP matr. IX, 364; BS III, 186; FP III, 231; Leipzigs yngre matr. III, 269; PT bd. 83, 23; Hirsch VII, 218–219
99. Moltke, Kristian Frederik (1736–1771)	1766: medl. OSD	Kringelbach I, 157, 161, 167, 215; Bricka XI, 407–408; Büsching I, 340; Mynster 355; Bobé Rev. VIII, 102–103
100. Morup, Peter (1700–1789)	1774: komm. Rtk 1782: komm. Rtk	Kringelbach I, 184; Luxdorph II, 357; Adresseavisen 1789 nr. 167; Eksekutor- og Kommissarieskifter i Hof- og Stadsrettens Skiftekommissions Arkiv 2/1790/8 (autobiografi skrevet af Morup 22/6 1763) (LA)

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
101. Munch, Niels Simonsen (1715–1786)	1782: komm. GLØK	Kringelbach I, 202; Rtk 13.33; Fortegnelse paa Interessenterne udi den 4de Classe af det med kongelig allernaadigst Bevilling af 13de Martie 1775 oprettede private Liv-Rente-Societet, 1781, 7, H. Hiorth-Nielsens håndskrevne oplysninger i eksemplaret på RA's læsesal
102. Müller, Johan Konrad (1736–1828)	1782: TK koll. 1790: TK koll.	Kringelbach I, 133, 135; Erslew suppl. I, 195–196; Rede gehalten den 11ten Februar 1828 am Sarge des Conferenzraths Johan Conrad Müller, Altona u.å., 8–9; DK A IV 4 nr. 134
103. Numsen, Kristian Fiederik (1741–1811)	1782: 1. dep. VGRGTK 1790: medl. OBD 1797: medl. OBD	Kringelbach I, 180, 194, 217; Bricka XII, 330–331; DBL XVII, 266, 266–267; Fabr. Vaabenbrevsslægter
104. Olrog, Klavs (1700–1776)	1774: komm. Rtk	Kringelbach I, 160, 175, 184; EM VI, 163; Ramsing III, 70; J.C.L. Lengnick, Genealogier over adelige og borgerlige Familier 1. saml. 3, 1845; J.C.L. Lengnick, Om Familien Ol:ogs Adkomst til Beneficier i Kjøbenhavn, 1850, stamtafle og s. 13
105. Pauli, Otto Georg ² (ca. 1700–1780)	1766: komm. Rtk	Kringelbach I, 157, 160, 170, 174–175, 216; Bricka XII, 566; FP IV, 57; Kie's matr. 74; ZZNFG XII, 248
106. v. Peymann, Henrik Ernst (1737–1823)	1790: komm. Rtk	Kringelbach I, 186, II, 41; Bricka XIII, 81–84; DBL XVIII, 299–301; DK A IV 4 nr. 134
107. Prætorius, Løren (1708–1781)	1766: komm. VGRGTK 1774: dep. VGRGTK	Kringelbach I, 162, 170, 176, 194, 216, 221; Bricka XIII, 302; DBL XVIII, 619–620
108. Raben, Georg Henrik (1743–1821)	1790: komm. GLØK 1797: komm. GLØK	Kringelbach I, 202; DBL XIX, 35–36; Fabr. DRA bilag B; AÅ 1970–71 II, 13; DK A IV 3 nr. 113 (nr. 78); DK A IV 3 nr. 129; DK A IV 4 nr. 131; DK A IV 4 nr. 135; DK A IV 4 nr. 136

Navn, fødsels- og dødsår	Snit	Litteratur ¹
109. Reinhardt, Johan Kristian August ^{2,4} (–1797)	1782: komm. GLØK 1790: komm. GLØK	Kringelbach I, 202, Göttingens matr. 79; Embedsudnævnelser i Kommercekollegiet 1735–1816 (seddelregister i RA); DK A IV 4 nr. 134; Hof- og Stadsrettens Skiftekommissions Eksekutorboer 2/1801/2 og Forseglingsprotokol 1795–97 1D/613–121 (–123) (LA)
110. Rejersen, Holger Kristian (1746–1811)	1790: DK koll. 1797: DK koll.	Kringelbach I, 124; Bricka XIII, 596; DBL XIX, 351; FP matr. X, 61; BS III, 243; T. A. Topsøe-Jensen og E. Marquard, Officerer i den dansk-norske Søetat ... II, 1935, 375 (om faderen)
111. Reventlow, Ditlev (1712–1783)	1766: kons. medl. 1. dep. VGRGTK dep. fin. medl. OSD	Kringelbach I, 81, 157, 161, 168, 215; Bricka XIV, 51–52; DBL XIX, 417–420, 445–447; FP IV, 154; Fabr. DRA bilag B; AÅ 1939 II, 75; Kiels matr. 83; Leipzigs yngre matr. III, 325; PT bd. 83, 16–17, bd. 84/85, 226
112. Reventlow, Johan Ludvig (1751–1801)	1782: dep. Rtk 1790: dep. GLØK medl. KAFFVG 1797: dep. GLØK	Kringelbach I, 180, 200, II, 33; Bricka XIV, 64–67; DBL XIX, 417–420, 457–459; PT bd. 83, 25, bd. 84/85, 225; Leipzigs yngre matr. III, 325; Mynster 357 ang. faderen: Bricka XIV, 31–32; DBL XIX, 428–429; Højesteret II, 352; G. Kringelbach, Appelinstanternes Embedsetat 1660–1919, 1928, 29
113. Reventlow, Kaj Frederik (1753–1834)	1790: medl. OBD 1797: medl. OBD	Kringelbach I, 92, 133, 135, 218; Bricka XIV, 24–26; DBL XIX, 417–420, 420–422; FP IV, 155; Göttingens matr. 180
114. Reventlow, Kristian Ditlev Frederik (1748–1827)	1782: medl. OSD 1790: præs. Rtk dep. FK medl. OBD medl. KAFFVG 1797: præs. Rtk dep. FK medl. OBD medl. KAFFVG	Kringelbach I, 91–92, 178, 180, 194, 199, 216, 217, 223, II, 33; Bricka XIV, 33–41; DBL XIX, 417–420, 429–437; FP IV, 153; Leipzigs yngre matr. III, 325; Mynster 357, 421; PT bd. 83, 25; Soranerbladet årg. 33, 1948, 17 ang. faderen: se nr. 112 »ang. faderen«

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
115. Rosencrone, Markus Gerhard (1738–1811)	1782: chef DUA	Kringelbach I, 88, 140, 217, 219, 220; Bricka XIV, 177–179; DBL XX, 28–31; Fabr. DRA bilag B og C; Mynster 355; Büsching II, 638; Eiler Nystrøm, Den grevelige Hielmstjerne Rosencronske Stiftelse, 1925, 115
116. Rosenørn, Povl (1756–1829)	1782: dep. VGRGTK 1790: dep. VGRGTK 1797: dep. VGRGTK	Kringelbach I, 194, 202; DBL XX, 160– 161 (om slægten); CEJ III, 437; FP matr. X, 86; BS III, 354; Fabr. DRA, 59 og bilag B; Fabr. Vaabenbrevs- slægter; Göttingens matr. 197
117. Ryge, Immanuel Kristian (1734–1821)	1790: ass. FK medl. FKD 1797: dep. FK medl. FKD medl. KAFFVG	Kringelbach I, 222, 224, 225, II, 34; Bricka XIV, 455–456; CEJ III, 450; FP matr. X, 96; BS III, 113, 119
118. Rømeling, Hans Henrik (1707–1775)	1774: kons. medl.	Kringelbach I, 83, 85; Bricka XIV, 481–482; DBL XX, 383–384, 386–387; Fabr. DRA, 61 og bilag B; AA 1929 II, 250; DK A IV 3 nr. 116 (nr. 115); W. Benzon, Stamtavler over dansk Adel 1660–1820 (RA's læsesal)
119. Schack-Rathlou, Joakim Otto (1728–1800)	1766: dep. fin. 1774: kons. medl. dir. Skk medl. OSD medl. EFK 1782: kons. medl. dir. Skk medl. OSD medl. EFK 1790: kons. medl. 1797: kons. medl.	Kringelbach I, 83, 84–85, 116, 124, 140, 157, 161, 171, 215, 216, 217, 219, 220; Bricka XV, 36–44; DBL XXI, 1–3, 22–28; Fabr. DRA bilag B (Joachim Schack) og C; HT 6, IV, 2, 3
120. Scheel, Jørgen (1718–1786)	1766: medl. OSD 1774: medl. OSD	Kringelbach I, 215; Bricka XVI, 31; DBL XXII, 78–80; Fabr. DRA bilag B og C; AA 1943 II, 135 (om faderens stilling)
121. Scheel, Jørgen Erik (1737–1795)	1766: komm. Rtk 1790: kons. medl. 1. dep. VGRGTK dep. FK	Kringelbach I, 91, 157, 160, 170, 175, 195, 216, 218, 224, II, 34; Bricka XVI, 31–33; DBL XXII, 78–80, 100–101; Mynster 355, 428–429; Büsching I, 341

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur</i> ¹
122. v. Schilden, Hans Henrik (1745–1816)	1782: dep. Rtk dep. FK medl. OSD	Kringelbach I, 180, 194, 216, 217, 221, 223; Bricka XV, 121–122; DBL XXI, 127–128; Fabr. DRA, 35 og bilag C; AÅ 1926 II, 49–51; Mynster 357, 373; DK A IV 4 nr. 134
123. Schimmelmann, Ernst Heinrich (1747–1831)	1774: dep. GLØK medl. OSD 1782: 1. dep. GLØK dir. Skk medl. OSD 1790: kons. medl. 1. dep. GLØK 1. dep. FK dir. Skk medl. OBD medl. FKD medl. KAFFVG 1797: kons. medl. 1. dep. GLØK 1. dep. FK dir. Skk medl. OBD medl. FKD medl. KAFFVG	Kringelbach I, 90, 199, 216, 217, 219, 220, 221, 223, II, 33; Bricka XV, 131–139; DBL XXI, 129–130, 131–138; Fabr. DRA bilag B og C
124. Schimmelmann, Heinrich Karl (1724–1782)	1766: medl. OSD 1774: dir. Skk medl. OSD medl. EFK 1782: dir. Skk medl. OSD medl. EFK	Kringelbach I, 168, 169, 171, 173, 215, 219, 220; Bricka XV, 122–131; DBL XXI, 129–130, 138–144; Fabr. DRA bilag B og C; Marquard 225; Guldbergs kab. ordtr. prot. 24/11 1780
125. Schønning, Kristian (1734–1817)	1774: komm. Rtk 1782: komm. Rtk 1790: komm. Rtk 1797: komm. Rtk	Kringelbach I, 175, 185; DBL XXI, 160–161 (om slægten); Erslew III, 55; Erslew suppl. III, 60
126. Schleth, Ditlev ² (1725–1790)	1774: komm. VGRGTK 1782: dep. VGRGTK 1790: dep. VGRGTK medl. KAFFVG	Kringelbach I, 176, 194, 197, II, 33; Adresseavisen 1790 nr. 97 (26/4); Richter, Toldetat II, 233

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur</i> ¹
127. Schow, Kristen (1738–1806)	1782: DK koll. 1790: DK koll. medl. KAFFVG 1797: DK koll. medl. KAFFVG	Kringelbach I, 123, II, 33; Bricka XV, 285; CEJ IV, 60; FP matr. X, 152; BS III, 170, 182; FP IV, 223; Strassburgs matr. I, 57; Göttingens matr. 150; PT 5, VI, 157; PT 14, I, 137
128. Schumacher, Kornelius (1702–1777)	1766: komm. VGRGTK	Kringelbach I, 162, 170; DBL XXI, 423–424; Richter, Toldetat II, 241; Danmarks Kirker I: 2, 180; Rtk. 13.39 (ansøgning fra Schumachers fader til kongen 14/8 1706)
129. Schütz, Kristian Ludvig (1736–1812)	1766: TK koll. 1774: TK koll. 1782: TK koll. 1790: TK koll. 1797: TK koll.	Kringelbach I, 132, 134; Bricka XV, 422–423; DBL XXI, 474–475; FP matr. X, 166; BS III, 120
130. Sehested, Niels (1756–1821)	1782: komm. VGRGTK	Kringelbach I, 197; DBL XXI, 539–541 (om slægten); CEJ IV, 85; FP matr. X, 173; BS III, 304, 317; FP V, 4; Fabr. DRA bilag A; AÅ 1954 II, 48 (om faderen); Göttingens matr. 218; Uppsalas matr. (register) 488; PT bd. 79, 140
131. Sehested, Ove Rammel (1757–1838)	1782: komm. GLØK 1790: dep. GLØK 1797: dep. GLØK medl. KAFFVG	Kringelbach I, 95, 200, 202, II, 34; Bricka XV, 522–523; DBL XXI, 539–541, 581–582; CEJ IV, 85–86; FP V, 4; Mynster 358, 435–436; Kiels matr. 123; NST III, 237; Rom og Danmark gennem Tiderne red. af L. Bobé I, 1935, 97
132. Stampe, Henrik ⁷ (1713–1789)	1766: DK koll. GP 1774: DK koll. GP 1782: DK koll. GP medl. OSD	Kringelbach I, 89, 121, 128, 172, 216, 217; Bricka XVI, 273–282; DBL XXII, 398–399, 401–407; FP matr. VII, 169; BS II, 495, 512, 559, 609; FP V, 36; Fabr. DRA bilag B; AÅ 1920, 489; Marburgs matr. 272; Büsching I, 426–428; PT bd. 84/85, 199
133. Stemann, Kristian Ludvig (1730–1813)	1766: TK koll. komm. GLØK 1774: TK koll. 1782: 1. dep. Rtk 1. dep. FK medl. OSD	Kringelbach I, 87–88, 132, 134, 162, 169, 170, 172, 180, 194, 216, 217, 219, 220, 221; Bricka XVI, 382–385; DBL XXII, 541–542, 542–544; FP V, 44; Fabr. DRA bilag B; Göttingens matr. 66; ZZNFG XIII, 141

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
134. Tetens, Johan Nikolai (1738–1807)	1790: ass. FK medl. FKD 1797: dep. FK medl. FKD medl. KAFFVG	Kringelbach I, 222, 224, 225, II, 34; Bricka XVII, 141–143; DBL XXIII, 433–435; FP matr. X, 263; BS III, 166; FP V, 80; Rostocks matr. IV, 282, 327, 329, 337, 341, 349, VI, 322; Kiels matr. 138; Jahrbuch des Vereins für Mecklenburgische Geschichte LXXXI, 1917, 63
135. Thott, Otto (1703–1785)	1766: kons. medl. DK koll. o. sekr. 1774: kons. medl. medl. OSD medl. EFK 1782: kons. medl. medl. OSD medl. EFK	Kringelbach I, 81, 84, 116, 122, 140, 142, 144, 155, 167, 216, 217, 219; Bricka XVII, 336–342; DBL XXIV, 32–34, 55–59; FP V, 97; Fabr. DRA bilag A og C; Strassburgs matr. II, 351; Halle-Wittenbergs matr. 450; PT 5, VI, 156; PT 10, II, 159; KS 4, IV, 128; K. Glamann, Otto Thotts ufor- gribelige Tanker om Kommerciens Til- stand, 1966, 17–18
136. Trant, Frederik Karl (1738–1798)	1774: komm. VGRGTK 1782: komm. VGRGTK 1790: komm. VGRGTK 1797: dep. VGRGTK	Kringelbach I, 195, 197, 201; Bricka XVII, 478–479; DBL XXIV, 226–227
137. Vadum, Jens (1746–1804)	1790: komm. Rtk 1797: komm. Rtk	Kringelbach I, 187; Bricka XVIII, 154– 155; DBL XXIV, 622–623; FP matr. X, 319; BS III, 237, 260
138. Wasserschlebe, Joakim (1709–1787)	1766: TK koll. komm. VGRGTK	Kringelbach I, 132, 161, 169; Bricka XVIII, 277–278; DBL XXV, 156–157; Halle-Wittenbergs matr. 467; Friis BD I, 200–201; DK A IV 4 nr. 131; DK A IV 4 nr. 134
139. Wendelboe, Andreas Lachmann (1748–1808)	1790: komm. GLØK 1797: komm. GLØK	Kringelbach I, 200, 203; FP matr. X, 368; BS III, 273; PT I, 59–60; J. C. L. Lengnick, Stamtavle over Brygger Hans Munks Descendenter, 1841, 4; Bertouchs korrespondance med adelen (lægget med Lachmann)

<i>Navn, fødsels- og dødsår</i>	<i>Snit</i>	<i>Litteratur¹</i>
140. Wendt, Karl (1731–1815)	1790: dep. FK medl. KAFFVG 1797: dep. FK medl. KAFFVG	Kringelbach I, 223, II, 33; Bricka XVIII, 384–386; DBL XXV, 315–317; FP V, 147; Mynster 443–444; Göttingens matr. 137; Leydens matr. 1070; Leipzigs yngre matr. III, 453; PT V, 60; DK A IV 4 nr. 134
141. Westermann, Markus (1745–183 ^A)	1782: komm. GLØK	Kringelbach I, 202; FP matr. X, 350; BS III, 245; CEJ IV, 314; Stamtavle over Købmand i Roskilde Peder Kørnerups Efterkommere indtil Begyndelsen af 1913, Roskilde 1913, 28; S. Elvius, Familien Hagerup i Danmark og Norge, 1902, passim (stamtavle udarbejdet på grundlag af oplysninger hentet forskellige steder i bogen); J. Gløersen, Dødsfall i Norge 1763–1825, Oslo 1964, 426
142. Vind, Jens Krag Juel (1723–1776)	1774: medl. OSD	Kringelbach I, 121, 216; Bricka XIX, 13–14; DBL XXVI, 48–49 (om slægten); FP matr. IX, 232; BS III, 29–30; Fabr. DRA bilag A, B og C; AA 1941 II, 95
143. Witzendorff, Georg Vilhelm (1708–1785)	1766: dep. GLØK	Kringelbach I, 167; Utrechts matr. sp. 129; Gothaisches genealogisches Taschenbuch der briefadeligen Häuser 1918, 981; Bertouchs korrespondance med adelen (lægget med Witzendorf)
144. Wormskjold, Peder (1750–1824)	1782: komm. Rtk 1790: komm. Rtk 1797: dep. Rtk	Kringelbach I, 181, 186, 338; Bricka XIX, 208–209; DBL XXVI, 302–303; Mynster 357, 445; Fabr. DRA bilag B; CEJ IV, 354
145. Vorndran, Peter Kasper (1752–1822)	1790: komm. Rtk 1797: komm. Rtk	Kringelbach I, 182, 187; Bricka XIX, 209; CEJ IV, 355; FP matr. X, 391; BS III, 298, 309
146. Waager, Engelbert (1731–1768)	1766: komm. Rtk	Kringelbach I, 160; CEJ IV, 273–274; FP matr. X, 318; BS III, 111, 133; Da. Mag. 5, V, 1904, 149
147. Zoega, Johannes (1742–1788)	1782: komm. Rtk	Kringelbach I, 186, 221, 222, 223–224, II, 33; Bricka XIX, 329–330; DBL XXVI, 494; FP matr. X, 402; BS III, 222; FP V, 205; Uppsalas matr. (register) 616

NOTER TIL BILAG

1. Den anførte litteratur giver mulighed for at finde oplysninger om bl.a. personernes stand, fædres stillinger, national herkomst, akademisk og administrativ baggrund samt alder. Heraf følger, at nogle af henvisningerne ikke direkte er til den anførte person, men til dennes fader, slægt etc. Henvisningerne prætender på ingen måde fuldstændighed.

For den jævnligt anvendte litteratur er som hovedregel benyttet forkortelser, der findes opløst i forkortelseslisten, mens den mere specielle litteratur er anført med fuld titel. Romertal anvendes normalt for bindnummer, arabertal for sidetal.

2. Det har ikke været muligt at finde oplysninger om faders stilling.
3. Det har ikke været muligt at finde oplysninger om national herkomst.
4. Det har ikke været muligt at finde oplysninger, hvorfra alder kan udregnes.
5. Ang. Peter Mikaelson Lunds fader er sluttet således: Grove oplyser, at 14/12 1728 logerede hos justitsråd Hans Justesen hans søn, renteskriver Lund. P. Mikaelson Lund var renteskriver 1719–1730 iflg. Kringelbach I, 284. Ramsing oplyser, at brygger Michel Pedersens gård i København overgik til hans efterfølger Hans Justesen, der 1721 skødede den til sin stedsøn Henrich Mikkelsen Lund; 4/6 1728 overtog Justesen en anden gård. Jeg formoder, at Peter Mikaelson Lund er søn af brygger Michel Pedersen og broder til Henrich Mikkelsen Lund; faderen må være død og moderen have giftet sig med Hans Justesen.
6. Desmercières var født uden for ægteskab; men da faderen vedgik faderskabet, har jeg klassificeret Desmercières efter faderens og ikke efter moderens stilling. Han fik naturaliseret sit adelskab i 1776, hvilket må betyde, at han regnedes for ikke-dansk adelig før dette tidspunkt, og da faderen blev rigsfriherre i 1708 (DBL VIII, 485–486), har jeg klassificeret Desmercières som ikke-dansk adelig ved ansættelse i første embede med forestillingsret. Hans udenlandske adelskab synes dog noget tvivlsomt; Guldberg siger således i et p. m. af 5/2 1776, at DK ikke må kræve adelskabsprøvelse af Desmercières for at efterkomme en evt. ansøgning fra ham om naturalisation af hans adelskab (DK F I 1 nr. 1).
7. I overensstemmelse med Fabr. DRA og DBL lader jeg Stamps adelskab begynde i 1759, skønt det er et fornyelsespatent, han da opnår. Årsagen hertil er, at der er tale om fornyelse af et noget tvivlsomt adelskab fra dronning Margrethes tid.

FORKORTELSER

ass.: assessor.

AA: Danmarks Adels Årbog (II angiver afdelingen med stamtavler).

Bertouchs korrespondance med adelen: Genealogisk Selskabs samlinger, generalia, folio nr. 33A, Bertouchs samling af korrespondance med adelen (RA).

Bobé Rev.: Bobé, Louis (ed), Efterladte Papirer fra den reventlowske Familiekrede i Tidsrummet 1770–1827, I–X, Kbh. 1895–1931.

BP: Friis, Aage (ed), Bernstorffske Papirer. Udvalgte Breve og Optegnelser vedrørende Familien Bernstorff i Tiden 1732 til 1835, I–III, Kbh. 1904–13.

Bricka: Bricka, C. F. (ed), Dansk biografisk Lexikon, tillige omfattende Norge for Tidsrummet 1537–1814, I–XIX, Kbh. 1887–1905.

BS: Birket Smith, S. (ed), Kjøbenhavns Universitets-Matrikel, I–III, Kbh. 1890–1912.

Büsching: Büsching, Anton Fr., Nachrichten von dem Zustande ... der Wissenschaften und Künste in dem Königlich Dänischen Reichen und Ländern, I–III, Kbh. 1754–56.

- CEJ: Falk-Jensen, Arild og Hjorth-Nielsen, H., *Candidati og examinati juris 1736–1936. Candidati politici 1852–1936. Candidati actuarii 1922–1936, I–V, Kbh. 1954–59.*
- Da. Mag.: *Danske Magazin.*
- DBL: Engelstoft, Povl og Dahl, Svend (eds), *Dansk biografisk Leksikon. Grundlagt af C. F. Bricka, I–XXVI og Supplement, Kbh. 1933–44.*
- dep.: deputeret.
- dep. fin.: deputeret for finanserne (d.v.s. dep. i Rtk før 1770).
- dir.: direktør.
- DK: Danske Kancelli.
- DK emb. udn.: Embedsudnævnelser i Danske Kancelli 1660–1848 (seddelregistratur i RA's registraturværelse).
- DK koll.: deltager i DK's kollegiale rådslagninger (for enkelte deltagere anføres ud over betegnelsen DK koll. nærmere stillingsbetegnelse).
- DK A IV 3, nr. 110, 1747–65, Frederik V's adelige patenter (RA).
- DK A IV 3, nr. 113, 1766–1806 (9), Christian VII's adelige patenter (RA).
- DK A IV 3, nr. 116, 1808–1912, Adelige patenter efter 1808 (RA).
- DK A IV 3, nr. 123, 1747–65, Koncepter og indlæg til Frederik V's grevelige, friherrelige og adelige patenter (RA).
- DK A IV 3, nr. 125, 1766–1806 (9), Koncepter og indlæg til Christian VII's adelige patenter (RA).
- DK A IV 3, nr. 129, 1671–1848, Ikke indførte patenter og bevillinger samt andre sager vedrørende adelskab (RA).
- DK A IV 4, nr. 131, 1776–93, Kgl. resolutioner og ordrer ang. naturalisation, med kancelliets forestillinger (RA).
- DK A IV 4, nr. 132, 1776–1847, Naturalisationspatenter (RA).
- DK A IV 4, nr. 133, 1776–1847, Alfabetisk register til naturalisationspatenterne (RA).
- DK A IV 4, nr. 134, 1776–1847, Koncepter og indlæg til naturalisationspatenter (RA).
- DK A IV 4, nr. 135, 1776–84, Kancellibreve og -resolutioner ang. naturalisation med bilag (RA).
- DK A IV 4, nr. 136, 1776–89, Diverse ansøgninger om naturalisation (uden kgl. ekspe-dition) (RA).
- DK F I 1, nr. 1, 1773–84, Kabinetsordrer (RA).
- DL: *Danske Lov.*
- DP: Hjorth-Nielsen, H., *Danske Prokuratorer med Kongelig Bevilling 1660–1869. Samt et Tillæg indeholdende Oplysninger om en Del Prokuratorer uden Kongelig Bevilling, Kbh. 1935.*
- DUA: Departementet for de udenlandske Affærer.
- EFK: Den ekstraordinære Finanskommission.
- EM: Ehrencron-Müller, H., *Forfatterleksikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, I–IX, Kbh. 1924–32.*
- Erslew: Erslew, Th. H., *Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande fra 1814 til 1840, I–III, Kbh. 1843–53.*
- Erslew suppl.: Erslew, Th. H., *Supplement til »Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande« indtil Udgangen af Aaret 1853, I–III, Kbh. 1858–68.*
- Fabr. DRA: Fabritius, Albert, *Danmarks Riges Adel, dens Tilgang og Afgang 1536–1935. En Studie i dansk Adels-historie, Kbh. 1946.*
- Fabr. Vaabenbrevsslægter: Fabritius, Albert, *Danske Vaabenbrevsslægter, en demografisk Detailstudie, HT, 10, V, 1941, s. 658–91 (i bilaget angives ikke sidetal; alle henvisninger her gælder tabellen s. 686–89).*
- FK: Finanskollegiet af 1773 eller Finanskollegiet af 1784.

FKD: Finanskassedirektionen.

Fogtman: Fogtman, Laurids (ed), Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve for Danmark og Norge udtogsviis udgivne i chronologisk Orden, I–VI:10 (1660–1800) og to registerbind, Kbh. 1786–1806.

Forordningsudgaven: Kong Friderich 4.s/ Christian den Siettes/ Friderich den Femtes/ Christian den Syvendes allernaadigste Forordninger og aabne Breve (særskilt udgivet for hvert år).

FP: Friis-Petersen, H., Danske og norske Studenter ved udenlandske Universiteter og Kiels Universitet, A–Ø, I–V, 1961 (ms, Ny kgl. saml. 4325 4°, Det kgl. Bibliotek).

FP matr.: Friis-Petersen, H., Studenterne ved Københavns Universitet 1479–1880, I–XII og Supplement, 1942–58 (ms, Ny kgl. saml. 3729 4°, Det kgl. Biblioteks læsesal).

Friis BD: Friis, Aage, Bernstorfferne og Danmark. Et Bidrag til den danske Stats politiske og kulturelle Udviklingshistorie 1750–1835, I–II, Kbh. 1903–19.

Giessing: Giessing, Christopher, Nye Samling af danske- norske- og islandske Jubel-Lærere, I–III:1, Kbh. 1779–86.

GLØK: General-Landets-Økonomi- og Kommercekollegium eller Generallandøkonomi- og Kommercekollegium.

GLØK emb. udn.: Embedsudnævnelser i Kommercekollegiet 1735–1816 (seddelregistratur i RA's registraturværelse).

GP: generalprokurør.

Guldbergs kab. ordr. prot.: Kabinetsarkivet, Christian VII, 1772–84, Guldbergs protocoller marts 1773 – april 1784 (RA).

Göttingens matr.: v. Selle, Götz (ed), Die Matrikel der Georg-August-Universität zu Göttingen 1734–1837, Text und Hilfsband, Veröffentlichungen d. Hist. Kommission f. Hannover, Oldenburg, Braunschweig, Schaumburg-Lippe u. Bremen, IX, 1937.

Halle-Wittenbergs matr.: Juntke, Fritz (ed), Matrikel der Martin Luther Universität Halle-Wittenberg, I, 1690–1730, Arbeiten aus der Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt in Halle a.d. Saale, II, 1960 (2. udgave).

Hirsch: Hirsch, I. C. W. og Hirsch, Kay, Fortegnelse over danske og norske Officerer m.fl. 1648–1814, I–XII, 1888–1907 (ms, Ny kgl. saml. 1586 fol., Det kgl. Bibliotek, her er kopien på RA's læsesal anvendt).

Holm: Holm, Edv., Danmark-Norges Historie fra den store nordiske Krigs Slutning til Rigernes Adskillelse (1720–1814), I–VI, Kbh. 1891–1909.

HT: Historisk Tidsskrift.

Højesteret: Bagge, Povl, Frost, Jep Lauesen og Hjejle, Bernt (eds), Højesteret 1661–1961, udgivet på Højesterets foranstaltning i trehundredåret for udstedelsen af Forordning om dend Høyeste Rettis administration i Danmarck den 14. februar 1661, I–II, Kbh. 1961.

J. Smith: Smith, J., Slesvigske Amtsforvaltere. Studier og Personalhistoriske Oplysninger vedr. Oppebørselsvæsenet i Hertugdømmet Slesvig indtil 1864. Personalhistoriske Oplysninger om Amtskrivere, Amtsforvaltere, Landskrivere, Landfogder og andre Oppebørselsbetjente i Hertugdømmet Slesvig indtil 1864, 1954 (duplikeret).

kab. ordr.: kabinetsordre.

KAFFVG: Kommissionen angaaende forskellige Finantserne vedrørende Gjenstande.

Kiels matr.: Gundlach, Franz (ed), Das Album der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel 1665–1865, Kiel 1915.

Kjølsen og Sjøqvist: Kjølsen, Klaus og Sjøqvist, V., Den danske udenrigstjeneste 1770–1970, I, 1770–1919, Kbh. 1970.

komm.: kommitteret.

kons. medl.: medlem af Geheimekonseillet eller Geheimestatsraadet.

Kringelbach I: Kringelbach, G. N., Den civile Centraladministrations Embedsetat 1660–1848,

- Meddelelser fra Det kongelige Gehejmearkiv og det dermed forenede Kongeriget Arkiv for 1886–88, Kbh. 1889, s. III–XXI og 63–398.
- Kringelbach II: Kringelbach, G. N., Civile Direktioner og Kommissioner samt andre overordnede Myndigheder under Enevælden, Kbh. 1899.
- KS: Kirkehistoriske Samlinger.
- LA: Landsarkivet for Sjælland.
- Leipzigs yngre matr.: Erler, Georg (ed), Die jüngere Matrikel der Universität Leipzig 1559–1809 als Personen- und Ortsregister bearbeitet und durch Nachträge aus den Promotionslisten ergänzt, II–III, Leipzig 1909.
- Leydens matr.: Du Rieu, Guil. (ed), Album studiosorum Academiae Lugdano-Batavae 1575–1875. *Accedunt nomina Curatorum et Professorum per eadem secula*, Haag 1875.
- Luxdorph: Nystrøm, Eiler (ed), Luxdorphs Dagbøger indeholdende Bidrag til det 18. Aarhundredes Stats-, Kultur- og Personalhistorie, I–II, Kbh. 1915–30.
- Mallingiana J c 2 B, s. 253, Fortegnelse af de Akademister med deres Hofmestere, som ere indkomne i Sorø Ridderlige Academiae fra dets Indvielse den 26. Juli 1747 (RA).
- Manthey: Manthey, J. O. T., Biografi af Mænd, dekorerede med Ridderordener, døde 1809–17, u.å.
- Marburgs matr.: Birt, Th. (ed), *Catalogi studiosorum Marpurgensium cum annalibus coniuncti series recentior*, Fasc. I–XII (1653–1830), Programme der Universität Marburg zum 27. Januar 1903–1914.
- Marquard: Marquard, E., Danske Gesandter og Gesandtskabspersonale indtil 1914, Kbh. 1952.
- medl.: medlem.
- Mynster: Alfabetisk Fortegnelse over Amtmænd og andre Embedsmænd i Lokalforvaltningen især i det 18. Aarhundrede – Personalialia vedkommende Sorø Akademi 1747–1794 (Ny kgl. saml. 3960 4°, Det kgl. Bibliotek).
- NST: Norsk slektshistorisk Tidsskrift.
- NTK: Osterman, H., Norske teologiske kandidater ca. 1690–1754, Tillæg til NST bd. VI ff, Oslo 1945.
- OBD: Overdirektionen for den kgl. Oktrojerede Bank.
- OSD: Overskattedirektionen eller Statsbalance- og Overskattedirektionen.
- o.sekr.: oversekretær.
- præs.: præses eller præsidet.
- PT: Personalhistorisk Tidsskrift.
- RA: Rigsarkivet.
- Ramsing: Ramsing, H. U., Københavns Ejendomme 1377–1728. Oversigt over Skøder og Adkomster, I–V og VIII, Kbh. 1943–67.
- Richter, Dødsfald: Richter, V., Dødsfald i Danmark 1761–90, samlede efter »Adresseavisen«, Kbh. 1907.
- Richter, 100 Aars Dødsfald: Richter, V., 100 Aars Dødsfald (1791–1890), I–III, Kbh. 1901–1905.
- Richter, Toldetat: Richter, V., Den danske Toldetat 1750–1896, (1898) (ms, Ny kgl. saml. 2685k 4°, Det kgl. Bibliotek; her er kopien på RA's læsesal anvendt).
- Rostocks matr.: Hofmeister, Adolph (ed), Die Matrikel der Universität Rostock, IV (1694–1789), Rostock 1904; V (1789–30. Juni 1831), Bearbeitet von Ernst Schäfer, Rostock 1912; VI–VII, Register zur Matrikel der Universität Rostock von Ernst Schäfer, Schwerin 1919–22.
- Rtk: Rentekammeret.
- Rtk. 13.1, 1660–1848, Diverse dokumenter til oplysning om personale og gagering ved Rentekammeret (RA).

Rtk. 13.12–45, 1660–1848, Embedsansøgninger (RA).

Rtk., Afd. vedr. Hertugdømmerne, A 18–44, 1700–1848, Embedsansøgninger (RA).

Schou: Schou, Jac. Henr. (ed), Chronologisk Register over de kgl. Forordninger og Aabne Breve ... fra Aar 1670 ... for saavidt samme angaae Undersaatterne i Danmark og Norge, I–VIII, 3. udgave, Kbh. 1822.

SKK: Skatkammeret eller Skatkammerdirektionen.

Strassburgs matr.: Knod, Gustav C. (ed), Die alten Matrikeln der Universität Strassburg 1621–1793, I–III, Urkunden und Akten der Stadt Strassburg, Abt. 3, Strassburg 1897–1902.

TK: Tyske Kancelli.

TK koll.: deltager i TK's kollegiale rådslagninger (for enkelte deltagere anføres ud over betegnelsen TK koll. nærmere stillingsbetegnelse).

TKIA D 1 IVa, nr. 11, 1621–1771, Akter vedr. kancelliets personale (RA).

Uppsalas matr.: Brenner, S. Otte og Thimon, Gösta, Uppsala Universitets Matrikel, Registerbind 1595–1817, Skrifter rörande Uppsala Universitetet, C. 20, Uppsala 1971.

Utretchs matr.: Album studiosorum Academiae Rheno-Traiectinae 1636–1886. Accedunt nomina Curatorum et Professorum per eadem secula, Ultrajecti 1886.

VGRGTK: Vestindisk-Guineisk Rente- samt General-Toldkammerkollegium.

Wittenbergs matr.: Juntke, Fritz (ed), Album Academiae Vitebergensis. Jüngere Reihe, Teil II–III (1660–1812), Arbeiten aus der Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt in Halle a.d. Saale, I og V, Halle 1952–66.

ZGSHG: Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte.

ZZNFG: Zeitschrift der Zentralstelle für niedersächsische Familiengeschichte.

Orientering

Nye hjælpemidler, fortrinsvis fra arkiverne.

Foruden de almindelig kendte serier af registraturer og hjælpemidler fra arkivvæsenet, findes der interne publikationer, som normalt ikke omtales uden for arkivvæsenets 4 vægge. En undtagelse danner den i sidste hæfte omtalte generalregistratur fra 1. afdl. på Rigsarkivet, og også denne gang skal der gøres en undtagelse, nemlig ved omtalen af endnu en intern publikation, som er af lige så stor om muligt endnu større interesse for arkivvæsenets publikum. Hæftet er kommet som nr. 30 (!) i en serie med det poetiske navn »Primula« og undertitlen »Værkstykker og fortryk fra Rigsarkivets 1. afdeling«. Det er udarbejdet af arkivar Hans Kargaard Thomsen og udsendt i oktober 1975 med titlen »Føreløbig oversigt over 1. afdelings registraturer og hjælpemidler vedr. arkiver m.v. i Rigsarkivet«. Selv om bogen fra afdelingens side ikke er anset for at være færdigbearbejdet, bl.a. p.g.a. forfatterens overførsel til andet arbejde, er det et særdeles nyttigt redskab, den besøgende på Rigsarkivets læsesal, her har fået i hænde, hvad enhver, der éngang forvirret har stirret på Rigsarkivets registraturhylder, vil forstå. Men desværre er der altså (endnu?) kun tale om et internt hjælpemiddel, hvoraf kun et særdeles begrænset antal kan stilles til rådighed for forskere.

For alle fire landsarkiver gælder det, at der i det forløbne halve år er fremkommet nye hjælpemidler. Landsarkivet for Sjælland har påbegyndt udsendelsen af foreløbige registraturer over politi og domsmyndigheder i København med bd. 1, der omfatter politi-myndighederne og bd. 3: tinglæsningsarkivalier. Landsarkivet for Fyn har fortsat godsarkivregistraturerne med et bind om Langeland og kommunalregistraturerne med Vindinge kommune. Landsarkivet for de sønderjyske landsdele har udsendt bind 3: Haderslev provsti og bind 4: Åbenrå provsti i serien om præstearkiver, og et meget indholdsrigt bind om private personarkiver, der jo her er særligt rigt repræsenteret med de mange nationalpolitikeres arkiver. Og endelig er der fra landsarkivet i Viborg kommet et bind med udvalgte privatarkiver, nemlig bygmester og arkitektarkiver, landinspektørarkiver, slægten Schades arkiv samt sognepræst Fr. Jul Heises, forfatterne Anton Fr. Justs og Aug. F. Schmidts samt købmand Jacob Severins arkiver.

Til slut skal omtales en usædvanlig publikation, nemlig en fortegnelse over en del af de militære styrkers forlægninger i Danmark. Hæftet er trykt i 300 ekspl. og udgivet af Vestre Landsdelskommando under titlen »De jysk-fynske styrkers domiciler I«, og da der på titelbladet står »Eftertryk med kildeangivelse tilladt« røbes der altså ingen militære hemmeligheder ved omtalen. Efter en meget interessant udredning af det militære domicils udvikling, kommer hovedafsnittet »Hvor boede man hvornår«, hvor man for hvert enkelt regiment kan slå op og finde dets hjemsted på et givet tidspunkt, dels i teksten dels i kortform. Skal man f.eks. finde en mand fra Det fynske geworbne Regiment i 1741 kan man slå op og se, at det på det tidspunkt var fordelt mellem København, Helsingør og Nyborg. Det er et meget praktisk hjælpemiddel, som ikke bør savnes på bibliotekernes og arkivernes læsesale.

RED.

Små meddelelser

HR. MATORIN PEDERSEN ENDORPH SAMT STADIL-BØNDERNES KLOKKERINGNING

Det første af de to nedenfor gengivne breve er skrevet af den kendte samler af topografiske og personalhistoriske oplysninger, biskop *Jørgen Carstens Bloch*, der var en såre nidkær og omhyggelig embedsmand. Han talte et alvorstildt ord til sin gejstlighed, både præster og degne, når der var grund til det, og det var der i flere tilfælde, også hos den mærkelige *Stadilpræst Maturin Pedersen Endorph*, som var blevet præst der 1764.

Han var proprietærsøn, født på Hennegård i Vester Horne herred, moderen, der var født Bornemann, tilhørte en præsteslægt fra Lønborg – Egvad, faderen var godsejersøn fra Endrupholm og jævnlig i strid med sin egen sognepræst.

Biskoppen havde god grund til at give hr. Endorph en advarsel. Man skulle tro, den hjælp; for denne dengang forsømmelige præst blev nemlig en del år senere udnævnt til provst. Det kunne han vel ikke være blevet, hvis han stadig skulle have irettesættelser. 1783 blev han forflyttet til Ringkøbing som sognepræst. Her forlod han efter et par års forløb ganske uventet sit embede og rejste til København og London. Hjemkommen blev han dansk compastor i Magleby på Amager, og der døde han 23. jan. 1802.

Det andet brev er fra stiftsøvrigheden, idet stiftamtmanden *Theodosius Levetzau* er medunderskriver. Begge breve er fundet gengivne i biskoppens kopibog.

I begge skrivelser berøres en strid mellem kirkeejeren og menighederne. Skønt Danske Lov havde bestemt, at ved landsbykirkerne skulle der betales for klokkeringning ved begravelser, »som formuen kan være«, var denne afgift vist ikke blevet opkrævet førend ved denne tid flere steder i Vestjylland. Men *generalauditør Høyer* havde nu gjort det. Men hvad der stred mod gammel sædvane, var bønderne i reglen straks imod, og her betød det jo, de måtte af med penge. Hr. Endorph har da holdt med bønderne.

I *Stavning* har der nok været flere stridspunkter, og bønderne er blevet så ophidsede, at de har taget sig selv til rette. Hr. Endorph har dog holdt sig uden for dette.

Brevet fra biskoppen til Maturin Pedersen Endorph:

»Pro Memoria.

Med største Mishag erfarer ieg, at der en tid efter anden fra et sted efter et andet indløber idelig Klagemaal over Eders Velærværdighed. Ieg har med seneste Post modtaget ikke mindre end 3de forskellige Klage Breve over Dem, og ieg har selv største Aarsage til at være Misfornøyet med Deres skødesløse og ligegyldige Væsen; det var allerede den 21. de Februari ieg skrev Dem til, angaaende *Kiøbmand Riedel* [1] i Hadersleben, som ved Skrivelse til mig i samme Tid havde anmodet mig, ved min Mellemhandling at hielpe ham til sine Penge hos Dem, men hvor liden Virkning dette mit Brev og den deri givne Erindring har haft, erfarer ieg af det Brev, som ieg fra bem^{te} Kiøbmand med sidste Post erholdte, hvori han klager over, at De endnu ikke havde skrevet ham til, meget mindre affundet sig hos ham, ey a tale om, at De paa bem^{te} min Skrivelse ikke engang har værddiget mig et Ord i Besvarelse.

Foruden dette har ieg og erholdet 2de Breve med sidste Post, et fra Hr. *General Auditeur Hoyer* [2], og et fra Deres foresatte *Provst* [3], af begge maa ieg med Græmmelse erfare er i det eene som det andet, og at det er ey alleene i een, men i mange henseender, De viser et forsømmeligt, Lastværdigt og Deres Orden høyst fornærmeligt væsen. I *General Auditeurens* Brev beskrives De mig som en Mand, der ialt, hvad De foretager sig, baade i og uden Embedet efter al anseende søger at chicanere, irritere, bedrøve og beskadige ham, som en Mand, der endog offentlig i Deres Foredrag udstrøer farlige Læresætninger, der ey kan være grundet i andet end et ondt og et vanartigt Hjerte, som en Mand, og, hvis både Foredrag og Forhold hverken er regelmæssig eller efterrettelig. Især besværer han sig over Eders Velærværdighed i een Post, nemlig: at, uagtet han meere end eengang baade har talt med Dem og advaret Degnen, at der ikke maae ringes over Liig, førend det med hans eller hans Fuldmægtiges Haand blev bevist, at han havde givet sin Tilladelse dertil, Eders Velærværdighed dog tvert herimod baade har befalet Degnen at synge og selv holdt Taler over Graven i stedet for efter Lovens Lydelse at holde den af Prædikestolen, uden tilforn at have ladet sig forevise Kirkepatronens Tilladelse, at der med Klokken maatte ringes indbildende Almuen, at de gierne kan lade ringe med Klokken, uden derfor tvært imod Lovens 2^{den} Bogs 22. Cap. 39 Art. at gjøre Vederlag til Kierkepatronen, samt at De som Præst kan gjøre Hvad Dem lyster, hvilket han heller ikke ville formeene Dem, naar De intet havde Lyst til at gjøre andet end godt og det gode, De burde baade i Skoele og Kirke. I Anledning heraf beder han mig at tilholde Dem at efterkomme Deres Pligter, hvilket ieg heller ikke maae undlade, alvorligst og kierligst formanende Dem, at De dog afholder sig fra slige lovstridige Handlinger.

Hvad Provstens Skrivelse er angaaende, da erfarer ieg af samme, at da han sidst i Februario foretog sig at visitere i sine Herreds Kirker, og til den Ende betimelig lod Dem sit Forehavende vide ved et circular Brev, Eders Velærværdighed desuagtet ey aleene af Selvraadighed efterlod at advare Menigheden derom Søndagen forud, men endog selv rejste bort fra Sognet, hvorudover Provsten maatte gjøre en forgieves Reyse med videre, over hvilken Uorden han i Henseende til de deraf flydende Følger helligt finder sig nødsaget til at klage, da hans Embede ey taaler slig Fornærmelse.

Med hvad Øyne ieg nu kan ansee alle disse over Eders Velærværdighed indkomne Klager, henstiller jeg til Dem selv at betænke, advarende Dem derhos alvorlig, at De for Fremtiden beflitter sig paa et hørsommeligere, ordentligere, nøyagtigere og anstændigere Forhold, hvis De ellers ikke vil vente, at ieg efter den Myndighed, mig allemaadigst er betroet, skal gribe til de haardeste Midler imod Dem. At denne min Pro Memoria er Dem tilhændekommet, har De straks at indberette mig.

Ribe Bispegaard den 11. Aprilis 1771. J. K. Bloch.
Til Hr. Endorph i Stadil.«

Brevet fra stiftsøvrigheden til Stavning sognefolk:

»Da det for os er blevet andraget, hvorledes Stavninge Sognefolk paa en usømmelig og voldsom Maade som halstarrige Mennesker haver sat sig op imod de gode Foranstaltninger, der afvigte Aar af Kirkeejeren bleve føjede til Kirkegaardens, Kirkeportens og Ringmurens Vedligeholdelse og af selvtagen Myndighed nedbrudt og ruineret den paa Kirkegaardens Fortoug opførte Vaaning med endeel mere, der alt strider imod Sædelighed og Orden, saa advares herved samtlige bem^{te} Stauninge Sognefolk med underhavende Børn og Tyende paa det alvorligste, at de herefter afholder sig fra saadan utilladelig Opførsel, om de ellers ikke vil vente vedbørligen og efter Lovens Strengthed derfor at blive afstraffede, bliver tillige og herved betydede, at de bør entholde sig fra Kirkens Fortoug, ej befatte sig med Kirkegaarden, dens Ringmur og Porte, lade det sig være nok, at Portene bliver oplukkede for dem, når rette Tid er, vise Agt for Kirken og dens Tilhørende, samt

Kirkepatronens Foranstaltning i Henseende til dens Istandsættelse og Vedligeholdelse og i alle Maader opføre sig som sædelige og kristelige Undersaatter egner og anstaar.

Ribe, den 21. april 1772. T. Levetzau. I. K. Bloch.«

1. Købmand Riedel havde 33 rdl tilgode, men adskillige henvendelser til præsten gav hverken penge eller svar. Derfor forsøgte købmanden at skrive til biskoppen.	2. Generalauditor Andreas Høyer til Irup i Thy ejede Søndervang og Østertoft i Stadil 1769–78.
	3. Provsten var siden 1768 Hans Clausen Borch i Vedersø, han døde 1773.

H. K. KRISTENSEN

RETTELSER OG TILFØJELSER

til Alfred Larsen: Lolland-Falsters degne og skoleholdere.

En første liste findes i Persh. T. 16. rk. I, 167. I den liste, der bringes nedenfor, forekommer nogle skoleholdere, som ikke findes i Alfred Larsens rækker. De er ved nummer, efterfulgt af bogstav, indpasset i systemet.

123. *Jacob Nielsen Forbus* løste 1740 borgerskab som øltapper i Sakskøbing.
427. *Knud Hansen Trap* var broder til Birthe Hansdatter Trap, g. m. degn i Systofte Peder Danchel Rud, se nr. 1294 nedenfor.
723. *Gustav Vilhelm Greve*, f. på Binnitze, Hillested sogn fik borgerskab (søfart) i Nysted 1733.
780. *Alexander Jensen*, hvis fader, Jens Alexandersen 1710 løste borgerskab som daglejer i Sakskøbing, blev 30. nov. 1740 i Stege g. m. Else Kirstine Andersdatter. Han var da skoleholder i Nagelsti.
812. *Christen Christensen Seyling*. Svigerdatteren Magdalene Jørgensdatter Stadager var datter af sognepræst i Stadager Jørgen Lauritsen Falster (Mønbo herreds geistlige skifteprot. 1695–1722, 15b).
890. *Mads Andersen Besche*. Hans moder hed Catharina Maria Christensdatter Humble (Musse herreds geistl. skifteprot. 1683–1717, 329).
891. *Hans Carstensen Reimer*. Hans 2. hustru var datter af købmand i Sakskøbing, birkeskriver i Berritsgaards birk Jørgen Thomasen og Gundel Clausdatter Warberg (Stubbekøbing skifteprot. 1719–68, 291 og 384).
1039. *Hans Jochum Forthun*. Skifte efter 1. hustru holdtes 21. marts 1737. Boets overskud var 76 rdl. Sønnen Lorents var død. (Skifteprot. for grevskabet Christiansholm 1725–52, 323).
1081. *Niels Krog*. At hustruen var datter af Niels Poulsen Svingelberg fremgår af Stege Justitsprot. 1747–60, 15, hvor Niels Krog kvitterer for hendes fædrene arv, 666 rdl. 4 mark.
1094. *Johan Friederich Walschleben*. Hans 1. hustru var født i Stubbekøbing, datter af handelsmand i Stubbekøbing, en kort tid byfoged Gabriel Thomsen Bisgaard og Sidsel Carstensdatter. Gabriel Thomsen Bisgaard døde hos sønnen i Snesere, men har ikke hørt hjemme der. (Stubbekøbing skifteprot. 1694–1709, 394).
1118. *Joachim Fogh*. Om svigersønnen Lauritz Frederik Lautrup se Persh. T. 16. rk. II, 124 og 136.
1174. *Jens Frandsen* var – foruden til degnen i Taars – broder til sognepræst i Døllefjelde og Musse Peder Frandsen Møller. – Hans 2. hustru, Anne Jørgensdatter var ikke som anført datter af kapellan i Stubbekøbing Jørgen Lauridsen, men af sognepræst i Stadager Jørgen Lauritsen Falster og hendes rette navn er da Anne Jør-

- gendsdatter Stadager. Hun blev g. 2) 27. januar 1686 i Magleby, Møen m. degn der Hans Hansen Skytte, bgr. sst. 17. sep. 1694, 64 år gl, søn af sognepræst i Fane-fjord Hans Andersen Skytte og 1. hustru Gyde Olufsdatter (Mønbo herreds geistl. skifteprot. 1681-94, fol. 1) og 3) 4. juli 1695 i Magleby m. degn der Peder Jacobsen Bager, bgr. sst. 13. maj 1716, 46 år gl. – Hun blev bgr. sst. 2. maj 1720, »vel næsten« 70 år gl. – Ang. børnene: Cathrine Jensdatter må antages at være død, før der holdtes skifte efter Hans Hansen Skytte. Ingeborg Jensdatter blev 5. dec. 1700 i Magleby g. m. kirkeværge og skovfoged i Magleby sogn Jep Lauridsen Hald i Busemarke, som blev bgr. i Magleby 6. april 1720, 51 år gl. Jørgen Jensen slog sig ned i København, hvor han kaldte sig Jørgen Jensen Klint. (Mønbo herreds geistl. skifteprot. 1695-1722, 10 og 94). Ang. Anna Jørgensdatter Stadager se desuden Immanuel Barfod: Den falsterske geistligheds personalhist. II, 121.
1190. *Niels Ursin Schierning* var søn af kandestøber i Stege Thomas Ursin Schierning og Maria Knudsdatter. – Sønnen Christian S. døde i Viborg, sdr. sogn 22. juli 1865. Han lærte som sadelmager i København og løste borgerskab som sådan i Viborg 1821, gift i Skanderborg 12. juli 1822 m. Ane Johanne Schiødt, f. i Randers 30. marts 1802, d. i Viborg domsogn 8. juni 1868, datter af dragon Christian Wilhelm Schiødt og Mette Jensdatter (meddelt af Helge Herbild).
1203. *Hans Pedersen Ørsberg*. Hans enke, Elisabeth Jensdatter døde 18. maj 1697 i hand-skemager Rasmus Jespersens hus i Stubbekøbing. Hun havde ingen pårørende. Boet var insolvent. (Stubbekøbing skifteprot. 1694-1709, 95).
1232. *Daniel Østen* løste 15. juli 1709 borgerskab som købmand i Saksøbing. 27. jan. 1711 opsgav han borgerskabet, da han var flyttet fra byen.
1294. *Peder Danchel Rud*. Det beror på en fejltagelse, når hans 1. hustru anføres at være datter af slotsmuremester Hans Jensen Trap og Kirstine Marie Wichmand. Hun var datter af Hans Jensen Trap og Anna Hansdatter og søster til degn i Taagerup Knud Hansen Trap, se nr. 427 (Nykøbing F. skifteprot. 1779-89, fol. 89). Kirstine Marie Wichmand var g.m. Hans Jensen Traps forgænger som slotsmuremester Hans Christian Fritzger (Persh. T. 12. rk. I, 46).
1489. *Gabriel Bisgaard*. Ved sin død var han maler i Stubbekøbing. Han døde 27. sep. 1780. Hans bo var insolvent. Hans enke, Marie Elisabeth døde sst. 1. maj 1787, boets overskud 3 mark 12 sk. (Stubbekøbing skifteprot. 1765-1814, 209 og 283).
1567. *Niels Wandel*. Moderen hed Marie Dorthea Thuesen (ikke Thuge).
1575. *Jacob Gabrielsen Wolck* må antages at være søn af kræmmer i Maribo Gabriel Wolck, som døde 1692.
1634. *Johan Friderich Kunchel*. Sønnen Bernt Henrich Kunchel var først brændevins-brænder i Saksøbing, borgerskab 1797, senere told- og konsumtionsbetjent i Ring-købing. Hans hustru Heinine Christiane Stürup, dbt. i Tversted 25. sep. 1767, var datter af sognepræst i Æbeltoft Jørgen Henning Stürup og Kirstine Sophie Krag. Hun blev g. 1) i Æbeltoft 11. sep. 1789 m. købmand i Saksøbing Christen Boye (s. af købmand i Rødby, senere i Saksøbing Peder Albrechtsen Boye og Johanne Christensdatter), dbt. i Rødby 14. maj 1766, bgr. i Saksøbing 13. sep. 1794 (Personalhist. Samlinger I, 363).
- 1636a. *Jonathan Pedersen*, dansk skoleholder i Saksøbing, d. 1719, ligpenge betalt 27. april (Sakskb. kirkeregnskabsbog 1709-67).
- 1636b. *Jacob Gabrielsen Wolck* nævnes 1731 som dansk skoleholder i Saksøbing (Sakskb. skøde- og panteprot. 1728-77, 27). Se i øvrigt nr. 1575 ovenfor.
- 1637a. *Søren Heegaard* ansattes 23. juli 1737 som skoleholder i Saksøbing (Sakskb. råd-stueprot. 1733-83, 37).

Anmeldelser

Københavns stadsarkiv. Oversigt og vejledning. Tillæg til Historiske Meddelelser om København 1974, 98 s.

Som kort omtalt i sidste hæfte af tidsskriftet indeholdt årgang 1974 af Historiske Meddelelser om København en oversigt og vejledning til materialet i Københavns Stadsarkiv. Denne oversigt foreligger nu som en selvstændig publikation og skal derfor gøres til genstand for en nærmere redegørelse.

Det er ikke første gang, der udsendes en sådan vejledning i trykt form, men da det sidst skete i året 1786, kan man med nogen rimelighed forvente, at der er sket et og andet siden da, og det er der sandelig også. Publikum har dog ikke i mellemtiden været helt fortabt, for dels har der været udmærkede hjælpemidler på læsesalen, og dels har de forskellige udgaver af Fabritius og Hatts »Håndbog i slægtsforskning« haft fyldige og instruktive afsnit om stadsarkivets materiale, men det vil alligevel ikke være forkert at sige, at bogens fremkomst har afhjulpet et savn. I denne forbindelse skal der dog også mindes om, at der ved et samarbejde med Landsarkivet for Sjælland i 1971 udsendtes en duplikeret fællesregistratur over københavnske lavsarkivalier.

Registraturen indledes med en oversigt over stadsarkivets forhold i almindelighed, som foruden en kort oversigt over arkivets historie bringer en række praktiske oplysninger, bl.a. om tilgængelighed, og en alfabetisk ordnet fortegnelse over arkivets personale 1751–1974, som dog er meget karrig med oplysninger om de enkelte personer.

Hoveddelen er naturligt nok oversigten over stadsarkivets samlinger, i alt ca. 13.000 hyldemeter, som næsten udelukkende er afleveret fra institutioner med tilknytning til Københavns kommune. Foruden de rent kommunale arkivalier rummer stadsarkivet en del af de ovenfor omtalte københavnske lavsarkivalier samt arkivalier fra privatskoler og enkelte sociale foretagender, hvor private og kommune har virket sammen. Af privatarkiver er der kun ganske få, af familiearkiver efter registraturen kun to: familien Butty (1820–1961) og slægten Milo (19. årh.) Langt mere betydningsfulde er derfor de manuskriptsamlinger som enkeltpersoner har skænket arkivet vedr. københavns historie og topografi, som f.eks. de to rådstuearkivarer Villads Christensens og Oluf Nielsens, og den stadig voksende »Samling vedr. københavnske ejendomme«, om hvis ordning og omfang, der gerne kunne have stået lidt mere.

Registraturens opbygning følger strengt proveniensprincippet og afspejler dermed dels den administrationshistoriske udvikling og dels opbygningen i dag. For at benytte registraturen med fuldt udbytte kræves følgelig en del indsigt heri, og på dette punkt lades man nok en smule i stikken, idet indledningerne til de enkelte afdelinger m.v. ikke er så fyldige, som man kunne ønske sig. En god hjælp er dog det afsluttende stikordsregister, men også det kunne måske have været udbygget yderligere, så det kunne have fungeret som en slags saglig nøgle i endnu højere grad end nu, hvor det tilsyneladende

kun fortegner stikord, der er omtalt i selve registratorteksten, og endda ikke alle disse (f.eks. mangler en henvisning til brændevinsafgift s. 43). Disse indvendinger gælder imidlertid så at sige alle registraturer, og det er en erfaring, som alle arkivmænd, der har arbejdet med registraturer, vil have gjort, at de administrationshistoriske indledninger kræver så tidsrøvende studier, at en udarbejdelse af dem ofte vil stille sig hindrende i vejen for færdiggørelsen og publiceringen af en registratur. Og endelig er der jo det at sige, at såvel administrationshistorie som direkte forbrugervejledninger jo senere kan udsendes separat. Med udsendelsen af selve arkivoversigten er grunden lagt, og der er blevet åbnet mulighed for at interesserede forskere kan få indblik i samlingernes karakter, og går det som det plejer, når der udsendes en registratur, skal forskerne nok vide at benytte sig af det, således at besøgstallet i den kommende tid vil stige kraftigt. At gå ind på enkeltheder, specielt af personalhistorisk eller slægtshistorisk karakter ud over, hvad der allerede er antydet ovenfor og udover, hvad der er omtalt hos Fabritius og Hatt, vil være vanskeligt, men det må stå helt klart for alle, der arbejder med personer i København, at stadsarkivets materiale kommer man ikke uden om. Tag derfor registraturen i hånden, blad lidt i den, slå op i stikordsregisteret, så skal inspirationen nok komme.

HANS H. WORSØE

Schleswig-Holsteinisches Biographisches Lexicon. Udg. af Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte. Red. Olaf Klose og Eva Rudolph. Karl Wachholtz Verlag, Neumünster. bd. 1-3 1970-74.

Det er et dristigt foretagende der er indledt med udsendelsen af de første bind af et biografisk leksikon for Slesvig-Holsten. Bag udgivelsen af dette ambitiøse værk der er planlagt til at omfatte 8-9 bind à 300 sider, står Historisk Selskab for Slesvig-Holsten, og redaktionen er lagt i hænderne på den kyndige historiker og tidligere leder af landsbiblioteket i Kiel dr. Olaf Klose. Det er næppe galt at formode at forlaget Karl Wachholtz, hvis interesse også for dansk historie og kultur er velkendt, har opmuntret til planens iværksættelse, selv om det ikke nævnes direkte i redaktørens smukke biografier over de to forlagsledere, Karl og Ulf Wachholtz.

Men det er en gammel drøm der her virkeliggøres, idet tanken om et sådant leksikon allerede blev fremsat 1896 af udgiveren af *Allgemeine Deutsche Biographie*, Rochus von Liliencron. En slags begyndelse blev gjort 1903 med udsendelsen af et katalog over portrætsamlingen i *Historische Landeshalle für Schleswig-Holstein*, nu Landesbiblioteks afdeling for lokalhistorie. Ved en sammenligning med dette katalog, hvis 662 navne er forsynet med korte biografier, ser man at godt 60 af disse navne er medtaget indtil nu og udgør ca. 12 % af navnene i det nye leksikon.

Først efter anden verdenskrig kunne tanken føres frem til en realistisk drøftelse, og selv nu et kvart århundrede senere ser det ud til at have voldt betydelige vanskeligheder at skabe den økonomiske baggrund, således at det for et værk af denne karakter nødvendige planlægningsapparat har kunnet stilles på benene. Efter at et prøvehæfte 1962 var udsendt blev det klart at man ikke ville være i stand til at lave et leksikon med artiklerne i alfabetisk orden, og man besluttede at udsende bindene i takt med at artiklerne til et bind indløb, altså med hvert bind begyndende med A. Fremgangsmåden er beklagelig og kritisabel fra flere synsvinkler, men det er sandsynligt at alternativet hertil har været: intet leksikon.

Foreløbig er der udsendt 3 bind med i alt knap 500 biografier (marts 1970, september

1971 og januar 1974). Fra andet bind er Eva Rudolph indtrådt som medredaktør, og fra tredje bind er desuden etableret en tremands redaktionskomité.

På grund af det valgte udgivelsesprincip kan det være vanskeligt at vurdere udvælgelsen, idet personer man måtte savne i sammenhængen jo kan indføres i senere bind. Et forsøg er gjort på at samle personer af samme slægt indenfor et bind, men lader sig ikke gennemføre. Et par eksempler: Det er indlysende at slægter som Rantzau og Reventlow ikke skal nøjes med et par repræsentanter. Under navnet Beseler nævnes i korthed 5 grene af klokkestøberfamilien, hvoraf digeinspektør C. H. Beseler biograferes. Her nævnes hans to sønner Wilhelm Hartwig og juristen Georg. Formodentlig skal begge biograferes, og i hvert fald kan man ikke komme uden om politikeren W. H. B. der spillede en betydelig rolle i forrige århundredes nationale kampe.

Ved værkets afslutning skal et fuldstændigt register afhjælpe mangelen på alfabetisk følge af artiklerne, og brugerne må da vænne sig til at begynde med opslag i registret. Det vil naturligvis være til at leve med. For at lette brugen indtil da medfølger fra 3. bind et fællesregister for de to foregående. Det ville lette brugen meget om man fremtidigt lod det løse fællesregister omfatte også det sidst udsendte bind. Dels er det naturligvis lettere at slå op i et enkelt register end i to, og dels kan man jo ikke slutte af forgæves opslag her, at den søgte person findes i det sidste bind. Han er muligvis slet ikke optaget endnu. Men en større ulempe er det at fremgangsmåden umuliggør egentlige krydshenvisninger. I praksis kan der kun henvises bagud. I første bind træffer man således den lærde rejsende, Adam Olearius. I artiklen nævnes hans ledsager på den persiske rejse, digteren Paul Fleming, men ikke de to hovedpersoner, købmanden Otto Brüggemann og diplomaten Philip Crusius (hvilket er en mangel ved artiklen), men af gode grunde har man ikke kunnet henviser til 3. bind, hvor alle tre biograferes. Fra disse henvises til Olearius.

Om udvælgelseskriterier hedder det i forordet til første bind at værket skal omfatte »alle ikke-nulevende personer, mænd og kvinder som, uanset område, har ydet en betydelig indsats.« Det havde været ønskeligt med en noget fyldigere og mere præcis definition til oplysning af, hvad man vil med et sådant biografisk leksikon. Der er i landsdelens folkelige og nationale historie begrundelse nok for at udsende et sådant. Enhver person der interesserer sig for kultursammenstød og kulturkamp vil hilse det med glæde. Befolkningen i Slesvig-Holsten har i århundredernes løb oplevet stærke indbyrdes modsætninger og været udsat for pres og dragnings udefra. Den har været splittet af konflikter der fik konturerne til at stå skarpt, nogle af dens personligheder står med forenklingens styrke, andre i fylde og kompleksitet.

Det kan ikke anses for væsentligt blot at rejse et pantheon for de fortjente – et leksikon af denne art må afspejle historiske faser, kulturrepoker med tidens modsætninger, hvor også de personer der »tog fejl«, eller som gik med *den* brede hovedstrøm en eftertid dømte som forføjlet, får plads. I grænseområdet mellem dansk og tysk har kampen til tider været på liv og død. Fortidens fjerne kampe kan nu fremstilles nogenlunde lidenskabsløst og med sans for modpartens standpunkter. Om Laurids Skau hed det i portrætkataloget 1903: »einer der fanatischen Führer der Dänen«, i Dansk Biografisk Leksikon (Engelstoft og Dahl), bind 22, 1942, dæmper Knud Fabricius den danske tone ned til at anvende betegnelsen: »Nordslesvigs ukronede konge«. Abel Kock-Kloses artikel i SHBL er kort, men velafbalanceret, uden brug af mange værdiladede udtryk.

Laurids Skaus tid er fjern fortid. Men hvad vil man stille op med den fortid der kun ligger en menneskealder eller to tilbage? I Danmark hedder problemet »Besættelsestiden«, og et nyt dansk biografisk leksikon vil komme til at tage stilling til personkategorier som modstandsfolk og samarbejdsfolk, frihedskæmpere (sabotører) og terrorister, begge typer indgår i den historiske virkelighed vi må fortolke og tage stilling til. Foreløbig er det

ikke muligt at vurdere hvad SHBL vil gøre ved perioden 1933–45. Det fornemmes som om der er et tomrum.

Hvad udvælgelsen angår synes værket at have visse skævheder, som dog kan skyldes endnu ikke fremkomne biografier, og den endelige vurdering må vente. Der synes foreløbig at være overvægt af universitetsfolk og kunstnere, (i de fra portrætkataloget optagne udgør disse kategorier 60 %), og tilsvarende undervægt for praktiske erhverv. En enkelt fagforeningsmand og en arbejderforfatter tæller ikke stort. Der er ligeledes en stærk underrepræsentation af kvinder. Dette ligger naturligvis i samfundsforholdene, og redaktionen kan ikke grave kvindelige personligheder frem, når disse kun har manifesteret sig i det private. Men noget er også vanemæssigt bestemt og kan ændres. Ikke mindst i den slesvig-holstenske adel var der kvinder af format. Louise (ikke Luise) Stolberg, født Reventlow har fået selvstændig artikel (I, 264 f.), men kun halvt så megen plads som ægtefællen, digteren Frederik Stolberg. Hun fortjener meget mere. I virkeligheden er hun jo en af sin epokes betydelige og mest særprægede personligheder – også betydeligere end manden. I øvrigt bærer artiklen ikke præg af at forfatteren (J. Behrens) har benyttet det brevstof, der er udgivet af Louis Bobé og Aage Friis.

Det er vel indlysende at udvalget foretages blandt personer der har virket i dette geografiske område i en længere årrække og her bidraget til udformningen af dets kultur, samt personer der med denne kultur som baggrund har udrettet noget andetsteds (f.eks. Lorenz Tuxen, I, 273 f). Det er derfor ikke umiddelbart indlysende at digterne Jens Bagesen (III, 19 ff) og Helferich Peter Sturz (II, 229 f) hører til. Selv om Bagesen var professor i Kiel et par år og tilfældigvis ligger begravet der sammen med hustruen, har han ingen naturlig forbindelse med hertugdømmernes kultur. Artiklen om ham (L. L. Albertsen) er desuden for overfladisk. H. P. Sturz' tilknytning stammer fra den forvisning til Oldenburg som han pådrog sig ved at knytte sig for tæt til hoffet i Struenseetiden. I biografien af ham savnes i nogen grad de træk i hans personlighed, der kom frem i den korte men vigtige periode fra hans møde med Struensee 1768 og til hans fald sammen med denne 1772. I litteraturen om ham savnes Max Kocks biografi fra 1879 og Louis Bobés afhandling i *Vierteljahrsschrift für Litteraturgeschichte* IV, 1891, s. 450–65, der bygger på efterladte papirer i Rigsarkivet i København.

Biografierne er korte, kun ganske få (f.eks. digteren Theodor Storm) får fire sider. Det er derfor begrænset hvor fyldig karakteristikken kan blive, men i mange tilfælde er pladsen fuldt tilstrækkelig, og der findes fortræffelige levnedbeskrivelser. Ansgar afhandles – måske vel kort – på 1/2 side, i DBL 1933 får han helt uforholdsmæssigt 8. Anmelderen kan tilslutte sig konklusionen i SHBL: »A. gilt als »Apostel des Nordens«, doch dürfen die Ergebnisse seiner Arbeit nicht überschätzt werden.« Billedskæreren Hans Brüggemann er karakteriseret sikkert (I, 90 ff) af kunsthistorikeren Horst Appuhn, overpræsident E. M. von Köller, (Køllerpolitikken), nøgternt vurderet (I, 175 f) af K. D. Sievers.

Blandt de biografier der især viser det slesvig-holstenske aspekt kan nævnes A. W. Gærkens artikel om finansmanden J. H. Desmercières (I, 124 f) og Chr. Degns om billedhuggeren H. V. Bissen (I, 72 ff). Den første fordi den gør rede for Desmercières' virksomhed som godsejer og »koogsbegrunder« (marskopdyrker), en side der helt forbigås i artiklen i DBL. Hvad angår H. V. Bissen så har Sigurd Schultz i DBL naturligvis ikke forbigået Bissens nationale engagement, men understregningen af hjemstavnspåvirkningen som baggrund for Bissens kunst er vigtig. Artiklen efterlyser med rette en yderligere belysning af hans forhold til slesvig-holstenerne og de tysksindede.

Det er et godt princip at SHBL ikke medtager nulevende personer, mere tvivlsomt er det når karakteristikken overlades til nære slægtninge (ægtefælle? se II, 196 f).

Udover udvælgelsesprincippet og biografiernes karakter og kvalitet må et sådant lek-sikon vurderes på dets systematiske opbygning og korrektheden af dets data. En gennem-

gang af disse sidste viser ikke så få uoverensstemmelser med DBL, men anmelderen har ikke været i stand til i større omfang at kontrollere disse data i primære kilder. Stikprøver viser imidlertid at der er tale om korrektion til DBL.

Hvert bind indledes med en alfabetisk fortegnelse over biografierne med angivelse af forfatter. Den kunne gøres mere nyttig, hvis de biograferedes årstal var anført, hvorved man hurtigt ville kunne orientere sig med hensyn til biografier fra en bestemt epoke. Som noget positivt må noteres forfatterfortegnelse i hvert bind med angivelse af hvor den pågældendes artikel (artikler) findes. (Denne angivelse er desværre glemt i bd. 1). Man konstaterer her at godt en halv snes danske forfattere, blandt hvilke man mærker sig professor H. P. Clausen og dr. Egill Snorrason, hidtil har medvirket.

Slægtsartikler. De tre bind indeholder en lille snes slægtsoversigter. Nyttigt, men det kniber med systematikken. I første og andet bind er der i slægtsartiklerne indarbejdet egentlige biografier (bd. I: Barmstede, v. Dernath, Laage, Schwefel, bd. II: Bünzow), disse personer kan ikke findes i registret. Omvendt findes slægten Hartmann ikke i registret (bd. II), kun den optagne repræsentant, E. G. Hartmann. Under slægten Forchhammer nævnes 13 navne som efterkommere af Johann Ludolph F. Det havde været af interesse at få oplyst at den førstnævnte af disse er far til de følgende 8, resten er oldebørn af J. L. F.

Personlige data og slægtsforhold. Foruden den biograferedes personlige data anføres forældre og deres data, ægtefællen, dennes data og forældrene med data. Dette sidste er dog ikke gennemført konsekvent (se bd. I, Abel og Appel, Cornelius). Desuden anføres eventuelle børn, en uhyre prisværdig ting i et sådant værk, og endelig i mange tilfælde enkelte andre slægtninge. Det må dog betegnes som en uskik, når man under Jens Baggesen angiver ægtefællens bedstefar *i stedet for* forældrene. Selv om han var mere berømt.

Litteratur. Henvisninger til yderligere litteratur er meget omfattende, i enkelte tilfælde (f.eks. W. H. F. Abrahamson) fylder de mere end selve artiklen. Det er derfor påfaldende når der til J. Slettebos artikel om J. C. Ahlmann (II, 19 ff) slet intet opgives. Det er en udmærket foranstaltning at der skelnes mellem *værker* (af den biograferede), *litteratur* (om den biograferede) og *kilder*. I det hele taget er det fortjenstfuldt at der henvises så meget til primært, såvel trykt som utrykt kildestof. Men desværre er systematikken så vidtreden og inkonsekvent, at den i nogen grad bliver usystematisk. Der kan tælles op til 20 forskellige betegnelser, hvoraf mange dækker over det samme og få er entydige. I flæng kan nævnes: Werke, Veröffentlichungen, Schriften, Archivmaterial, Nachlass, Handschriften, handschriftliche Nachlass og Quellen. Og da Quellen dækker snart over trykt, snart utrykt materiale, er betegnelsen ikke i sig selv til så stor nytte. Men selve tredelingen er det.

Det ligger i sagens natur at mange af de biograferede personer også findes i DBL, og der henvises ofte hertil. Henvisningen under Agricola, B. G. (I, 22), = Jørgen Boie, til DBL bd. 2, s. 472 gælder dog Bricka, bd. 2, 1888. Der bør i forkortelseslisten, der nu foreligger som løbende, gøres tydeligere opmærksom på at DBL er to værker. Misforståelser kan undgås, hvis man hver gang anfører årstal.

Ikonografi. En fortegnelse over evt. portrættering findes tilsidst under artiklen, men desuden har man valgt at indsætte 8 blade med hver 4 portrætter i hvert bind. Billederne er gode i gengivelsen, men efter hvilket princip de udvælges er ikke oplyst. I første bind har man trykt en portrætforteegnelse, men den er, uvist af hvilken grund, opgivet i de senere. I billedteksten bd. II, tavle 2 benævnes portrættet korrekt: Brandis, Joachim

Dietrich, mens teksten og begge registre har omvendt: Dietrich Joachim. Bd. I, tavle 1 angiver Sven Hans Jensen, samme stavemåde har registre, mens artiklen har Schwen. Som det fremgår veksler også billedteksten mellem slægtsnavn først (bd. II) og fornavn først (bd. I).

En del af de nævnte mangler og inkonsekvenser kan der i nogen grad rådes bod på i det følgende, men ikke på udgivelsesprincippet. De her fremførte indvendinger bør dog ikke overskygge tilfredsheden med at vi får endnu et værdifuldt personalhistorisk stykke værktøj.

SV. CEDERGREEN BECH

Liv Jensson: Teater i Drammen inntil 1840. Med biografier av Julius Olsen, Jacob Mayson og G. W. Selmer – danske teaterdirektører som begynte sin virksomhet der. (Teaterhistorisk selskaps skrifter nr. 9). Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1974. 398 sider. Ill.

I 1965 udgav Liv Jensson i samme værdifulde serie en fortræffelig bog om »Teaterliv i Trondhjem 1800–1835«. Nu har hun hertil føjet sin skildring af teaterlivet i Drammen omtrent til århundredets midte. Det er i det hele taget mærkværdigt, hvilken grøde, der i disse år er i den teaterhistoriske forskning i Norge, hvor der er udkommet betydelige skrifter af bl.a. Øyvind Anker, Roderick Rudler, Leif Sletsjøe og Eli Ansteinsson, – mens den historiske teaterforskning i Danmark, før så blomstrende, nu ganske synes gået i hi. Det er herhjemme åbenbart ikke »in« at dyrke teatrets historie.

Ved første øjekast kan det nok forekomme en, at emnet for denne bog – teaterlivet i Drammen – er noget begrænset. Men bogen giver langt mere, end den lover. Forfatterinden er vistnok af sind først og fremmest personalhistoriker og som sådan suveræn. Men hun demonstrerer i sin bog, hvor værdifuld personalhistorien kan være for teaterforskningen, når den ikke dyrkes for sin egen skyld alene (dansk teaterhistorie rummer sørgelige eksempler på personalhistorie for personalhistoriens skyld) men som et led i en større forskningsmæssig sammenhæng.

Allerede bogens første afsnit, »Tyske komedianter i Drammen på 1600- og 1700-tallet?«, viser dette. Liv Jensson søger her at følge de tyske skuespillerbander, der via Danmark søgte nord på, i deres virksomhed i Sverige og Norge, og når for Drammens vedkommende stort set til et negativt resultat, men får samtidig kastet nyt lys over deres øvrige virksomhed og derved føjet væsentligt nyt til tidligere undersøgelser af Carl Roos og Torben Krogh.

Bogens væsentligste afsnit er dog kapitlerne om de danske teaterdirektører, hvis egentlige virksomhed udfoldedes i Norge, Julius Olsen, den mærkelige Jacob Mayson og Gustav Wilhelm Selmer, exam. jur. og oprindelig ansat som volontør ved Admiralitets- og Kommissariatskollegiet i København. Med enestående grundighed gør fru Jensson rede for disse tre mænds liv og færden og det lykkes hende faktisk at følge dem så at sige minut for minut gennem deres tilværelse i Norge, – ja, sågar også i Danmark – endogså en nekrolog over Julius Olsen i Præstø Amts Avis 1862 har hun fundet frem til.

Medens Julius Olsen i Robert Neiiendams bog »De færende Folk« fra 1944 kun lige nævnes (»Han styrede Teatret i Bergen i fem Aar«) og Gunnar Sandfeld i sin bog »Komedianter og skuespillere« fra 1971 henviser til Erik Bøgghs karakteristik af ham (»Han faldt hvert Øjeblik ud af sin Rolle, udtalte alle fremmede Ord galt og bandede som en Svabergast«), får vi et ganske anderledes nuanceret billede af ham hos Liv Jensson. Visselig hørte Olsen ikke til på kunstens tinder, men vi ser dog her en mand, som brændte for teatret og som trodsede de mange uheld, der fulgte ham og hans nok heller

ikke altid lige fortræffelige selskab. I Danmark møder vi kun meget sjældent »anmeldelser« eller bare karakteriserende omtale af de omreisende skuespillerselskaber i provinsaviserne, – Norge har et rigt materiale at byde på i så henseende. Liv Jensson meddeler i sin bog en lang række af den slags anmeldelser – hvor for hun skal have megen tak – og det fremgår heraf, at Julius Olsen ihvertfald ikke altid kan have været så udannet og talentløs som man må tro efter f.eks. Sandfelds bog.

Jacob Maysons skæbne er interessant. Han var født i København 1808, kom til Norge i 1834 sammen med sin hustru, Marie Christiane, f. Lintrup, og virkede i de følgende tyve år indenfor norsk teater, dels som skuespiller, dels som direktør, i sidste egenskab allerede fra 1835. Et par år senere blev han skuespiller hos en anden danskfødt teaterdirektør i Norge, G. W. Selmer, senere igen hos August Werligh (også en dansker), og i 1849 blev hans regissør (m.m.) ved det nystiftede Norske Theater i Bergen, hvor han øjensynlig også virkede som instruktør og teatermaler. 1851 blev han afskediget, og ernærede sig bl.a. som fotograf og malermester, senere nok igen som skuespiller – og så er han vel rejst til Danmark. I 1880 skriver C. F. Rau i et brev: »Mayson lever endnu som Theatermaler i Jylland, i hvilket fag han har været og maaskee endnu er dygtig.« 1881 døde han i Horsens i en alder af 74 år. Liv Jensson kan fortælle os langt mere om Mayson end disse spinkle oplysninger – vi får bl.a. en glimrende redegørelse for hans virksomhed som teatermaler i Bergen, og den virkelig interessante oplysning, at han i 1844 foreslog at lave to lukkede dekorationer til teatret i Bergen – noget på den tid aldeles uhørt moderne, som krævede en helt moderne belysningsteknik. 1848 lavede han en anden nyhed: et vandretæppe, dvs. et bagtæppe, der blev rullet tværs over scenen, så man fik indtryk af at være på et skib i fart. Det må dog siges, at ikke alt blev rost. Meget tyder på, at Mayson var en for sin tid særdeles avanceret teatertechniker – heldet fulgte ham bare ikke.

Den sidste personalhistoriske undersøgelse i Liv Jenssons bog gælder Gustav Wilhelm Selmer, der kom til Norge i 1833, 22 år gammel, og blev der til sin død 1875. Dette kapitel er det korteste, måske fordi der er bevaret et forholdsvis righoldigt materiale om Selmer, bl.a. hans egne journaler og øvrige papirer og problemerne derfor har været færre. Også for hans vedkommende meddeler Liv Jensson en lang række anmeldelser. Vi får i det hele taget ved publiceringen af dette materiale et glimrende indtryk af niveauet for kulturlivet i de norske provinser og må dybt beklage, at noget lignende ikke lader sig gøre for de danske provinser vedkommende.

Efter at have bygget et billede af teaterlivet i Drammen op omkring disse tre danskere og svenskeren Strömberg (der faktisk går forud for danskerne), udbygger Liv Jensson sin fremstilling med en indgående skildring af byens musikliv og af de besøg af gøglertrupper, der jævnlige fandt sted, for endelig at give en sagkyndig og grundig undersøgelse over byens teaterbygninger og deres dekorationsvæsen – og det er måske nok det, der stærkest påkalder en teaterhistorikers opmærksomhed. Interessant er det også at se, hvor rige de norske arkiver må være, og hvor godt fru Jensson er hjemme i dem, hvor virtuost hun udnytter dem, i ikke ringe grad spillende på sin fortrolighed med privatarkiver og brevsamlinger. For en dansk teaterhistoriker, der som undertegnede ofte har stillet sig skeptisk overfor den »personalhistoriske teaterhistorie« – skræmt af danske eksempler er det lærerigt i denne bog at se personalhistorien som det bærende i en teaterhistorisk fremstilling, der kan anbefales til mange danskes bevågenhed. For personalhistorikeren vil måske ikke mindst det lille leksikalske afsnit sidst i bogen over skuespillere og teaterledere (pag. 326–334) være af interesse. Måske havde det haft interesse for fru Jensson at kende en lille stambog, der har tilhørt skuespillerinden Pauline Steiner, f. Boserup, og som fortæller et og andet om dynastiet Steiner og dets omgangskreds? (nu i privateje).

Egentlige indvendinger mod bogen og dens fortrinlige noteapparat og de gode illustra-

tioner er det svært at finde – og alt falder bort, når man pag. 14 ser, hvor talentfuldt en kirkebog kan læses!

HENRIK NYROP-CHRISTENSEN

Finn Friis: Les Suisses au Danemark à travers les âges. 56 tospaltede s., ill. 4°, Lausanne 1975 (Det Danske Selskab, Kulturvet 2, Kbhvn.).

Ingen Dansker kender schweiziske Forhold saa grundigt som Forfatteren cand. polit. *Finn Friis*. Han var 1923–40 i Folkeforbundets Tjeneste i Genève, har stadig bevaret sine Forbindelser i Landet, behandler gerne i sit flittige Forfatterskab Emner med Tilknytning til Schweiz – foruden en Bog om Landet fra 1944 fortjener især at nævnes »H. C. Andersen og Schweiz«, et fortræffeligt Førstehaandsarbejde, og den ypperlige Afhandling om Thorvaldsens Løve i Luzern. Som Forløber for et større Værk kommer nu det foreliggende Skrift, rigt illustreret – 70 Billeder! – med et udsøgt Billedmateriale og forsynet med et bibliografisk Noteapparat, der viser, at Forf. har kulegravet sit Stof; intet har undgaaet hans Opmærksomhed.

Forbindelserne mellem Danmark og Schweiz har vel ikke været af de betydeligste og frugtbareste, men der er dog adskilligt interessant at berette om de mere end 100 Personer, der omtales. Her fortælles om Officerer, Statsmænd, Videnskabsmænd, store Handelsfolk, men ogsaa Landbrugere, Konditorer og Restauratører; der sluttes af med Kapitler om schweiziske Foreninger i København og om Konsuler og Gesandter, efter at diplomatiske Forbindelser var blevet etablerede. Bogen har altsaa Karakter af en Haandbog, og som saadan har den betydelig personalhistorisk Interesse.

Den handler baade om de Schweizere, der slog sig ned i Landet, for bestandig eller for kortere og længere Tid, og om dem, der kun har været Gæster paa en kortere Visit. Ældst er et Besøg 1672–73 af en vis Jean-Antoine Tribolet. Men Hovedinteressen knytter sig til Perioden fra Frederik V.s Tronbestigelse og langt ned i Frederik VI.s Tid. Blandt de kendteste Navne er Boghandleren Philibert, Historikeren Mallet, Christian VII.s Mentor og senere Kabinetsekretær Reverdil, Billedhuggeren Trippel, Elfenbensdrejeren Lorenz Spengel, der tillige var en betydelig Konkylolog; berømte Gæster var Præsten J. K. Lavater og Filosofen Bonstetten, Friederike Bruns Ven og Korrespondent. Endnu lever Minderne om tre af Handelens Stormænd: Reinhard Iselin, den senere Ejer af Iselingen ved Vordingborg, hvis Datter Lise som Fru Calmette har givet Navn til Liselund paa Møen med det yndige Dukkeslot; Pierre Peschier, hvis Palæ nu er Landmandsbankens Hovedsæde i Holmens Kanal, og Conrad Hauser, hvem Københavnerne skylder Hauser Plads. Glemmes maa ikke det dygtige Kuld fra Graubünden af Konditorer, Restauratører og Chokoladefabrikanter, som helt ændrede Cafélivet i Hovedstaden: Soltani, Plesch, Familien Mini, Josty, Monigatti, à Porta, Gianelli og Cloetta. Hvem husker, at en berømt Eventyrer som Sangeren, Violinisten og Komponisten Du Puy kom fra Schweiz?

Vil man vide Besked om Schweizer-Ostens Historie i Danmark eller om schweizisk Deltagelse i Udforskningen af Grønland, skal man ogsaa gaa til Friis. Den udmærkede Bog har kun en eneste Mangel: et Personregister savnes desværre.

H. TOPSØE-JENSEN

Johannes Boolsen: De taler til os. En cyklus digte. Frederikshavn 1975, 105 s., kr. 38,50.

Det er ikke almindeligt, at digtsamlinger omtales her i tidsskriftet, men det er jo heller ikke almindeligt, at slægtshistorie udgives i denne form. Der er dog ikke tale om nogen versificeret anetavle eller et langt fortællende digt om slægtens skæbne, men derimod om en samling enkeltportrætter af medlemmer af forfatterens slægt, personer som han af den ene eller anden grund føler sig særlig knyttet til eller afhængig af.

I første afdeling »De taler til os« begynder forfatteren med en tip^oldefar, Peder Koe-foed (1548–1616) og følger et par slægtslinier frem mod nutiden, uden at der dog er lagt vægt på altid at vise den genealogiske sammenhæng. Her forekommer bl.a. slægtsnavne som Gummeløs, Ell, Brøndum og Bonniér. Anden afdeling »Slægtsnavnet« er helliget familien Boolsen. Oprindelsen til navnet kendes ikke, men slægtens først kendte mand, Einer Boolsen, kan følges tilbage til Christiania omkring 1739. I tredje afsnit »Miljø og skyld« er det bagerfamilien Meisler, forfatteren har koncentreret sig om, og endelig i sidste afsnit »Slægtsarven« familien Fischer, begyndende med kleinsmed Rasmus Fischer (1692–1772) i Holbæk.

Det er en spændende og usædvanlig måde at møde en slægt på, og versene er, når de er bedst, levende og spænstige, absolut ikke tunge og højtidelige, hvad mange mindre erfarne skribenter nok ville være tilbøje til at gøre dem. Bogen kan anbefales, men efterligning må frarådes – det er trods alt kun de færreste beskåret at kunne skrive vers, der med fornøjelse kan læses af andre end dem selv.

Som en prøve fra bogen skal til slut et enkelt kort vers gengives, et vers som rummer noget meget centralt for den slægtshistoriske interesse. Det lyder:

Fra dette stoute par
vi stammer lige ned.
Om end vi glemte dem har: –
de kommer os dog ved.

Det vers kunne stå som motto i mange slægtsbøger og minde læserne om, at den historieløse er åndeligt fattigere end den, der kender fortiden og vedgår sin afhængighed af den.

HANS H. WORSØE

Lars Børge Fabricius: Træk af dansk Musiklivs Historie m.m. Omkring Etatsraad Jacob Christian Fabricius' Erindringer. 603 s. Nyt Nordisk Forlag.

Dansk musik har i sit fædreland ført en udpræget Askepot-tilværelse. Kendskabet til dens hovedkomponister og deres hovedværker (bortset fra Carl Nielsen) er forbavsende ringe. Medens der findes en rig litteratur om dansk digtning og dansk billedkunst, er dansk musikhistorie fattig både på fyldestgørende oversigtsværker og på monografier af de betydeligste komponister. Og dog står tonekunstens mestre herhjemme på ingen måde tilbage for de store indenfor digtning og billedkunst.

Bogen, der her skal omtales, er uden tvivl med sine 603 store, tættrykte sider, det mest omfangsrige bidrag til belysning af en bestemt periode indenfor dansk musikliv. En sønnesøn vil sætte sin farfar et fortjent æresminde, men har samtidig leveret en indgående skildring af musikalske stemninger og tilstande i Danmark i det 19. århundredes sidste tredjedel. Bogens hovedperson er ikke en mand i første række; det forbød hans store

beskedenhed ham, men en brændende idealist, der forenede tålmodig udholdenhed med fremragende organisatoriske evner, og som i kraft heraf på vigtige områder kom til at øve en afgørende indflydelse på sagernes forløb.

Jakob Fabricius (1840–1919) var af profession bankmand, som hans far havde været det. Da han af sygdom var forhindret i at tage studentereksamen, blev han allerede 1857 ansat i sin fødeby Århus' filial af Nationalbanken; 1861 blev han forflyttet til hovedsædet i København, avancerede gennem graderne til hovedbogholder og fik ved sin afgang 1913 etatsrådstitel. Men hans egentlige interesse var musikken. Han blev i København elev af salmekomponisten Gebauer og senere af P. Heise, og han var en produktiv komponist indenfor alle musikkens former fra symfonien og de store korværker, en opera, kammermusik, ned til solosange for én eller flere stemmer. På sine gamle dage oplevede han at se sin musik værdsat i Tyskland. Og hele livet var han samtidig den danske musiks og det danske musiklivs utrættelige og trofaste tjener.

Fabricius' varigste fortjeneste er stiftelsen af »Samfundet til udgivelse af dansk Musik«, hvis sekretær han var 1871–87, hvorefter han bestred formandsposten til sin død. I fine klaverudtog reddedes her en række repræsentative værker indenfor dansk musik fra de sidste tiår af det 18. århundrede og ned til J. P. E. Hartmann og Peter Heise, som ellers var gået en sikker forglemmelse imøde. I en ny (anden) række ændredes formålsparagraffen således, at samtidige komponister kunne få mulighed for at få publiceret sådanne arbejder, som forlæggerne ikke turde vove sig i lag med; Samfundet er virksomt den dag i dag og varetager stadig både sin aktuelle og sin historiske opgave.

Hans næste betydelige indsats var stiftelsen af »Koncertforeningen«, et vigtigt supplement til Gades meget konservative »Musikforeningen«, hvor en række nyere musikværker, danske og fremmede, for første gang præsenteredes for et dansk publikum. I modsætning til forgængeren »Euterpe«, der kun levede få år, lykkedes det at holde foreningen på benene indtil 1893, da teaterchef Fallesen med sit generelle forbud mod, at Det kgl. Teaters sangere og sangerinder medvirkede udenfor teatertjenesten ved koncerter i stadens musikforeninger, umuliggjorde koncertforeningens fortsatte virke.

Og endelig var Fabricius hovedmanden i den årelange seje kamp for at skaffe København et ordentligt koncertlokale til afløsning af Casinos store sal. Den endte foreløbig 1884 med købet af det Schimmelmansske palæ i Bredgade, men der skulle endnu gå fire bevægede år, inden indvielsen af den tilbyggede store koncertsal (1888). Palæet måtte sælges 1900 til Oddfellow-ordenen, men dets to koncertsale blev ved at fungere helt ned til vore dage. Ikke mindst i denne meget vanskelige sag viste Fabricius sin evne til med utrættelig tålmodighed og forretningsdygtighed at gennemføre det store projekt trods stadige finansielle vanskeligheder og åbenlys eller skjult modstand.

I sine første københavnsår stiftede han kammermusikforeningen »Vega«, den første i staden. Et fagligt og selskabeligt mødested for komponister og de betydeligste af de udøvende musikere blev foreningen »Fermaten«, hvis største bedrift blev den store nordiske musikfest i 1888, for hvis heldige forløb Fabricius havde sin part af æren.

Jakob Fabricius efterlod sig en selvbiografi. Sønnesønnens vældige bog er i virkeligheden en udgave af denne med en indledning og en 500 sider stor kommentar. I indledningen opridses slægtens historie. Der dvæles særligt ved dens berømteste mand, grønlandsmissionæren og zoologen, biskop Otto Fabricius, Jakobs farfar, og ved farbroderen Frederik, gamle Brice, leder af Det kgl. Biblioteks danske afdeling, viceprovst på Regensen, medstifter og højt skattet medlem af Studenterforeningen og forfatter af de tidligste studenterkomedier. Erindringerne fortsættes med yderligere oplysninger om Jakob Fabricius' liv. Derefter behandles i store kapitler »Vega«, »Samfundet til udgivelse af dansk Musik«, »Koncertforeningen«, koncertpalæets historie, selskabet »Fermaten«. Fabricius' virksomhed som komponist følger så med en detaljeret værkfortegnelse. Og tilsidst et kapitel om hans filan-

tropiske projekt til opførelse af statsboliger for arbejdere, der vakte Estrups levende interesse, men ikke kunne vinde politisk gehør i folketing og landsting.

Men forfatteren vil ikke blot skrive en bog om Jakob Fabricius. Hovedtitlen er »Træk af dansk Musikkens Historie m.m.«. Kapitlet om »Vega« behandler også Nerudas (endnu levende) kammermusikforening. Vi hører ikke blot om koncertforeningen 1874–93, men om dens forløber »Euterpe« og dens efterfølger »Dansk Koncert-Forening«. Det næsten 100 sider store afsnit om koncertpalæets historie 1884–1900 skildrer også detaljeret alle tidligere forsøg på at skaffe hovedstaden passende lokale til de store orkester- og korkoncerter.

Perioden 1870–1900, da de store gamles, Gades og Hartmanns tid gik på hæld, og en ny generation søgte at løfte arven efter dem, delvis i opposition, ikke mod den vennesæle og blide J. P. E. Hartmann, men snarere mod den myndige musikpave Niels W. Gade, indeholder bogen nye og vigtige oplysninger om. Ved siden af Fabricius er dens hovedpersoner den geniale C. F. E. Horneman (og hans norske ven Edvard Grieg), P. E. Lange-Müller og den nu glemte, ærgærrige Otto Malling. Der ligger årelange studier bag fremstillingen, til hvilken et uhyre materiale er samlet. Hver enkelthed er omhyggeligt dokumenteret med kildehenvisninger, hvor al tænkelig trykt litteratur, bøger, dagblade, tidskrifter, ja, småtryk som programmer og lejlighedsviser, er benyttet. Hertil kommer en minutøs gennemgang af utrykt stof på arkiver, biblioteker, Musikhistorisk Museum, ikke mindst hidtil utrykte breve. Bogen handler altså om adskilligt mere end om Jakob Fabricius' personlige indsats. Vi kommer tiden og dens mennesker på nærmere hold end i noget tidligere musikhistorisk arbejde. Er bogen streng at læse, for det er den, så er den også en guldgrube, som det er værd at vende tilbage til. Den er forsynet med et stort og nyt billedstof, og benyttelsen er lettet meget ved en fyldig indholdsfortegnelse og det tildels ved arkivar Hans H. Worsøes hjælp udarbejdede personregister, der fylder ikke mindre end 21 tospaltede sider.

H. TOPSØE-JENSEN

Benny Boysen: Søren Hampens saga. Et tidsbillede fra Hammerum herred, Herning 1973, 116 s.

Søren Hampen vil man forgæves søge i Dansk Biografisk Leksikon og andre opslagsværker, for han var ikke en af landets store sønner, men til gengæld lever han endnu i folkemunde på Herning kanten. Men mundtlig tradition uddør efter nogle generationer, så det er godt, at Benny Boysen med denne bog har sikret, at denne usædvanlige skikkelse ikke helt forsvinder i glemslen. Hans rigtige navn var Søren Sørensen, og han var født 17. juni 1825 på Bjødstrup mark i Gjellerup sogn. Faderen var fæstehusmand og moderen selv husmandsdatter, så barnet af dette ægteskab var født til fattigdom, nøjsomhed og slid, såmeget mere som der var to børn af mandens første ægteskab, og moderen tilmed døde, da Søren var 10 år gammel. For at gøre tragedien for den lille Søren fuldkommen, giftede faderen sig igen med det samme med en pige, der bragte 3 børn ind i den fattige familie, men døde selv kort efter af trangbrøsthed. Endnu klarede Søren sig dog tilsyneladende uden at tage skade på sin sjæl, for ved konfirmationen fik han skudsmålet: God af kundskab og opførsel. Som 24-årig blev han gift med en 15 år ældre enke, og ægteskabet har nok ikke været alt for »lykkeligt« (for at bruge et noget misvisende, moderne udtryk) for Søren behandlede konen brutalt og begyndte selv at drikke. Efter hendes død i 1856 begyndte nedturen af skrâplanet for alvor, og heller ikke et nyt ægteskab kunne redde ham. Søren Hampens liv blev dramatisk: udvandring

til Amerika og hjemkomst igen, klammeri med gendarmene, falskmøntneri, en morderske i huset osv., hvilket altsammen fortælles levende og overalt krydret med replikker af eller om Søren Hampen i stedets dialekt. Samtidig får man et realistisk indtryk af de barske sociale vilkår, som samtiden bød en ener som Søren Hampen, og også set fra det synspunkt er bogen værd at læse. Man kan godt læse bogen uden at behøve at komme til at holde sig for næsen, selv om samtiden sagde om Søren Hampen, at »han var ikke rar å kom for nær te, han hørmest sårn!«.

HANS H. WORSØE

Chr. Degn: Die Schimmelmans im atlantischen Dreieckshandel. Neumünster 1974. 580 sider.

Det er en stort anlagt opgave, Kielerhistorikeren Christian Degn har påtaget sig. Den er også mere omfattende, end titlen fortæller. I centrum står de to berømte danske statsmænd H. C. og Ernst Schimmelman i deres roller som private forretningsmænd, som deltagere i den atlantiske trekantshandel. Men ikke kun for deres egen skyld. Som hørende til de største plantage- og slavcejere i Vestindien tages deres historie som udgangspunkt for en beskrivelse af den vestindiske kolonisering i bredere forstand.

De vestindiske øer var kønne af natur, men i øvrigt karrige på naturrigdomme. De kunne bedst udnyttes gennem intensiv plantagedrift af sukkerrør, men det betød rovdrift på jord og arbejdskraft, dvs. slaver. Slavernes dødsrater lå næsten konstant over fødselsraterne, og stadige tilførsler fra Afrika var nødvendige. Rørsukkeret og biproduktet rom gik til Europa, hvorfra man til gengæld udførte geværer, brændevin, tøj og andet, som var i kurs hos de afrikanske høvdinge, som leverede, dvs. fangede slaverne.

De forskellige led i denne trekantshandel skulle ifølge de herskende merkantilistiske principper helst være på nationens hænder. Det vil foruden kolonier og plantager sige skibe til transport, støttepunkter på Afrikas »slavekyst« og fabrikker i hjemlandet, der kunne fremstille eksportartiklerne. Staten, de privilegerede handelskompagnier og private trak her på samme hammel, og der var for datiden intet unaturligt i, at finanstalenter som f.eks. H. C. Schimmelman brugte deres gaver på såvel statens, kompagniernes som deres egne foretagender.

Bagsiden af den koloniale medalje viste sig efterhånden. Der var problemer med rentabiliteten. Både sorte og hvide døde i stort tal såvel under transporten som derude (det havde været interessant også at se fødsels- og dødsrater for de hvide kolonialister), og jorden blev mere og mere udpint.

Hertil kom de vældige humanitære og moralske problemer omkring slaveri og slavehandel. En umiddelbar lindring af nød og trøst i sjælesorg ydede de forskellige kirker. På de danske øer var de selvopofrende, pietistiske Herrnhuterbrødres indsats i den hen-seende bemærkelsesværdig. Denne missions grå, men gribende historie er indvævet i den øvrige fremstilling.

Kampen mellem dem, der anså de farvede for at være ligeberettigede mennesker og derfor ønskede at give dem ligestilling, og dem, der mente, at de var skabt til en underordnet status, og det var ofte kampen mellem idealister i Europa og hvide kolonialister, blev som bekendt lang og hård, og vejen frem til ophævelse af slavehandel, slaveri og endelig af kolonistyret både pinlig og pinagtig. Forfatteren behandler grundigt både den internationale og den danske debat, og fører for Danmarks vedkommende afviklingshistorien helt op til 1917, da vi igen kunne trække vejret lettere.

Men tilbage til Schimmelman'erne. Historien begynder med borgersønnen fra Preus-

sen, H. C. Schimmelmann, der en dag i 1744 efter et overfald sad tilbage på landevejen, berøvet alt hvad han ejede. Og netop det er måske en »historie«, en legende, der skal tilsløre en mindre glørværdig periode i hans liv. Men herefter svigtede lykkestjernen ikke den ærgerrige og i hvert fald på økonomiske sager usædvanligt begavede unge mand. Mindre end 40 år gammel stod der en sådan nimbus om hans navn, at konger kappedes om hans gunst. Det blev forunderligt nok den danske Frederik 5., der fik held til at knytte Schimmelmann til sit land. Men ikke gratis. En ministertitel og en ophøjelse i adelsstanden som baron (senere blev han lensgreve) måtte til.

I Danmark opbyggede H. C. S. med en utrolig foretagsomhed sit forretningsimperium. Han købte godserne Ahrensburg og Wandsbek i Holsten og Lindenberg i Nørrejylland og opmuntrede her til brænding af brændevin og produktion af kattun m.m. Han købte plantager i Vestindien og et sukkerraffinaderi i København, han erhvervede sig en geværfabrik i Hellebæk, den eneste i det danske rige, han var indehaver af flere store transportskibe og aktionær i det guinesiske handelskompagni, der ledede den danske virksomhed i Afrika. I alle trekantshandelens faser var han således med, og han magtede ved hjælp af dygtige folk, en omhyggelig kontrol, en aldrig svigtende næse for de økonomiske realiteter at gøre de mange aktiviteter rentable. Da han døde i 1782 beløb hans formue sig efter samtidens vurderinger til omkring 5 mill. rigsdaler, næst kongen var han formentlig landets rigeste mand.

Til det ømtålelige spørgsmål, om H. C. S. havde udnyttet sin stilling som leder af statens finanser til gevinst for sine private gøremål, tager forfatteren stort set ikke stilling. Her afventer han, lidt skuffende, nærmere undersøgelser, vel nok først og fremmest J. O. Bro-Jørgensens (s. 92 og 540). Efter læsningen står tilbage hovedindtrykket af en mand, der i hvert fald i sin tid i Danmark var en vederhæftig og velmenende, om end noget forfængelig natur, en ret ukompliceret mand, der havde formet sin tilværelse efter sit eget hoved, og som formentlig følte, at de foretagender, der skaffede ham så umådelige rigdomme, også var hans undergivne og samfundet til gavn.

For sønnen Ernst Schimmelmann var situationen en ganske anden. Han fik ikke muligheden for at forme sin tilværelse. Som ældste søn var han prædestineret til at gå i faderens fodspor, og faderen havde på dette punkt som på alle andre overladt mindst muligt til tilfældet. På sin ungdoms dannelsesrejser havde E. S. stiftet bekendtskab med Rousseau og Schiller og den tidlige romantik overhovedet og havde følt en inderlig forbundethed med de tanker og ideer, de repræsenterede. Han skrev selv lidt ubehjælpssomme, men følsomme digte, og følte sig helt naturligt hjemme mellem unge danske skønånder og reformvenner.

Midt i trediverne var han, da faderen døde og efterlod ham administrationen af de Schimmelmannske foretagender (der blev gjort til et fideikommiss mellem de 5 arvinger) og snart efter også statens økonomiske lederskab i form af kommerce- og finansministerposterne. En vældig byrde at få lagt på sig. Men Ernst Schimmelmann bar den, nok med mindre held end faderen, men tiden var også en anden. Konjunkturerne blev ringere, og Danmark kunne ikke opretholde den gyldne neutralitet.

Hans genvordigheder på finansministerposten er velkendte, problemerne med at styre firmaet under hensyntagen til de øvrige arvinger var næppe meget mindre, men til gengæld knap så kendte, og i dem får vi her et indblik. Der var problemer med behandlingen af slaverne, der var problemer med plantagebestyrerne. Der var problemer med rentabiliteten. For årene 1803–32 foreligger en række generalforsamlingsberetninger, der viser overskud og underskud for fideikommiss'ets forskellige aktiver. Tørke, krig og pengeforringelser giver en ujævn kurve. Den faldende tendens er dog klar.

Hvad der især har interesseret forfatteren, er den konflikt, der måtte udspille sig i E. S.'s sind, konflikten mellem idealisten og forretningsmanden. Kunne den, der erklæret

troede på lighed og frihed for alle mennesker, virkelig fungere som slavehandler og slaveholder. Burde han have opgivet at forene det uforenelige og have tonet rent flag på en af siderne, eller havde han faktisk taget parti for økonomien og indflydelsen og kun på skrømt bevaret sine idealer. Nogle vil sikkert mene det. Forfatteren gør det ikke. Frem af bogens sider træder en mand, der aldrig opgav at gøre det umulige, en mand, for hvem idealerne altid havde forrang, men som ikke svigtede sin pligt. Desillusionerende og tragisk må det have været at se, hvad der kom ud af det, men så meget mere heroisk har kampen været.

Det blev i sandhed de små skridts vej. E. S. var formentlig én af de allerførste slaveforkæmpere blandt slaveejerne, og det var hans fortjeneste, at Danmark i 1792 som det første land udstedte en lov om ophævelse af slavehandel, men det var også hans tragedie, at man egentlig ikke kunne realisere den før 1807, da England fulgte trop. Afskaffelsen af slaveriet skete først og nødtvungent længe efter E. S.'s død (1848). Inden for fideikommiss'et gav han tidligt udtryk for, at slaverne burde have andel i den merværdi, de frembragte, en revolutionerende tanke, men han måtte stille sig tilfreds med, at slaverne på de Schimmelmanske plantager var blandt de bedst behandlede. Flere gange, i dårlige år, fik han medarvingerne med til at give afkald på fortjeneste, for at negrenes forhold kunne forbedres.

Kampen mellem »gevinst og samvittighed« (bogens undertitel) er bogens centrale tema, og først og fremmest møntet på Ernst Schimmelmann. Det må dog også nævnes, at vi træffer mange andre personer i bogen (registret har 8–900 navne). Det er medlemmer af den Schimmelmanske familie, f.eks. det interessante ægtepar Frits og Julia Rewentlow (E. S.'s søster), det er missionærer, embedsmænd, slavehandlere, slaveforkæmpere og også enkelte negre, der var trådt ud af anonymitetens rækker. Den danske guvernør i Vestindien 1827–48, Peter von Scholten, der i udpræget grad kom til at tegne en periode, og hvis sidste embedshandling blev under tumultuariske omstændigheder at proklamere negrenes frihed, vies således en særlig opmærksomhed.

I det hele taget er bogen i høj grad holdt på et »personligt« plan. Forfatteren skriver ikke abstrakt og teoretisk om tingene og personerne. Han fører os tæt ind på de agerende og lader dem selv komme til orde gennem en udstrakt brug af citater. Det er der kommet en interessant og letlæselig bog ud af (trods dens 5–600 tæt beskrevne sider). Men metoden har også sine svagheder. Selv om fremstillingen hviler på et meget stort kilde-materiale (og en omfattende, for en stor del dansk litteratur), føler man, at et og andet spørgsmål, som kilderne måske ikke umiddelbart lægger op til, kunne være stillet mere indtrængende. Men det har ikke været forfatterens hensigt at levere punktanalyser, men derimod på en indlevet og engagerende måde at fortælle det koloniale eventyr med de tysk-danske Schimmelmann'er i hovedrollerne.

Det er en meget smuk bog med mange og tidsrigtige illustrationer, tegninger, farvebilleder og facsimiler (men desværre oftest uden kildeangivelser). Den er skrevet på et for en dansker behageligt tysk og repræsenterer for et tysk publikum den første samlede fremstilling af de vestindiske koloniers historie.

HARRY CHRISTENSEN

Manfred Spliedt: Sådan en dum knægt. Gyldendal 1975, 192 sider.

Forfatteren, Manfred Spliedt, er født i Haderslev i 1928 og var altså 12 år i 1940. Han er søn af en indvandret holstener, mekaniker Friedrich Spliedt, der stammede fra Elms-horn og stadig var tysk statsborger. Faderen havde først i tyverne været kommunistisk

orienteret, men var i midten af trediveerne begyndt at interessere sig for Hitler. Hans brødre levede endnu i Elmshorn, var stadig kommunister og havde siddet i koncentrationslejr. Moderen, Luise Marie Boysen, var haderslever og tilhørte en familie, som talte danske og hjemmetyskere i sine rækker. Hendes far, snedker Christian Frederik Boysen, der var død allerede i 1911, og som af familien betegnes som keredansk, har ikke kunnet øve megen indflydelse på sin datter, som ved hans død kun var 10 år gammel. Det blev derfor hendes mor, den tysksindede vaskeriejer Caroline Boysen, født Reise, som kom til at præge datterens udvikling, der blev af en sådan karakter, at hun må betegnes som hjemmetysker. Sproget i Spliedts hjem var da også tysk, men Manfred har selvfølgelig også talt sønderjysk.

Bogen falder i to dele, hvoraf første del omfatter besættelsens første fire år og udspringer i Haderslev, medens anden del fortæller om forfatterens oplevelser i Kiel, da han som tysk statsborger delvis frivilligt tog til Kiel for at blive uddannet som håndværker. Det er klart, at det først og fremmest er første del, som har interesse for den danske læser. Også anden del, der fortæller træk fra det til sidst næsten helt udbombede Kiel, men også oplivende om gode menneskelige egenskaber hos mange, som færdedes blandt naziregimets sadistiske bødler, er værd at læse.

Spliedts fremstilling viser, at han stammer fra et tysksindet hjem og er selvfølgelig præget heraf, selv om han har været under påvirkning fra dansksindede slægtninge, og Haderslev for ham som tolvårig i 1940 var en dansk by. Han benytter betegnelsen sønderjyde om alle i Sønderjylland hjemmehørende personer. Det vil ikke blive accepteret og ville da slet ikke i 1930-40'erne. En sønderjyde er en dansksindet person, der er født i Sønderjylland. De tysksindede indfødte er hjemmetyskere, selv kalder de sig nordslesvigere. Navnet Sønderjylland har aldrig været anerkendt fra tysk side og var forbudt under prusserstyret.

Det klinger derfor mærkeligt i danske øren, når bogen tilegnes »741 sønderjyder, som blev jaget i døden af det tyske mindretal«. Selv om jeg ikke skal tage nazikoryfæerne i forsvar, vil jeg dog mene, at en meget stor del af de 2200 hjemmetyskere, der meldte sig frivilligt, og derfor også af de 741, har meldt sig i begejstring for Hitlers Tyskland, og at der kun for en dels vedkommende – de helt unge – kan være tale om, at det var den hjemlige propagandamaskine, som mere eller mindre frivilligt fik dem til at gå med. Her er ansvaret også meget tyngende, ikke mindst, når det er tale om unge under 18 år, som imod deres forældres ønske fulgte propagandaen om at kæmpe »für den Führer«. Forøvrigt var der mange hjemmetyskere, der klarede sig som »Zeitfreiwillig«. De kunne da nøjes med at lege soldater om søndagen, men tilkendegav faktisk samtidig, at de i påkommende tilfælde var parate til at gribe til våben imod deres danske landsmænd.

»Sådan en dum knægt« må ses som forfatterens personlige opgør med drengeårenes urimelige oplevelser og skolens kadaverdisciplin, som nok har kunnet få en dreng til at reagere og at reagere stærkt. Det forstås man så udmærket, når man selv i fire år som 6-10 års dreng har oplevet noget lignende. Spliedt skriver blandt andet om skolen, at »også Haderslev kommunale skolevæsenes tysksprogede afdeling blev brugt som et villigt redskab til at præparere os til den blodige død i Sovjetrusland. Jeg mindes med gru Friedrichschule i Nørregade. Mit ophold falder sammen med krigens begyndelse i 1939 og ender i påsken 1944, da man med løgne fik overtalt min mor til at sende mig til bomberne i Kiel, hvor atmosfæren dog var mere ægte end i de lumre skoleklasser med nazistiske lærere, som bjæffede, og ikke-nazistiske lærere, som tav.« Men når Spliedt angriber en lærerinde, der ikke var nazist, og som han selv oplyser indirekte viikede afbalancerende, kan det kun undre, at hun med navns nævnelse skal hænges ud, medens den sadistiske »sønderjyske Schahrführer« fra Kiel kun omtales anonymt.

Der har hersket store standsforskelte i det tyske mindretals rækker. Det velhavende

borgerskab, storkøbmandene og akademikerne, var de dominerende i tyskernes samlingssted Borgerforeningen. Det var også overklassens unge, som dominerede i Deutsche Jungenschaft Nordschleswig, hvor Manfreds mindreværdskompleks kom stærkt til udtryk på grund af hans mangelfulde uniformering, der var så afgørende også for denne nord-slesvigske del af »Hitler-Jugend«. Hans skildring viser, at lederne har ligget på maven for og efterberet nazismens værste uhyrligheder som eksercits og kadaverdisciplin.

Når Spliedt mener, at det navnligt var i disse borgerlige kredse, nazismen var fremherskende, er det ikke helt rigtigt. Der fandtes mange småhåndværkere og arbejdere, som fuldt og helt fulgte nazismen. De, der som socialdemokrater faldt fra de tyske rækker, gjorde det i løbet af 1940, såfremt de da ikke allerede var gået ind i det danske socialdemokrati i årene efter 1933, efterhånden som de blev klare over nazismens virkelige velsignelse. Selv om Spliedts mor og far hørte til i de mindre håndværkerkredse, lod de drengen gå i den af nazismen stærkt prægede tyske kommuneskole, og selv om de måske som tyske statsborgere har følt sig tvunget dertil, synes bogen ikke at godtgøre, at de har taget afstand fra nazismen.

Forfatteren håner i sine angreb på ledende hjemmetyskere en læge, der som frivillig havde deltaget i første verdenskrig og fået »Ehka«, jernkorset, som han bar ved passende lejligheder. Dette angreb synes dog malplaceret, idet jernkorset kun havde den forbindelse med nazismen, at det var den eneste dekoration, Hitler bar. Mange danske, også danske arbejdere, har fået jernkorset, der ikke var så sjældent. Danskerne bar det ganske vist ikke, men de mere fremtrædende vedkendte sig det i Blå Bog. De havde da også fået det for deltagelse i en krig, som de var tvunget med i, fordi de ønskede retten til at blive i deres hjemstavn, så hvorfor skulle en hjemmetysker ikke bære det?

Spliedts bog er i sin helhed et angreb på hele det tyske mindretal for den skyld, det har påtaget sig ved efter kapitulationen at fastslå, at det ikke skelnede mellem belastede og ikke belastede personer. Men mon ikke denne beslutning set med danske øjne i virkeligheden var lykkelig, mon ikke den Fårhus-mentalitet, som kom til udtryk, har været med til at gøre det lettere for de mange, som vitterligt i årene efter 1945 sagde stop til hjemmetyskeriet og sendte deres børn i dansk skole og også på anden måde sagde ja til det danske, mon ikke hjemmetyskerne i dag havde stået stærkere, hvis de havde ladet de »belastede« holde sig i baggrunden, det ved vi ikke, men der er ting, som kan tyde på det.

Et lille træk fra bogen fortjener at fremdrages. En tysk »Gefreiter«, som Manfred oversatte dagbladet Dannevirkes artikler for, konstaterede, at avisen ikke var tyskvenlig. Bladet skrev, at tyskerne hilste med deres »sædvanlige hilsen«, havde avisen været tyskvenlig, ville den have skrevet med den tyske hilsen, mente »Gefreiteren« og fandt, at det var vidunderligt, hvor avisen forstod at holde afstand, og fra nu af læste Manfred Dannevirke med andre øjne.

Et par småfejl skal rettes. Den omtalte pølsemand hed ikke Lønborg, men Lyngdorff, Svend Wævers biograf hed ikke Kinopalæet, men Kosmorama, og det var ikke brandstifteren Biester, der var skyld i maleriet Fuglsangs brand den 5. august 1933; han optrådte først på arenaen i 1937 og 1938. Det er heller ikke korrekt, at sorte sørgearmbind endnu bruges i Sønderjylland, de er for længst forsvundet, og i danske kredse var de i alt fald i Haderslev gået af mode før 1940.

Selv om anmelderen er kritisk over for forskellige ting, og der også kunne fremdrages andet, som kunne give anledning til kritik, skal det sammenfattende siges, at det er på tide og også godt, at en sådan bog nu foreligger, så sider af besættelsestidens historie også kan blive belyst fra hjemmetysk side. Ganske vist er det en forfatter, der vel hørte hjemme i hjemmetyskernes rækker, men som allerede i skoletiden havde øje for, at der var forskel på de private tyske skoler og de tyske kommunale skoler, hvor Spliedt me-

ner, at flertallet havde Sønderjyllands to muligheder i sig, det der med et nyt udtryk fra tysk side er kaldt »Zweiströmigkeit«. Det har været tilfældet for Spliedts eget vedkommende, og han har da også taget konsekvensen heraf.

Spliedt er samtidig en god fortæller og fremdrager mange småtræk fra de begivenhedsrige år i Haderslev bys omskiftelige historie. Lad denne omtale af hans bog slutte med et billede fra de bevægede majdage i 1945: »Langsomt kom en sort rustvogn med sølvdekoration og de sorte heste med de sorte dækkere slæbende forbi domkirken og med kusken højt oppe. På rustvognen den pauvre kiste med en flygtning, der havde udåndet i Haderslev. Bag rustvognen en lille skrabet klædt flygtningeskare og pastor Hans Rohlfs fra den tyske frimenighed, der dag efter dag gjorde sit tunge arbejde. Duknakket skred de gennem menneskemængden og de i rødt og hvidt badede husrækker. Et lille fattigt følge. Tavse danskere med blottede hoveder. Med sænket blik slæbte de sig langsomt op ad bakken forbi domkirken og til tider med angstfulde øjekast ud mod siderne. I det fjerne lød de første begejstrede velkomstråb til briterne.«

OLAV CHRISTENSEN

Lise Julie Tutein: Slægten Tutein, offset, København 1975, 90 s., kr. 90,00 (henv. til forf.: Bistrupvej 38, 3460 Birkerød).

Bogen, der er udgivet af Elise Beate Tutein f. Hvidts legat og med støtte af Ada Tutein f. komtesse v. Luckers midler, er resultatet af forfatterindens mangeårige samlararbejde, i de sidste år kraftigt understøttet af hendes mand, læge Knud Haugaard. Mange kilder er blevet gennemgået, og over dem er der en kronologisk fortegnelse bag i bogen, men noget egentligt systematisk tilrettelagt slægtsbogsarbejde kan der næppe siges at have være tale om. Det bærer kildefortegnelsen også præg af, bl.a. derved, at det kronologiske går på forfatterens benyttelse af kilderne, ikke på disse selv. Den er derfor ret vanskelig at overskue, men siger til gengæld en del om forfatterens arbejde. Som så ofte før er det en ældre stamtavle i familiens besiddelse, der har sat interessen i gang, derfra er vejen gået til arkivernes og bibliotekernes materiale og undervejs er nye kilder, også i familiens eje, dukket op. Meget betegnende er der også efter bogens fremkomst kommet nyt frem, bl.a. i form af en omfattende brevsamling, som nu bliver registreret, og som måske senere kan danne grundlag for en ny bog om medlemmer af slægten Tutein. Andet stof, som tidligere har været kendt, er derimod nu forsvundet, således efterlyser forfatterinden Peter og Pauline Lucie Tuteins rejsedagbog fra 1792–93, som endnu 1930 skulle have eksisteret. Skulle nogen af tidsskriftets læsere kende noget til dens senere skæbne, er fru Tutein selvsagt meget interesseret i at høre herom.

Bogen er opsillet efter et tillempet indrykningssystem, som efter anmelderens mening ikke er alt for overskueligt, især da der savnes en oversigtstavle, men heldigvis er der personregister. Slægtens oprindelse er uklar, muligheden for at navnet kan være en videreudvikling af Thorstein, som evt. kan stamme fra en viking i Normandiet, bringes på bane. Slægtens først kendte mand er Francois Tutein. Dennes søn Pierre (I) Tutein indgik 1663 ægteskab, og det er hans oldebarn af samme navn, der 1748 kom til Danmark og blev grundlægger af den danske slægt Tutein. Bogens hovedpart er en stamtavle over denne slægt til og med dens 10. led regnet fra Pierre (I), men forfatteren nævner i forordet, at hun er i besiddelse af materiale til 11. og 12. led og til indgiftede grene med navne som Abrahamsson, Frisch, Fröhlich, Lembcke, Salicath, Willerup og Wolmer.

Bogens udseende er meget tiltalende og usædvanligt, idet der er tale om kopiering af håndskrevne manuskriptsider, der står meget tydeligt på papir af udsøgt kvalitet. Også

billedmaterialet er tiltalende, om end med hensyn til personerne sparsomt. Til gengæld nævnes, at alle indsamlede billeder er gjort tilgængelige i det kongelige biblioteks billedsamling, hvilket er meget prisværdigt. Både på dette og andre punkter kan den usædvanlige bog således efter anmelderens mening tjene andre slægtsforskere til fornøjelse og inspiration.

HANS H. WORSØE

Hans Chr. Johansen: Befolkningsudvikling og familiestruktur i det 18. århundrede. Odense University Press. 1975. 209 sider. (Odense University Studies in History and Social Sciences, bind 22). Pris: kr. 60,00 + moms.

Forfatteren, der er professor i økonomisk historie ved Odense Universitet, har i denne bog fortsat sine undersøgelser over den danske landbefolknings demografiske forhold. Tidligere undersøgelser har omfattet »Befolkningsudviklingen på landet i Danmark omkring år 1800. Belyst ved eksempler fra Rovsø herred, Randers amt« (Historie. Jyske Samlinger. Ny række. Bind IX. Pp. 85–122. 1970) og »Some Aspects of Danish Rural Population Structure in 1787« (Scandinavian Economic History Review. Bind XX. Pp. 61–70. 1972).

I kapitel 1 gives en kort oversigt over den offentlige statistik vedrørende født, døde og viede samt folketællingerne, hvorefter kapitel 2 behandler, hvorledes det indsamlede materiale er blevet anvendt og vurderet af senere forskere. Der rejser sig dog en række problemer om befolkningsudviklingen i tidligere tid, som ikke kan løses på grundlag af dette materiale, hvorfor andre undersøgelsesmetoder og andet materiale må inddrages. Kapitel 3 omhandler hovedtendenserne i den internationale diskussion om historisk demografi og de senere års fremskridt i metodologisk henseende, specielt indførelsen af den såkaldte *familierekonstitutionsmetode*, hvor kirkebøgernes og andre kilders oplysninger om enkeltpersoner sammenstilles til familier. Først ved hjælp af denne metode har det været muligt at få belyst en række problemer vedrørende befolkningsudviklingen i ældre tid. I kapitel 4 beskrives metoden nærmere.

I kapitel 5 beskrives det af forfatteren indsamlede materiale. Han har udvalgt en stikprøve omfattende 26 landsogne, hvis befolkning ved de to folketællinger i 1787 og 1801 udgjorde ca. 1 procent af den samlede landbefolkning nord for Kongeåen. For hvert af de 26 sogne er alle oplysninger i kirkebøgerne om dåb og begravelse i årene 1741–1801 og om vielser i årene 1755–1801 samt oplysningerne i folketællingslisterne fra 1787 og 1801 overført til hulkort. Herefter er der foretaget en databehandling af dette materiale, hvorved samtlige oplysninger om hver enkelt person er samlet i kronologisk orden. Dette arbejde giver anledning til en række identifikationsproblemer på grund af det ringe udvalg af fornavne og manglende slægtsnavne i landbefolkningen, men disse er løst ved en blanding af maskinel og manuel behandling af de indsamlede data.

Resultatet er blevet et materiale på ialt 65.132 personoplysninger. Efter det nævnte identifikationsarbejde kunne disse henføres til ialt 30.624 enkeltpersoner. Om 16.346 personer forekom kun en oplysning, om 8952 personer to oplysninger og herefter et stærkt aftagende antal personer med tre, fire eller flere oplysninger, dog var der 872, om hvilke der forekom 10 eller flere oplysninger. Gennemsnittet var 2,1 oplysning per person. Rekord har en person, om hvem der forekom 34 oplysninger. Materialet omfatter 3855 familiefædre, der ialt har fået 13.002 børn døbt, og til beregningerne over den ægteskabelige frugtbarhed er anvendt 251 familier, om hvilke der forelå tilstrækkeligt mange oplysninger til at en sådan beregning kunne udføres. Disse tal vil give enhver, der har foretaget genealogiske undersøgelser, et indtryk af, hvilket enormt arbejde, der er præsteret ved udarbejdelsen af dette materiale.

I kapitel 6 påvises, at stikprøven må anses for at være repræsentativ for den danske landbefolkning med hensyn til køn, alder og civilstand. Visse afvigelser med hensyn til erhvervsfordelingen skyldes snarere forskelle i klassificeringen ved den oprindelige og den nu foretagne bearbejdelse af folketællingsmaterialet. Med hensyn til kirkebøgernes oplysninger findes også en rimelig repræsentativitet af stikprøven, selv om vanskelighederne ved sammenligningen med den officielle statistik her er betydelig større.

Kapitel 7 behandler det vigtige spørgsmål om det benyttede materiales kildeværdi. Afsnittet indeholder meget af interesse for dette tidsskrifts læsere. Problemet falder i to dele, dels om kildernes oplysninger i sig selv er pålidelige, dels om kilderne er fuldstændige, dvs. om der mangler registreringer af dåb, begravelse og vielse i kirkebøgerne, og om alle personer i sognene ved folketællingstidspunktet er optaget i folketællingslisterne.

Kildernes pålidelighed er stor, idet det vises, at aldersangivelserne i folketællingerne og i kirkebøgernes dødsindførsler er nøjagtige inden for 2–3 år til hver side af den rigtige alder, men der findes dog en tendens til at opgive »runde« aldre for de ældre aldersklassers vedkommende. Ligeledes er civilstandsangivelserne behæftede med meget få fejl.

Derefter undersøger forfatteren meget grundigt forholdene omkring eventuelt manglende registreringer af dødfødte og af børn, der døde uden at være blevet døbt. Det påvises, at dødfødte formentlig i et vist omfang er udeladt af kirkebøgerne i såvel fødsels- som dødslisterne, ligesom der findes spædbørn, der er registreret som døde, uden at der findes en fødselsregistrering. Manglende aldersangivelser hindrer dog, at det er muligt at få nøjagtige tal for sidstnævnte gruppe. Ud over dette mener forfatteren, at der yderligere er sket en udeladelse på 1–2 procent af hver fødselsårgang. De samlede mangler ved dødslisterne skønnes at være 13–8 procent aftagende gennem det undersøgte tidsrum.

Herefter forsøger forfatteren at skønne over mangler ved begravelsesregistreringerne, bl.a. søges dette problem belyst ved at undersøge, hvor hyppigt samme navn forekommer to gange i listen over den enkelte families døbte børn, uden at der findes oplysning om, at det første er død i mellemtiden. (Forfatteren taler om genbrug af navne). I de benyttede folketællinger findes dette fænomen meget sjældent, men i dødslisterne forekommer det så hyppigt, at forfatteren anvender det som et mål for mangler i begravelseslisterne. De samlede mangler ved begravelseslisterne skønnes at være 16–4 procent aftagende gennem det undersøgte tidsrum.

For mange genealoger og personalhistorikere, der er vant til at arbejde med undersøgelser af enkelte slægter, vil disse tal formentlig forekomme høje, selv om alle kender tilfælde, hvor en bestemt kirkelig handling ikke kan findes i et bestemt sogns kirkebog, hvor den »burde« være. Med de her foreliggende undersøgelser fås talmæssige udtryk for, hvor omhyggelig kirkebogsføringen har været på forskellige tidspunkter. Tallene er jo naturligvis gennemsnitstal for samtlige undersøgte sogne.

I folketællingen fra 1787 finder forfatteren kun ubetydelige mangler, mens folketællingen fra 1801 ikke behandles nærmere.

Bogens kapitel 8 er på ca. 50 sider og giver en oversigt over den almindelige demografiske udvikling i stikprøvens 26 sogne med hensyn til vielse, ægteskabelig frugtbarhed og dødelighed, herunder spædbørnsdødelighed. I modsætning til det foregående afsnit vil dette og de følgende kapitler ikke blive refereret, men der skal dog gøres opmærksom på enkelte interessante iagttagelser.

I afsnittet om vielser demonstreres den meget nære sammenhæng, der i mange tilfælde i fortidens landbefolkning var mellem dødsfald i en generation og vielse og erhvervs-mulighed i næste generation (forældres død – barns vielse – udstedelse af fæstebrev).

I modsætning til undersøgelser i andre lande, specielt Frankrig, har det ikke været muligt ud fra det foreliggende materiale at finde noget klart vidnesbyrd om, at den danske landbefolkning i måleligt omfang har kunnet praktisere børnebegrænsende foranstalt-

ninger. De demografiske fakta, som udenlandske forfattere har taget til indtægt for at der forelå en aktiv børnebegrænsning, kan også tolkes på anden vis. Forfatteren henviser til, at datidens dårlige hygiejniske forhold kan have bidraget til den nedsatte frugtbarhed, der hidtil er blevet opfattet som et udtryk for børnebegrænsning (p. 114).

De sidste to kapitler omtaler erhvervs- og husstandsstrukturen i de 26 sogne.

Bogen kan anbefales til alle, der beskæftiger sig med genealogi, personalhistorie og lokalhistorie. Den er værdifuld på grund af de meget omhyggelige undersøgelser af kirkebøgernes og folketællingernes kildeværdi. Den viser tydeligt, hvilke store muligheder familierekonstitutionsmetoden giver for udforskningen af befolkningsforholdene i det 18. århundrede. Der er dog fortsat brug for undersøgelser af denne art for nærmere at kunne belyse befolkningsforholdene i forskellige egne af landet, hvor den foreliggende bog kun har kunnet antyde, at der var forskelle, fordi talmaterialet ikke var tilstrækkeligt stort.

Landets personalhistorikere og lokalhistorikere vil kunne bidrage til forskningen ved at foretage en familierekonstitution af befolkningen i deres udvalgte sogn eller sogne. I England har ikke-professionelle historikere allerede ydet vigtige bidrag til den forskning inden for historisk demografi, der foregår ved universitetet i Cambridge. Et lignende samarbejde burde kunne etableres i Danmark.

K. ALBERTSEN

David Gaunt: Family Planning and the Preindustrial Society: Some Swedish Evidence. I: Kurt Ågren m.fl.: Aristocrats, Farmers, Proletarians. Essays in Swedish Demographic History. Uppsala. 1973. Pp. 28–59. (Studia Historica Upsaliensia, bind 47).

Dette arbejde indeholder resultaterne af en familierekonstitution af befolkningen i Alskog sogn på Gotland. Undersøgelsen, som er den først publicerede af sin art i Sverige, strækker sig over tidsrummet 1745–1820. Ved hjælp af de særlige svenske *husförhörslängder* er det muligt at udføre rekonstitutionsarbejdet på et svensk materiale hurtigere og sikrere end i andre lande, ligesom procenten af komplet rekonstituerede familier bliver meget høj.

Tidligere forfattere har påpeget de lave fødselstal i den østlige del af Sverige og specielt på Gotland. Gaunt mener på grundlag af sine undersøgelser over den ægteskabelige frugtbarhed at kunne sandsynliggøre, at der har fundet en børnebegrænsning sted, idet han finder, at mellemrummene mellem fødslerne er meget lange, og at kvinderne er forholdsvis unge ved sidste barnefødsel. Disse resultater svarer til, hvad der er fundet for landbefolkningen i Frankrig og England for samme periode.

K. ALBERTSEN

Erna Lorenzen: Folks tøj i og omkring Århus ca. 1675–ca. 1850. Jysk Selskab for Historie – Universitetsforlaget i Aarhus. 1975. 615 sider. Pris: kr. 240,35.

Bogen er en doktordisputats fra Århus Universitet, hvor forfatterinden i april 1975 blev dr. phil. Den er et opgør med forestillingen om, at hver egn engang havde sin typiske folkedragt.

For at bevise at dette ikke var tilfældet har forfatterinden gennemgået godt 1000 skifter fra Århus og fra 13 godser i egnen omkring Århus fra perioden 1675–1850. I en lang række tabeller er opstillet, hvad skifterne meddeler om efterladte beklædningsgenstande.

Skifter er efter kirkebøger og folketællingslister formentlig den kilde, der benyttes mest af genealoger og personalhistorikere, men for den enkelte forsker, der kun arbejder med et begrænset antal skifter efter sine forfædre, kan det være svært at vurdere, hvad skifternes indbofortegnelser egentligt fortæller om forfædrenes placering i fortidens samfund, fordi et større sammenligningsgrundlag mangler.

Her giver Erna Lorenzens bog mulighed for at sammenligne, hvad personer fra forskellige sociale klasser til forskellige tider efterlod sig af klædningsstykker, og dermed også for at sammenligne med de skifter, som man selv beskæftiger sig med.

Alle navne på de afdøde, hvis skifter er benyttet, er angivet i bogen, således at man kan se, om en af ens egne aner indgår i materialet, (anmelderen fandt en af sine egne!), hvorved man får mulighed for at se skiftet efter vedkommende i en større sammenhæng.

K. ALBERTSEN

D. J. Steel and L. Taylor: Family History in Schools – forlaget Phillimore & Co., LTD – 180 s. – illstr. – £ 1,50.

De to senior lektorer Steel og Taylor ved »Berkshire College of Education« har forsøgt at gå nye veje i undervisningen af skolebørn i England. Deres formål er at modvirke den passivitet, der fremkaldes af massemediernes. Samtidig vil de gerne hæve historieundervisningen op fra det forholdsvist ringe stade, de mener, den har. De anfører både faglige, nationale og eksamensmæssige grunde og mener, at det er nødvendigt at indføre en ny undervisningsmåde, baseret på det behov, som børn af det 21. årh. må have.

De fastslår, at faget historie ingen mening vil have, uden at det sættes i direkte forbindelse med elevernes egne erfaringer og oplevelser, og de hævder, at den nye måde at indføre børnene i historie på, må være at lære eleverne historie baglæns, begyndende med eleverne selv – ganske som når man kører en film baglæns.

Til opnåelse af disse høje mål har de fundet »de vises sten«, nemlig familiehistorie. Thi al historieundervisning må tage sit udgangspunkt i familien, den grundlæggende samfundsmæssige enhed. De finder, at familiehistorien er det uundværlige »missing link« i denne undervisning.

Nøgternt set vil man straks spørge, om ikke forfatterne sætter forventningerne til elevernes formåen højt over det opnåelige.

Forfatterne tager deres udgangspunkt i det britiske »School Council«s vejledning om tværfagligt samarbejde og mener, at familiehistorie i sjælden grad vil være egnet som centralfag, således at undervisningen heri samtidig kan tilgodese undervisningen i modersmålet (engelsk), i drama, geografi, matematik, arvelighedslære, teknologi, fotolære, økonomi og samfundslære.

I geografi vil man beskæftige sig med korttegning af de steder, hvor forfædrene har levet og skaffe billeder fra disse steder, og man vil drive studier over disse egnes geologi, klima, vegetation osv.

Matematikundervisningen skal beskæftige sig med statistik vedrørende levealder, børnetal, ægteskabsalder m.m.

Arvelighedslæren skal tage sig af øjen- og hårfarve, venstrehåndethed og raceblanding.

Teknologien skal studere de apparater, maskiner, befordringsmidler o.lign., som forfædrene benyttede.

Fotolæren drejer sig om kopiering af gamle slægtsbilleder, og økonomiundervisningen baseres på lønninger og priser før og nu. Endelig tager samfundslæren sig af forfædrenes erhverv og deres forbindelse med sociale og kulturelle institutioner.

Set med danske øjne er man nok hermed ved at bevæge sig temmelig langt væk fra det mere centrale i familiehistorien.

For at en sådan undervisning kan gennemføres må en række lærere på skolen gå ind for sagen og aftale gennemførelsen af et undervisningsprogram. I løbet af 4 år, fra 1968 til 1972 har dette været gennemprøvet i skolerne i Berkshire, og forfatterne har udviklet, dels et »Head Line Program« egnet for alle elever og dels et »Branching Program«, der tilfredsstillende kræver om tværfagligt samarbejde. Til disse programmer er der udarbejdet henholdsvis et og flere programmer for lærerne.

Headlineprogrammet tager sit udgangspunkt i eleven og stiller spørgsmålet »Hvem er jeg?«. Eleven selv og dennes forældre danner en »basis-stamtavle« med fornødne data og suppleret med skildringer fra forældrenes barndom. Oven på denne basis bygges 3., 4. og 5. generation især med stof fra bedsteforældrenes fortælling. Disse oplysninger verificeres og kontrolleres ad anden vej. For hver generation beskrives hjemmet, beklædningen, skolen og religionen. Derudover vælges specielle forhold, der er særegne i de pågældendes liv og virke. Som »Branching Program« hertil foreslår bogen i alt 12 opgaver.

Bogen giver endvidere svar på, hvordan man arbejder med den mundtlige tradition fra både nære og fjernere slægtninge, og den vejleder i den teknik, man bør anvende i interviews, optegnelser og båndoptagelser. Dette kræver en overordentlig selvstændighed, udholdenhed og nøjagtighed hos eleverne, og det i en grad, som danske skole-elever i tilsvarende alder vil få svært ved at leve op til.

Også indsamlingen af oplysninger fra familie-arkivalier er vigtig. Her nævnes breve, dagbøger, attester af mange slags, ansøgninger, anbefalinger, soldaterpapirer samt husholdnings- og forretningsregnskaber. Sådanne sager afskrives, kopieres eller lånes om muligt med på skolen til brug for undervisningen.

Videre bringer bogen en omtale af, hvor afgørende det er for succes i arbejdet, at indsamlingen af billeder giver godt resultat. Læreren hjælper til med identifikation. I forbindelse hermed bringer bogen et lille afsnit om fotografiets historie og teknik samt et nyttigt skema udformet som en vejledning i vurdering af et fotografi.

England har aviser meget længere tilbage i tiden end Danmark, men oversigten over, hvad stof der kan hentes her, kan ikke imponere os. Så henvises der også til magasiner, kataloger, adressebøger, medlemsblade og programmer; men stoffet herfra finder dog mest anvendelse i den tværfaglige undervisning. Der henvises endvidere til bibliotekernes lokalhistoriske samlinger, som kommer nærmest til det vi i Danmark kalder lokalhistoriske arkiver. Det havde været af interesse, om forfatterne havde fortalt noget mere om den slægtshistoriske nytte af disse samlinger.

I alle skoler, hvor man har arbejdet med familiehistorie, har man lavet »klassens museum« bestående af gamle familieting af enhver slags. Forud for indsamlingen af disse sager har der været udsendt tilmeldingssedler til hvert hjem. I nogle tilfælde har man afholdt udstillinger af familiehistoriske ting i almindelighed, i andre tilfælde har det været specialudstillinger om bestemte emner, som eleverne har arbejdet med. Ofte har det lokale museum været medvirkende ved udstillingerne, og disse har været kombineret med elevbesøg i museet. For hver udstilling har man udarbejdet et kartotek med beskrivelse af de enkelte genstande. »Klassens museum« har været forevist for alle skolens elever og også for forældrene. I fortsættelse af disse aktiviteter får eleverne lejlighed til at arbejde med egentlige arkivalier. Man begynder med skolens eget arkiv og ser, hvilke bidrag til familiehistorien, der kan findes i forsømmelsesprotokoller, indskrivningsprotokoller, vidnesbyrd, gamle stilebøger, skolebilleder osv.

Så er grundlaget lagt for videregående genealogiske studier i arkiverne. Forud for sådanne arkivbesøg vejledes eleverne i metoder og planlægning af undersøgelserne suppleret med en gennemgang af de arkivalier, der har betydning for familiehistorien.

Bogen er udsendt efter at den familiehistoriske arbejdsform har været gennemprøvet i forskellige skoler og klasser. Man har derved fået erfaringer med elever i alderen 7–9 år, 9–11 år, 11–12 år og 13–14 år i klasser med 30–40 elever pr. klasse. Ofte har parallelklasser arbejdet samtidigt, så ialt henimod 120 elever på skolen har været med i projektet.

Det er af værdi at læse de referater, som lærerne, der har arbejdet med projektet har givet. Det drejer sig om arbejdets forløb på 5 skoler med tilsammen 10 projekter, gennemført i årene 1968–72. På grundlag af de erfaringer, der her er gjort, når forfatterne til den konklusion, at familiehistorie er en hovedhjørnesten i den tværfaglige undervisning.

Vi må nok sige, at denne form for familiehistorie ikke kan praktiseres i danske skoler. Undervisningens ordning i de to lande er så forskellig, at det ikke lader sig gøre. Alligevel er der mange gode ideer at hente i det engelske projekt, især for skoler der gennemfører feature-arrangementer. Der vil også være mulighed for at tage emnet op inden for historieundervisningen, hvor historie kan tilvælges som fag i 8–10 skoleår. Men dette kræver en lærer med stor indsigt i slægtsforskning, og dem er der ikke overdrevent mange af i skolerne.

A. STRANGE NIELSEN

Torben Glahn: Soranerbiografier 1747–1800, 128 sider, udgivet af Soransk Samfund oktober 1975. Pris 75 kr.

Sorø Akademi kan med rette være stolt af de genealoger der er opfostret ved den stille sø. Rækken af navne som Hiorth-Lorenzen, J. Vahl, Poul Hennings, H. G. Olrik og Aage Dahl er blevet forøget med *Torben Glahn* den tidligere overbibliotekar fra Flensborg, som nu efter mange års arbejde sender sine første Soraner-biografier ud i verden. Rammen for værket er en biografering af overhofmestre, professorer, lærere, akademister samt disses hovmestre og endelig også en lille gruppe privatister – alle sammen folk der var tilknyttet 2. ridderlige Akademi i Sorø.

Bogen er sober og grundig og fejl i årstal m.v. er få og vanskelige at finde. Torben Glahns mål har været at få værket så komplet som muligt og desuden at skaffe billeder af så mange af de biograferede som muligt. Det første må siges at være nået med rimelig sikkerhed, når man ser på de mange kilder, der har været til rådighed, og hvor krydsrevisionen syntes at eliminere enhver fejl. Det må derfor skyldes en fantastisk tilfældighed, at en enkelt Akademist har unddraget sig Glahn's opmærksomhed. I Worm's lexicon, bind 3 pag. 290 står at læse:

»Christoffer Andersen Blix Hammer . . . læste ved Sorø Akademi, hvorfra han som den første efter aflagt publice examen er blevet dimitteret med Grev Reuss' Testimonio publico den 9. august 1748«.

Med hensyn til billedmaterialet ligger det noget anderledes, idet mulighederne for at finde flere billeder ikke er helt udnyttet. Jeg har foreløbig fundet yderligere 9 billeder, hvoraf det ene er en buste forestillende Tyge Jesper Rothe (af Thorvaldsen) som i øvrigt står på Sorø Kunstmuseum (!).

Bogen er en god anledning til at omtale det evigt tilbagevendende problem, at alt for få ved, hvad andre indenfor personalhistorien beskæftiger sig med. For ca. 1½ år siden blev jeg gjort opmærksom på, at Torben Glahn havde denne sin bog klar til trykning, og på det tidspunkt havde jeg selv en meget stor del af det samme materiale klargjort, og jeg kunne derfor med sindsro lægge mit materiale ad acta. Lad det være sagt, at glæden ved det arbejde, jeg havde gjort, ikke blev taget fra mig, men tiden kunne være brugt anderledes. Vi har det årlige skrift »Hvem forsker hvad?« og man kunne ønske, at der

blev gjort en extra indsats ved henvendelse til arkivbesøgende med opfordring til at publicere, hvad de egentlig arbejder med.

Det forlyder, at Torben Glahn allerede er langt fremme med Soraner-Biografier fra det 1. ridderlige Akademi. Til den tid kunne det være ønskeligt om han lod os få et komplet samlet personregister for begge bøger, et register der ikke blot som nu angiver de biograferede, men som medtager samtlige personer i bøgerne.

ERIK SANDERS

Tage Kaarsted: Ove Rode – en politiker bliver til. Universitetsforlaget i Århus 1963. 222 sider ill.

Tage Kaarsted: Ove Rode som partipolitiker. Århus 1971. 263 sider ill.

At Ove Rode er et af de store navne inden for såvel dansk pressehistorie som politik turde være velkendt, og Tage Kaarsteds biografi konsoliderer yderligere denne opfattelse.

Forfatteren støtter sin skildring på et hidtil utilgængeligt arkivmateriale, herunder Rodes privatarkiv.

Man følger Rode gennem opvæksten i et økonomisk velstillet miljø. Faderen dr. phil. Gotfred Rode, var en idealistisk litterat – ikke altid lige jordnær og med melankolske anlæg. Moderen, datter af Orla Lehmann, var også i besiddelse af megen intellekt, men langt friere i sin optræden. Moderen var dertil 16 år yngre end manden, og efterhånden gled ægtefællerne fra hinanden, så ægteskabet blev opløst i 1877. Allerede året efter døde faderen som en knækket mand, og moderen vendte tilbage til de 2 sønner, Ove og Helge, for året efter at gifte sig med den norske litterat Erik Vullum.

Ove Rode voksede således op i Norge i en politisk brydningstid. 1886 vendte han tilbage til Danmark og gik ind i journalistik. Efter at have været medarbejder ved Politiken startede han ugebladet »Piraten«, som dog kun fik kort levetid, derefter dagbladet »København«, som han var medejer af til 1892, hvorefter han gik tilbage til Politiken.

Man følger hans videre udvikling i det politiske liv, som borgerrepræsentant, folketingsmand og indenrigsminister i Zahles 2. radikale ministerium 1913. Herunder også vigtige bidrag til såvel venstres som det radikale venstres historie samt hans mangeårige kamp mod Alberti.

En såre velskrevet biografi, som tillige indeholder megen presse- og partihistorie, og støttet af mange kildehenvisninger. De mange illustrationer, bl.a. karikaturtegninger, gør den yderligere charmerende og let tilgængelig.

SVEN HOUMØLLER

REGISTER

VED CHRISTIAN A. IUUL

Personerne anføres som hovedregel på deres slægtsnavn, et sådant, der ikke er opstået alene ved at sætte »sen« til faderens fornavn. Denne skik varer for landboernes vedkommende til ca. 1828, jfr. forordn. af 30. maj s. å. Først et sådant slægtsnavn ikke, anbringes vedkommende på fadersnavnet eller bliver eventuelt at udelade, når han ikke i teksten er nærmere bestemt.

Desuden udelades de personers navne, om hvem intet af videre betydning siges i teksten, f.eks. førere for hærafdelinger, konger og andre, i hvis tjeneste de i teksten nævnte personer står, forfattere, hvis værker citeres osv.

Kvinder anbringes som hovedregel på deres pigenavn, kun undtagelsesvis tillige på mandens navn og i så fald med henvisning fra pigenavnet; er dette ikke noget egentligt slægtsnavn, bliver det eventuelt at udelade.

Er navnene latiniserede, bibeholdes denne form i registret, medmindre teksten oplyser, hvorledes de skal gives på dansk.

Nævnes en person flere gange på samme side, antydes det, hvor sådant anses fornødent, i registret ved et mindre tal foroven, til højre for sidetallet.

Fyrster sættes på deres navn, ikke på landets, medmindre dette anses mest praktisk, da tillige derpå.

Sammensatte efternavne, f.eks. Lente-Adler, sættes på første dels begyndelsesbogstav, altså i det nævnte tilfælde på L.

Partikler som von, de, des, de la, zum osv. ses der bort fra; eks. des Vignes sættes under V.

De efter spansk skik sammensatte efternavne (moderens slægtsnavn tilføjet efter faderens) anbringes under det første led.

Lokaliteter og institutioner, hvor om teksten har bemærkninger af særlig betydning, er optaget i registret.

Småsykker og anmeldelser er fra 16. række optaget i registret.

Abrahamsen, Werner Hans Frederik, officer, forfatter, 203.

Achen, Sven Tito, redaktør, 82f.

Agerskov, Kristian, toldinspektør, 171. – Kristian Petersen, deputeret, 171.

Ahlmann, J. C., 203.

Albeck, Emil, seminarieforstander, 23.

Alberti, P. A., minister, 222.

Albertsen, L. L., professor, 202.

Alexandersen, Jens, daglejer, 197.

Alfsøn, Oluf, underfoged, 60.

Anchersen, Søren, sognepræst, 122.

Andersdatter, Else Kirstine, g. Alexander Jensen, 197.

Andersen, Axel, lektor, 80. – Christen, landinspektør, medforstander, 2. – Christiane Johanne, g. Outzen, 43. – Hans Christian, digter, 17. – Niels Peder Karl, skoledirektør, 3.

Andersøn, Giord, justitsråd, 60, 98.

Andreassen, Janus, seminarieforstander, sognepræst, 14f.

Andresen, Jacob H., præst, 7.

Anker, Øyvind, teaterhistoriker, 204.

Ansgar, missionær, 202.

Ansteinsson, Eli, teaterhistoriker, 204.

Appuhn, Horst, kunsthistoriker, 202.

Arctander, Hans Nikolai, amtmænd, 171.

Arvin, Georg Julius, rektor, 28.

Asschenfeldt-Hansen, Carl Christian Julius, forstander, sognepræst, 15.

Axelsen, Hans, grenader, 115.

Bager, Peder Jacobsen, degn, 198.

Bagge, Karen Dorothea, overbestyrerinde, 26.

Baggesen, Jens, digter, 202f.

- Bahnsen, Christian August, seminariefors­tan­der, 23.
- Bakke, Hilda S., g. Voigt, 111.
- Balle, Holger Johannes, præst, 32f. – Nicolai Edinger, sognepræst, 31. – Nicolai Edinger, seminariefors­tan­der, 30. – Nikolaj Frederik Severin, provst, 31.
- Bang, Catrina Jørgensdtr., g. Møller, 119. – Hans, slotsfoged, 94, 97. – Hans Jørgensen, ting- og herredsskriver, fæster, 120, 122. – Johanne Nielsdtr., g. Sommer, 120. – Jørgen Hansen, 122. – Jørgen Nielsen, selvejer, 122. – Jørgen Nielsen, gårdmand, sognefoged, 119, 121. – Niels, birkedommer, 121. – Niels Jørgensen, selvejer, 121. – Niels Jørgensen, selvejer, 122. – Oluf Lundt, generalprokurør, justitarius, 171. – Sara, 122.
- Barfod, Hans Peter, provst, 12.
- Bartholdy, Niels G., historiker, 132f.
- Bartz, Hans Jørgen, marsmester, 107. – Johanne Juditha, g. Voigt, 107, 111, 113.
- von Baudissin, Heinrich Friedrich, rigsgreve, diplomat, 171.
- Becher, Ignatius, provst, 16f.
- Benter, Catharina Christina Margaretha, 96f. – Nathanael, byfoged, 96.
- Bennichmann, Borge, fuldmægtig, 58f.
- Bentzon, Niels Ludvig Christian, provst, 17.
- Berg, Amund, fenrik, 102. – Betty, g. Møller, 117f. – Christian Frederik, godsejer, 117.
- Bergh, Louis Jacob Andreas Cantor, seminariefors­tan­der, 28.
- Bergmann, Frantz Petersen, købmand, stads­kaptajn, 114. – Karen Frantzdtr., g. Holter, 98, 114.
- Berner, Alexander, deputeret, 171. – Barbara, 105.
- Berregaard, Villum, højesteretsjustitarius, 172.
- Bernstorff, Andreas Gottlieb, greve, gods­ejer, 167, 169. – Andreas Peter, greve, statsmand, 130, 143, 165f, 168f, 171. – Johan Hartvig Ernst, greve, statsmand, 169, 172.
- Bertelsen, Hans, 121.
- Besche, Mads Andersen, skoleholder, 197.
- Beseler, Georg, jurist, 201. – Kay Hartvig, digeinspektør, 201. – Wilhelm Hartvig, politiker, 201.
- Beyer, Annestine, pædagog, 4.
- Biehl, Charlotte Dorothea, forfatter, 87f.
- Biering-Sørensen, Jens Erik, seminarie­rek­tor, 25.
- Binzer, Knud, realskolebestyrer, 32.
- Bisgaard, Gabriel, maler, 198. – Gabriel Thomsen, handelsmand, byfoged, 197.
- Bissen, Herman Wilhelm, billedhugger, 202.
- Bjørner, Augusta Margrethe, g. Rasmussen, 50. – Gudrun, g. 1° Secher, 2° Esmann, 50f.
- Blechingberg, Daniel, overretsassessor, 172.
- Blichfeldt, Johanne Dorothea, g. Secher, 51.
- Bloch, Jørgen Carstens, biskop, 195–97.
- Blume, Astrid, seminariefors­tan­der, 27.
- Bobé, Louis, historiker, 202.
- Bohr, G., overlærer, 4.
- Boie, Jørgen, 203.
- Boisen, Fritz, sognepræst, 15. – Peter Outzen, biskop, 24.
- Bojsen, Lars Peter, seminariefors­tan­der, 5.
- Bonaparte, Joseph, 88.
- Boolsen, Einer, 207.
- Borch, Hans, kancellideputeret, 172. – Hans Clausen, provst, 196f.
- Borchsenius, Johanne Dorothea, g. 1° Winther, 2° Møller, 118. – Villads, sogne­præst, 118.
- Borthus, postinspektør, 59.
- Boserup, Pauline, g. Steiner, skuespillerinde, 205.
- Boye, Christen, købmand, 198. – Peder Albrechtsen, købmand, 198.
- Boysen, Benny, 209. – Christian Frederik, snedker, 213. – Luise Marie, g. Spliedt, 213.
- Brammer, Gerhard Peder, biskop, 17.
- Brandt, Christian, kancellipræsident, 141, 172. – Michael, provst, 24.
- Braun, Christina, g. Voigt, 94–96, 102. – Hans Carl, løjtnant, 102. – Johan Georg (Jürgen), løjtnant, 96, 102. – Niels, tøj­mester, 104.
- Bredsdorff, Harald Lunn, forstander, 16. – Morten Lunn, seminarie­rek­tor, 6, 23, 25.
- Bredstrup, Stig Volrat, seminariefors­tan­der, 9.
- Brix, Johannes, seminarie­rek­tor, 8f.
- Bro-Jørgensen, Jens Olav, arkivar, 211.
- Brochmann, Maria Cathrina, 79. – Peder, 79. – Peder Jacobsen, møller, skifteforvalter, 79. – Samuel Pedersen, købmand, 79. – Susanne, 79.
- von Brockdorff, Cai Lorenz, overappella­tions­præsident, 172. – Ditlev, general­major, 89. – Victor Schack, kunstmaler, 89f.
- Brondbjerg, Kristian Flodgaard, seminarie­rek­tor, 6.
- Bruhn, Christian Frederik, toldkontrollør, 50. – Carl Rudolph, toldkontrollør, 50.
- Brun, Friederike, 206.
- Bruss, Dorothea Danielsdtr., g. Runge, 41.
- Bruun, Agathe, g. Foss, 40. – Anna, g. Hasen, 42. – Anna, 44. – Anna Kirstine, 44. – Anna Maria, g. 1° Meyland, 2° Martin Nissen, 41. – Anna Maria, 43. – Anna Sophia, 43. – Anna Sophia, 44. – Anneken, 44. – Botilla Christina, 44. – Cathrine Jensdtr., g. 1° Voigt, 2° Raabech, 57–61, 64, 67, 93, 95–98, 105. – Christian (Carsten), sognepræst, 39. – Christian, student, 39. – Christian, sognepræst, 40, 45. – Christian, gårdejer, 40f. – Christian, student, 42. – Christian,

101. – Christine Marie, g. Meyer, 64, 93, 98. – David, kapellan, 39f. – Daniel Peter, 43. – Detlev, lærer, 39. – Dorothea Elisabeth, 42. – Elisabeth, g. Tørring, 40. – Elsabe Christine, g. 1° Jørgen Jørgensen, 2° Jacob Madsen, 44. – Inger Margrethe, g. Kruchenberg, 42. – Jacob Jensen, kst. postmester, 58f, 64, 67, 97. – Jens Olsen, jernværksejer, 57, 63f, 93. – Jesper (Caspar), herredsprovst, 39. – Johann, klokker, 43. – Knud, student, 40. – Lorenz Wilhelm, 44. – Malene Jensdtr., g. Voigt, 63f, 93, 98. – Margrethe Kirstine, g. Dall, 41. – Margrethe Øllegaard, g. 1° Peter Hansen, 2° Runge, 41. – Matthias, sognepræst, 40f. – Matthias, sognefoged, degn, 41f. – Matthias, 42. – Matthias, 44. – Nikolaj, 43. – Niels Thorup, forfatter, 87. – Ole Johansen, kst. foged, 62, 64, 96. – Ove, skipper, 42, 44. – Peder, 42. – Peter Christian, 43. – Peter Christian, 44. – Rasmus, 44. – Sophia Amalia, 42. – Sophie Amalie, 44. – Trine, 42. – Ølgaard Cathrine, g. 1° Thomas Svenesnes, 2° Nis Pedersen, 42. Brügge mann, Hans, billedskærer, 202. – Otto, købmand, 201. Brügmand, Alexander, 98. Bræstrup, Cosmus, overpræsident, minister, 89. Brønlund, Ole, 110. Buch, Christian Ulrich, kaptajn, 111. von Buchwald, Emil Heinrich, seminarieforstander, 7. Budt, Claus, kommitteret, 172. Bugge, Aage, provst, 31, 33. Busk, Carl Jensen, seminarieforstander, 15. – Hans Elers, skoleinspektør, 29. Bülow, Frederik Ludvig Ernst, diplomat, staldmester, 172. von Bülow, Adam Gottlieb Josva, oberst, 117. – Eline Svendine Hansine, g. Møller, 117f. Byskov, Jens, seminarieforstander, undervisningsminister, 5. – Tage, seminarieforstander, 5. Bährens, Johan Hendrich, retskyndig, 172. Bøgh, Erik, digter, 204. – Jørgen, domprovst, 16. Bøgvad, Søren Andersen, borgmester, 120. Bøving, Adam Giede, zoolog, 3. Calmeyer, Birgitte Lucie Henriksdtr., g. Gude, 111. – Christopher Henriksen, toldbetjent, 100, 107. – Margrethe Christophersdtr., g. Voigt, 114. – Matthias, 106. Carl 13., konge, 89. Carl 15., konge, 88. Carl, prins (kong Håkon 7.), 88. Carl af Hessen, prins, 88. Carlsen, Christian, skovrider, 96. Carstens, Adolph Gothard, embedsmand, historiker, 142, 153, 172. – Frederik, deputeret, 173. Carstensdatter, Sidsel, g. Bisgaard, 197. Carstensen, Thomas, rektor, 22. Carstenskjold, Carl Adolph, kammerherre, 170. de Cederfeld, Bartholomæus, amtmand, 173. Christensdatter, Johanne, g. Boye, 198. Christensen, Christian Peter, landarbejder, 90. – Niels Georg, seminarieforstander, 6, 9f. – Olav, socialinspektør, 44. – Peder, gårdmand, 120, 122. – Thomas, møller, 121. – Villads, rådstuearkivar, 199. Christian 8., konge, 88. Christian 6., konge, 89. Christian 9., konge, 88. Christian 10., konge, 88. Christiansdatter, Anna, g. Bruun, 40f. Christiansen, Alfred Peter, seminarieforstander, 4. – Ingeborg, lærer, 24. – Maria Michelsdtr., g. Kruchenberg, 42. – Michel, 42. Christophersen, Gottfred Martin Qvintus, sognepræst, 32. Classen, Jensenius, assessor, 173. – Peter Hersleb, embedsmand, direktør, 173. Clausen, Carl, seminarierektor, 10. – Hans Peter, historiker, 203. – Julie Anette, g. Swane, 48. Claussen, Johan Christian Gebhard, seminarieforstander, 6, 9f. Cock, Anne Margrethe Carlsdtr., g. Steenkühl, 100, 106, 115. – Birgitte Lucie, g. Calmeyer, 100, 107. – Carl Nielsen, sognepræst, 115. – Margrethe Carlsdtr., g. Calmeyer, 106. Colbjørnsen, Christian, statsmand, jurist, 173. – Jacob Edward, retskyndig, 173. Collet, James, 94. Cornish, Elisabeth, g. Braun, 96, 102. – William, 98. von Cossel, Paridon Nikolaus, kommitteret, 173. Cramer, Carl, sognepræst, 50. – Johann Andreas, prof. theol., 10. – Vilhelm Rudolf, sporvejsdirektør, 50. von Cronstern, Gabriel Kristian Schreiber, deputeret, 173. Crusius, Philip, diplomat, 201. Dahl, Aage, genealog, 221. Dall, Andreas, sognepræst, 40. – Poul Andersen, gårdejer, 41. – Wilhelmina Maria, g. Hegelund, 104. Danneschiold-Samsøe, Christian, greve, samler, 101. Dauw, Konrad Kristian, kommitteret, 173. Decker, Jacob, rektor, sognepræst, 23. von Deden, Hartvig Otto, oberst, 54. Degn, Christian, historiker, 202, 210–12. von Demath, Magnus, rigsgreve, diplomat, 173.

- Desmercieres, Johan Henrik, deputeret, 151, 181, 189, 202.
- Ditmer, Anna, g. Stoltenberg, 113.
- von Drewitz, Catharina, g. Høeg, 41.
- Dreyer, Kristoffer Vilhelm, diplomat, 173.
- Dribein, Viggo Andreas Vilhelm, seminarieforstander, 9, 17.
- Dræbye, Frans, kommitteret, 88, 174.
- Du Puy, Edouard, komponist, kapelmester, 206.
- Dybdahl, Ida, kontorchef, 77.
- Ege, Kristine, medbestyrerinde, 12.
- Egebæk, Thomas Carl Pedersen, seminarieforstander, 21.
- Egede, Hans Povelsen, missionær, biskop, 33. – Paul Hansen, præst, 33.
- Elmkjær, Gunnar Henry, lektor, 31.
- Ehlers, Marx Jordan, deputeret, 174.
- Elmquist, Hans Peter Jensen, seminarieforstander, 22.
- Eickstedt, Hans Henrik, officer, 174.
- Eilersen, Ane Margrethe, g. von Bülow, 117.
- Eisbøl, Marina Hansdtr., g. Nis Hansen, 41.
- Endorph, Maturin Pedersen, sognepræst, 195–97.
- Enevoldsen, Peder, 122.
- Engberg, Laura Dorthea Kirstine Find, g. Hallager, 51. – Ludvig Peter Kristian, overretsprokurator, 49. – Maria, g. Kolthoff, 49.
- Engelbrecht, Søren, generalrevisor, 174.
- Erichsdatter, Maren, g. 1° Hans Bertelsen, 2° Møller, 119, 121.
- Erichsen, John, embedsmand, 174. – Rolf, 62.
- Eriksen, Herluf, seminariektor, 12.
- Esmann, Niels Erik, kunstmaler, 50f. – Sigvard Theodor Theobald, oberst, 50.
- von Essen, Mikael, kommitteret, 174.
- Evensdatter, Maren, g. Thore Larsen, 112.
- Evers, Peter, kommitteret, 174.
- Fabricius, Adam Christopher, sognepræst, 17. – Anton, deputeret, 174. – Christian Albrecht, embedsmand, landøkonomisk forf., 174. – Frederik, biblioteksmand, 208. – Jacob Christian, bankmand, 207–09. – Knud, historiker, 201. – Otto, biskop, 208.
- Fabritius, Albert, historiker, 87–89, 91, 132f, 134.
- McFadyen, Mary, g. Bruhn, 50.
- Fallesen, Morten Edvard, officer, politiker, teaterchef, 208.
- Falster, Jørgen Lauritsen, sognepræst, 197.
- Fastrup, Mette, journalist, 90.
- Feilberg, Ludvig Tage Christian Müller, undervisningskonsulent, 28.
- Femmer, Nicolai, seminarieforstander, 4.
- Fenger, Rigmor Johanne Evaldsdtr. Hauch, seminarieforstander, 22.
- Ferdinand af Braunschweig, hertug, 89.
- Fick, Anna Marie Elisabeth, g. Lund, 43.
- Fischer, Henning Arendts, sognepræst, 41. – Margrethe, g. Martin Nissen, 41. – Rasmus, klejnsmed, 207.
- de Fine, Arnoldus, postdirektør, 59.
- Fitie, Anna, 108, 110.
- Fintzen, Matz, 122.
- Fjord, Niels Johannes, forstander, 28.
- Fjøsne, Erik Rasmussen, gårdejer, 104. – Live, 110. – Rasmus, 108.
- Fleckenberg, Sophie Amalie, g. Bruun, 41f.
- Fleming, Paul, digter, 201.
- Flemmer, Carl Gustav, amtsprovst, 1.
- Fogh, Joachim, degn, 197.
- Foght, Cathrine Sophia, 107, 116.
- de Fontenay, Anton le Sage, søofficer, 91. – Carl le Sage, søofficer, 91. – Frank, filolog, diplomat, 91. – Gaspard, admiral, 91.
- Forbus, Jacob Nielsen, øltapper, 197.
- Forchhammer, Johann Ludolph, rektor, 22, 203.
- Forthun, Hans Jochum, skoleholder, 197. – Lorents, 197.
- Foss, Lauritz, sognepræst, 40.
- Franck, Joachim, lærer, 51. – Maria Ilsabe, g. Laseman, 47.
- Frandsen, Jens, degn, 197.
- Franzen, Mette Catharina, g. Kruchenberg, 42.
- Frederik 2. af Preussen, konge, 89.
- Frederik 6., konge, 88.
- Frederik 7., konge, 89.
- Frederik 8., konge, 87.
- Frederik, arveprins, 174.
- Frederik, kronprins, 175.
- Frederik Christian, hertug, 175.
- Frelsen, Georg Frederik, kommitteret, 175.
- Friis, Finn, forfatter, 165, 206. – Johan Frederik, kommitteret, 175. – Lauritz Lauritzen, stiftsskriver, 61. – Aage, historiker, 165, 202.
- Friling, Anna Antonidtr., g. Hvam, 114.
- Frimodt-Møller, Hans Otto, sognepræst, 27.
- Fritzger, Hans Christian, slotsmuremester, 198.
- Frydenland, Anna, g. Johnson, 110.
- Fuchs, Nicolai Bernhard, møntmester, 93.
- Fuglsang-Damgaard, Adalbert, seminariektor, 18, 31. – Laue Erik Mikkell, rektor, 32.
- Futtrup, Jens Hansen, seminarieforstander, 8.
- Faartoft, Johannes Leonhardt, provst, 18.
- Gade, Erland, underfoged, 112. – Maren Carine, g. 1° Voigt, 2° Holth, 112f. – Niels Wilhelm, komponist, 208f.
- Gasmann, Marie, g. Oldenburg, 91f.
- Gaunt, David, demograf, 218.
- Gasser, Johan Henrich, apoteker, 98.
- Gebauer, Johan Christian, komponist, musikteoretiker, 208.

- Holberg, Didrik August, sognepræst, 20.
 Holck, Niels, seminarirektor, 6.
 Holm, Henry, seminarirektor, 7. – Mariane Elisabeth, g. Cramer, 50. – Martin Sofus, seminarirektor, 29. – Peter, kommitteret, 177. – Rasmus Jensen, seminarieforstander, 21f.
 Holmsted, Johan Frederik, kommitteret, rådmænd, 177.
 Holstein, Christian Frederik, lensgreve, hofmand, 177.
 von Holstein, Catharina Christina, g. grevinde Danneskiold-Samsøe, 55, 99.
 Holt, Andreas, kommitteret, 178. – Paul Erik, seminarirektor, 27.
 Holter, Anthoni Helleesen, købmand, stadskaptajn, 98, 114. – Dorothea Magdalena, g. Voigt, 98f, 104f. – Jacob, 105.
 Holth, Syver, 113.
 Horneman, Christian Frederik Emil, komponist, 209.
 Houmøller, Sven, afdelingsbibliotekar, 87–89.
 Humble, Catharina Maria Christensdr., g. Besche, 197.
 von Huth, Heinrich Vilhelm, officer, minister, 178.
 Huus, Jens Thomas Carl, seminarieforstander, 4.
 Hvam, Helle Christensen, bonde, 114.
 Hvidt, Lauritz, 107.
 Hübner, Martin, folkeretslærd, 178.
 Høeg, Dorothea Elisabeth Marcusdr., g. Bruun, 41. – Marcus, godsejer, 41.
 Høegh-Guldberg, Ove, statsmand, 152, 178, 189.
 Høgel, Ejnar, seminarirektor, 15.
 Høhling, Poul, proviantforvalter, 57. – Samuel Christopher, proviantforvalter, 55, 99.
 Høirup, Christian Peter Nielsen, skoledirektør, 18.
 Højgaard, Andreas Sofus, seminarirektor, 29.
 Hørbye, Jens Jensen, skrædder, 102. – Mauritz, guldsmed, 102. – Mauritz Christian, 102. – Rabine Christine, g. 1° Paust, 2° Axelsen, 102, 115.
 Høyer, Andreas, generalauditør, 195–97. – Johan, tolder, 62. – Sigvaldus Konrad Jacob, seminarieforstander, 27.
 Høyer-Nielsen, Hans Christian, seminarirektor, 5.
 Haagensdatter, Kirstine, g. Rosted, 79.
 Haar, Helge Johannes, seminarieforstander, 19.
 Ibsen, Andreas, tiendevisitør, 97.
 Iselin, (Anna) Catharina Elisabeth (Lisa), g. de la Calmette, 206. – Reinhard, handelsmand, 206.
 Iversen, Bertel, sognepræst, 120.
 Jacobsdatter, Anne, g. Voigt, 112. – Birgitte, g. Peder Christensen, 120.
 Jacobsen, J. P., ingeniør, 73. – Mads, gårdmand, 44.
 Jakobsen, E., redaktør 77.
 Jansen Emilie Margrethe seminarieforstander, 4.
 Janssen, Carl Emil, sognepræst, 30. – Christian, deputeret, 178.
 Jensdatter, Cathrine, 198. – Dorothea, g. 1° Henrik Sørensen (Taulov), 2° Christen Olufsen, 120, 122. – Elisabeth, g. Ørsberg, 198. – Else, g. Bøgvad, 120. – Ingeborg, g. Hald, 198. – Karen, g. Kiær, 121. – Mette, g. Schiødt, 198.
 Jensen, Alexander, skoleholder, 197. – Bertel, møller, 121. – Hans Nygaard, seminarirektor, 26. – Herluf, seminarieforstander, 20. – Jens, seminarieforstander, 9. – Jens Dahl, seminarirektor, 6f. – Jens Peder, seminarirektor, 21. – Laurits, godsejer, 66. – Maren Sørine Julie, g. von Buchwald, medforstander, 7. – Margrethe Marie Emilie, g. Lund, 48. – Peder, møller, 122. – Truels, skipper, 62.
 Jensson, Liv, teaterhistoriker, 204f.
 Jeppesen, Jens, seminarieforstander, 21.
 Jespersen, Rasmus, handskemager, 198.
 Jessen, Jacob, proviantforvalter, 61.
 von Jessen, Johan Frederik Vilhelm, kommitteret, 178.
 Jexlev, Thelma, arkivar, 38.
 Johannsen, Christian Matthias Jacob, landfoged, 178.
 Johansen, Hans Chr., professor, 217. – Kristen, seminarieforstander, bankdirektør, 19f.
 Johnson, Cyprus, bankmand, 110. – Edwin, forretningsmand, 110. – Ida, g. Green, 110. – Johan Henry (se Voigt, Johan), præst, 109f. – Matilde, g. Knudson, 110. – Vilbur, læge, 110.
 Juel, Gregers, førstedeputeret, 178.
 Juliane Marie, enkedronning, 89.
 Just, Anton Fr., forfatter, 194.
 Justesen, Hans, brygger, 189.
 Jørgensdatter, Ingeborg, g. Jørgen Hansen, 44. – Tyer, g. Jørgen Jørgensen, 44.
 Jørgensen, Haldor Ferdinand, sognepræst, 30. – Harald, landsarkivar, 38. – Jørgen, gårdmand, 44. – Valdemar, seminarieforstander, 2.
 Kamphövener, Morten, redaktør, 84f.
 Kampmann, Tage, seminarirektor, undervisningsinspektør, 6, 26.
 Kemp, Carl Emil, sognepræst, seminarieforstander, 7f.
 Kirchmose, Johannes, 107.
 Kirchhoff, Johan Henrik, embedsmand, 179.
 Kiær, Hans Hansen (Paludan), provst, 121. – Hans Sørensen, rektor, 121.

- Kjelds, Niels Tonnisen, seminarierektor, 26f.
 Kjær, Kristen Jensen, seminarieforstander, 11.
 Klagenberg, Valentin Nikolaj, kommitteret, 179.
 Klep, Gunder Larsen, skipper, 109.
 Klingemann, Johan Frederik Louis, seminarieforstander, 21.
 Klint, Jørgen Jensen, 198.
 Klose, Olaf, landsbibliotekar, 200.
 Klotz, Maria, g. von Rehfeld, 40.
 Knap, Børge Henrik, sognepræst, 2f.
 Kneus, Maren Hansdtr., g. Hans Sørensen Kiaer, 121.
 Knudsdatter, Maria, g. Schierning, 198.
 Knudsen, Kristian, embedsmand, 179. – Mads, gårdmand, 119.
 Knudson, Albert C., prof., dean, 110.
 Knuth, Conrad Ditlev, baron, højesterets-assessor, 179.
 Knutsen, Asle, præst, 110.
 Koch, Hans Andersen, lejetjener, 113.
 Koch-Klose, Abel, 201.
 Kofoed, Peder, 207.
 Kolthoff, Agnes Josephine, g. 1° Bruhn, 2° von Scharffenberg, 50. – Christopher Henrich, 47. – Clara Emilie Wilhelmine, g. Lund, 48f. – Elisabeth Johanne, 47. – Emma Noline, g. Cramer, 50. – Ernst Vilhelm, styrmand, premierløjtnant, 49. – Ernst Wilhelm, sognepræst, 47–49. – Gerda, g. Hallager, 50. – Gerdrut Elisabeth, g. Westphalen, 47, 51. – Hans Jürgen, rebslager, 47. – Henrik, borgmester, 51. – Henrik Theodor Swane, grosserer, 49f. – Herman, godsejer, 51. – Johan Berend, 47. – Johann Christopher, 47. – Johanne Marie, g. Rasmussen, 49. – Johannes, styrmand, 49. – Julie Christiane, 48. – Karen Marie, g. Esmann, 50. – Louis Antoine, grosserer, 48f. – Louise Antoinette, g. Michaelsen, 49f. – Magdalena Johanna Henriette, 47. – Maria Dorothea Wilhelmine, 47. – Maria Magdalena, 47. – Maria Magdalena, 49. – Matthias, rebslager, 47. – Matthias, 47. – Matthias Anton, cigar- og tobaksfabrikant, 47, 51. – Matthias Anton, 50. – Sophia, 48. – Sophie Elisabeth, g. Vilandt, 49. – Vilhelm Markus, forstander, førstepræst, 51.
 Konow, Hans, grosserer, 77.
 Konradsen, Viggo Glud, lektor, 37.
 Krag, Frederik, baron, vicestatholder, 58, 98. – Kirstine Sophie, g. Stürup, 198.
 Krag-Juel-Vind, Jens, gehejmekonferensråd, 188.
 Krarup, Christian Johan Lodberg, amtsprovst, sognepræst, 2.
 Kristensen, Erling, forfatter, 90. – Harald Vilhelm, sognepræst, 30. – Kirsten Mortensen, skoleleder, seminarieforstander, 13. – Martin, medforstander, 5. – Valde-
 mar Kristian, seminarierektor, 11.
 Krog, Niels, skoleholder, 197.
 Krogh, Torben Johannes, seminarierektor, 6. – Torben, teaterhistoriker, 204.
 Krogsoe, Anton Sofus Jensen, seminarieforstander, sognepræst, 15.
 Kruchenberg, Anna Barbara, 43. – Christian, 42. – Christopher, 43. – Cæcilia Louise, 43. – Helena Maria, 43. – Johann Andreas, kantor, 42. – Johann Andreas, 43. – Johann Andreas, diakon, 43. – Johann Andreas, bagerlærling, 43. – Maria Catharina, g. Lund, 42f.
 Krück, Friederich Carl, kansler, 179.
 Kunchel, Bernt Henrich, told- og konsumptionsbetjent, 198. – Johan Friderich, skoleholder, 198.
 Kühnell, Arnold Magdalous Andreas, sognepræst, 13, 23.
 Kyndrup, Niels Erik, seminarierektor, 19.
 Kølle, Ole Peter, kommitteret, 179.
 von Köller, Ernst Matthias, overpræsident, 202.
 Kaarsted, Tage, professor, dr. phil., 222.
- Lang, Theodore Vilhelmine Linderstrøm, seminarieforstander, 11.
 Lange, Christian Vilhelm, generalpostdirektør, 179. – Kristen Andersen, seminarieforstander, 22.
 Lange-Müller, Peter Erasmus, komponist, 209.
 Langhoff, Carl Christian Emil, provst, 12f.
 Larsdatter, Gjertrud, g. Voigt, 111.
 Larsen, Ernst Otto, rektor, 26, 28. – Haagen, brændevinsbrænder, 79. – Morten, frimenighedspræst, 9. – Nicolai Andreas, seminarieforstander, 8, 18. – S. A., 38. – Stig Eduard, seminarieforstander, MF, 21. – Tage, seminarierektor, 3. – Thore, 112.
 Laseman, Johan Berend, skrive- og regnemester, 47. – Magdalena, g. Kolthoff, 47.
 Lauritsen, Anna Margaretha Jensdtr., g. Voigt, 55, 66. – Jens, godsejer, 55, 66. – Jørgen Peter, skoleinspektør, 29.
 Laursdatter, Sara, g. Niels Hansen (Bang), 120.
 Lautrup, Lauritz Frederik, landvæsenkommisær, 197.
 Lautrup-Jørgensen, Laurits Frederik, seminarieforstander, 3.
 Lavater, Johann Kaspar, forfatter, 206.
 Lawätz, Christian Otto, deputeret, 179.
 Lehmann, Margrethe, g. 1° Rode, 2° Vul-lum, 222. – Orla, politiker, 222.
 Leisching, Johan Christian, embedsmand, 179.
 Leutzow, Christof, kommitteret, 179.
 Levetzau, Hans Christopher Diedrich Victor, stiftamtmand, 180. – Theodosius, stiftamtmand, 195, 197.
 von Liliencron, Rochus, udgiver, 200.

- Lindam, Carl, 107.
 Linderstrøm-Lang, Karen Johanne, rektor, 11f.
 Lintrup, Marie Christiane, g. Mayson, 205.
 Liungberg, Jøns Mathias, professor, deputeret, 180.
 Lorck, Hulda Henriette, g. Esmann, 50.
 Lorenzen, Erna, museumsinsp., dr. phil., 218.
 Lowson, Jacob, amtsforvalter, kommitteret, 180.
 Lucas, Denis, kommitteret, 150, 180.
 Lund, Einar Viggo Melbye, seminarieforstander, 4. – Henrich Mikkelsen, brygger, 189. – Lise, genealog, 122. – Nanne Petersen, skomager, 43. – Niels, kgl. kapelmusicus, justitsråd, 48. – Niels Jørgen Jensen, sognepræst, 48f. – Niels Tønder, deputeret, forfatter, 180. – Peder Mikaelson, deputeret, 180, 189. – Peter, snedker, 43.
 Lunddahl, Andreas Peter, sognepræst, 17.
 Lundsgaard, Jens Peter, seminarieforstander, realskolebestyrer, 13.
 Luxdorph, Bolle Villum, embedsmand, forfatter, 180.
 Lüders, Anna, g. Stoltenberg, 113.
 von der Lühe, Frederik Carl Emil, embedsmand, forfatter, 170.
 Lyng, Truls Andersen, møntmester, 93.
 Lützen, Christoffer, seminarierektor, 29. – Edvard Ægidius, sognepræst, 30.
 von Lønborg, Hans, kommitteret, 180.
 Løvendal, Woldemar, officer, hofembedsmand, 97.
 McFadyen, Mary, g. Bruhn, 50.
 Madsdatter, Gjertrud, g. 1° Bertel Hansen, 2° Jens Pedersen, 3° Bang, 119, 121f.
 Madsen, Jacob, gårdmand, 44. – Kjeld Nyman, seminarierektor, 27. – Jens Kristian, seminarieforstander, sognepræst, 8.
 Mallet, Paul-Henri, historiker, 206.
 Malling, Halvor, 105. – Otto, komponist, 209. – Ove, historiker, gehejmestatsminister, 88, 180.
 Marstrand, Otto, seminarierektor, 7.
 Martfelt, Christian, nationalekonom, 181.
 Matthesen, Holger Valdemar, skoleinspektør, 24.
 Mayson, Jacob, teaterdirektør, 204f.
 Meinche, Lorens Angel, kommitteret, 181.
 Melberg, Christine, g. 1° Zericke, 2° Gade, 112.
 Melson, Holger, seminarierektor, 16.
 Mever, Henrich Christoph, møntmester, 64.
 Meyland, Anne Christine, g. Bruun, 41f. – Johan Petersen sognepræst, 42. – Johannes, husfoged, tingskriver, 41. – Peter, provst, 41.
 Michaelsen, Bertel, gårdejer, 49. – Jørgen, sognepræst, 49f.
 Michelsen, Helle, 98. – Niels, 98.
 Miltersen, Kaj Ove, seminarierektor, 20.
 Moe, Engel, 109. – Thuri, 108f.
 Mogensen, Svend, seminarierektor, 19.
 Mohr, Johanne Luise, seminarieforstander, 7, 19.
 Moltke, Adam Gotlob, statsmand, hofmand, 181. – Christian Frederik, overhofmarskal, 181. – Frederik, gehejmestatsminister, 181. – Joachim Godske, statsmand, 181.
 Monrad, Ditlev Gothard, konseilspræsident, biskop, 27.
 Morland, Christen, 106.
 Mortensen, Harald Emanuel, inspektør, 31. – Karl Andreas, rektor, 14. – Margrethe Jensdtr., g. Jørgen Simonsen, 44.
 Morup, Peter, kommitteret, 181.
 Morville, Aage, seminarierektor, 10, 18.
 Mostue, Lars, 107.
 Muhle, Jens Jørgen Hansen, seminarieforstander, 7.
 Munch, Anna, bispinde, 97. – Karen, 97. – Niels Simonsen, kommitteret, 182.
 Munk, Anders Nielsen, sognepræst, 25.
 Must, Erich, 97.
 Müller, Johan Conrad, embedsmand, 182. – Louis, lektor, 13. – Ludvig Christian, sognepræst, seminarieforstander, 17.
 von Münnich, Wilhelm, generalpostdirektør, 60.
 Mynster, Carl Jacob Niels Sylvester, læge, personalhistoriker, 137, 167.
 Møller, Arne, seminarieforstander, 6, 9. – Charlotte Dorothea, 93. – Elsebeth, g. Møller, 48. – Jens, professor, 118. – Maren Thrine, g. Kolhoft, 48. – Niels Hansen, gårdejer, 119. – Niels Henrik Ejler, seminarieforstander, 15f. – Peder Frandsen, sognepræst, 197. – Peter, løber, 48. – Poul Martin, digter, filosof, 117f. – Rasmus Nielsen, biskop, 118.
 Nansen, Anna Margrethe, g. Lund, 43.
 Neiiendam, Robert, teaterhistoriker, 204.
 Nerenst, C. S., 88.
 Nicolai, Claus, major, 56. – Detlev, kaptajn, kommandant, 54, 56f, 65. – Hedevig, g. Høhling, 57.
 Nielsdatter, Anne, g. Michaelsen, 49. – Maren, g. Michel Christiansen, 42.
 Nielsen, Carl, komponist, 207. – Frederik, stiftsprovst, ML, 12. – Hans, møller, 119. – Oluf, rådstuearkivar, 199. – Peter Frederik, seminarieforstander, sognepræst, 7. – Vigga Chor, kst. seminarieforstander, 29. – Vilhelm Johannes, forstander, undervisningsinspektør, 16. – Vilhelm Marcus Philip Jørgen, sognepræst, 51.
 Niemand, Maren Hansdtr., g. Bergmann, 114.
 Nissen, Anne Margrethe, 40. – Catharina Iversdtr., g. Mads Jacobsen, 44. – Mar-

- tin, sognepræst, 41. – Ulrik Peter Christian, sognepræst, 33.
- Noe-Nygaard, Søren Jensen Sørensen, sognepræst, 18f.
- Numsen, Christian Frederik, officer, diplomat, hofmand, 141, 182.
- Nygaard, Sigvard, arkivmand, 77. – Thomas, seminarirektor, 29.
- Nyholm, Asger, seminarirektor, 23.
- Nyrin, Johan, provst, 51.
- Nørfelt, Aage Julius Krøytzer, skoledirektør, 4.
- Nørgaard, Martin J., premierløjtnant, 77.
- Nøsted, Knud Diderik, seminarieforstander, 32.
- Oest, Johan Friedrich, seminarieforstander, 2.
- Oldenburg, Adam Christoff, 91. – Troels, ambassadør, 91.
- Olearius, Adam, lærd rejsende, 201.
- Olrik, H. G., genealog, 221. – Hans Thorvald, forstander, 28.
- Olrog, Claus, kommitteret, 182.
- Olsen, Jens, overlærer, 24. – Julius, teaterdirektør, 204f.
- Olsoen, Johan, 99.
- Olufsdatter, Gyde, g. Skytte, 198.
- Olufsen, Christian, sognepræst, 122.
- Oppen, Hans Jørgen, løjtnant, 104.
- Osnæs, Lars, 108.
- Outzen, Dethlev, kancelliråd, 43. – Marie Hedevig, g. 1° Kruchenberg, 2° Peter Lassen Hansen, 43.
- Paludan, Maren Hansdr. Kjær, g. 1° Taulow, 2° Anchersen, 120, 122. – Søren, officer, 122.
- Pauli, Otto Georg, kommitteret, 182.
- Paust, Christian Bülow-Hansen, 115.
- Pedersdatter, Botilla Christine, g. Rasmus Rasmussen, 42. – Else, g. Bang, 120. – Kirsten, g. Thomas Christensen, 121. – Kirsten, g. Hans Hansen (Møller), 119, 121. – Maren, g. Bang, 119. – Maren, g. 1° Hans Nielsen, 2° Peder Jensen, 119, 122. – Maren, g. Thaulow, 119. – Margrethe, g. Cock, 115. – Ragnhild, g. Hørbye, 102.
- Pedersen, Anders, sognepræst, 40. – Erich, gårdmand, 119. – Hans Hedelykke, seminarirektor, 23. – Jens, 122. – Jonathan, skoleholder, 198. – Michel, brygger, 189. – Nis, 42.
- Peschier, Pierre, handelsmand, 206.
- Petersen, Amdi Mogens, seminarirektor, 23. – Balthasar, sognepræst, forstander, 22. – Cecilie Catharina, g. Petersen, 43. – Dorothea Maria, g. Oest, pædagog, 2. – Hans, bolsmand, 43. – Helene Marie, g. Wielandt, 49. – Oscar Christian, realskolelærer, 6.
- Petrow, Carl Gotthilf, apoteker, 106. – Carl Gottlieb, 106, 115. – Johan David, 106, 115. – Margrethe Bastine, 106, 115.
- von Peymann, Hinrick Ernst, officer, 182.
- Philibert, Claude, boghandler og -trykker, 206.
- Plesner, Christian, provst, 12.
- Plettenberg, Elisabeth, g. Heising, 120.
- Pohlman, Friderich, 105.
- Poppe, Eggert, major, 106. – Gosche Ewold, tolder, 100.
- Porse, P., politiass., 77.
- Povelsdatter, Dorothea, g. Jens Olsen, 64, 93.
- Prange, Knud, historiker, 82f.
- Prom, Christen, 106.
- Prætorius, Lorenz, deputeret, 182.
- Puggaard, Hans Gerhard, seminarirektor, 10.
- Paaskesen, Holger, seminarirektor, 20.
- Raben, Georg Henrik, kommitteret, 182.
- Rasmusdatter, Hedevig Cathrine, g. Bruun, 42, 44.
- Rasmussen, Johanne Marie, g. Vilhelm Rasmussen, 51. – Jørgen Nybo, arkivar, 38, 77, 79. – Mads, sognepræst, 30. – Niels Hansen, seminarieforstander, 6. – Niels Jørgen David Vilhelm, rektor, 28. – Rasmus, 42. – Rasmus Emil Conradsen, forpagter, vejassistent, 49. – Rasmus Hartvig, forpagter, 49. – Sofus Bernhard, grosserer, 50.
- Rau, C. F., 205.
- Ravn, Jesper Peter Johannes, museuminspektør, 14.
- von Rehfeld, Rebecca, g. Bruun, 40f. – Tobias, sognepræst, 40.
- Reierin, Lucia Magdalena, g. Kruchenberg, 42.
- Reimer, Anton Gregers Harald, sognepræst, 11. – Mads Carstensen, skoleholder, 197.
- Reinhardt, Johan Christian August, kommitteret, 183.
- Reise, Caroline, g. Boysen, vaskeriejer, 213.
- Rejersen, Holger Christian, deputeret, 183.
- Restorff, A. C., 88.
- Reventlow, Cay Frederich, statsminister, 183. – Christian Ditlev Frederik, statsmand, 183. – Christine Magdalene, g. 1° Løvendal, 2° von Görtz, 98. – Ditlev, statsmand, 166, 168f, 183. – Frederikke Louise, g. Stolberg, 169, 202. – Friedrich (Fritz), diplomat, 212. – Friederike Juliane (Julie), f. Schimmelmänn, 212. – Johan Ludvig, godsejer, 183.
- Reverdil, Elie-Salomon-François, kabinetssekretær, 206.
- Rhode, Peder Christian, præst, 39f, 45.
- Riber, Anne Sophie, g. Behmann, 107.
- Riismøller, Peter, museumsinspektør, 90.
- Ring, Wilhelm, 106.

- Ringholm, Søren, byfoged, 62.
 Rode, Gotfred, dr. phil., 222. – Helge, forfatter, 222. – Ove, politiker, 222.
 Roos, Carl, germanist, 204.
 Rosager, Niels Kristian, overlærer, 32.
 Rosencrone, Marcus Gerhard, statsmand, 145, 149, 184.
 Rosenthal, Johanne Marie, g. Taudow, 120.
 von Rosenthal, Theodor Anton, 120.
 Rosenvinge, Henrik, res. kapellan, 64.
 Rosenørn, Povl, stiftamtmand, 184.
 Rosted, Anna Henriette Justine, 79. – Niels Jacobsen, 79.
 Rothe, Tyge Jesper, 221.
 Rud, Peder Danchel, degn, 197f.
 Rudler, Roderick, teaterhistoriker, 204.
 Rudolph, Eva, redaktør, 201.
 Runge, Daniel, overførster, 41. – Peter, sognepræst, 41.
 Ryge, Immanuel Christian, assessor, deputeret, 184.
 Romeling, Hans Henrik, søofficer, statsminister, 141, 184. – Johan Bernt, kaptein, 102.
 Rørdam, Hemming Skat, seminariefors­tander, 5f, 8.
 Raabech, Anne Christine, 67. – Henrich Christopher, student, 67, 105. – Henriche Maria, 67. – Jacob Larsen, 67. – Lauritz Jørgensen, postmester, 58, 60f, 64, 67.
 le Sage, Antoine, 91.
 Sandfeld, Gunnar, historiker, 84, 204f.
 Saxtorf, Niels, 107.
 Saxtorph, Jacob, rektor, 9.
 Schack-Rathlou, Joachim Otto, statsmand, 143, 152f, 168, 184.
 Schade, familien, 194.
 van Scharffenberg, Carl Ludvig, toldkontrollør, 50. – Lauritz Ulrik, toldkontrollør, 50. – Julie Laura, 51. – Jørgen Nielsen, domorganist, 51.
 Scharre, Hans, 102. – Jonas, 102.
 Schierning, Christian, sadelmager, 198. – Niels Ursin, degn, 198. – Thomas Ursin, kandestøber, 198.
 von Schilden-Huitfeldt, Hans Heinrich Fricius, deputeret, godsejer, 185.
 Schimmelmänn, Ernst Heinrich, statsmand, 130, 185, 210–12. – Heinrich Carl, greve handelsmand, statsmand, 148f, 185, 210f. – Friederike Juliane (Julie), g. Reventlow, 212.
 Schiødt, Ane Johanne, g. Schierning, 198. – Christian Wilhelm, dragon, 198.
 Schiønning, Christian, kommitteret, 185.
 Schiøtz, Joachim, major, 56.
 Schleth, Ditlev, deputeret, 185.
 Schmid, Johan Joachim, præst, 65, 113.
 Schmidt, August, skolebestyrer, 19. – August F., forfatter, 194. – Hans Palle Hyttel, seminarierektor, 3f.
 Schmidt-Nielsen, Gunnar, seminarierektor, 23.
 Schneiderwindt, Ditlef Heinrich, købmand, 56, 101.
 von Scholten, Jobst, oberst, 54. – Peter, guvernør, 212.
 Schou, Henriette, g. Rasmussen, 49.
 Schow, Christen, embedsmand, 186.
 Schreiber, Albert, kirurg, 62.
 Schulte, Hans, rebslager, 47. – Maria, g. Kolthoff, 47.
 Schultz, Sigurd, museumsdirektør, 202.
 Schultz-Lorentzen, Christian Vilhelm, provst, 30f. – Henning, provst, 31.
 Schumacher, Cornelius, toldinspektør, 186.
 Schurmann, Jens Christopher, seminariefors­tander, 21.
 Schütz, Christian Ludvig, deputeret, 186.
 Secher, Johannes, proprietær, 51. – Johannes Peter Folsach, proprietær, 51.
 Sehested, Christian, gehejmeråd, oversekretær, 65. – Niels, kommitteret, 186. – Ove Rammel, gehejmestatsminister, 145, 186.
 Selmer, Gustav Wilhelm, teaterdirektør, 204f.
 Semb, Christence, g. Hegelund, 104.
 Severin, Jacob, købmand, 194.
 Seyer, Vilhelm Adolph Christian, kancelliråd, 19, 24.
 Seyling Christen Christensen, skoleholder, 197.
 Sidenius, Niels, sognepræst, 12.
 Sievers, K. O., 202.
 Simonsen, Jørgen, gårdmand, 44. – Niels Peter, sognepræst, 33.
 Sjællandsfar, Jacob, 120, 122.
 Skau, Laurids, politiker, 201.
 Skeel, Jørgen, overstaldmester, 184. – Jørgen Erik, statsminister, 153, 165, 184.
 Skouboe, Chrisian Frederik, seminariefors­tander, 21.
 Skudum, Else, 102.
 Skytte, Hans Andersen, sognepræst, 198. – Hans Hansen, degn, 198.
 Skyum, Sigurd, seminarierektor, 20.
 Sletsjøe, Leif, teaterhistoriker, 204.
 Slettebo, Jørgen, museumsinspektør, 203.
 Smith, Jørgen Harald Andersen, seminariefors­tander, 16, 18. – Lauritz Andersen, købmand, stadskaptajn, 62f.
 Snorrason, Egill, læge, 203.
 Sommer, Jørgen Madsen, sognepræst, 120.
 Spengler, Lorenz, elfenbensdrejer, konkylidolog, 206.
 Spliedt, Friedrich, mekaniker, 212f. – Manfred, forfatter, 212–15.
 Stabell, Birgitte (Birthe) Clausdtr., g. Steenkühl, 115.
 Stackelberg, Amalia Elisabeth, 105.
 Stadager, Anne Jørgensdtr., g. 1° Jens Frandsen, 2° Skytte, 3° Bager, 197f. – Magdalene Jørgensdtr., g. Seyling, 197.
 Stampe, Henrik, generalprokurør, 166, 169, 186, 189.

- Steel, D. J., lektor, 219.
- Steenberg, Carl Julius Optatus, sognepræst, 29.
- Steenkuhl, Anna Marie, 106f. – Brede, tjener, 100. – Cathrine, g. Voigt, 100. – Claus (Johansen), proprietær, 100, 115. – Margrethe Bastine, g. Voigt, 100f, 105f.
- Steinkuhl, Johan, foged, 115.
- Steiner, Pauline, skuespillerinde, 205.
- Steinthal, Marthe Cecilie, overbestyrerinde, 26.
- Stemann, Christian Ludvig, statsminister, 186.
- Stenlev, Leif, seminarirektor, 10.
- Stolberg, Frederik, digter, 202. – Louise, se Frederikke Louise Reventlow.
- Stoltenberg, Christian Ulrich, dr. jur., 64f, 113. – Elsa Margaretha g. Smit, 65, 113. – Henrich, 113. – Johan Friderich, dr. jur., 65, 113. – Sophia Amalia, g. Herman, 65, 113. – Wentzel Matthias, 64, 113.
- Storm, Theodor, digter, 202.
- Sturz, Helferich Peter, digter, 202.
- Stürup, Heinine Christiane, g. 1° Boye, 2° Kunchel, 198. – Jørgen Henning, sognepræst, 198.
- Støele, Usmund, 108.
- Stærlose, Christian J., seminarirektor, 32.
- Swane, Johanne Marie, g. Kolthoff, 48. – Lars, varemægler, 48.
- Svart, Erik, seminarirektor, 18.
- Svendsen, Hans Jørgen Marius, sognepræst, seminarieforstander, 8, 15.
- Svennesen, Thomas, 42.
- Svingelberg, Niels Poulsen, 197.
- Sødring, Niels Syndergaard, seminarieforstander, 2, 24.
- Søeborg, Hans Egede, seminarieforstander, 11.
- Sørensen, Anton, 77. – Hans Sophus, biskop, 8. – (Taulow), Henrik, sognepræst, 120. – Jørgen Christensen, provst, 17. – Thøger, sognepræst, 30, 33.
- Sørup, Anne Dorothea, 104.
- Tafvelin, Anna Brita, g. Wahlberg, 48.
- Tandrup, Fritz, adjunkt, 38.
- Tang, Jeppe Tang Andersen, seminarieforstander, MF, 1. – Niels Ebbesen, seminarieforstander, 2.
- Taulow, Bertel Henriksen, provst, 120, 122. – Bodil Maria, g. Møller, 118. – Jens Bertelsen, tolder, 120. – Jens Frederik, skibsfører, 119. – (Rosenthal), Johan Christian (Hans), regeringsråd, 120, 122. – Poul Jensen, sukkermester, 119, 121.
- Taulow von Rosenthal, Theodor Anton, 120.
- Taylor, L., lektor, 219.
- Terens, Johann Nicolai, matematiker, fysiker, filosof, statsøkonom, 187.
- Thiset, Anders, genealog, heraldiker, 132f.
- Thomasdatter, Elsebeth, g. Peder Olufsen, 119.
- Thomassen, Jørgen, købmand, birkeskriver, 197.
- Thomassen, Carl Frederik, seminarieforstander, 11.
- Thombsen, Titus, proviantforvalter, 61.
- Thomsen, Hans Kargaard, arkivar, 38, 194. – Helga, kst. seminarirektor, 26. – Niels, seminarieforstander, 15.
- Thoresdatter (Thoresen), Gunhild, g. Voigt, 112.
- Thorvaldsen, Bertel, billedhugger, 222.
- Thott, Otto, bogsamler, statsmand, 161f, 165, 187.
- Thuessen, Marie Dorthea, g. Wandel, 198.
- Tidemand, Odin Wolf, seminarieforstander, 9.
- Torbjørnsdatter, Susanna, g. Voigt, 109.
- Torbjørnsen, Ole (Gjærdesøen), handelsmand, 109.
- Torpe, Harald Carsten, professor, rektor, 28.
- Tostrup, Mathias, herredsprovst, 43.
- Trant, Frederik Carl, deputeret, 187.
- Tranæs, Flemming, forstander, 16.
- Trap, Birthe Hansdtr., g. Rud, 197. – Hans Jensen, slotsmurermester, 198. – Knud Hansen, degn, 197f.
- Tribolet, Jean-Antoine, 206.
- Tutein, François, 215. – Lise Julie, g. Haugaard, 215. – Pauline Lucie, 215. – Peter, 215. – Pierre (I), 215. – Pierre, 215.
- Tuxen, Jette Kjærulff, historiker, 193. – Lorenz, 202. – Søren Ludvig, rektor, undervisningsinspektør, 4.
- Tørning, Jørgen Johan, sognepræst, 40.
- Tørsleff, Niels Andreas, seminarieforstander, 25.
- Taaning, Peter, seminarieforstander, 11, 18.
- de Ulrichsdal, Wilhelm, oberst, 94, 98, 102.
- Ussing, Rasmus, sognepræst, 45.
- Utoft, Erik Jørgen, seminarirektor, 6.
- Wachholtz, Karl, forlægger, 200. – Ulf, forlægger, 200.
- Vadum, Jens, deputeret, 187.
- Wagner, Carl Ferdinand, præst, 31.
- Vahl, J., genealog, 221.
- de Wahl, Andrea, g. Voigt, 101.
- Wahlberg, Gusav Frederik, fabrikant, 48. – Sophia Albertine, g. Kolthoff, 48.
- Walders, Barbara, g. Jens Lauritsen, 55f.
- Walschleben, Johan Friederich, skoleholder, 197.
- Wandel, Niels, skoleholder, 198.
- Warberg, Gundel Clausdtr., g. Thomassen, 197.
- Wasserschlebe, Joachim, deputeret, 187.
- Wassmann, Dorthea Emilie, g. von Bruhn, 50.
- Weber, Cathrine, 101. – Margrethe, Sophie, g. Voigt, 66, 101.

- Wedel, Peter August, amtsprovst, 20.
 Wee, Ingeborg Nielsdr., g. Voigt, 111.
 Wegener, Jens Ernst, seminariefors­tan­der, 9
 Vejle, E., direktør, 86.
 Wellen, Lars Olsen, 99.
 von Weltzien, Joachim Friderich, major, 108, 110. – Mogens Wilhelm, løjtnant, 109.
 Wendelboe, Anderas Lachmann, kommitte­ret, 187.
 Wendt, Carl, deputeret, 169, 188.
 Werligh, August, teaterdirektør, 205.
 Vesselin, Cecilie, g. Borchsenius, 118.
 Westermann, Marcus, kommitteret, 188.
 Westphalen, Christoph Diedrich, kirkeskole­lærer, 51.
 Wiberg, Johannes Emil, sognepræst, 30.
 Vibæk, Poul Hansen, sognepræst, 30.
 Wichmand, Kirstine Marie, g. Futzger, 198.
 Wielandt, Jens Frederik Riddermand, møller, 49.
 Vilandt (Wielandt), Hans Nissen Petersen, læge, 49.
 Wilster, Johan Jacobsen, apoteker, 59, 93, 96.
 Vilstrup, Andreas Fabricius Krarup, sogne­præst, 20. – Claus Nicolai, sognepræst, 2.
 Wind, Catharina, g. Meyland, 41.
 Vinther, Peder Jørgen Madsen, seminarie­for­stan­der, 20.
 Winther, Christian, digter, 118. – Hans Christian, sognepræst, 118.
 Witzendorff, Georg Vilhelm, deputeret, 188.
 Voigt, Agnes, Elisabeth, 54, 66. – Agneta Elisabeth, g. Stoltenberg, 64f, 113. – Anna Dorothea, g. Nicolai, 56f. – Anna Dorothea, g. Lyng, 93. – Anne Maria, 111. – Benedicte Margrethe, 97f. – Birgitte (Berthe) Lucie, 107. – Carl Christopher, 99. – Carl Christopher, 107. – Carl Gottlieb, 107. – Carl Gottlieb, 112. – Carl Gottlieb, underfoged, hører, 112f. – Carl Heinrich, 109. – Carl Nielsen, præst, 111. – Caspar Heinrich, kaptajn, 95. – Caspar Heinrich, 97, 104. – Caspar Heinrich, major, 103f, 108f, 110. – Caspar Hinrich, postmester, 57–61, 64, 67, 93, 99. – Cathrine Sophie, 103. – Charlotte Amalia, g. 1° Benter, 2° Carlsen, 96f. – Charlotte Amalie, g. Petrow, 100, 105, 115. – Christian, 109. – Christian Frederich, 101, 115. – Christian Friderich, landkadet, kopist, 108. – Christian Johan, 101. – Christina Maria, 109. – David, stiftsskriver, postmester, tolder, 61–64, 107, 114f. – David Gottlieb, tolder, 63f, 67, 99–101, 105, 107, 114f. – David Gottlieb, sømand, 111. – Eleonora Povlsdr., g. Niels Michelsen, 98. – Elisabeth, 109. – Else Ulricha Hegelund, 109. – Friderich, 107f. – Friderich Wilhelm, sekondløjtnant, 98f, 104f. – Friderich Wilhelm, krigsråd, 99. – Hans Jørgen, 106f. – Hans Jørgen, brugsfuldmægtig, 111f. – Japhet Hegelund, gårdmand, 108. – Jens, 109. – Jens Christian, 112. – Jobst (Just) Christoph(er), regimentskvartermester, 54–56, 59, 64–66, 101. – Johan, kaptajn, 53–55. – Johan, præst, 109f. – Johan David, ser­geant, tolder, 64, 106f, 111, 113, 115. – Johan David, 112. – Johan Georg, kap­tajn, 102f. – Johan Georg, gårdmand, 108f. – Johan Henrich, feltbogholder, 54. – Johan Henrich, tiendevisitør, 97, 104. – Johan Henrich, fuldmægtig, 101. – Johan Henrich, malersvend, 104f. – Johan Nico­lai, kommerceråd, 53–57, 59, 64–66, 93, 96, 99, 101, 116. – Malene Sophie, 64, 111. – Margrethe Cathrine, g. Koch, 113. – Niels, 111. – Peter Christian, kaptajn, 94. – Ranveig, 109. – Sara, 111. – Sophia Agneta, g. Schneidewind, 56. – Sophia Catharina Povlsdr., g. Helle Michelsen, 98. – Sophia Margaretha, g. Gasser, 93, 98. – Susanne Cathrine, 102. – Torbjørn, 109. – Ulrich Christian, kaptajn, 54, 64, 93, 97, 102f, 116. – Ulrich Friderich, gårdmand, 109–111. – Wenche Christine Dahl, 109. – Wilhelmine, g. 1° Scharre, 2° Hørbye, 102f. – Wilhelmine Marie, 108.
 Wolck, Gabriel, kræmmer, 198. – Jacob Gabrielsen, skoleholder, 198.
 Volf, Jacob Frederik Rudolph, sognepræst, 32f.
 Wormskiold, Peder Worm, depueret, 188.
 Vorndran, Peter Caspar, kommitteret, 188.
 Worsøe, Hans H., arkivar, 209.
 Wright, Andreas, 103. – Else, 103. – Lars, 102. – Olea, 102.
 Vullum, Erik, litterat., 222.
 Wæver, Svend, biografejer, 214.
 Waager, Engelbert, kommitteret, 188.
 Yderik, Gunde Gustav Vilhelm, seminarie­for­stan­der, 15.
 Zahle, Nathalie, overbestyrerinde, 25f.
 Zericke, Hans Jørgen Weber, 112.
 Zeyer, Margrethe, g. Benter, 96.
 Zoëga, Johan, botaniker, nationaløkonom, 188.
 Zytpfen-Adeler, Christopher, 88.
 Ørberg, Paul Gerhard, arkivar, 38.
 Ørsberg, Hans Pedersen, skoleholder, 198.
 Øvstebøe, Haldor, 108, 110.
 Østen, Daniel, købmand, 198.
 Aagaard, Peter, kancellideputeret, 171.

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

95. ÅRGANG
(16. RÆKKE 3. BIND)
1975

REDIGERET AF SAMFUNDETS SKRIFTUDVALG
VED
HANS H. WORSØE

1975

TH. LAURSENS BOGTRYKKERI A-S - TØNDER

INDHOLD

Biografier af forstanderne, fra 1958 rektorerne ved Danmarks seminarier og Lærerhøjskolen. Ved lektor <i>Viggo Glud Konradsen</i>	1
Orientering: Nyt fra arkiverne	38
En nordslesvigsk slægt Bruun. Ved socialinsp. <i>Olav Christensen</i>	39
Ny udgave af Dansk Biografisk Leksikon	46
Rebsluger i Hamburg Matthias Kolthoff's agnatiske descendens i Danmark. Ved ekspeditionssekr. <i>Finn H. Blædel</i>	47
Regnskab for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie 1974	52
En slekt Voigt fra Holsten I. Ved advokat <i>Per v. Hirsch</i> (forts.)	53
Slægtsregisteret. Ved ingeniør <i>J. P. Jacobsen</i>	69
Danmarks pædagogiske bibliotek. Ved stud. mag. <i>Poul Steen</i>	74
Debatoplæg: Navnelovgivningen og slægtsforskere	76
Små meddelelser: Samfundets generalforsamling. Slægtsforskernes eget personkartotek (<i>J. Nybo Rasmussen</i>). Familien Brochmann (<i>Karen Mette og Edv. Andersen</i>). Slægten Rosted (<i>Finn H. Blædel</i>)	77
Anmeldelser	80
En slekt Voigt fra Holsten II. Ved advokat <i>Per v. Hirsch</i> (slt.)	93
Kendte danskeres anetavler III: forfatteren Poul Martin Møller. Ved <i>Lise Lund</i>	117
Den danske civile centraladministrations embedskorps 1766–1797. En analyse af dets samemnsætning. Ved cand. phil. <i>Jette Kjerulff Tuxen</i>	123
Orientering: Nye hjælpemidler, fortrinsvis fra arkiverne	194
Små meddelelser: Hr. Maturin Pedersen Endorph samt Stadil-bøndernes klokkringning (<i>H. K. Kristensen</i>). Rettelser til Alfred Larsen: Lolland-Falsters degne og skoleholdere (<i>Gregers Hansen</i>)	195
Anmeldelser	199
Register. Ved adjunkt, cand. mag. <i>Christian A. Juul</i>	223

ANMELDELSER

Danske opslagsværker. Red. Axel Andersen (<i>Harry Christensen</i>)	80
Gunnar Sandfeld: Erindring og udforskning (<i>Hans H. Worsøe</i>)	81
Lokalhistorisk vejviser (<i>Hans H. Worsøe</i>)	82
Sven Tito Achen: Danske adelsvåben. En heraldisk nøgle (<i>Hans H. Worsøe</i>) ...	82
Kraks blå bog 1974 (<i>Hans H. Worsøe</i>)	84
Morten Kamphövener: Borgerskaber i Åbenrå 1686–1867 (<i>Hans H. Worsøe</i>) .	84
Dansk slægtsforskning, Fredericia 1948–1973. Fortegnelse over slægtsbøger udg. af samme 1950–1972 (<i>Hans H. Worsøe</i>)	85
Sven Houmøller: Kjæden lå i mulm begravet (<i>Jørgen Tvevad</i>)	87
Victor Brockdorff: Lidt om riddere, væbnere og advokater omkring Østersøen (<i>Hans H. Worsøe</i>)	89
Mette Fastrup: En trillebør på fattigdommens alter (<i>Hans H. Worsøe</i>)	90
Slægten Le Sage de Fontenay i Danmark. Ved Madeleine de Fontenay og Ru- dolph Bertuch (<i>Hans H. Worsøe</i>)	91
Marie Oldenburg: Slægterne bag Christian, Merete og Claus Oldenburg. Første del: Oldenburg (<i>Torben Glahn</i>)	91
Københavns stadsarkiv. Oversigt og vejledning (<i>Hans H. Worsøe</i>)	199
Schleswig-Holsteinisches Biographisches Lexicon (<i>Sv. Cedergreen Bech</i>)	200
Liv Jenson: Teater i Drammen inntil 1840 (<i>Henrik Nyrop-Christensen</i>)	204
Finn Friis: Les Suisses au Danemark à travers les âges (<i>H. Topsøe-Jensen</i>) ...	206
Johannes Boolsen: De taler til os (<i>Hans H. Worsøe</i>)	207
Lars Børge Fabricius: Træk af dansk Musiklivs Historie. Omkrnig Etatsraad Jacob Christian Fabricius' Erindringer (<i>H. Topsøe-Jensen</i>)	207
Benny Boysen: Søren Hampens saga (<i>Hans H. Worsøe</i>)	209
Chr. Degn: Die Schimmelmans im atlantischen Dreieckshandel (<i>Harry Christensen</i>)	210
Manfred Spliedt: Sådan en dum knægt (<i>Olav Christensen</i>)	212
Lise Julie Tutein: Slægten Tutein (<i>Hans H. Worsøe</i>)	215
Hans Chr. Johansen: Befolkningsudvikling og familiestruktur i det 18. århun- drede (<i>K. Albertsen</i>)	216
David Gaunt: Family Planning and the Preindustrial Society: Some Swedish Evidence (<i>K. Albertsen</i>)	218
Erna Lorenzen: Folks tøj i og omkring Århus ca. 1675– ca. 1850 (<i>K. Albertsen</i>)	218
D. J. Steel and L. Taylor: Family History in Schools (<i>A. Strange Nielsen</i>)	219
Torben Glahn: Soranerbiografier 1747–1800 (<i>Erik Sanders</i>)	221
Tage Kaarsted: Ove Rode I og II (<i>Sv. Houmøller</i>)	222

SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE

Medlemsbidraget er 45 kr.

Samfundet har siden dets stiftelse i 1879 udgivet:

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

1. række, bind 1-3 (1880-82) ved *F. Krarup*.
1. række, bind 4-6 (1883-85) ved *G. L. Wad*.
2. række, bind 1-4 (1886-89) ved *G. L. Wad*.
2. række, bind 5-6 (1890-91) ved *H. W. Harbou*.
3. række, bind 1-3 (1892-94) ved *H. W. Harbou*.
3. række, bind 4-6 (1895-97) ved *G. L. Grove*.
4. række, bind 1-2 (1898-99) ved *C. E. A. Schøller*.
4. række, bind 3-6 (1900-03) ved *G. L. Grove*.
5. række, bind 1-6 (1904-09) ved *G. L. Grove*.
6. række, bind 1 (1910) ved *G. L. Grove og Paul Hennings*.
6. række, bind 2-6 (1911-15) ved *Paul Hennings*.
7. række, bind 1-6 (1916-21) ved *Paul Hennings*.
8. række, bind 1-6 (1922-27) ved *Paul Hennings*.
9. række, bind 1-6 (1928-33) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
10. række, bind 1-6 (1934-39) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
11. række, bind 1-6 (1940-45) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
12. række, bind 1-3 (1946-48) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
12. række, bind 4-6 (1949-51) ved *Albert Fabritius*.
13. række, bind 1-2 (1952-53) ved *Albert Fabritius*.
13. række, bind 3-6 (1955-58) ved *Sven Houmøller*.
14. række, bind 1-6 (1959-65) ved *Sven Houmøller*.
15. række, bind 1-6 (1966-72) ved *Hans H. Worsøe*.
16. række, bind 1- (1973-) ved *Hans H. Worsøe*.

Indholdsfortegnelse til tidsskriftets første 50 årgange findes i årgang 1930,
til årgangene 51-66 i 1946 og til 67-85 i 1966.

Indholdsfortegnelse til 15. række (årg. 86-92) er udgivet separat 1973.

Samtlige indholdsfortegnelser kan købes i særtryk.

Enkelte hæfter af årgangene 1967-72 (15. række) sælges for 15 kr., 1973 ff (16. række) for 25 kr. stykket. - Ved køb af et sæt af de på lager værende årgange leveres disse til medlemmer for 100 kr., til ikke-medlemmer for 300 kr. Bortset fra jubilæumshæftet 1904 (10 kr.) er alle hæfter ældre end 1967 udsolgt. Indholdsfortegnelserne til de første 50 årgange koster 10 kr., ligeledes indholdsfortegnelserne for 1930-45 og 1946-65, medens indholdsfortegnelsen 1966-72 koster 5 kr. - Bestillinger sendes til sekretæren, arkivar cand. mag. Hans H. Worsøe, Stenshøj 12, Bruunshåb, 8800 Viborg.

PUBLIKATIONER

UDGIVET AF

SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE

<i>Kr. Erslev: Danmark-Norges Len og Lensmænd 1596-1660.</i> 1885 ...	Udsolgt
<i>Henry Bruun: Danmarks Amtsforvaltere 1660-1848.</i> 1919.....	Udsolgt
<i>Fritz Jürgensen West: De kongelige Amtmænd i Hertugdømmet Slesvig 1660-1864.</i> 1921	Udsolgt
<i>Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrifts første 50 Bind.</i> Ved H. Hjorth-Nielsen. 1930. Fototeknisk optryk	Kr. 10,00
<i>Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift 1930-45.</i> Ved Albert Fabritius. 1946. Fototeknisk optryk.....	Kr. 10,00
<i>Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift 1946-1965,</i> 12.-14. række. Ved Hans H. Worsøe. 1967	Kr. 10,00
<i>Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift, 15. række,</i> 1966-1972. Ved Hans H. Worsøe. 1973	Kr. 5,00
<i>Perlestikkerbogen.</i> Ved Hans Knudsen og Albert Fabritius. 1954 ...	Kr. 37,50
Særpris for Samfundets medlemmer: kr. 28,00.	
<i>Albert Fabritius: Giertrud Birgitte Bodenhoffs mysterium og grav- røverierne på Assistens kirkegård.</i> 1955	Udsolgt
<i>Alfred Larsen: Lolland-Falsters degne og skoleholdere.</i> 1960.....	Udsolgt
<i>Borgmester Niels Jacobsens stambog,</i> ved Albert Fabritius.....	Udsolgt
<i>Allan Tønnesen: Helsingørs Bomærker.</i> 1968	Kr. 32,00
Særpris for Samfundets medlemmer: kr. 22,00.	
<i>Hvem forsker Høvd 1969-71</i>	Udsolgt
<i>Hvem forsker Høvd 1972</i>	Kr. 6,00
<i>Hvem forsker Høvd 1973 og 1974</i>	à Kr. 10,00
<i>Hvem forsker Høvd 1975</i>	Kr. 12,00
<i>Dødsfald i Danmark 1968, 1969, 1970, 1971.</i> Ved Niels Friis ...	à Kr. 10,00
<i>Dødsfald i Danmark 1972.</i> Ved Benedikte Friis	Kr. 10,00

Samfundet ejer oplaget af

Kristian Carøe: Den danske Lægestand:

III. Den danske Lægestand 1786-1838. 1905..... Kr. 2,00

V. Supplementbind. 1922

De øvrige bind er udsolgt.

*Henvendelse til sekretæren, arkivar cand. mag. Hans H. Worsøe,
Stenshøj 12, Bruunshåb, 8800 Viborg,
eller formanden, afdelingsbibliotekar Søren Houmøller,
Sdr. Fasanvej 46, 2500 København Valby.*